Ilustraţia copertei: *Doina Botez* henry morton Stanley în căutarea lui Livingstone

*

TRADUCERE DE EUGEN B. MARIAN PREFAŢA ŞI TABELE CRONOLOGICE DE ADRIANA ANGELA MAXIM

BIBLIOTECA PENTRU TOŢI «1982 EDITURA MINERVA «BUCUREŞTI

Ne amintim cu toţii de primele călătorii făcute în ţara minunilor însoţind-o pe Alice, eroina lui Lewis Carroll, sau de singuratica insulă a eroului lui Daniel Defoe, de uimirea şi bucuria pe care am simţit-o la fiecare descoperire alături de căpitanul Nero sau de ciudatele ţări vizitate de Gulliver, chirurgul explorator din cartea lui Swift. Vremea acelor lecturi trecută sau prezentă încă, ne-a trezit interesul pentru romanul de aventuri şi pentru jurnalul de călătorie cu nota lui de exotic şi de ciudat, cu descrierile şi ineditul lor. Gândindu-ne la minunatele întâmplări ale lui Simbad, la pasionantele descoperiri ale lui Nansen, la straniile călătorii spre centrul pământului, puterii pe drept cuvânt spune că jurnalul de călătorii, fie ele fantastice sau reale, ne încântă din copilărie şi până la bătrâneţe, fiind cartea scrisă în toate limbile şi în toate epocile.

Multe din jurnalele de călătorie în care nume vestite prin călătoriile făcute şi prin interesul pentru descoperire notează cu talent şi dragoste pentru posteritate întâmplările de zi cu zi din timpul călătoriilor, mai stârnesc şi azi doar un interes istoric sau documentar. Totuşi, împinşi de curiozitate răsfoim jurnalul de călătorie scris de La Pérouse sau însemnările lui Mikluho-Maklai, retrăim aventurile expediţiei lui Scott, sau călătorim împreună cu Livingstone şi Stanley.

Perioadele de cucerire a noi lumi, vremea când noi continente au fost descoperite, când călătorii porneau în jurul lumii.

se plasează în secolele al XV-lea şi al XVI-lea. „Secolul al XVIII-lea este cel care marchează pătrunderea omului european în interiorul lumii noi: America, parte din

Asia şi din Africa. Secolul al XVIII-lea se poate numi secolul explorării şi al cercetărilor metodice asupra oceanelor Atlantic, Indian şi mai ales Pacific, cu puzderia lui de insule şi arhipelaguri, cu mozaicul lui de popoare, cu viaţa şi obiceiurile neîntâlnite, stranii pentru mentalitatea europeană". 1

Din această perioadă menţionăm însemnările lui Bongainville *Călătorie în jurul lumii* care aduc mărturii despre călătoria pe care acesta o începe la 5 noiembrie 1766 cu scopul de a face o expediţie în jurul lumii. Tot acum au loc cele trei călătorii ale englezului James Cook, desfăşurate între 1769 şi 1779 în Oceanul Atlantic, Indian şi Pacific. Jurnalele sale de călătorie ne istorisesc aventurile, descoperirile făcute de Cook în strădania sa, din păcate eşuată, de a descoperi continentul sudic (Antarctida). Cook ne descrie explorarea coastei apusene a Americii de Nord, Oceanul îngheţat de Nord şi tfecerea din Oceanul Pacific în Atlantic prin Nord. Abia se vorbise despre tragicul sfârşit al căpitanului Cook (omorât în 1779 într-o ciocnire cu indigenii din insulele Hawaii), că un nou explorator apare în Franţa. Este vorba de La Pérouse căruia Ludovic al XVI-lea îi ordonase o expediţie în Pacific. Această călătorie are loc între anui 1785 – 1788 şi este descrisă în vestitul jurnal de călărie „una din cele mai bogate, mai sobre şi totuşi mai documentate descrieri de călătorie din veacul al XVIII-lea".[12]

Cartea lui La Pérouse prezintă călătoria în care exploratorul a străbătut Atlanticul, trecând pe lângă Capul Horn în Oceanul Pacific şi navigând de-a lungul coastei americane. Ni se dezvăluie moravurile, obiceiurile, meşteşugurile şi deprinderile băştinaşilor ca şi topografia şi frumuseţea locurilor văzute.

Jurnalul de călătorie înregistrează un nou moment de glorie în jurul anilor 1860 când exploratori ca Mikluho-Maklai, Livingstone, Prjevalski, H.M. Stanley pornesc spre

1 Dumitru Alfnaş, Ceva despre La Pérouse şi vremea lui, în vol. La Pérouse — Jurnal de călătorie — Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1962, p. 4.
2 Op cit., p. 10.

Africa şi Asia Centrală.

În 1860, Mikluho-Maklai pleacă în Insulele Canare apoi, în Maroc şi pe coasta Mării Roşii. Cele mai importante însemnări însă sunt de pe coasta de nord-est a Noii Guinee, deoarece exploratorul consideră că descrierile făcute până atunci privind viaţa papuaşilor sunt sărace şi nesatisfăcătoare. Jurnalul său de călătorie cuprinde note, articole de etnografie, şi antropologie, scrisori, fotografii şi desene făcute de marele explorator.

Bineînţeles, vorbind de exploratorii ruşi, nu putem omite numele lui Prjevalski, cel care a intrat în istoria mondială a descoperirilor ca unul din primii cercetători ai Asiei Centrale. Lungimea totală a drumurilor străbătute de el prin Asia Centrală depăşeşte 31.000 km, iar în jurnalele sale de călătorie Prjevalski a consemnat alături de datele de interes ştiinţific, date geografice, etnografice, geologice, faunistice, întâmplări semnificative şi aventurile prin care a trecut împreună cu tovarăşii săi.

Şi iată că în 1853 doctorul David Livingstone se hotărăşte să pornească în călătoria sa în sus pe Zâmbezi, prin câmpia acoperită de savane, realizând în 1856 terminarea traversării continentului african pe care o descrie în lucrarea intitulată *Călătoriile şi cercetările unui misionar în Africa de Sud*. La fel ca Magellan care avusese alături pe Pigafetta, Livingstone va fi întovărăşit în ultimele sale expediţii de Henry Morton Stanley care va consemna această aventură şi va nota impresiile din zilele petrecute alături de doctorul misionar.

Din călătoria pe care cei doi exploratori – doctorul şi reporterul – o vor face împreună se va naşte jurnalul de călătorie *în căutarea lui Livingstone* de Henry Morton Stanley. Totodată se naşte şi interesul lui Stanley pentru Africa, interes ce se va materializa într-o serie de expediţii şi descoperiri de mare importanţă descrise în majoritatea lucrărilor sale.

Henry Morton Stanley (John Rowlands), ziarist şi explorator britanic, se naşte în 1841 în Ţara Galilor. La 17 ani., pleacă spre

New Orleans şi lucrează un timp pe un vas comercial. În America este adoptat de negustorul Henry Stanley şi lucrează o perioadă ca funcţionar. În timpul Războiului de Secesiune, Stanley face parte întâi din armata sudiştilor, apoi, trece în cea a nordiştilor şi, în cele din urmă, se alătură marinei federale. La încheierea păcii îl găsim corespondent al ziarului *New York Herald* şi în această calitate pleacă trimis în Spania, Turcia şi Egipt, însoţind chiar armata engleză în campania din Etiopia. Este chemat la Paris de Gordon Bennett, editorul ziarului care îi propune să pornească pe urmele lui Livingstone, cerându-i, în acelaşi timp, să redacteze jurnalul acestei călătorii şi să strângă impresii, date, legate de doctorul explorator.

Stanley îl găseşte pe Livingstone în localitatea Udjiji în 1871, pe ţărmul lacului Tanganica, şi explorează împreună timp de un an extremitatea nordică a lacului, convingându-se că acesta nu are scurgere spre Nord, el nefiind un izvor al Nilului, cum se credea până atunci.

Se întoarce în Anglia şi, în 1872 publică volumul *în căutarea lui Livingstone*, carte de mare succes, tradusă în mai toate limbile. În 1874, ziarele *New York Herald* şi *Dailly Telegraph* îi oferă posibilitatea de a conduce o expediţie spre centrul Africii, şi Stanley îşi propune două obiective: să rezolve enigma izvoarelor Nilului Alb şi să navigheze pe fluviul Congo până la Oceanul Atlantic. Ajungând pe malul lacului Victoria, exploratorul stabileşte că principalul afluent al lacului este râul Kagera, considerat azi un izvor al Nilului, de asemenea, fixează conturul marelui lac, descoperind la vest şi masivul muntos Ruwenzori (de 5119 m, al treilea ca altitudine din Africa), iar la sud de el lacul Eduard. În 1878, Stanley revine în Anglia şi îşi publică o parte din însemnări în volumul *Prin continentul negru*. Pasiunea pentru explorare şi dorinţa de a revedea Africa îl determină să se întoarcă în 1879.

Trebuie să înţelegem că epoca în care trăieşte Stanley este în plină expansiune colonială, fiecare ţară căutând să acapareze cât mai multe pământuri noi. Stanley dorise să atragă Anglia spre regiunea foarte bogată

explorată de el (Congo), dar guvernul britanic nu a părut interesat.

„La o conferinţă convocată de Bismarck pentru «reglementarea» împărţirii coloniilor – nu suntem încă în epoca imperialismului, când împărţirea coloniilor s-a terminat – Stanley ajunge să cointereseze regatul Belgiei la «civilizarea» Congoului. Cu suma ridiculă de 500.000 franci, el «cumpără» – în nesfârşite tratative şi lupte – independenţa câtorva sute de şefi de trib, care acceptă steagul al cărui înţeles nici nu-l prea pătrund”.[3] Astfel, o mare parte a teritoriului din bazinul Congo a fost ocupată de belgieni, devenind proprietatea personală a regelui Belgiei, Leopold al II-lea, iar în 1908 colonie a Belgiei. Este începutul unei sângeroase istorii în care bogatul ţinut al Congoului reprezintă teatrul amestecului colonialiştilor britanici, belgieni, americani şi portughezi, devenind, în acelaşi timp, sursă a comerţului de sclavi şi ţintă a expansiunii colonialiste a ţărilor europene.

După această nouă expediţie, Stanley pleacă în Egipt, unde stă până în 1890, întorcându-se apoi în Anglia. Aici, va ţine conferinţe în care descrie expediţiile făcute, publică însemnările din aceleaşi călătorii, i se oferă un loc în parlament, dar continuă să-şi dorească jungla şi savana africană.

În 1885, apare *Congo şi formarea sa ca stat liber* iar în 1890, două volume intitulate *în adâncurile Africii*. Sunt jurnale de călătorie în care reporterul notează cu acuitate şi talent întâmplările, descoperirile, greutăţile pe care le întâlneşte în timpul expediţiilor sale africane.

Volumul apărut în 1893 *Prietenii mei negrii şi ciudatele lor povestiri* este o culegere, am putea spune, de povestiri naive, legende, amintiri din timpul călătoriilor. Memorabile sunt portretele conturate diferiţilor şefi de triburi, descrierea obiceiurilor şi a vieţii lor, Stanley făcând astfel o nouă dovadă a talentului său.

În 1891, publică *Prin Africa de Sud*, carte în care

3 Sergiu Fărcăşan, «Spărgătorul de stinci», prefaţă la volumul H. M. Stanley, Călătorie prin Africa 1871, Editura tineretului,, 1960, p. 3.

descrie ultima sa expediţie şi care este urmată de câţiva ani de inactivitate şi de moartea autorului în 1904.

Citind însemnările lui Henry Morgan Stanley descoperim un nou tip de jurnal de călătorie, în paginile căruia găsim note de călătorie, impresii, date ştiinţifice despre ţinuturile descoperite, dar şi o urmă de aventură, de straniu, de mister. Este aceeaşi senzaţie pe care o simţim, un fel de bucurie amestecată cu teamă şi curiozitate ca atunci când admirăm o pânză de Gaugain. Acelaşi farmec exotic, acelaşi straniu şi pitoresc îmbinat cu naturaleţe şi firesc, aceeaşi natură în care omul pare să trăiască în afara timpului, în veşnicie.

Jurnalul lui de călătorie, bazat pe elemente izvorâte din contactul cu viaţa Africii, bântuit de lucruri observate, ne oferă o imagine vie a Africii cu o civilizaţie cu totul nouă şi misterioasă, neatinsă de preocupările europene. Totodată, autorul reuşeşte să redea atmosfera colorată, pitorească, a târgurilor, bâlciurilor africane, unde totul se amestecă într-o beţie de culori şi sunete care ne aminteşte o dată în plus de violenţa culorilor impresioniste.

Jurnalul de călătorie al lui Stanley este un fel de combinaţie între jurnalul de călătorie (înregistrare fidelă a zilelor unei expediţii) şi romanul de aventuri de felul *Insulei piraţilor* de Stevenson, în care aventura se îmbină cu descoperirea, misterul cu legenda.

Stanley schimbă oarecum şi tehnica narativă a jurnalului: schimbă punctul de vedere, trecând deseori de la naraţiunea de persoana întâia la o omniscienţă selectivă în care evenimentele sunt văzute de băştinaşi său de alt „membru al expediţiei.

Astfel, naraţiunea are de câştigat în ritm şi chiar în verosimil, primind un plus de original. Scriitorul înregistrează pe povestitori, le notează reflecţiile, afirmaţiile, povestirile, în toată naivitatea lor, descriind, în acelaşi timp, auditoriul, povestitorul, atmosfera, reacţiile albilor şi ale indigenilor, realizând, în acest fel, imagini cu totul noi pentru jurnalul de călătorie.

Stanley ştie să aţâţe curiozitatea cititorului, să-l facă

să citească însemnările sale fără să-l plictisească sau să-l obosească, folosind amănunte sau notaţii ştiinţifice pur geografice sau faunistice cum o făceau predecesorii săi. De multe ori întâlnim dialoguri, mici monologuri interioare în cursul cărora personajele se dezvăluie, deoarece în însemnările lui Stanley putem găsi adevărate personaje de roman. Ne amintim de multe ori de romanul experimental al lui Hemingway *Dealurile verzi ale Africii* în care peste secole după Stanley se face o nouă descriere a Africii, de astă dată în timpul unui safari, nu al unei expediţii şi găsim câteodată la Stanley aceeaşi vină reportericească, aceeaşi înclinaţie pentru concis, clar şi acelaşi respect pentru timpul şi gustul cititorului.

Nouă este şi concepţia lui Stanley faţă de băştinaşi, faţă de cei pe care de fapt îi va expune exploatării şi tiranizării de secole. Sentimentele exploratorului sunt ambigui, pe de o parte, îndrăgindu-i pe locuitorii acelor ţinuturi noi, înregistrând aspecte ale vieţii lor, încercând să-i înţeleagă şi chiar să-i ajute uneori, pe de altă parte, dorind ca bogăţiile şi frumuseţile acestor locuri să servească lumii europene.

El este deci ca toţi exploratorii, dornic de aventură, însetat de nou, pornit să descopere şi să cunoască, dar să şi câştige: „Exploratorii vor să cucerească pentru cetăţile lor pământuri noi, popoare noi vor să se îmbogăţească, oamenii pe care îi conduc sunt *desperados*, foşti ocnaşi, oameni fugiţi din mijlocul societăţii civilizate, iar ei înşişi, aceşti exploratori, sunt, în acelaşi timp, geografi, navigatori, negustori, piraţi, cum a fost celebrul Francis Drake, care izbutise să îmbine meseriile de explorator şi tâlhar al mărilor… Aceşti *conquestatoares* care înfruntau stihiile mărilor şi mânia a mii de indigeni, au fost, în felul lor, oameni curajoşi şi au împletit, în personalitatea lor, contradicţiile tragice ale căror instrumente erau”. 1

Aceste contradicţii se întâlnesc la tot pasul în jurnalele lui Stanley şi în însemnările privind expediţia doctorului Livingstone. Este prieten cu indigenii, le admiră calităţile, dar, în acelaşi timp, îi consideră o bună sursă de

câştig pentru ţara care-l va plăti mai bine: Anglia sau Belgia.

Am amintit că, în notele lui Stanley, întâlnim un interes pentru aventură, pentru mister, reflectat atât în atmosferă cât şi în povestirile relatate. De altfel, Africa oferă cadrul cel mai prielnic unor astfel de aventuri şi să nu-l uităm pe Jules Verne care în vestitul roman *Căpitan la 15 ani* îşi alege tocmai acest cadru pentru cele mai îndrăzneţe şi aventuroase dintre întâmplări. Bineînţeles, că nu poate fi vorba de un roman de aventuri, când ne referim la scrierile lui Stanley, dar este, totuşi, primul explorator care îmbină harul scrisului cu curajul, abnegaţia şi voinţa.

Dintre jurnalele sale de călătorie, elogii generale a primit cel intitulat *în adâncurile Africii* (*În Drakest Africa*), volum care reuşeşte pe deplin să demonstreze măiestria lui Stanley. Descrierile sunt desăvârşite, pana scriitorului redând cele mai variate nuanţe ale unui amurg african, cu soarele roşu de cupru, amintindu-l pe Coleridge din *Balada bătrânului marinar*, cu umbrele şi luminile amestecându-se într-un amalgam de negru, galben şi verde, totul scăldat în purpuriul soarelui care apune. Detaliul este ales cu grijă, cu interes pentru semnificativ, nimic nu este în plus, imaginea generală fiind de unitate şi conciziune. Firul naraţiei aventurii de-a lungul râului Luama de la lacul Tanganica se desfăşoară simplu şi liniar, în ciuda digresiunilor făcute de autor.

Aflăm totul despre frământările şi îndoielile lui Stanley, care, ca şi Livingstone, nădăjduia că acest râu este principalul izvor al Nilului şi bucuria lui când descoperă, după ce a explorat întreg cursul râului, că Luataba nu era legat de Nil. Găsim, şi în acest volum, contradicţiile amintite, ambiguităţi în sentimentele şi comportamentul său faţă de băştinaşi, dar impresia generală lăsată de carte este una de prospeţime, verosimilitudine, ordine şi exactitate.

În creaţia lui Henry Morton Stanley, un moment aparte, de altfel debutul său în scris, îl constituie cartea *în căutarea lui Livingstone*. Este un volum ringular în

jurnalele de călătorie, deoarece se află printre puţinele lucrări de acest gen în care relatarea nu este făcută de însuşi conducătorul expediţiei descrise. Cel care va relata, povesti şi comenta va fi reporterul, al cărui punct de vedere va fi prezent în volum.

Deşi avem de-a face cu un jurnal de călătorie în care naraţiunea este la persoana întâia, totuşi, putem socoti că evenimentele legate de Livingstone sunt mai mult narate printr-o omniscienţă selectivă, punctul de vedere schimbându-se din când în când de la narator la băştinaşi sau la unii din membrii expediţiei.

Astfel, personalitatea doctorului Livingstone se reliefează clar, apare ca rezultat al opiniilor subiective, fiecare din naratori aducând un plus şi întregind cu părerile lor portretul făcut de autor. Este o replică dată tuturor celor care-l prezentau pe explorator ca pe un mizantrop straniu, cufundat în cărţile şi cercetările sale, fără interes pentru cei din jur şi pentru problemele lor.

„Am stat cu el, ne spune Stanley, din 10 noiembrie 1871 şi până în martie 1872, i-am urmărit comportarea în tabără sau în timpul marşurilor, iar sentimentul pe care-l simt faţă de el este de neţărmurită admiraţie.”[4]

Stanley descrie pe acest doctor ciudat, în căutarea căruia fusese trimis, lăsându-ne un portret bine creionat şi făcând un elogiu caracterului şi voinţei lui. Astfel, Livingstone ne apare ca un bărbat în jur de şaizeci de ani, care după ce se însănătoşeşte nu pare să aibă mai mult de cincizeci, cu ochi vioi şi minte ascuţită. Sub aspectul modest se ascunde un umor deosebit şi un caracter integru. Faţă de oamenii în mijlocul cărora s-a retras, Livingstone simte prietenie, înţelegere. „Poate fi fermecat de simplitatea primitivă a copiilor negri din Etiopia cu care a petrecut atâţia ani din viaţă; are o încredere de neclintit în capacitatea lor; vede în ei virtute acolo unde alţii nu văd decât sălbăticiune. Oriunde a mers, a căutat să-i ajute pe aceşti oameni care par a fi uitaţi de Dumnezeu şi de orice

4 H. M. Stanley, How I Found. Livingstone, Sampson Low, Marston, Searle & Livingstone Ltd. 1980, p. 347.

altă fiinţă omenească”. 1

Volumul ne prezintă, de fapt, întâlnirea lui Stanley cu Livingstone şi zilele pe care cei doi exploratori le-au petrecut împreună. El este împărţit în două: prima parte cuprinde pregătirile şi plecarea în expediţia menită să-l găsească pe Livingstone, a doua, peri: >ada cu Livingstone. Subtitlul cărţii: *Călătorii, aventuri ţi descoperiri în Africa Centrală* rezumă într-un fel conţinutul întregii cărţi. Fiecare capitol are o prezentare concisă, un fel de idei principale, care apare la începutul fiecărei părţi amintind de tehnica narativă a lui Fielding.

Fidel conciziunii şi acura teţii, Stanley ne precizează de la primele fraze ziua, locul şi anul în care se afla când a fost chemat urgent la Paris de James Gordon Bennett junior, directorul ziarului *New York Herald*. Suntem în 16 octombrie 1869, la un început de drum, care va dura până în 1872 şi va fi descris aproape zi cu zi. Începutul este direct şi de la primele pagini suntem puşi în temă cu intenţia editorului care îşi întreabă redactorul chiar din momentul întâlnirii: „Unde crezi că se află acum Livingstone?” Continuarea dialogului ne informează despre scopul întrevederii şi despre startul expediţiei:

„— Crezi c-o fi murit?

— Poate că da, poate că nu.

— Eu unul sunt de părere că trăieşte, că poate fi găsit şi te trimit în căutarea lui”.

Partea primă a volumului ne relatează cu toate amănuntele momentele petrecute de Stanley până la întâlnirea cu Livingstone. Acest interes pentru înregistrarea fidelă îl face pe Stanley să enumere liste întregi de obiecte necesare expediţiei (alimente, arme), liste cu numele principalilor membrii ai expediţiei după rangul ocupat, descrierea amănunţită a insectelor întâlnite, etc. Fragmentele acestea ar putea fi deosebit de plictisitoare şi să nu prezinte niciun interes pentru un cititor modern dacă nu ar fi intercalate cu meditaţii, mici aventuri, descrieri sau chiar dialoguri. Deşi pare destul de stufoasă, unitatea naraţiunii este urmărită şi realizată atât

prin scopul propus (preocuparea pentru găsirea exploratorului fiind ca un fel de mister de descoperit) cât şi prin tehnica narativă a jurnalului de Călătorie.

De la bun început, autorul ne arată că foloseşte obişnuita tehnică a jurnalelor, naraţiunea la persoana întâia. El spune: „Am folosit persoana întâia singular, poate mai des decât ar fi îngăduit modestia. Dar nu trebuie să uitaţi că subiectul povestirii îl constituie propriile mele aventuri până în clipa când îl voi întâlni pe Livingstone, impresiile mele, acţiunile mele. greutăţile prin care trec, sunt partea cea mai interesantă a tot ce-aş avea de spus”. 1

Stanley naratorul este unul şi acelaşi cu Stanley protagonistul-explorator, deci toată expediţia este prezentată din punctul acesta de vedere. Sunt momente când contopirea este perfectă şi momente în care naratorul pare să-l observe pe explorator, să-l comenteze şi câteodată să-l descrie cu o uşoară ironie şi urmă de umor. De exemplu, savuroase sunt momentele în care Stanley trebuie să-şi dovedească priceperea de diplomat şi să evite vreun incident sau vreo ciocnire cu triburile ale căror pământuri vor fi străbătute în căutarea lui Livingstone. Astfel, asistăm la tratativele duse cu solii din Kingaro care fuseseră adânc jigniţi de faptul că Stanley îşi îngropase calul în pământurile lor, considerându-le deci un cimitir. Exploratorul foloseşte argumentele cele mai simple, trecând şi la banale „represiuni”, care au ca rezultat încheierea bruscă a tratativelor în favoarea albilor, naivii băştinaşi rămânând şi ei mulţumiţi. Pentru a reda cât mai fidel momentul, reporterul foloseşte, uneori, stilul direct colorând astfel fragmentul respectiv.

„— Nu eu am vrut să vin aici, fraţii mei mi-au spus: «Haide Kingaru, haide! Vezi ce-a făcut omul alb! A luat în stăpânire pământurile tale, punându-şi calul în groapă, fără să-i fi dat tu voie. Du-te la el şi întreabă-l cu ce drept a făcut asta!» Aşa că eu am venit să te întreb…”

Scriitorul foloseşte imagini sugestive care se succed cu repeziciune ca pe o peliculă, propoziţii scurte şi clare

reuşind să redea esenţialul şi să caracterizeze situaţia. Stanley alege întotdeauna din multitudinea de momente, reacţii sau peisaje, pe cel mai semnificativ, dovedindu-şi profesia de jurnalist. De exemplu, descrierea unui cartier din Zanzâbar este făcută cu deosebit talent şi putere de sugestie: „Am păstrat imaginea umilelor dughene cu firide adânci, în pragul cărora stăteau oameni cu turbane roşii pe un fundal alcătuit din pânzeturi de bumbac provocatoare: stămburi albe şi neinălbite, stofe într-o singură culoare, vărgate, cadrilate, podele înţesate cu colţi uriaşi, unghere întunecate pline de bumbac brut, de olărie, de unelte, de mărfuri de rând şi de tot felul din cartierul banianilor”.[56]

Autorul descrie o lume pestriţă populată de băştinaşi, de colonialişti, de exploratori, lume în care fiecare grup îşi duce viaţa sa, întrepătrunzându-se, influenţându-se. Spre deosebire de E.M. Foster, care în romanul său o *călătorie spre India* ne înfăţişează o Indie colonializată văzută de ochii unui medic indian care observă atât lumea albilor cât şi a indienilor de pe poziţiile celor cuceriţi plini de complexe, umilinţe, şi-n acelaşi timp, ură şi dispreţ, la Stanley lumea nouă este văzută de un cuceritor. El îşi poate permite să aibă un uşor dispreţ amestecat însă cu un simţământ de castă faţă de albi precum, şi o înţelegere suverană faţă de indigenii care populează cartierele negrilor din Zanzibar (wanyamwezi şi wasawahili). Stanley, cel care nu va pregeta să vândă Congo-ul belgienilor, va fi tot cel care afirmă în paginile însemnărilor sale:

„… În ciuda deosebirii de culoare, negrii sunt făpturi ca şi noi; au pasiuni, simpatii, prejudecăţi, gusturi şi sentimente comune tuturor oamenilor… N-am nevoie să mai adaug că observaţia cea mai atentă nu m-a făcut să descopăr în această privinţă nicio deosebire între firea lor şi a mea”.1

Remarcabil în acest volum ni se pare talentul de etnograf al exploratorului. Citind cartea aflăm elemente

5 H. M. Stanley, Op. cit., p. 26.

6 H. M. Stanley, Op. cit., p. 13.

semnificative din viaţa locuitorilor, obiceiurile lor, cuvinte uzuale, viaţa lor socială, elemente de cultură şi religie existente în acele regiuni. De exemplu, vorbind despre arabi, Stanley ni-i descrie ca pe nişte bărbaţi arătoşi, înclinaţi spre lux şi viaţă confortabilă. Aflăm că trăiesc într-o societate sclavagistă şi că sclavii lor le procură o dată pe an tot ce le este necesar traiului îmbelşugat. Ni se descrie un interior arab cu colecţiile de covoare persane, cu frumoasele servicii de ceai sau cafea, cu vase de aramă frumos emailate. În alt fragment, autorul ne descrie costumele, dansurile, cântecele unor băştinaşi, notând chiar cuvintele cântecului de adio pe care aceştia l-au compus în onoarea lui Livingstone. Stanley scrie:

„Acesta este momentul unic de adio făcut pentru noi de wanyamwezi din Sângeri şi pe care l-am imortalizat în paginile acestei cărţi pentru deosebita sa frumuseţe epică, cadenţă ritmică şi forţă de sugestie. El este una din cele mai frumoase creaţii ale copiilor iubitori de cor din Unyamwezi”[78].

Ţinutul african ni se dezvăluie în faţa ochilor în toată splendoarea sa, Stanley afirmând că în timpul acestei expediţii, dragostea sa pentru pitoresc n-a fost înşelată. Minunată este descrierea regiunii Mpwapwa cu lanţul ei de munţi şi firele de apă care o străbăteau: „Pe povârnişul care se întâlnea cu albia râului zăceau blocuri groase de bazalt şi frânturi de stânci căzute dintr-un povârniş superior; stâncărie enormă, purtând mari euforbi solid fixaţi în piatră şi care-şi găseau hrana unde nicio altă plantă n-ar fi putut măcar să vegeteze. În altă parte, versantul era împodobit eu o mantie de mimoze, care ajungea aproape pină-n vârf.”[9]

Volumul are ataşată şi o hartă care ajută pe cititor să urmărească călătoria pe care a făcut-o Stanley în căutarea lui Livingstone, întregind cu date pur geografice relatarea lui Stanley în jurnalul lui de călătorie. De altfel, nu este

7 H. M. Stanley, Op. cit., p. 20.

8 H. M. Stanley, Op. cit., p. 492.

9 H. M. Stanley, Op. cit., p. 140.

singura mărturie a faptului că avem de-a face şi cu un cercetător pe lângă un om de litere. Regiunile sunt descrise nu numai cu talent literar, dar ni se dau şi o serie de informaţii de specialitate legate de botanică, zoologie, geografie. Paragrafe întregi sunt dedicate cercetării muştei ţeţe şi a efectelor înţepăturii ei, la fel cum pagini întregi cuprind descrieri de plante, pomi, etc.

Toate aceste date ştiinţifice amestecate cu descrieri, dialoguri. relatări, portrete, fac parte din volumul *în căutarea lui Livingstone*, unul din cele mai îndrăgite jurnale de călătorie. H.M. Stanley, deci, explorator, reporter, etnograf, geograf, memorialist, îşi va continua drumul prin Africa, drum început după cum am mai spus cu această expediţie de salvare a doctorului Livingstone, iar numele lui va rămâne înscris nu numai printre exploratorii de frunte ai lumii dar şi printre talentaţii autori ai jurnalului de călătorie.

Vom reveni cu bucurie la povestirile lui, la credincioşii săi tovarăşi, vom urmări mereu cu plăcere drumurile sale africane, urmând cu interes expediţiile sale pe care Stanley le crede şi le doreşte în sprijinul prosperităţii. El va scrie:

„Am fost primul care a explorat fluviul Congo şi ar trebui acum să arăt lumii importanţa acestui fluviu, să întemeiez pe malurile lui, colonii, să le transform pe acestea conform cu ideile moderne, în state naţionale, unde va domni dreptatea, legea şi ordinea, şi unde va înceta pentru totdeauna crudul negoţ de sclavi”. 1

Deşi acum Africa, ţările ei, sunt pe buzele tuturor şi numele care păreau exotice şi stranii sunt cunoscute tuturor copiilor, continuăm să fim interesaţi de farmecul şi atracţia pe care o exercită acest continent atât asupra cercetătorului cât şi asupra călătorului. Africa va constitui mereu un punct de atracţie, un mister, un continent al magicului şi al bogăţiei, un continent în care s-au dus aprige lupte pentru libertate.

Vorbind despre Africa şi exploratorii săi, Livingstone şi Stanley, ni se pare necesar să menţionăm şi numele

exploratorilor români care au pornit pe drumul deschis de Livingstone. Astfel, Francis Bender din Sebeş-Alba se îndreaptă spre Africa, unde va întreprinde diverse cercetări timp de câţiva ani. Cea mai importantă expediţie o face între 1860 – 1861, navigând pe Nilul Alb şi pătrunzând în pădurile ecuatoriale dintre bazinele marilor fluvii Nil şi Congo, ajungând la regiunile cele mai de Sus explorate în această parte a Africii de vreun european.

În 1898; Sever Pleniceanu efectuează şi el câteva călătorii în Congo Belgian (Zair) şi, „în octombrie se afla la Lorezi, post belgian în zona de nord a cataractelor de la Stanley Falls, regiunile înconjurătoare fiind descrise într-o scrisoare trimisă unui prieten din Bucureşti; în decembrie se găsea la Lukungu, un important post de plantaţie de cafea şi cacao, cu care prilej execută ridicări topografice şi studiază viaţa indigenilor. Demne de menţionat sunt şi explorările inginerului G.P. Ghiţulescu în Congo (Brazzaville) ”[10]

Am amintit numai câteva nume din multitudinea celor care au explorat Africa (Dimitrie Ghica-Comăneşti şi fiul său Nicolae, George Strat, Nicolae Rosetti, I.L. latină), urmărindu-i, în special, pe cei care au explorat regiunile străbătute de Livingstone şi Stanley.

Bineînţeles, trebuie să menţionăm şi cele mai recente expediţii româneşti, ca de exemplu prima expediţie transafricană între 9 decembrie 1970 şi 30 martie 1971, care a străbătut continentul de la vest la est, trecând prin douăsprezece ţări; sau expediţia de biologi oceanografi întreprinsă în anii 1973 – 1974 în apele Tanzaniei.

După cum vedem, expediţiile continuă şi deşi, dacă ne referim la suprafaţa globului terestru, am putea considera că „petele albe” au dispărut, enigmele şi interesul pentru diverse zone ale lumii continuă.

„Este vorba de explorarea hidrosferei, a oceanului mondial cu variatele lui ipostaze, dar mai ales ca resurse pentru traiul omenirii vremurilor noastre şi a celor care

---

10 Ioan Popovici, Pe urmele marilor exploratori, Editura Albatros, 1974, p. 264.

vor urma; sau de primele observaţii asupra Pământului din afara spaţiului terestru. Rămâne însă contemporaneităţii şi viitoarelor generaţii să ne ofere spectaculoasele lor descoperiri”.1

ADRIANA ANGELA MAXIM

HENRY MORTON STANLEY

1841 28 ianuarie. Se naşte Henry Morton Stanley (John Rowlands) într-un cătun lângă Denbigh (Ţara Galilor).

1840 – 1842 Are loc Războiul opiului – Războiul anglochinez.

1840 Apare *Un erou al timpului nostru* de Lermontov.

1843 Se tipăreşte *Martin Chuzzlewit* de Charles Dickens.

1844 Apare *Cei trei muşchetari* de Alexandre Dumas.

1847 K. Marx şi F. Engels formează Liga Comuniştilor – prima organizaţie comunistă internaţională a proletariatului.

1848 Urmează cursurile secundare de la Saint-Asaph.

Anul revoluţiilor burgheze şi burghezo-democratice din Europa.

Marx şi Engels publică *Manifestul Partidului Comunist*. Lui Thackeray i se tipăreşte *Bâlciul deşertăciunilor*.

Lui Emily Brontë i se editează la *răscruce de vânturi*.

1852 Harriet Beecher-Stowe publică romanul *Coliba unchiului Tom*.

1855 Apare prima ediţie a poeziilor lui Walt Whitmnn *Fire de iarbă*.

1856 Stanley pleacă la New Orleans şi se angajează ca mus pe un vapor.

1857 Stanley este adoptat de un negustor care-i dă numele devenit celebru.

Se publică romanul lui Flaubert *Doamna Bovary*.

Apar vestitele poezii în volumul *Florile răului* de Baudelaire.

1859 Se tipăreşte *Originea speciilor* de Charles Darwin. *1863* Crearea, la Geneva, a Comitetului

Internaţional al Crucii Roşii.

1865 Participă la Războiul de Secesiune, făcând parte din armata confederaţilor, trece apoi în marina federală.

Izbucneşte războiul civil în America (Războiul de Secesiune).

1866 Apare romanul *Crimă şi pedeapsă* de Dostoievski. Verlaine publică primul volum de versuri *Poeme saturniene*.

1867 Stanley este corespondent al ziarului *New York Herald* şi trimis în Abisinia, apoi în Spania.

1868 Lui Dostoievski i se tipăreşte romanul *Idiotul*.

1870 Pleacă în căutarea doctorului Livingstone, care dispăruse în Africa Ecuatorială.

1871 Stanley pleacă din Bombay, ajunge în Zanzibar şi porneşte spre interiorul continentului.

10 noiembrie îl descoperă pe doctorul Livingstone, la Udjiji.

Apare romanul *Tartarin din Tarascon* de Alphonse Daudet. Se publică romanul prim din ciclul despre familia Rougon-Maquart *Izbânda familiei Rougon* de Émile Zola.

1871 – 1872 Stanley participă alături de Livingstone la explorările din regiunea Tangantica.

martie 1871 Se instaurează Comuna din Paris.

1872 Revine în Anglia unde este primit cu mare entuziasm. Societatea Regală de Geografie îi acordă Marea Medalie. Publică materialele legate de doctorul Livingstone sub titlul *în căutarea lui Livingstone*.

1874 Ziarele New York Herald şi *Daily Telegraph* îi oferă posibilitatea de a conduce o expediţie spre centrul Africii. Descoperă masivul muntos Ruwenzori şi coboară pe fluviul Congo până pe ţărmul Oceanului Atlantic.

Apare romanul lui Thomas Hardy *Departe de lumea dezlănţuită*.

1876 Se tipăreşte romanul *Aventurile lui Tom Sawyer* de Mark Twain.

1876 – 1878 Stanley explorează regiunea lacului Victoria şi cursul râului Congo.

1877 Are loc Războiul ruso-turc la care participă şi România.

1878 Revine în Anglia şi publică volumul *Prin continentul negru*.

Lui Henry James i se tipăreşte romanul *Daisy Miller*.

1879 Pleacă într-o nouă expediţie în Africa, fiind în serviciul regelui Leopold al II-lea al Belgiei, şi se ocupă de organizarea viitoarei colonii belgiene Congo.

1881 Anatole France publică romanul *Crima lui Silvestre Bon nard*.

Lui Henry James i se editează romanul *Portretul unei doamne*.

1883 Stanley revine în Anglia.

1884 Apare romanul *Aventurile lui Huckleberry Finn* de Mark Twain.

Se tipăreşte volumul de poezii *Poeţii blestemaţi* de Verlaine.

1885 Stanley publică însemnările *Congo şi formarea sa ca stat liber*.

Apare romanul lui Émile Zola *Germinal*.

1886 Rimbaud publică poemele în proză *Iluminări* şi volumul de versuri *Poezii complete* prefaţat de Verlaine.

1887 Pleacă în Africa Centrală trimis de guvernul englez, participă la o lovitură de stat şi apoi trece în Egipt, la Cairo.

1889 Crearea Internaţionalei a II-a la Paris.

Apare *Thaâs* de Anatole France.

1890 Se întoarce în Anglia şi publică două volume de însemnări intitulate *în adâncurile Africii*.

Oscar Wilde publică romanul *Portretul lui Dorian Cray*.

1892 – 1895 Traversează Statele Unite şi Anglia ţinând o serie de conferinţe despre călătoriile şi descoperirile sale.

1895 Se publică *Prietenii mei negrii şi ciudatele lor povestiri*.

1895 Alfred Nobel instituie Fundaţia Nobel „pentru mari servicii aduse umanităţii”.

Lui Stephen Crane i se tipăreşte romanul *Semnul roşu al curajului*.

1898 Stanley publică însemnări din ultima sa călătorie sub titlul *Prin Africa de Sud*.

Izbucneşte războiul între S.U.A. şi Spania, primul război imperialist pentru împărţirea posesiunilor coloniale.

1900 Apare *Vrăjitorul din Oz* de Frank L. Baum, una din cele mai iubite cărţi pentru copii din literatura universală.

Jack London publică romanul *Chemarea străbunilor*.

1904 Moare, în Anglia, Henry Morton Stanley.

A. A. M.

DAVID LIVINGSTONE

1813 19 martie. Se naşte, la Blantyre (Scoţia), Davicl Livingstone.

1823 Urmează cursurile şcolii serale şi paralel se angajează ca ucenic într-o ţesătorie să-şi procure banii necesari pentru cumpărarea de cărţi de călătorie, care încep să-l pasioneze, şi pentru plata studiilor.

1832 începe studiile la Facultatea de Medicină şi Chirurgie.

1835 îşi ia licenţa de medic încheindu-şi tot acum şi studiile de teologie.

Se angajează la Societatea de misionari din Londra.

1840 Doctorul Livingstone pleacă în Africa de Sud şi. după o călătorie de trei luni, debarcă la Capul Bunei Speranţe.

1841 Se stabileşte la Kuruman, în ţara Beciuana (azi Botswana) iar anii care urmează sunt ani de explorări şi cercetări.

1843 Cercetează Valea Mabotsa, unde are un accident, fiind atacat de un leu rănit. Este salvat de cei care-l întovărăşesc.

1845 Pleacă la Chonuane şi apoi la Kolenberg unde va locui un timp cu familia.

1849 Porneşte într-o expediţie şi traversează deşertul Kalahari descoperind, la 1 august, Lacul Ngami. Pentru această descoperire i se acordă premiul Societăţii Regale

de Geografie.

1850 Are loc a doua expediţie spre râul Zonga. Doctorul Livingstone este întovărăşit de soţia sa şi de cei trei copii – Robert, Thomas şi Agnes – însă sunt nevoiţi să întrerupă călătoria din cauza epidemiei de friguri care izbucneşte în regiune.

1851 A pătruns spre nord-est în delta mlăştinoasă a râului Okovango, pentru ca, în anul următor, să atingă un afluent al fluviului Zâmbezi, Kwando, netrecut până atunci pe hărţile geografice.

1855 Urmează a treia expediţie; familia sa se întoarce în Anglia.

Livingstone porneşte de la Capul Bunei Speranţe spre Linyanti şi apoi spre coasta de Vest a Africii. *La 17 noiembrie*, descoperă Cascada Victoria şi ajunge pe Coasta de Est a Africii lângă Kilimane, fiind primul explorator care a traversat Africa.

1856 La *12 august*, pleacă spre Mauriciu unde rămâne câteva luni să se însănătoşească după repetatele atacuri de friguri pe care le suferise în timpul ultimelor călătorii.

La *12 decembrie*, se întoarce în Anglia.

Scrie *Călătoriile şi cercetările unui misionar în Africa de Sud*, tradusă în mai toate limbile europene. Societatea Regală de Geografie acordă doctorului Livingstone Marea Medalie de Aur.

1858 Pleacă, împreună cu soţia, fiul şi fratele său Charles, să exploreze regiunea râului Zanzibar. Expediţia va dura cinci ani.

1860 15 mai Medicul porneşte pe jos vizitând din nou lacul Nyazza şi întocmeşte prima hartă exactă.

1862 27 aprilie Moare soţia sa Mary Moffat-Livingstone, de malarie tropicală.

1864 20 iulie Doctorul Livingstone se întoarce în Anglia la bordul vasului *Lady Nyassa* şi este primit cu entuziasm de locuitorii Londrei.

1864 – 1865 Locuieşte în Newstead unde va continua să scrie despre propriile-i călătorii întregind a doua parte

din însemnările sale.

1865 Publică lucrarea *Călătorii pe Zâmbezi între 1858 – 1864*.

14 august Pleacă în ultima expediţie.

1866 28 martie începe expediţia care urmează cursul râului Ruvuma.

1867 13 martie Ajunge la extremitatea sudică a lacului Tanganica.

1868 Călătoreşte de-a lungul ţărmului de sud-vest al lacului Tanganica spre a cerceta râul Chambezi.

18 iulie descoperă lacul Bangwelo (Zambia) socotit până atunci o sursă a Nilului.

1871 Doctorul Livingstone se află la Udjiji şi se va întâlni cu H.M. Stanley (John Rowlands) care fusese trimis în căutarea lui.

1872 Pleacă într-o nouă expediţie spre lacul Tanganica.

1873 1 mai Moare doctorul Livingstone, în cătunul Chitambo (la sud de lacul Bangwelo), iar corpul îi este adus la Londra şi îngropat în Catedrala Westminster.

1874 Stanley editează însemnările doctorului Livingstone sub titlul *Ultima călătorie a lui David Livingstone*.

A. A. M.

ÎN INIMA AFRICII

INTRODUCERE. INSTRUCŢIUNILE PRIMITE PENTRU A-L GĂSI ŞI SALVA PE LIVINGSTONE

În ziua de 16 octombrie din anul Domnului 1869, mă aflam la Madrid, abia întors de la Valencia, unde făcusem un reportaj asupra măcelului săvârşit acolo. La zece dimineaţa, în Căile de la Cruz, Jacopo îmi înmâna o depeşă, în care citesc următoarele: „Vino la Paris pentru o afacere importantă!”. Telegrama venea de la James Gordon Bennett junior, directorul adjunct al ziarului *New York Herald*.

Pun să fie date jos tablourile de pe pereţii apartamentului meu de la etajul al doilea, cărţile şi suvenirurile sunt îndesate în lăzi, îmi strâng în grabă

garderoba: o parte din rufe pe jumătate spălate, altele luate de pe frânghie, aproape uscate. După ce muncim pe brânci două ceasuri încheiate, gata – cuierele sunt zăvorâte şi etichetate „Paris”.

La ora trei eram pe drum. Nevoit să mă opresc câteva ceasuri la Bayonne, n-am sosit la Paris decât în noaptea următoare. M-am dus direct la Grand-Hotel şi-am bătut la uşa domnului Bennett.

— Intră, îmi răspunse cineva dinăuntru.

L-am găsit pe domnul Bennett în pat.

— Cine eşti dumneata? mă întrebă dânsul.

— Mă numesc Stanley.

— Aha, da! Ia-ţi un scaun; am o misiune importantă pentru dumneata.

Îşi aruncă pe umeri halatul de casă şi mă întrebă:

— Unde crezi că se află acum Livingstone?

— Habar n-am, ca să vă spun drept, domnule.

— Crezi că trăieşte?

— Poate că da, poate că nu, i-am răspuns.

— Ei bine, eu unul sunt de părere că trăieşte, că poate fi găsit şi am de gând să te trimit în căutarea lui.

— Cum! am exclamat, credeţi cu adevărat că-l pot găsi pe doctorul Livingstone? Vă gândiţi să plec chiar în Africa Centrală?

— Da, mi-am pus în gând să pleci să-l regăseşti, indiferent unde ai afla că este, să aduci toate veştile posibile privitoare la soarta lui şi, cine ştie… rosti el, apăsat şi gânditor, poate că bătrânul călător se află la strâmtoare! Ia cu dumneata tot ce-i va putea fi de folos! Fireşte, te vei călăuzi după planurile dumitale personale; fă cum socoţi mai bine, dar găseşte-l pe Livingstone!

Foarte uimit de acest ordin care, cu un sânge rece desăvârşit, mă trimitea în Africa Centrală, ca să caut un om pe care eu, laolaltă cu o lume întreagă, îl consideram mort, am pus următoarea întrebare:

— Aţi chibzuit serios, domnule, la cheltuiala pe care probabil că v-o va cere acest mic voiaj?

— Cât o să coste? întrebă fără ocoluri domnul

Bennett.

— Burton şi Speke au cheltuit pentru călătoria lor în Africa Centrală cam între 3.000 şi 5.000 de lire sterline şi mi-e teamă că o să-mi trebuiască pe puţin 2.500 de lire sterline.

— Prea bine, să-ţi spun ce vei face. Vei scoate acum de la bancă 1.000 de lire; când le vei isprăvi o să scoţi încă o mie, pe urmă a treia şi după ce o vei cheltui, altă mie, şi aşa mai departe, dar găseşte-l pe Livingstone!

Surprins, dar nu nedumerit de asemenea ordin, căci ştiam că, o dată ce domnul Bennett a luat o hotărâre, nu-i lucru uşor să-l abaţi de la ea, am crezut totuşi, fiind vorba de un proiect atât de uriaş, că nu cântărise îndeajuns, pe toate feţele, acest proiect costisitor şi că trebuie să-l îndemn să-i măsoare temeinic urmările.

— Umblă zvonul, am urmat eu, că, dacă tatăl dumneavoastră ar muri, aţi vinde ziarul *Herald* şi v-aţi retrage din afaceri.

— Cei care au susţinut un astfel de lucru se înşală; în tot New York-ul nu se găsesc destui bani ca să cumpere cineva *Herald*-ul. Tatăl meu a pus pe picioare un mare ziar; eu vreau să-l fac şi mai mare. Intenţionez să fie un ziar de noutăţi în toată puterea cuvântului. Vreau să ajungă să tipărească în orice domeniu, tot ce poate interesa publicul, şi asta cu orice preţ.

— În cazul acesta, nu mai am nimic de spus. Trebuie să plec direct în căutarea doctorului Livingstone?

— Nu! Vreau să asişti mai întâi la inaugurarea canalului de Suez. De acolo, o să navighezi în sus pe Nil, fiindcă am auzit că Baker are de gând să plece în Egiptul de Sus; informează-te cât mai pe larg asupra expediţiei sale! Urcând fluviul spre izvoare, să descrii tot ce este mai interesant pentru turişti şi să ne alcătuieşti un ghid, unul practic, pentru Egiptul de Jos, să spui tot ce merită să fie văzut şi în ce chip se poate vizita.

După asta ar fi mai nimerit să te duci la Ierusalim; aud că acolo căpitanul Warren face descoperiri importante. Pe urmă vei pleca la Constantinopol, unde te vei pune la

curent asupra neînţelegerilor existente între *kediv* şi sultan.

După aceea, ia să ne gândim puţin. Mda, ai putea foarte bine să dai o raită prin Crimeea, să vizitezi câmpurile de bătălie din ţinut, să străbaţi de-a curmezişul Caucazul, până la Marea Caspică; se spune că o expediţie rusă se pregăteşte de plecare la Khiva. De-acolo te poţi îndrepta spre India, traversând Persia; vei putea să trimiţi o corespondenţă interesantă din Persepolis. În drum o să treci prin Bagdad; scrie-ne ceva despre calea ferată din valea Eufratului. Pe urmă, când vei ajunge în India, îmbarcă-te pe un vapor, ca să dai de urma lui Livingstone. Până atunci vei afla, probabil, că este în drum spre Zanzibar; în caz contrar, du-te în interiorul continentului şi caută-l până ce dai de dânsul. Dacă e viu, informează-te asupra descoperirilor lui. În sfârşit, dacă a murit între timp, adu-ne dovezi sigure asupra morţii lui. Asta e tot. Şi acum, noapte bună, şi Domnul să te aibă în pază!

— Noapte bună, domnule! Voi face tot ce stă în puterea unei făpturi omeneşti, am adăugat, şi Dumnezeu să-mi însoţească paşii în misiunea pe care o am de îndeplinit.

Am rămas în tovărăşia tânărului Edwai’d King, ziaristul, care dobândeşte faimă în Noua Anglie. Era tocmai omul cel mai nimerit pentru a afla cu cea mai mare bucurie de iniţiativa domnului Bennett şi de însărcinarea ce o primisem de la dânsul; ar fi fost încântat să înştiinţeze despre treaba aceasta ziarul al cărui corespondent era.

Aş fi fost şi eu la fel de fericit să pot vorbi despre călătoria mea şi să discut cu el rezultatele posibile, dar nu îndrăzneam să-i dezvălui nimic. Deşi copleşit de uriaşa sarcină ce-mi căzuse pe umeri, trebuia să mă prefac că nu am altă ţintă decât să fiu prezent la inaugurarea Canalului de Suez.

Tânărul King mă însoţi până la gară, de unde se lua trenul de Marsilia, apoi ne despărţirăm: el se ducea să citească ziarele la cabinetul de lectură Bowles, pe când eu mă îndreptam spre Africa Centrală şi mai departe – cine

putea să ştie?

Nu este nevoie să recapitulez ce-am făcut înainte de a mă duce în Africa Centrală.

Am navigat în susul Nilului şi la Philae l-am văzut pe domnul Higginbotham, mecanicul-şef al expediţiei Baker. În timp ce mă aflam acolo, am izbutit să împiedic un duel între el şi un tânăr francez zurliu, care simţindu-şi onoarea rănită din pricina faptului că domnul Higginbotham îl luase drept egiptean, înşelat de fesul ce-l purta, se hotărî să se dueleze cu pistolul, ca să spele ofensa.

La Ierusalim, am avut o întrevedere cu căpitanul Warren, am coborât într-unul din puţurile săpate de echipa lui şi am văzut acolo vestigiile lăsate de meşterii din Tir, pe pietrele de temelie ale templului lui Solomon.

Am vizitat moscheele din Stambul, împreună cu ministrul rezident şi consulul Statelor Unite. Am cutreierat Crimeea, câmpurile sale de bătălie, ţinând în mina strălucita lucrare de referinţă a lui Kinglake. La Odesa, am cinat cu văduva generalului Liprandi. L-am văzut pe Palgrave, exploratorul Arabiei, la Trebizonda; la Tbilisi m-am întâlnit cu baronul Nikolai, guvernatorul civil al Caucazului. La Teheran, am fost găzduit de ambasadorul rus şi, după ce în întreaga Persie, m-am bucurat de cea mai bună primire din partea gentlemenilor de la compania telegrafică indo-europeană, urmând pilda multor oameni iluştri, mi-am mâzgălit numele pe unul din monumentele din Persepolis. Am sosit în India în luna august 1870.

La 12 octombrie, m-am îmbarcat la Bombay pe *Polly*, un vas cu pânze grozav de lent, căruia i-au trebuit treizeci şi şapte de zile ca să ajungă în insula Mauriciu. Secundul vasului era un scoţian de obârşie din Leith, pe nume William Lawrence Farquhar. Era un navigator încercat şi, socotind că mi-ar putea fi de folos, l-am angajat. Urma să primească salariu doar din ziua când vom fi părăsit Zanzibarul cu destinaţia Bagamoyo.

Între insula Mauriciu şi Zanzibar neexistând legătură directă, a trebuit să mă duc în arhipelagul Seychelle. La trei-patru zile după sosirea mea la Mahe, una din grupul

insulelor Seychelle, am avut norocul să găsesc loc pe o balenieră americană, aşa că la 6 ianuarie 1871, am debarcat la Zanzibar, însoţit de William Lawrence Farquhar, şi de un tânăr arab, pe care-l luasem cu mine de la Ierusalim, ca tălmaci.

Nu mai scriu nimic despre această îndelungată călătorie, care m-a dus prin multe ţări, dar nu-l interesează pe cititor. Am străbătut multe ţinuturi, însă cartea de faţă cuprinde numai relatarea expediţiei ce-am întreprins în căutarea marelui explorator al Africii, Livingstone. Mărturisesc că este mai degrabă o dare de seamă ziaristică făcută din fuga condeiului; unii au tratat-o drept ceva quijotesc[11]; resping de pe acuma asemenea învinuire, neîntemeiată, după cum va constata singur cititorul, înainte de a ajunge la cuvântul „sfârşit”.

În paginile următoare, veţi găsi denumirea „soldaţi”, care necesită explicaţii. Este traducerea literară a lui *askari*, nume hindus, ce şi-l dau singuri băştinaşii, negrii liberi din Zanzibar sau sclavii eliberaţi de pe continent, care alcătuiesc escorta călătorilor. Sunt înarmaţi şi echipaţi ca soldaţii, deşi se angajează şi ca servitori, dar ar fi fost mai pretenţios să-i numesc astfel, decât să folosesc cuvântul „soldaţi”; fiind deprins să le spun mai curând aşa decât *watuma*, obiceiul a fost greu de învins şi, cu această scuză, voi păstra cuvântul „soldaţi”.

Am folosit persoana întâia singular, poate mai des decât ar fi îngăduit modestia. Dar nu trebuie să uitaţi că subiectul povestirii îl constituie propriile mele aventuri, că, până în clipa când îl voi întâlni pe Livingstone, gândurile, impresiile, marşurile, acţiunile mele, greută ţi le privi care trec, sunt partea cea mai interesantă din tot ce-aş putea avea de spus.

Se prea poate să fi scris: expediţia mea, sau caravana mea; dar de-aci nu rezultă că aş fi avut intenţia de a le trece pe seama mea. Trebuie să se înţeleagă clar tot timpul că expediţia aceasta a fost organizată de *New York Herald*, iar eu am fost pur şi simplu însărcinat de către domnul

11 Aventură nebunească, la fel cu cele ale lui Don Quijote. (n. t.).

James Gordon Bennett, proprietarul ziarului, să o conduc, fiind doar mandatarul lui.

Încă un amănunt: am adoptat forma naraţiunii pentru a relata căutările mele, deoarece pare să prezinte mai mult interes decât un jurnal de călătorie şi cred că în acest fel înlătur marele cusur al repetării, pentru care unii călători au fost sever criticaţi.

ZANZIBAR

În dimineaţa zilei de 6 ianuarie 1871, străbăteam canalul ce desparte de continent, rodnica insulă Zanzibar. Pământurile înalte de pe coasta africană par, în lumina cenuşie a zorilor, o umbră alungită. Insula Zanzibar, aflată în stânga noastră, la depărtare de numai o milă, se iveşte încet-încet din vălul său de neguri, pe măsură ce se face ziuă şi, în cele din urmă, se înfăţişează cu limpezime privirilor noastre, asemenea celei mai frumoase nestemate a creaţiunii. Este un ţinut jos, dar nu plat. Ici şi colo, mici coline cu contururi unduioase se înalţă deasupra panaşului lânced, dar graţios, al cocotierilor ce străjuiesc ţărmul, iar, la intervale simetrice, depresiuni vizibile arată unde pot găsi răcoare cei care fug de soare dogoritor. Cu excepţia fâşiei înguste de nisip, unde apa verde-gălbuie îşi rostogoleşte undele, murmurând şi gemând necontenit, întreaga insulă pare îngropată sub o mantie de verdeaţă.

Câteva *daos* cu pânzele umflate se-nvârtesc în susul şi-n josul golfului Zanzibar. Deasupra zării, către sud, se iţesc catargele câtorva corăbii încăpătoare, în timp ce spre răsărit, se strâng ciorchini de case albe, cu acoperişul plat. Ne aflăm în faţa Zanzibarului, capitala insulei, oraş destul de mare şi cu cartiere îndesate unul într-altul, prezentând toate caracteristicile arhitecturii arabe. Deasupra câtorva din cele mai mari case de pe chei, flutură drapelul roşu ca sângele, al sultanului seyd Burghash şi cele ale diferitelor consulate: american, englez, francez, german. În port se află cinci vase de război: unul englez şi patru zanzibareze. Pe lângă ele, mai sunt opt vase de comerţ: două americane, unul francez, unul portughez, două engleze şi două germane; în sfârşit, se văd numeroase *daos* ce vin din

Johanna, din Mayotte (insulele Comore), din Muscat şi Cutch, precum şi bărci arabe făcând transportul între India, golful Persic şi Zanzibar.

Căpitanul Francis E. Webb (fost ofiţer de marină), consul al Statelor Unite, m-a primit cât se poate de curtenitor şi mi-a oferit ospitalitate deplină. Dacă nu mi-ar fi făcut acest preţios serviciu, m-aş fi văzut nevoit să consimt a-mi găsi adăpost şi hrană în casa Charley, botezată astfel după numele proprietarului său, un francez cu nasul ca un cioc de corb şi foarte original, cunoscut de la un capăt la celălalt al insulei, pentru mania lui de a-i găzdui pe pribegii fără un gologan pe sufletul lor. Este un om excentric, care, prin diferite acţiuni, îşi manifestă necontenit bunătatea, deşi şi-o ascunde îndărătul unei frunţi foarte severe. Altminteri, aş fi fost silit să-mi întind cortul de dril, cu căptuşeală dublă, pe ţărmul acestei insule tropicale, ceea ce nu era deloc de dorit. Dar propunerea binevenită a căpitanului Webb, de a mă considera la el ca la mine acasă, cerând tot ce-mi va fi necesar, înlătură toate alternativele neplăcute.

Douăzeci şi patru de ore de şedere în Zanzibar m-au făcut să văd că eram de-o ignoranţă totală în privinţa oamenilor şi a stărilor de lucruri din lumea africană. Citisem din scoarţă-n scoarţă pe Burton şi Speke, îmi închipuisem că-i înţelesesem şi că, prin urmare, mă pătrunsesem de măreţia şi de dificultăţile acţiunii pe care urma s-o întreprind. Dar tot ce concepusem, bazat pe cărţi, era pur şi simplu ridicol. Imagini fanteziste, desfătări îndelung visate, atracţii africane se spulberară curând şi toate ideile informe căpătară contur precis.

Am hoinărit prin oraş, care mi-a lăsat întipărită impresia unui ansamblu de ulicioare strâmte, întortocheate, de căsuţe văruite, de străzi pe care se înşiră clădiri trecute cu mortar în cartierul curat. Am păstrat imaginea umilelor dughene cu firide adânci, în pragul cărora stăteau baniani cu turbane roşii pe un fundal alcătuit din pânzeturi de bumbac păcătoase: imprimeuri, stămburi albe şi neînălbite; podele înţesate cu colţi uriaşi

de fildeş; unghere întunecate pline de bumbac brut, de olărie, de cuie, de unelte, de mărfuri de rând şi de tot felul, din cartierul banianilor.

Am păstrat amintirea uliţelor cu izuri puternice, rău mirositoare, a capetelor lânoase, de pe trupurile aburinde negre sau galbene – oameni aşezaţi în pragul unor cocioabe ca vai de lume, râzând, flecărind, tocmindu-se, certându-se, într-o atmosferă duhnind de înfiorătoare miasme, un mişmaş de efluvii de piele, gudron, resturi de legume şi alte gunoaie de tot soiul, în cartierul negru. Îmi amintesc de înaltele locuinţe cu aspect solid, cu acoperişuri plate, cu uriaşele lor porţi sculptate, având ciocane mari de aramă, şi de *baabii* aşezaţi în pragul lor, cu picioarele încrucişate, veghind intrarea sumbră a casei stăpânului; de un braţ de mare nu prea adânc, cu bărci, luntre, *daos* şi un ciudat remorcher cu aburi, culcat pe o rină în nămolul lăsat de marea în reflux; de o piaţă numită M'razi Moya („cocotier") unde europenii se târăsc seara cu pas lânced, ca să respire briza blândă ce lunecă peste mare, în timp ce soarele roşu moare la apus; de câteva morminte ale unor marinari, care au rătăcit până aici ca să-şi găsească moartea, de o casă înaltă unde locuieşte doctorul Tozer, episcop misionar al Africii Centrale, cu şcoala lui de mici africani. Sunt imagini învălmăşite şi schimbătoare, în care abia dacă deosebeam arabii de africani, africanii de baniani, banianii de hinduşi, hinduşii de europeni.

Zanzibarul este Bagdadul, Ispahanul, Istanbulul Africii orientale – dacă vreţi. Este marele târg care invită pe neguţătorii de fildeş din interiorul Africii, absorbind pieile, lemnul preţios de *orchilla* şi sclavii din Africa.

Bagdadul avea mari bazare de mătăsuri, Zanzibarul are bazarele sale de fildeş; odinioară Bagdadul făcea negoţ cu giuvaieruri, Zanzibarul face negoţ cu gumă de copal; Stambulul importa roabe circaziene şi georgiene; aici frumuseţile negre din Uhiyow, din Ugind-o, din Ugoga, din Unyamwezi şi din ţara triburilor Galla sunt importate, spre a fi vândute în exterior.

Comerţul este practicat aici ca în toate ţările musulmane, dar ce spun, întocmai cum se făcea cu mult înainte de naşterea lui Moise. Arabul nu schimbă nimic. A adus cu el obiceiurile strămoşeşti de când a venit să se stabilească în această insulă. Nu sunt mai puţini arabi în Zanzibar, decât în Muscat sau la Bagdad. În orice loc s-ar duce să trăiască îşi ia cu dânsul haremul, religia, burnuzul lung, tunica, papucii şi pumnalul. Dacă pătrunde în Africa, toate batjocurile negrilor nu-l pot schimba cu nimic. La rândul său, şi el a avut o înrâurire slabă asupra mediului în care-l întâlnesc acum; ţara n-a devenit orientală, cum înţelegem noi, aspectul ei este pe jumătate african, iar oraşul este doar pe jumătate arab.

Pentru călătorul proaspăt debarcat, arabii din Muscat întâlniţi în Zanzibar, formează un subiect demn de studiu. În acţiunile lor există un anumit *empressement*[12] pe care-l admir.

Aproape toţi sunt călători, ei se îndeletnicesc cu căutarea fildeşului. Puţini sunt cei ce nu au trecut prin aventuri primejdioase în Africa Centrală, iar obstacolele învinse, primejdiile prin care au trecut, le dau un aer de hotărâre şi încredere în forţele lor inconfundabil; ceva calm, semeţ, sfidător şi independent, inspirând respectul fără voie. Adesea m-am gândit că povestirile ce le-ar putea spune aceşti oameni ar umple numeroase cărţi de aventuri palpitante.

Nutresc un mare dispreţ pentru corciţi. Nu sunt nici albi, nici negri, nici buni, nici răi, nu sunt nici de admirat, nici de urât. Tot timpul sunt toate laolaltă; totdeauna sunt umili faţă de arabii de vază şi cruzi faţă de nefericiţii căzuţi sub jugul lor. Dacă am văzut un negru nenorocit, pe jumătate mort de foame, de fiecare dată am fost sigur că mi se va spune: „este corcit”.

Mereu i-am găsit umili şi ipocriţi, lingăi şi servili, perfizi şi meschini. Par să fie veşnic gata să se prosterne şi să adore pe un arab bogat, dar sunt necruţători cu un sărman sclav negru. Când jură cu cea mai mare

12 Ţara Lunii (n. t.).

convingere, poţi fi sigur că mint cel mai rău, şi totuşi aceasta este spiţa care s-a înmulţit cel mai mult în Zanzibar.

Banianul este negustor din născare; este profitorul întruchipat. Banii curg înspre buzunarele lui la fel de firesc ca apa, urmând un povârniş repede. Nicio umbră de conştiinţă nu-i împiedică să-şi înşele aproapele; îi întrece pe evrei, nu-şi găseşte pereche decât în negustorii perşi; pe lângă el, arabul este un prunc nevinovat.

Merită să-l vezi străduindu-se din răsputeri, din tot trupul, din tot sufletul, ca să stoarcă unui băştinaş măcar un bănuţ. Colţul de elefant oferit pare să tragă doi frasilahi*, cel puţin aşa arată cântarul. Vânzătorul pretinde solemn c-ar fi şi mai greu; banianul susţine că omul nu se pricepe deloc şi jură că este fals cântarul îşi adună toată energia şi se apără:

— Cum, dar este un fulg! Abia dac-o avea un frasilah! 1

Băştinaşul protestează.

— Uite ce e, spune banianul, să sfârşim odată cu treaba asta; ia-ţi banii şi şterge-o! Ce, eşti ţicnit?

Dacă băştinaşul şovăie, banianul îşi iese din sărite, se înfurie, îl dă afară pe vânzător, împinge fildeşul cât colo, cu nepăsare dispreţuitoare. Niciodată nu s-a făcut atâta zgomot pentru nimic, căci deşi îşi dă muşteriul afară, hoţomanului nici prin gând nu-i trece să lase să-i scape din mână fildeşul.

Dintre toţi traficanţii din ţinut, banianul are cea mai mare înrâurire asupra comerţului Africii Centrale. Cu excepţia unui grup restrâns de arabi, bogaţi, toţi ceilalţi sunt nevoiţi să suporte camăta impusă, după placul lui. Dacă un negustor, de pildă, vrea să plece în interior pentru a cumpăra fildeş, gumă de copal, îi cere unui banian să-i avanseze 5.000 de dolari şi obţine împrumutul cu 50, 60 sau 70 la sută dobânda. Oricare ar fi rezultatul speculaţiei, cel care acordă împrumutul este sigur că-şi va căpăta suma riscată. Rareori se întâmpla ca un om cu experienţă să nu izbutească în acest gen de comerţ. Dacă a fost

norocos, fără a avea vreo vină, banianul îl pune iarăşi pe picioare şi se despăgubeşte cu vârf şi îndesat.

Să citǎm câteva cifre. Un arab a plecat cu o încărcătură valorând 5.000 de dolari, bani împrumutaţi. Ajuns în Unyanyembe, mărfurile sale şi-au dublat preţul, adică au atins cifra de 10.000 de dolari; la Ujiji, valorează 15.000 de dolari.

Cinci dori de pânzeturi, sau 7, 50 dolari, sunt preţul unui sclav, pe pieţele din Ujiji, iar la Zanzibar se obţin pentru el 30 de dolari. Un sclav oarecare poate fi cumpărat cu 6 dolari şi vândut cu 25 de dolari, pe coasta Oceanului Indian.

Să zicem că negustorul cumpără numai sclavi, de toţi banii, după ce scade suma de 1.500 dolari, cheltuielile necesare drumului până la Ujiji, dus-întors, adică 3.500

de dolari transportul de sclavi, 464 în total, la preţul de 7, 50 dolari de cap – înseamnă că realizează din vânzarea lor, la Zanzibar, 13.000 dolari.

Să ilustrăm acum cu un exemplu din domeniul negoţului de fildeş. Un negustor ia cu el 5.000 de dolari până la Ujiji, şi după ce scade 1.500 de dolari, cheltuielile de drum, dus-întors, îi mai rămân 3.500 de dolari investiţi în pânzeturi şi mărgele, cu care cumpără fildeş. La Ujiji fildeşul se obţine cu 20 de dolari frasilahul (sau 35 de livre), aşa că suma de care dispune îi permite să strângă 175 de frasilahi, care, dacă e fildeş bun, valorează cam 60 de dolari frasilahul, la Zanzibar. Negustorul descoperă astfel că a realizat un câştig net de 10.500 dolari!

Adesea traficanţii arabi au făcut şi afaceri mai puţin bune, dar mai totdeauna s-au întors pe coasta oceanului cu o marjă enormă de profit.

Ca putere economică, hinduşii musulmani vin după baniani, dar nu sunt sigur că nu-i egalează în privinţa şireteniei şi a rapacităţii. M-am întrebat adesea care din ei este mai tare şi, înainte de a acorda banianului cununa, am şovăit mult. Acest trib de indieni poate da naştere la sumedenie de nemernici lipsiţi de conştiinţă şi doar unui singur negustor cinstit. Tarya Ţopan, unul dintre cei mai

loiali oameni aparţinând tuturor culorilor, albi sau negri, galbeni sau roşii, pe care i-am întâlnit, este musulman hindus. Numele său echivalează, pentru europenii din Zanzibar, cu buna credinţă, cu integritatea în afaceri. Are o avere uriaşă, posedând mai multe vase şi *daos* fiind om de seamă în consiliile lui Seyd Burghash. Familia lui este numeroasă; doi fii ajunşi la vârsta bărbăţiei au fost crescuţi în acelaşi cult al onoarei. Dar oameni ca Tarya Ţopan nu reprezintă decât o infimă minoritate printre negustorii hinduşi.

Arabii, banianii şi hinduşii musulmani reprezintă clasa de sus şi cea de mijloc a insulei. În mâna lor se află pământurile, magazinele, corăbiile, averea şi puterea.

Dinaintea lor se prosternă metişii şi grosul populaţiei. Aceasta este compusă din negri, cărora li se adaugă băştinaşii din Wasawahili, din Somalia, din insulele Comore, din Unyamwezi, precum şi reprezentanţi a o grămadă de mici seminţii africane din interiorul continentului.

Pentru albul care se pregăteşte să pătrundă în inima Africii, o plimbare prin cartierul wanyamwezilor şi al wasawahililor este cât se poate de instructivă. Acolo începe să înveţe necesitatea de a recunoaşte că, în ciuda deosebirii de culoare, negrii sunt făpturi ca şi el; că au pasiuni şi prejudecăţi, simpatii şi antipatii, gusturi şi sentimente, comune tuturor oamenilor. Cu cât îşi dă seama mai iute de această realitate şi îşi adaptează mentalitatea în conformitate cu ea, cu atât mai uşoară îi va deveni călătoria printre rasele negre cu care va veni în contact. Cu cât este mai înclinat din fire să se modeleze după mediul înconjurător, cu atât are mai mulţi sorţi de izbândă.

Deşi am trăit în sudul Statelor Unite, am primit o educaţie nordică şi am întâlnit destui negri cărora mă mândresc că le pot spune prieteni. Eram deci pregătit să-i acord stima mea oricărui negru posesor al virtuţilor ce caracterizează adevărata omenie, să văd în el un prieten, chiar un frate şi, ca atare, să-l respect ca şi cum ar face parte din propriul meu neam. Nici culoarea pielii, nici

trăsăturile obrazului nu puteau, în ochii mei, să-i răpească drepturile cuvenite ca oricărui alt om.

Aceşti negri africani, m-am întrebat eu, vizitându-le tabăra şi observându-le purtările, au oare calităţile care îl fac pe un om iubit de semenii lui? Aceşti barbari pot oare, la fel ca mine, să fie mişcaţi de o binefacere şi să se simtă jigniţi de o insultă? N-am nevoie să mai adaug că observaţia cea mai atentă nu mi-a permis să descopăr în această privinţă nicio deosebire între firea lor şi a mea şi am fost foarte încântat să constat că erau la fel de înrâuriţi ca şi mine de pasiuni, de iubire şi ură.

Negrii reprezintă, probabil, cam două treimi din populaţia Zanzibarului, alcătuind clasa muncitoare a insulei, fie oameni liberi, fie sclavi. Aceştia din urmă cultivă plantaţiile, la ţară sau la oraş; au grijă de grădini, de moşii ori sunt hamali. La ţară, îi vezi umblând de colo până colo, încărcaţi cu poveri enorme, purtate pe cap, cât se poate de fericiţi, şi nu fiindcă ar fi trataţi cu blândeţe sau pentru că munca ar fi uşoară, ci fiindcă sunt voioşi şi cu inima uşoară din născare; nu râvnesc la bucurii şi nu nutresc speranţe de neîmplinit, nici nu au ambiţii care le întrec puterile; nu le-au fost spulberate speranţele şi nu au cunoscut dezamăgirea.

În oraş îi vezi perechi-perechi, transportând sacii de cuişoare, lăzile, baloturile de mărfuri de la depozit la descărcare sau de acolo pe ţărmul în pantă, umblând desculţi şi cântând vreo frază muzicală monotonă, ca să se încurajeze unul pe altul şi să ţină pasul. Statornicia cu care repetă refrenul adoptat te face să-i recunoşti curând ca pe vechi cunoştinţe. Auzeam cum, de câteva ori pe zi, trecea pe sub ferestrele consulatului aceeaşi pereche – nici cuvintele, nici melodia, nu variau cu vreo iotă. Se prea poate ca alte persoane să fi socotit aceste cântece absurde şi neroade; pentru mine nu erau lipsite de farmec şi, de altfel, mi se părea că ating perfect scopul căruia le erau menite.

Oraşul Zanzibar, situat pe ţărmul sud-vestic al insulei, adăposteşte aproape o sută de mii de suflete. După

aprecierea mea, întreaga insulă nu are mai mult de 200.000 locuitori, socotind laolaltă toate rasele.

Dintre vasele de comerţ, care vizitează portul, cele mai multe sosesc din Statele Unite, mai cu seamă din New York şi Salem. După cele americane, vin la rând cele germane, apoi vasele franceze şi engleze. Aduc pânzeturi şi rachiu, flinte, pulbere, mărgele de sticlă, bumbacuri englezeşti, sârma de alamă, porţelan şi alte mărunţişuri. Pleacă încărcate cu fildeş, gumă de copal, cuişoare, piei brute, scoici *cauris*, susan, piper şi ulei de cocos.

Valoarea produselor exportate este apreciată la 3.000.000 de dolari, iar a celor importate din toate ţările, la 3.500.000 de dolari.

Europenii şi americanii rezidenţi în Zanzibar sunt agenţi oficiali ai guvernelor lor, negustori care trafichează pe contul lor, sau reprezentanţi ai unor mari firme comerciale din Europa şi Africa.

Climatul din Zanzibar nu este chiar cel mai plăcut din lume.

Europenii, ca şi americanii, se plângeau cât îi ţinea gura de climă, şi nu fără motiv; am văzut cum aproape jumătate din colonia albă a căzut bolnavă în aceeaşi zi. Miasmelor de malarie emanate de o lagună nu prea adâncă, Malagash, li se adaugă duhorile gunoaielor de tot soiul, schelete de animale, rămăşiţe de pe la bucătării, peşti, moluşte, câini şi pisici moarte, leşuri omeneşti neîngropate, stârvuri cât pofteşti, care fac din acest oraş locul cel mai insalubru din lume. Când te gândeşti că ar fi uşor să-i însănătoşeşti atmosfera, căci însăşi natura oferă mijloacele necesare, este de mirare cum domnitorul actual nu ascultă îndemnul raţiunii.

Zanzibarul este aşezat pe cornul sud-vestic al unui. Golf în formă de semilună, mărginit la est de canalul pestilenţial pomenit mai sus. Această lagună puturoasă, numită Malagash, se sfârşeşte la sud de capul Shangani, la 230 de metri de ţărm. Dacă s-ar deschide un şanţ de 10 picioare pe această întindere, iar Malagash-ul ar fi adâncit puţin, Zanzibarul ar deveni o insulă. Ce minunate efecte ar

avea această transformare asupra sănătăţii şi salubrităţii sale!

N-am auzit de asemenea iniţiativă, dar consulii ar fi putut, cel puţin pe câte mi se pare mie, să-i sugereze sultanului această lucrare, dobândind astfel meritul de a fi contribuit la prefacerea acestui oraş ucigător într-una din cele mai sănătoase aşezări din zona ecuatorială. Curând însă, la câteva zile după sosirea mea, i-am exprimat domnului Webb mirarea de a vedea cum nişte oameni înzestraţi cu iniţiativă neînduplecată, caracteristică europenilor şi americanilor pătrunşi de ideile de progres şi prefaceri, sunt contagiaţi de apatie şi inerţie până ntratâta, încât ajung doar nişte betegi ipohondri, palide fantome, convinşi că ucigătorul climat este o fatalitate, păstrând abia o urmă din spiritul îndrăzneţ stăpânitor al firii.

— A, îmi răspunse căpitanul Webb, dumitale ţi-e foarte uşor să vorbeşti despre energie şi toate celelalte, dar te încredinţez că o şedere de patru-cinci ani pe această insulă, printre oameni de soiul acestora, te va face să-ţi dai seama că este o misiune lipsită de speranţă să cauţi a rezista influenţei exemplului de care sunt covârşite până şi spiritele cele mai energice şi căruia trebuie să i se supună, mai curând sau mai târziu.

Când punem piciorul pe insulă, suntem cu toţii teribil de plini de energie şi ne zbatem vitejeşte pentru a face ca lucrurile să meargă aşa cum eram deprinşi acasă, dar descoperim treptat că ne ciocnim cu capul de ziduri din granit, fără niciun folos.

Pe aceşti arabi, baniani şi hinduşi, nu poţi nici cu rugăminţi, nici cu dojeni, să-i clinteşti; nimeni nu mişcă aici vreun deget şi vei vedea foarte curând că este curată nebunie să încerci să lupţi contra a ceva de neînvins. Stai liniştit locului, nu te frământa! Asta este sfatul meu, altminteri n-ai multe zile pe meleagurile astea.

Cu toate acestea, erau în oraş trei-patru oameni exagerat de activi, care forfoteau la orice oră din zi. Unul din ei era american şi nu-şi pierduse măcar un strop de

energie. Parcă mai aud şi azi cum pasul său rapid ţăcănea pe caldarâmul ce mărginea consulatul şi cum răsunau saluturile *Yambo*, pe care le zvârlea din mers, cu glas vibrant, tuturor persoanelor întâlnite. Totuşi, locuia şi el în Zanzibar de cel puţin doisprezece ani.

Am mai cunoscut şi pe altul, unul din cei mai vânjoşi scoţieni, cu purtări pline de farmec, un om simplu şi loial în fapte ca şi-n vorbă. Se afla acolo de mulţi ani, suferise pierderi de afaceri, precum şi de arşiţa şi sâcâielile climatului, ceea ce nu-l împiedica să lupte cu aceeaşi tărie contra apatiei localnicilor. Căpitanul Fraser, care făcuse parte din marina Indiei, nu ar fi putut fi acuzat de apatie.

Aş mai putea găsi lesne şi alte exemple de muncă intensă şi susţinută, dar toţi sunt prietenii mei, toţi oameni buni. Rezidenţii americani, englezi, germani şi francezi m-au tratat totdeauna plini de o curtenie şi amabilitate pe care n-o voi uita. În ansamblu, ar fi greu de găsit, în oricare parte a lumii, o colonie de albi mai generoşi şi mai ospitalieri.

ORGANIZAREA EXPEDIŢIEI

Nu cunoşteam câtuşi de puţin interiorul Africii şi era greu să aflu, de la început, ce îmi trebuia ca să pătrund până acolo. Timpul era preţios, nu-mi puteam permite să-l risipesc făcând investigaţii. Mare noroc ar fi fost pentru mine dacă unul din acei gentlemeni, care făcuseră drumul ce trebuia să-l urmez, căpitanii Burton, Speke şi Grant, ar fi dat unele informaţii sau ar fi dedicat un capitol temei „Cum să pregăteşti o expediţie în Africa centrală”. Scriu, deci, acest capitol pentru ca exploratorii care vor veni după mine să profite de experienţa mea. Îmi pierdusem somnul de grijă; răsucindu-mă în pat, frământam perna; iată câteva din întrebările ce-mi puneam:

De câţi bani am nevoie?

Citi hamali sau pagazi?

Citi soldaţi?

Ce cantitate de pânzeturi?

Cită sârmă, câte mărgele de sticlă şi de alamă?

Ce fel de stofe trebuie să iau cu mine, pentru

diferitele triburi?

Întrebări care nu-şi găseau niciuna răspunsul. Am acoperit vrafuri de hârtii mâzgălind nenumărate cifre, tot socotind, înşirând liste de materiale, calculând şi punându-mi mereu aceeaşi ecuaţie: cât costă pe an întreţinerea a o sută de oameni, în metri de stofă de diferite sorturi?

Am studiat cărţile lui Burton, Speke şi Grant în van. Am găsit în ele multe informaţii geografice, etnografice, multe amănunte asupra călătoriei, însă nimic asupra organizării expediţiei ce trebuia să te ducă până în Africa. Albii pe care-i vedeam nu ştiau mai mult decât mine în această privinţă. Eu însă ce trebuia să fac, până la urmă? Asta era marea întrebare.

M-am hotărât să caut un arab, fost traficant de fildeş sau proaspăt sosit din Africa.

Şeicul Hashid era unul din cei mai bogaţi şi mai cu vază oameni din Zanzibar; pusese pe picioare nenumărate caravane şi era în legătură cu negustorii de frunte din oraş care veneau la el ca să tăifăsuiască despre aventurile şi câştigurile lor. Pe lângă asta, era proprietarul încăpătoarei case locuite de domnul Webb şi vecinul nostru, stând peste drum de consulat. Dintre toţi zanzibarezii, era omul cel mai potrivit de consulat, aşa că a fost rugat să vină să mă vadă.

În cursul acestei întrevederi, venerabilul şeic cu barba căruntă m-a învăţat tot ce se cuvenea să ştiu: obiectele de schimb, modurile de a proceda, cantităţile şi calităţile de mărfuri necesare, mai mult decât izbutiseră laolaltă toate cărţile studiate în ultimele trei luni. După aceea, a avut bunăvoinţa de a mă prezenta mai multor negustori arabi, oameni cu experienţă, care mi-au dat sfaturi extrem de preţioase, datorită cărora m-am putut organiza.

Este bine să ştii şi să nu pierzi niciodată din vedere faptul că pentru orice călătorie nu trebuie să-ţi iei cu tine decât strictul necesar drumului şi explorării. Prea multe mărfuri ţi-ar fi aproape tot atât de dăunătoare ca şi lipsa lor. De unde rezultă că un călător trebuie să se

străduiască, în primul rând, să afle exact cantitatea şi calitatea obiectelor necesare pentru aprovizionare, judecând totul cu măsură.

De la persoanele care m-au informat m-am lămurit că pentru a hrăni o sută de oameni, 10 dori sau 40 de yarzi de pânzeturi pe zi, ar fi suficient. Am aflat că cel mai potrivit lucru era să cumpăr 2000 dori de americă, 1.000 dori de *kaniki* şi 650 dori de pânzeturi colorate, cum sunt *barsati*, foarte căutate în Unyamwezi, *sohari*, cerută în Ugogo; *ismahili*, *tânjiri*, *shash*, *rehani*, *jamdani* sau *kungurucutch*, albastre şi roze. Aceste cantităţi erau socotite a fi întru totul îndestulătoare pentru întreţinerea a o sută de oameni pe timp de douăsprezece luni. Conform acestui calcul, pentru doi ani aveam nevoie de: 4.000 dori = 16.000 yarzi de americă, 2000 dori = 8.000 yarzi de *kaniki*; 13.000 dori = 5 200 yarzi de pânzeturi colorate. Erau informaţii precise şi preţioase pentru mine; afară de faptul că nu se sugera nimic cu privire la calitatea *Americii*, a kamlci-ului şi a pânzeturilor colorate, obţinusem tot ce doream asupra acestui subiect.

Venea apoi rândul mărunţişurilor de sticlă, moneda curentă în mai multe ţinuturi, unde din nefericire gusturile nu sunt aceleaşi. O seminţie vrea mărgele albe, alta le preferă pe -cele verzi sau galbene şi aşa mai departe. În Unyamwezi, de pildă, mărgelele roşii (*samisami*) erau primite imediat, toate celelalte fiind refuzate. Deşi în Ugogo se căutau cele negre (*bubu*), pentru toate celelalte triburi nu aveau absolut nicio valoare. Perla de mărimea unui ou de porumbel (*sungomazzi*), valorează mult în Ujiji şi nu e primită în toate celelalte regiuni; perla albă (*merikani*) deşi apreciată în Ufipa şi în câteva părţi din Usagara şi Ugogo este, în mod sigur, dispreţuită în Ukonongo şi Useguhha. Aşa stând lucrurile, eram silit să studiez îndeaproape şi să calculez timpul probabil ce urma să-l petrec în fiecare ţinut, pentru a fi sigur că voi lua de ajuns din fiecare sortiment şi că voi lua doar cantitatea cerută. Burton şi Speke, de pildă, fuseseră siliţi să arunce ca inutile câteva mii de şiraguri de mărgele pe care nu le

voia nimeni, sub niciun chip.

Închipuiţi-vă că în Europa n-ar exista schimb monetar şi că un călător ar vrea să cutreiere, mergând pe jos, diferite state. Înainte de plecare va avea nevoie să calculeze câte zile îi vor trebui pentru a ajunge de la o frontieră la alta a Franţei, cât timp pentru a străbate Prusia, Austria, Rusia şi ce cheltuială va avea de suportat în fiecare din aceste ţări. Dacă în Franţa are nevoie de un Napoleon pe zi şi dacă îi trebuie o lună pentru a străbate ţara, nu va lua cu el decât şaizeci de piese de aur din acestea, pentru dus şi întors, fiindcă la popoarele vecine asemenea monedă nu-i va fi de niciun folos.

Îngrijorarea mea în această privinţă era dintre cele mai chinuitoare. Studiam fără încetare numirile acestor obiecte şi măsuri, repetând cuvintele polisilabice, cu speranţa că voi ajunge la o definiţie inteligibilă a termenilor. Suceam şi răsuceam în minte cuvintele: *mukunguru*, *ghulahio*, *sungomazzi*, *kadunduguru*, *mutaaanda*, *samisami*, *bubu*, *merikani*, *halde*, *junghio-rega*, *lakhio* până ce-mi ieşeam din fire. În cele din urmă, am ajuns la concluzia că îmi trebuiau 5 fundo pe zi – adică 50 de khete – ceea ce făceau 37.000 de şiraguri pentru doi ani; mai socoteam că unsprezece varietăţi mi-ar putea fi suficiente. Cumpărăturile au fost făcute după acest calcul şi 22 saci de mărgele de sticlă din cele mai bune sorturi, ambalate cum se cuvine, îmi fură trimişi la consulat, gata de a fi transportaţi la Bagamoyo.

Am descoperit, nu fără greutate, că sârma numărul 5 şi 6, cam de grosimea firelor de telegraf, era cea mai convenabilă.

După coliere, veni rândul sirmei metalice. În zona unde urma să pătrund, boabele de sticlă ţin locul monedei de aramă; stofa înlocuieşte moneda de argint, iar dincolo de lacul Tanganica, alama reprezintă moneda de aur. Cu 10 frasilahi (350 de livre) din această sârmă preţioasă, voi face faţă cu prisosinţă tuturor necesităţilor.

După încheierea cumpărăturilor, mi-am inspectat cu oarecare trufie baloturile şi pachetele orânduite şi

îngrămădite şir după şir, în încăpătoarea magazie a căpitanului Webb. Totuşi, munca mea abia începuse, mai aveam nevoie de provizii, ustensile de bucătărie, bărci, frânghie, sfoară, corturi, măgari şi pânza de sac, canava, catran, ace, unelte diverse, arme, muniţii, echipamente, medicamente, aşternuturi, daruri pentru căpetenii; erau o mie şi unul de obiecte necumpărate.

Tocmeala şi hărţuiala cu traficanţii banieni, arabi hinduşi şi metişi însemna pentru mine o încercare crudă. Aşa, de pildă, cei 22 de măgari cumpăraţi, care îmi fuseseră oferiţi la 40 – 50 dolari de cap, mi-au fost livraţi la preţul redus de 15 până la 20 dolari, dar. după ce risipă de argumente, demne de o cauză mai nobilă! La fel se întâmpla cu fiecare obiect în parte; nici măcar pentru o testea de ace n-am tot scutit de îndelungata negociere a preţului, cu o reducere de cinci la sută, ceea ce ducea, vrând-nevrând, la o mare pierdere de timp şi sleire a răbdării.

După ce mi-am adunat măgarii, am aflat că în tot oraşul nu se găsea măcar un singur samar de vânzare. Am născocit un samar pe care a trebuit să-l confecţionăm, eu şi cu Farquhar, din frânghie, pânza şi bumbac. Pentru samare am avut nevoie de 4 frasilahi de bumbac şi zece lungimi de pânză. De îndată ce a fost terminat primul samar, l-am pus în spinarea unui măgar, l-am încărcat cu o povară cântărind 140 de livre şi, în ciuda salturilor şi a fantasticelor zvârlituri din copite ale animalului, un exemplar sălbatic din Unyamwezi, niciun fir din încărcătură nu s-a clintit. După această experienţă, Farquhar s-a apucat de treabă şi a confecţionat alte 21 de samare, după modelul făcut de mine. Am cumpărat şi căptuşeli de lină, ca să ferim animalele de rosături. Genul de samar inventat de mine era după şaua *otago*, un model pe care îmi aminteam că-l văzusem folosit în Abisinia de armata engleză.

Cam tot pe atunci a venit să-mi ofere serviciile sale John William Shaw, de felul lui din Londra, care în ultima vreme fusese al treilea contramaistru pe vasul american

Nevada. Deşi mi s-a părut cam suspectă plecarea lui de pe *Nevada*, n-am văzut niciun motiv pentru a-l refuza. Era de ajuns de dibaci, ştia să mânuiască acul şi foarfecele, putea să taie pânză ca să fie bună la orice, era un corăbiei destul de destoinic, plin de bunăvoinţă şi îndatoritor din fire, însuşiri de care aveam nevoie. Într-un cuvânt, l-am angajat cu 300 dolari pe an, cu gradul de secund al echipajului, Farquhar fiind şeful. Acesta era un navigator excelent, foarte tare la matematică; un om voinic, energic şi înzestrat cu isteţime.

Îmi mai rămânea să înrolez 20 de oameni pentru escortă, să-i înarmez şi să-i echipez. Johari, primul tălmaci al consulatului, spunea că ştie unde pot fi găsiţi câţiva din „devotaţii" lui Speke. Mi se părea un noroc să am în preajma mea oameni deprinşi cu obiceiuri europene şi care, poate, aveau să-i hotărască şi pe alţi câţiva camarazi de treabă să se alăture expediţiei mele. Mă gândisem la acest aspect, mai ales la Seedy Mbarak Mombay, poreclit îndeobşte „Bombay" care, deşi avea „cap de lemn" şi mâini „stângace", era considerat „cel mai credincios dintre credincioşi".

Ajutat de Johari, în câteva ceasuri mi-am asigurat serviciile lui Uledi, care fusese valetul lui Grant, ale lui Ultimengo, Baruti, Amhari, Babruki (Cap de taur, fostul nefericit valet al lui Burton), care făcuseră parte toţi cinci din escorta devotată a lui Speke. Când i-am întrebat dacă consimt să facă parte din expediţia altui alb, mi-au răspuns că vor însoţi bucuroşi pe un frate al fostului stăpân. Doctorul John Kirk, consulul majestăţii sale la Zanzibar, care asistase la întrevedere, le spuse că nu sunt fratele lui Speke, dar că, în orice caz, vorbesc aceeaşi limbă. Se arătară foarte puţin impresionaţi de această precizare şi am văzut cu mare mulţumire cum au declarat încă o dată că mă vor urma oriunde şi-mi vor împlini toate dorinţele.

Mombay, cum îi spuneau ei, sau, cum îl cunoşteam noi, Bombay, se afla atunci la Pemba, o insulă roditoare, situată la nord de Zanzibar. Uledi mă încredinţă că perspectiva unei noi călătorii îl va face să danseze de

bucurie. L-am însărcinat deci pe Johari să-i scrie imediat şi să-i vestească norocul ce-l aştepta.

A patra zi după trimiterea scrisorii, sosi chiar faimosul Bombay în persoană, urmat de foştii lui tovarăşi, devotaţii lui Speke, fiecare la locul cuvenit, după gradul avut odinioară. Am căutat zadarnic „capul de lemn şi dinţii de aligator" pe care îi atribuise lui Bombay primul său stăpân. Mă aflam în faţa unui omuleţ zvelt, subţirel, de vreo cincizeci de ani, cu părul cărunt, o frunte îngustă şi de o înălţime neobişnuită, cu gura foarte mare, dinţi neregulaţi şi foarte distanţaţi, păstrând în falca de sus o spărtură urâtă, pe care i-o lăsase ca amintire pumnul încleştat al căpitanului Speke în Uganda, într-o zi când acesta îşi pierduse răbdarea şi o pedeapsă imediată devenise necesară. Faptul că asemenea „*factotum*" fusese răsfăţat de căpitan reieşea limpede din însăşi cutezanţa cu care vinovatul acceptase partida de box cu stăpânul lui. Dar lucrurile acestea le-am aflat abia peste câteva luni, când am fost nevoit să-i aplic chiar eu o pedeapsă. În ciuda chipului său zbârcit, a gurii sale mari, a ochilor mici şi a nasului turtit, Bombay mi-a făcut o impresie favorabilă.

— *Salaam aliekum*! mă salută dânsul când intră.

— *Aliekum salaam*! i-am replicat, cu toată gravitatea de care mă simţeam în stare. După care l-am întrebat pe noul sosit dacă s-ar învoi să fie şeful escortei mele până la Ujiji. Mi-a răspuns că este gata să facă orice aş voi, să mă urmeze pretutindeni, pe scurt, să fie un slujitor şi soldat model. Spera doar să capete o uniformă şi o puşcă bună, două lucruri care i-au fost făgăduite.

I-am vorbit despre ceilalţi tovarăşi, însoţitori credincioşi ai căpitanului Speke în Egipt. Nu mai rămăseseră decât şase în oraş. Ferajji, Maktub, Sadik, Sunguru, Manyu, Matajari; Mkata şi Almaş muriseră. Uledi şi Mtamani se aflau în Unyanyembe, Hasan la Kilwa şi Ferahan în Ujiji – cel puţin aşa se presupunea.

Dintre cei şase „credincioşi" pe care puteam să-i înrolez în expediţia mea, păstrători ai medaliei adeverind că luaseră parte la descoperirea izvoarelor Nilului, unul,

sărmanul Mabruki, ajunsese Schilod, în urma unei aventuri înfiorătoare.

Mabruki, „Cap-de-taur”, avea o casă împrejmuită de o grădină, mândria sa. Alături de el locuia un soldat al înălţimii sale, posesor al unui domeniu asemănător, faţă de care Mabruki se purta arţăgos; cei doi vecini ajun. seseră la cuţite şi, după o ceartă destul de violentă, soldatul se hotărî ca, ajutat de cei trei camarazi, să-i dea duşmanului său o pedeapsă pe care numai inima unui african o putea concepe. Laolaltă, punând mâna pe vecin, îl legară de încheieturile mâinilor de o cracă unde îl lăsară spânzurat două zile, după ce-l torturară cât poftiră, ca să se răzbune. A doua zi, pe înserat, nenorocitul fu găsit acolo din întâmplare, în halul cel mai jalnic. Mâinile i se umflaseră în mod oribil, la una, vinele îi plesniseră. Nu-i nevoie să mai spun că povestea, ajungând la urechile sultanului Majid, vinovaţii fuseseră aspru pedepsiţi. Doctorul Kirk, care-l îngrijise pe nefericitul acela, izbutise să redea uneia din mâini ceva din forma ei iniţială, dar de cealaltă, prefăcută într-un ciot groaznic, nu se mai putea sluji.

Cu toată infirmitatea lui, cu toată urâţenia şi vanitatea lui, l-am angajat pe Mabruki pentru simplul motiv că-l însoţise pe Speke şi-i fusese credincios. Mi-era de ajuns să-mi slujească drept tălmaci, să-şi folosească limba la momentul potrivit şi să stea cu ochii în patru, ca să-mi fie util.

Bombay, căpitanul escortei, izbuti să-mi procure încă 18 voluntari ca *askari* (soldaţi), pentru care garanta el că nu vor dezerta. Erau bărbaţi foarte chipeşi, părând dotaţi cu mult mai multă inteligenţă decât mi-aş fi închipuit la nişte barbari africani. Majoritatea lor era din Uhijan, ceilalţi din Unyamwezi, iar unii din Useguhha şi Ugind-o. Le-am fixat o soldă de 36 dolari pe an, 3 dolari pe lună. Fiecare primi o flintă, un cornet pentru pulbere, un săculeţ pentru gloanţe, o secure, un cuţit şi muniţii pentru 200 de cartuşe.

Bombay, ţinând seama de titlul lui şi de serviciile loiale aduse odinioară lui Burton, Speke şi Grant, a fost

angajat cu 80 dolari pe an, jumătate din sumă fiind plătită dinainte. Pe lângă asta, a mai căpătat o carabină bună care se încărca prin ţeavă, un pistol, un cuţit şi o secure.

Amhari, Mabruki, Ultimengo, Baruti şi Uledi, ceilalţi cinci credincioşi, primiră, de asemenea, o leafă ceva mai mare decât camarazii lor. Solda lor fu urcată la 40 dolari, la care se adaugă echipamentul necesar. Întrucât studiasem temeinic toate cărţile exploratorilor privind Africa Orientală şi Centrală, nu ignoram niciuna din greutăţile expediţiei ce urma s-o întreprind în căutarea doctorului Livingstone. Gândul meu statornic, ţelul tuturor acţiunilor mele, era cum să preîntâmpinăm toate obstacolele ce puteau fi prevăzute.

Mă întrebam: „În clipa când voi ajunge pe ţărmul lacului Tanganica, privind spre malul opus, voi fi cumva oprit şi eu de obrăznicia vreunui Karmena, sau de capriciul vreunui Hamed bin Sulayyam? 1, 1 Pentru a preîntâmpina asemenea eventualităţi mi-am cumpărat două ambarcaţiuni. Apoi, m-am gândit, că, dacă aud că Livingstone se află în Tanganica, pot să părăsesc barca şi să pornesc pe urmele lui. Am achiziţionat o barcă mare, în stare să transporte 20 de persoane, împreună cu proviziile şi măi furile necesare întreţinerii lor, de la un consul american la preţul de 80 dolari. Pentru cealaltă, în care şase oameni cu bagajele lor se puteau simţi la largul lor, am plătit 40 dolari altui gentlemen american.

Nu intenţionam să iau bărcile întregi, aşa cum se aflau; trebuia să le demontăm bordurile şi să nu cărăm decât scheletul şi cheresteaua lor. Cât despre scândura bărcii, a fost înlocuită printr-un înveliş compus din două pânze de cort, impregnate cu catran. M-am însărcinat cu asemenea operaţie timp de cinci zile. Astfel îmbucătăţite, stinghiile fură împărţite în loturi care, odată ambalate, n-au depăşit greutatea de 68 livre. Asta a fost operă lui John Shaw, care în această muncă a desfăşurat o iscusinţă deosebită; când le-a terminat, sau îmbucat perfect în cadrul lor. Au intrat şase bucăţi de pânză – pânza de cânepă englezească, numărul 3, provenită din depozitele

sultanului şi procurată de Ludha Damji.

Un obstacol de netrecut în calea rapidităţii călătoriei, în această parte a Africii, îl creează lipsa de hamali, iar viteza era obiectivul principal al expediţiei comandate de mine, aşa că datoria mea era să reduc cât mai mult această dificultate. Pagazii mei puteau fi angajaţi doar după sosirea la Bagamoyo, pe continent. Aveam vreo 20 de măgari pregătiţi şi m-am gândit că un fel de cărucior, de proporţii corespunzătoare cu potecile ţinutului, ar putea fi avantajos. Am pus deci să fie construit un cărucior lung de 5 picioare şi lat de 18 degete, la care au fost adaptate roţile de dinainte ale unui mic car cu coviltir american. Urca să servească mai mult la transportul lăzilor de muniţii grele şi înguste totodată. împrej urările aveau să arate în ce măsură practica îmi verifica teoria. Dacă la Unyanyembe un măgar căra 140 de livre era probabil că un cărucior va duce o cantitate dublă, ceea ce va înlocui 4 oameni.

Când mi-am încheiat cumpărăturile şi am privit lungile rânduri de baloturi, şirurile de lăzi, ici un morman de ustensile de bucătărie, colo grămezi de frânghii, corturi, şei, un maldăr de cuiere şi cutii conţinând tot ce se putea imagina, mărturisesc că m-am simţit cam ruşinat de propria-mi cutezanţă. Se strânsese acolo un material cântărind pe puţin 6 tone. Cum va fi cu putinţă să străbat cu el pustiul ce se întinde de la ţărm până la marile lacuri din Africa?

„Ei, alungă-ţi toate îndoielile, prietene, mi-am zis în sinea mea, şi porneşte la treabă!”

„Este de-ajuns necazul pe care-l ai de înfruntat acum, fără să mai împrumuţi şi din cele de mâine!”

Călătorul este obligat să-şi croiască drum în interiorul continentului african într-un mod cu totul diferit de cel cu care a fost obişnuit în alte ţări. Este nevoit să ia cu el exact ce ar lua o corabie, în pragul unui voiaj îndelungat. Trebuie să aibă un dulăpior, conţinând o mică provizie de delicatese conservate şi medicamente; pe lângă acestea, trebuie să aibă suficiente puşti, pulbere şi gloanţe

pentru a face faţă, dacă e necesar, unor lupte în toată legea. Trebuie să aibă oameni destui ca să ducă aceste felurite articole şi, cum povara maximă la un om nu depăşeşte 70 livre, pentru a transporta 11.000 livre, are nevoie de circa 160 de oameni.

Europa şi Orientul, până şi Arabia şi Turchestanul au nişte drumuri regeşti, în comparaţie cu Africa. În zonele geografice amintite, se primesc monezi, aşa că un călător îşi poate duce cu el resursele personale. În schimb. Africa Orientală şi Centrală cer să ai la tine un colier, în locul unui cent, doi yarzi de pânzeturi americane, în locul unei jumătăţi de dolar sau a unui florin şi un *kitindi* de sârmă groasă în locul unei monezi de aur.

Exploratorul Africii nu poate închiria nici căruţe cu coviltir, nici cămile, nici cai sau catâri, ca să le ia cu el în interiorul continentului. Mijloacele lui de transport se limitează la oameni negri şi goi; ei cer cel puţin 15 dolari de cap pentru fiecare încărcătură de 70 livre dusă doar până în Unyanyembe.

Alt lucru despre care predecesorii mei au uitat să-i informeze pe cei cu destinaţia Africa şi care are importanţă, este că nu trebuie să vii în Zanzibar decât cu bani gheaţă în monezi de aur. Scrisori de credit, scrisori de schimb şi alte forme civilizate asemănătoare sunt cu un secol în avans faţă de economia zanzibareză.

Una dintre cele mai neplăcute, dacă nu cea mai sâcâitoare amintire întipărită în memoria mea, este că la fiecare dolar mi se scădeau 20 şi chiar 25 de cenţi. Căci Zanzibarul este un loc tare îndepărtat de toate magistralele comerţului european şi moneda este extrem de preţuită. Poţi să discuţi şi să argumentezi cât pofteşti, chiar dacă ai cecuri, scrisori de credit, mâna liberă pentru orice sumă, de fiecare dolar, mi s-a spus – şi asta a fost şi experienţa mea directă – trebuie să ţi se scadă douăzeci, douăzeci şi cinci şi chiar treizeci de cenţi. Ce păcat că nu există nicio filială bancară pe aici!

Avusesem intenţia să trec pe continent *incognito*, dar vestea că un alb, ba chiar un american, pleca în Africa fu

curând cunoscută în întregul Zanzibar. A fost repetată de o mie de ori pe străzi, în dughene, în sălile vămii. Bazarul băştinaş luă în primire această noutate şi o dezbătu agitat zi şi noapte, până în ceasul plecării mele. Străinii, inclusiv colonia albă, încercau să afle ce mă adusese acolo şi spre ce locuri mă îndreptam.

La toate aceste întrebări, discrete sau nu, răspundeam: „Plec în Africa”. Deşi pe cartea de vizită se putea citi limpede:

HENRY M. STANLEY

New York Herald cred că la foarte puţini oameni le-a dat în gând să lege numele meu şi cel al ziarului, de căutarea lui Livingstone. Dar asta nu era vina mea, nu-i aşa?

Vai mie! Grea muncă mai este să pui pe picioare o expediţie de unul singur!

Tot zorindu-mă de colo-colo, prin arşiţa unui soare cumplit, necruţător, care te cocea, din prăvălie în prăvălie, mă străduiam din răsputeri, cu o răbdare inepuizabilă şi atotîndu-rătoare să rezist harţei şi tocmelei cu hinduşii cu feţe livide; îmi adunam curajul şi isteţimea pentru a mă măsura cu josnicii goanezi şi a-i înfrunta pe banienii şireţi ca vulpoii, risipind un noian de vorbe ceasuri şi ceasuri în şir, din zori până-n seară, corectând estimaţiile făcute, încheind socoteli, supraveghind livrarea articolelor cumpărate, măsurându-le şi cântărindu-le ca să văd dacă totul corespunde cu greutatea şi măsura prevăzută; controlam munca albilor angajaţi, Farquhar şi Shaw, care erau prinşi cu confecţionarea şeilor pentru măgari, cu pânzele ambarcaţiunilor, cu corturile şi bărcile expediţiei; simţeam, când ajungeam la capătul zilei, că atât creierul, cât şi mădularele mele, îşi meritau cu prisosinţă odihna.

Asemenea cazne mă aşteptau, fără putinţă de scăpare, o lună întreagă.

După ce am semnat în contul domnului James Gordon Bennett contracte pentru o sumă de câteva mii de dolari, ca să obţin pânza, mărgele, sârmă, măgari şi o mie de articole necesare, după ce mi-am soldat socotelile, am

plătit un avans angajaţilor mei albi şi escortei negre; am uzat mai mult decât se cuvenea nervii gazdelor mele, umplându-le locuinţa de zarvă şi de mărfuri; nu-mi mai rămânea decât să-mi iau rămas bun de la colonia albă, să le mulţumesc sultanului şi tuturor celor care mă sprijiniseră, înainte de a mă îmbarca cu destinaţia Bagamoyo.

În ajunul plecării mele din Zanzibar, consulul american şi-a pus fracul negru, şi-a luat o pălărie neagră luxoasă, ca să fie în mare ţinută şi m-a însoţit la palatul sultanului. Domnitorul fusese generos cu mine, îmi dăruise un cal arab, îmi furnizase scrisori de recomandare către agenţii fruntaşi ai reprezentantului de pe continent şi în multe alte feluri îmi dovedise bunăvoinţa sa.

Acest palat este o întinsă casă pătrată, aflată în apropierea portului, arătoasă, construită din mărgean şi acoperită cu tencuială groasă, făcută din var şi ciment. Aspectul său este pe jumătate arab, pe jumătate italian. Obloane veneţiene de un verde viu contrastează net cu fondul zidului, de un alb sclipitor.

De ambele laturi ale portalului, foarte mare, falnic şi foarte larg totodată, erau înşiraţi în formă de semilună persani şi beluci înarmaţi cu săbii încovoiate şi scuturi din piele de rinocer. O tunică lungă de bumbac, de un alb murdar, le cădea până la gleznă; o cingătoare de piele, cu reliefuri de argint, le strângea mijlocul.

Cum ne zăriră, dădură un semnal cuiva dinlăuntru! palatului. Când mai rămăseseră doar 20 yarzi între noi şi poartă, înălţimea sa, care ne aştepta pe peron, coborî treptele şi păşi în întâmpinarea noastră, cu mâna dreaptă întinsă şi cu un zâmbet bonom pe chip. La rândul nostru, ne-am scos pălăriile, ne-am strâns mâinile, apoi sultanul ne-a poftit să trecem înaintea lui şi am urcat pe treapta cea mai înaltă clin faţa intrării.

La al doilea semn, am trecut poarta, după ce am făcut şi o plecăciune în faţa înălţimii sale.

Ajunşi la picioarele unei scări înguste, nevopsite, ne-am oprit iar. Am remarcat cum căpitanul Webb urcă scara

alături de sultan, ca să împace invitaţia cu respectul cuvenit rangului celui pe care-l preceda, aşa că i-am urmat pilda cum m-am priceput şi eu, fără a înceta să-mi socotesc poziţia ciudată.

La capătul scării am aşteptat şi ne-am întors spre sultan. Prinţul ne-a făcut din nou semn, cu mărinimie, să ne urmăm drumul; în faţa noastră se aflau sala de primire şi încăperea tronului. Era o încăpere mare, de înălţimea unui etaj, pictată în stil arab. Am remarcat, în timp ce o străbătieam, moliciunea covorului persan, precum şi cele douăsprezece fotolii aurite şi candelabrul care alcătuiau mobilierul sălii.

După ce ne-am aşezat, Ludha Damji, un venerabil banian cu chip inteligent şi şiret, încasatorul vămilor, şi-a luat un scaun alături de înălţimea sa, în dreapta. Lângă dânsul se aşează marele negustor hindus Tarya Ţopan, prezent la întrevedere nu numai în calitate de membru al sfatului sultanului, ci şi fiindcă se interesase îndeaproape de expediţia noastră. În faţa lui Ludha stătea căpitanul Webb, şi lângă el mă aflam eu. Sultanul şedea pe un jilţ aurit, între americani şi sfetnicii lui.

Dinaintea sultanului, plasat între noi şi consilierii săi, era în picioare, umil, Johari, tălmaciul consulatului, aşteptând să traducă vorbele noastre.

După costumul său, suveranul putea să pară un om de neam mare din Mingrelia; cu excepţia turbanului ce forma cute mari, alternative: roşii, galbene, cafenii şi albe. Un brâu bogat, de care atârna un iatagan cu miner de aur, într-o teacă, de asemenea, împodobită cu aur, strângea poalele lungii sale mantii de postav, de culoare închisă.

Avea mâini şi picioare enorme, fiind atins de straniul flagel blestemat al ţării: elefantiazis. Ca încălţăminte purta doar *watta*, papuci cu talpă groasă, prinşi la gleznă printr-o solidă fâşie de piele.

Tenul său de nuanţă deschisă, trăsăturile sale, vesteau pe arabul de înaltă obârşie. Dar nu-i dezvăluiau decât originea nobilă: caracterul nu-i era deloc oglindit pe chip, care nu lăsa să se ghicească decât urmele afabilităţii

şi ale unei depline mulţumiri de sine, precum şi ale satisfacţiei ce i-o produceau persoanele prezente acolo.

Astfel s-a înfăţişat ochilor noştri Seyd Burgash, sultan al Zanzibarului, al Pembei şi al întregii coaste africane, din Somalia până în Mozambic.

Ni s-a servit cafeaua în ceşcuţe puse pe suporturi aurite; afară de asta ni s-au oferit lapte de cocos şi şerbeturi excelente, bogate în arome.

Întrevederea a început cu această întrebare, adresată consulului:

— Cum vă simţiţi?

— Foarte bine, vă mulţumesc. Cum se simte Înălţimea Voastră?

— De minune.

Mi s-a pus aceeaşi întrebare şi am dat acelaşi răspuns.

Apoi domnul Webb a discutat despre afaceri, după care înălţimea sa s-a interesat de călătoriile mele.

— Vă place Persia?

— Aţi văzut Kerbela, Bagdad, Mase*, Stambul?

— Turcia are o armată numeroasă?

— Citi soldaţi are Persia?

— Este o ţară roditoare?

— Cum vi se pare Zanzibarul?

După ce întrebările acestea şi-au primit fiecare răspunsul cuvenit, Seyd mi-a dat scrisori de recomandaţie către djemadarii săi din Bagamoyo şi Kaole, precum şi un firman de ocrotire adresat tuturor neguţătorilor arabi pe care aveam să-i întâlnesc în drum; după aceea, sfârşi, exprimându-şi speranţa că, oricare ar fi ţelul călătoriei mele, ea se va încheia întru totul mulţumitor.

După un schimb de saluturi, ne-am luat rămas bun cu acelaşi ceremonial, făcând plecăciuni la fiecare palier şi mergând tot înaintea înălţimii sale, care ne-a petrecut până la poarta cea mare.

De acolo m-am dus la domnul Goodhue din Salem, negustor american stabilit de multă vreme în Zanzibar şi care, în clipa despărţirii, mi-a dăruit cu generozitate un

murg primit de la Capul Bunei Speranţe – cal de rasă, care valora pe puţin cinci sute de dolari.

4 februarie: La 4 februarie se scurseseră douăzeci şi opt de zile de când intrasem în portul Zanzibar; organizarea şi echiparea expediţiei „New York Herald" era terminată.

Soldaţii erau echipaţi, şeile, corturile, bărcile şi pânzele lor erau pregătite. Caii nechezau, măgarii răgeau, nerăbdători să pornească odată la drum.

A doua zi, 5 februarie, 4 *daos* se aflau în faţa consulatului american. În primul, am îmbarcat caii; în cel de al doilea şi al treilea, fură urcaţi măgarii; al patrulea, mult mai încăpător, fu încărcat cu escorta de negri şi cu bagajele expediţiei.

Cu puţin înainte de amiază am înălţat pânzele.

Steagul american, un dar făcut expediţiei de inimoasa doamnă Webb, fu ridicat pe catarg. Consulul, soţia lui şi copiii lor, voioşi şi plini de însufleţire, Mary şi Charley, se aflau pe acoperişul casei, fluturând stindardul înstelat, pălăriile şi batistele, în semn de rămas bun de la mine şi ai mei.

Ce oameni fericiţi şi buni la suflet! Să dea domnul ca soarta lor, ca şi a noastră, să fie înfloritoare şi binecuvântarea cerului să ne însoţească pe toţi!

VIAŢA LA BAGAMOYO

Insula Zanzibar, cu desişurile ei de cocotieri şi de manghieri, oraşul cu case albe şi cu mireasma crângurilor de cuişoare şi de scorţişoară, cu portul şi vasele sale care cutreieră largurile, cu cele două insuliţe Chumbi şi French, postate de sentinelă, pieri încet-încet la orizont, în timp ce la apus creştea, văzând cu ochii, ţărmul african, o masă de verdeaţă asemenea celuilalt ţărm care, depărtându-se din clipă în clipă, nu mai era decât o linie unduitoare, căpătând în zare înfăţişarea nobilă a munţilor.

Deşi din Zanzibar până în Bagamoyo nu era decât o distanţă de 25 de mile, leneşelor şi prăpăditelor noastre *daos* le-au trebuit nu mai puţin de zece ore pentru a străbate braţul de mare. Aruncarăm ancora în vârful unui

recif de mărgean aflat la o sută de yarzi de coastă şi a cărui stânca se zărea desluşit, la câteva picioare sub faţa apei.

Soldaţii din escorta mea, abia recrutaţi, dornici de larmă şi gata să se lase înflăcăraţi, îi salutară cu numeroase salve pe arabi, banieni şi kasawahili*, care se îndesau grămadă pe plajă, primindu-ne cu strigăte: „*Yambo bana*?” (Cum vă simţiţi, stăpâne?) însoţite de priviri înmărmurite.[13]

În patria mea este un lucru destul de obositor să fii întâmpinat de o mulţime adunată anume pentru a te primi, amorul propriu al concetăţenilor noştri pretinzând strângeri de mină zdravene, în care fiecare stăruie până ce vanitatea e satisfăcută. Aici un singur „*yambo bana*!” pare că este suficient, drept răspuns pentru toate salutările ce ţi se adresează; toată lumea se mulţumi cu atât, afară de notabilitatea locului care, în calitatea sa de înalt personaj, voia să i se acorde o atenţie deosebită şi se apropie ca să capete un *yambo* personal şi să-mi strângă mâna.

Acest om de vază, purtând un turban cu un val lung la spate, era Jemadar Esau, comandantul soldaţilor, poliţiştilor sau jandarmilor beluci ţinuţi de înălţimea sa în garnizoană la Bagamoyo. El îi însoţise pe Speke şi pe Grant destul de departe în adâncul Africii, fapt pentru care aceşti domni îl răsplătiseră cu prisosinţă. Ajută chiar el la debarcarea expediţiei şi, oricât de nedemn şi neatrăgător ar părea, din pricina murdăriei lui, îl recomand tuturor viitorilor exploratori ai Africii Orientale, pentru influenţa pe care o are asupra gloatei.

În mulţimea care ne aştepta, în primul rând stătea un părinte din societatea „Sfântului Duh”, care, împreună cu alţii, sub conducerea părintelui stareţ Horner, au întemeiat la Bagamoyo un foarte meritoriu centru de misionari. Părintele ne-a invitat în chipul cel mai curtenitor să tragem la casa lor, să luăm masa acolo, ba chiar, dacă acest lucru ne putea fi pe plac, să ne stabilim tabăra pe terenul lor.

13 Kasawahil, ţărm, în limba băştinaşilor. Kasawahili, oamenii ţărmului (n. t.).

Dar eu unul, oricât de amabilă şi sinceră era invitaţia, de câte ori îmi stă în putinţă, prefer independenţa, oricărui alt avantaj. Pe lângă aceasta, delicateţea şi răbdarea cu care gazda mea din Zanzibar suportase marile supărări ce i le pricinuisem mă făcea să simt mai mult ca oricând povara obligaţiilor ce ţi le creezi într-un asemenea caz.

De aceea, oricât de stăruitoare şi cordială era invitaţia ospitalierului părinte, n-am primit-o decât eu personal, şi numai pentru o singură noapte.

Am închiriat la capătul de vest al oraşului o casă dând spre un vast teren deschis, pe unde venea drumul pe care urma să apucăm spre Unyanyembe. Dacă m-aş fi aflat în Bagamoyo o lună de zile şi tot n-aş fi putut să aleg mai bine. Corturile noastre, ridicate în faţa clădirii (*tembe*) alcătuiau împreună cu ea ocolul unei mici curţi, unde ne puteam ocupa de afaceri, cercetări şi de etichetarea baloturilor, scutiţi de nepoftiţii curieri.

Un ţarc, lipit de casă, le adăposti pe cele 27 de animale ale noastre. Lăzile şi baloturile fură puse în magazie; în jurul lor, am postat un şir de soldaţi şi, lăsând tabăra în grija lui Farquhar, Shaw şi a lui Bombay, m-am dus flămând şi ostenit la misiunea iezuită, unde eram aşteptat cu cina.

Misiunea se află la mai bine de o jumătate de milă depărtare de oraş, spre nord; alcătuieşte un adevărat sat aparte, numărând cu totul vreo 15 sau 16 case. Se află acolo mai mult de 10 părinţi, angajaţi în această instituţie şi tot atâtea surori, şi au treabă destulă pentru a aprinde în capetele băştinaşilor scânteia inteligenţei. Adevărul mă îndeamnă să recunosc că munca lor e încununată de succes, întrucât au peste – 200 de elevi, băieţi şi fete, la Misiune şi toţi de la cei mai răsăriţi până la cei mai mici poartă pecetea folositoarei educaţii primite.

Masa servită de părinţii iezuiţi a fost compusă din acelaşi număr de feluri ca şi cina unui hotel parizian de mina întâia, şi era pregătită cu aproape tot atâta artă, în pofida resurselor inferioare folosite. Pe deasupra, cu acest prilej m-am încredinţat că bunii călugări nu ştiau numai să

savureze cu rafinament supe şi antreuri, ci şi că nu se lăsau abrutizaţi de lipsa lichidului înviorător slăvit de Horaţiu, Hafiz şi Byron. Şampanie, gândiţi-vă şi dumneavoastră, *Veuve Cliquot*[14], într-o biată văgăună din Africa orientală; vinul de Burgundia, cel de Bordeaux, Château-Lafitte, Château la Rose erau de prima calitate, iar ochii plecaţi ai cucernicilor cunoscători în ale gastronomiei străluceau destul, sub această licoroasă înrâurire. Ah! aceşti buni călugări se pricep să trăiască şi ştiu să ţină seama de scurta durată a vieţii! Masa lor, la care prânzesc sărbătoreşte, izgoneşte *mukunguru* (frigurile de junglă), domoleşte posomorârea şi însingurarea şi temperează înfiorarea resimţită când, ieşind din sala luminoasă, te cufunzi în bezna unei nopţi ale cărei adâncuri vibrează doar de scârţâitul lăcustelor, glasul monoton al brotacilor şi urletul îndepărtat al hienelor. Fără ajutorul unui Bordeaux rubiniu, ţi-ar trebui o putere supraomenească pentru a păstra intactă această politeţe, manierele acestea suave, în mijlocul grozăviilor continentului african.

După masa de seară, care mi-a redat puterile ce mi se epuizaseră şi pentru care am simţit o vie recunoştinţă, cei mai avansaţi dintre elevi se înfăţişară înaintea noastră în număr de 20, cu instrumente muzicale, formând astfel o orchestră completă. Am fost de ajuns de uimit să ascult cum instrumentele sunau armonios, în mâinile şi sub buzele acelor tineri cu capetele acoperite de plete lânoase; să aud piese muzicale franzuţeşti bine cunoscute în portul acela izolat, să aud cum nişte băieţaşi negri, care cu câteva luni mai-nainte nu ştiau nimic altceva decât tradiţiile învăţate de la mamele lor, stau şi cânta melodii pariziene despre vitejia şi gloria franceză, cu tot sangjroid-ul unor *gamins* de prin suburbia Saint-Antoine

Am petrecut o noapte nespus de întremătoare şi, în faptul zilei, m-am dus în tabără, cu totul îndemnat să mă bucur de noua mea existenţă.

Am numărat măgarii: lipseau doi. Mi-am cercetat

14 Vestită marcă franţuzească, întreprindere fondată în 1828

valorile: dispăruse un sul de sârmă de alamă numărul 6. Fireşte dormiseră buştean cu toţii, uitând că pe ţărm sunt mulţi vagabonzi care dau târcoale noaptea. Jemadar Esau fu înştiinţat de pierdere şi i se făgădui o răsplată. Soldaţii fură trimişi prin oraş şi împrejurimi. Până-n seară, unul din măgari fu descoperit într-un câmp de manioc, unde păştea frunzele, dar celălalt nu mai fu găsit, şi nici sulul din sârmă de alamă.

În cursul zilei, am primit vizita lui Alibin-Salim, care m-a copleşit cu salamalecuri. Fratele lui, faimosul Saydbin-Salim, fostul conducător – Ras Kafilah – al caravanelor lui Burton şi Speke, urma să fie omul meu de încredere în Unyamwezi; puteam deci să mă încred în politeţurile sale şi am acceptat fără şovăială colaborarea ce mi-o oferea.

Vai şi amar de firile prea încrezătoare! Acest Alibin-Salim se dovedi a fi un şarpe prefăcut, un spin în inima mea. Mă invită la el acasă, la o cafea. M-am dus la dânsul într-o locuinţă confortabilă. Cafeaua era bună, deşi fără zahăr, iar făgăduielile numeroase, dar se arătară lipsite de valoare.

— Ce pot face ca să vă servesc? Sunt prietenul dumneavoastră şi abia aştept să vi-o dovedesc.

— Vă sunt îndatorat, am mare nevoie, i-am răspuns eu, de un om devotat, cunoscând bine limba şi obiceiurile din Unyamwezi, care să-mi procure pagazi şi să mi-i trimită la timp. Fratele dumitale îi cunoaşte pe wasungu (albi) şi ştie că se ţin de cuvânt. Găseşte-mi 140 de pagazi şi îţi voi plăti cât vrei.

— Să-mi plăteşti pentru acest serviciu neînsemnat! exclamă reptila, cu glas mieros. N-am să vă cer nimic, prietene; şi fiţi pe pace, peste 15 zile n-o să vă mai aflaţi aici. Mâine dimineaţă voi veni să vă văd bagajele şi-mi voi da seama de câţi oameni aveţi nevoie.

M-am despărţit de el, felicitându-mă că îl cunoscusem şi legănându-mă cu iluzia fericită că mă şi aflu în drum spre Unyanyembe.

Două temeiuri puternice mă făceau să-mi închin toată energia ţelului de a pleca din Bagamoyo cât mai grabnic.

Mai întâi doream să ajung la Ujiji înainte ca Livingstone să fi primit veştile, de aceea îl urmăream, căci aveam impresia că el era un om capabil să fugă de prezenţa mea, şi aş întreprinde în van călătoria. Al doilea, *masika*, anotimpul ploios, se apropia; dacă m-ar fi surprins la Bagamoyo, eu n-aş fi putut pleca decât abia după sfârşitul ploilor. Şi, după toate informaţiile exagerate ale celor ce-mi vorbeau de ele, asta însemna o întârziere de patruzeci de zile. Ştiam prea bine ce perspective cumplite mă aşteaptă; păstram amintirea tuturor necazurilor ce ţi le poate căşuna cerul. De pildă, cunoşteam ploaia din Virginia şi tot alaiul de grozăvii ce-o însoţeşte: umiditate, mucegăieli, friguri, reumatisme şi altele de acelaşi soi; ploaia din Anglia, burniţa jalnică, care-ţi isca gânduri negre; apoi, ploile torenţiale din Abisinia, când bolta îşi deschide zăgazurile într-un nou potop ce acoperă sub apă jumătate de continent, în câteva ceasuri; în sfârşit, musonul Indiilor, ploaie violentă şi necontenită, care te pironeşte în casă multă vreme. Cu care din aceste ploi trebuia să fie comparată *masika* din Africa de Est? Descriind ţinutul Uzaramo, Burton nu scrisese mult despre noroi? O regiune al cărui sol era calificat drept glod negru, în anotimpul frumos, cum mai putea fi numită, după ce o muiase o ploaie de patruzeci de zile şi o terciuiseră picioarele pagazilor şi ale măgarilor? Aceste reflecţii, izvorâte din cunoaşterea împrejurărilor, îmi reveneau fără încetare în minte şi îmi creau îngrijorări destul de vii.

Credincios făgăduielii date, a doua zi, Alibin-Salim veni să viziteze tabăra şi cercetă, dându-şi ifose, toată încărcătura. După ce privi teancul de stofe, îmi spuse că toate aceste baloturi trebuie să fie puse în saci – rogojini, numiţi *makanda* că va trimite un om să ia măsura pentru ei şi mă îndemnă, mai ales, să nu discut preţul pentru rogojini, deoarece va pune el toată treaba la punct.

În vreme ce aşteptam, cu o răbdare vrednică de laudă, sosirea celor 140 de pagazi promişi de Alibin-Salim, fiecare era prins de treburile sale care îi păreau necesare să fie duse la capăt pentru a străbate cu bine vătămătoarea

regiune maritimă, ca să putem acoperi traseul, mai-nainte ca frigurile cumplite să ne doboare şi să ne taie orice chef de viaţă. O scurtă experienţă făcută la Bagamoyo ne arătă ce ne lipsea, ce era de prisos şi ce era necesar. Într-o noapte se dezlănţui o vijelie, urmată de o ploaie spumegată. În cortul meu, aveam pânza pentru pagazi în valoare de 1.500 dolari. În cursul dimineţii, m-am uitat la ea şi, vai mie! Învelitorile de dril lăsaseră să treacă ploaia prin ele, ca un ciur, şi fiecare yard de pânza era ud. Ne-au trebuit, după aceea, două zile ca să uscăm pânzele şi să le împăturim din nou. Drilul de cort fu condamnat şi o bucată de pânză de cort numărul 5, de cânepă, fu pregătită pe loc. După aceea, m-am convins că baloturile mele de pânză ca şi muniţia pentru un an de zile erau în siguranţă şi că puteam să sfidez *masika*.

În graba plecării din Zanzibar şi în ignoranţa mea despre modul cum trebuie făcute baloturile, mă bizuisem pe judecata mai bună şi experienţa sănătoasă a unui anume Jetta, un samsar, pentru a pregăti baloturile spre a fi transportate. Acesta, luând toate stofele, lâneturile şi celelalte, le îngrămădise talmeş-balmeş, *merikani*, *kaniki*, *barsati*, *jamdani*, *ismahili*, *juho* şi le legase fără să-şi bată capul cu greutatea lor. Unul sau doi pagazi veniră la tabăra mea şi se angajară; ei doreau să vadă baloturile, înainte ca să se fi făcut încărcătura finală; o ridicară, cu o strâmbătură şi plecară. Sus-zisa povară este cântărită şi are exact trei frasilahi, cu unul mai mult decât s-ar cuveni.

La fel se întâmpla cu toate baloturile – depăşeau cu aproximativ 30 de livre greutatea indicată. Mi-am dat seama că, în ciuda experienţei sale, Jetta lucrase la întâmplare, dându-mi mare bătaie de cap. Soldaţii au trebuit să desfacă şi să împacheteze la loc totul, operaţie plicticoasă, practicată în felul următor: am tăiat 1 dori sau 4 yarzi de *merikani* ordinar, valorând la Zanzibar circa 2, 75 dolari bucata de 30 yarzi, întinsă pe pământ. Am luat o bucată sau un sul de *merikani*, de astă dată de bună calitate, stofa fusese păturită iniţial în două de ţesătoriile din Mashua şi Salem; am pus-o în trei, ca să aibă o lăţime

de un picior. Bucata aceasta constituie primul strat, al doilea e format din şase bucăţi de *kaniki*, pânzet albastru, asemănător cu stofele de bluze franţuzeşti, şi *blue jeans* americani, dar mai deschis; al treilea strat este format din a doua bucată de *merikani*, al patrulea, din încă şase de *kaniki*, al cincilea strat din *merikani*, al şaselea de *kaniki* ca înainte, al şaptelea şi ultimul de *merikani*; în total patru bucăţi de *merikani*, care cântăresc 36 livre şi 18 de *kaniki* având 36 livre alcătuind un ansamblu care cântăreşte 72 livre, sau ceva mai mult de doi frasilahi. Pânzeturile sunt ridicate în bloc şi înnodate la colţuri. Este adusă frânghia făcută din fibre de cocos şi doi oameni, cu un mai de lemn, bat şi îndeasă balotul, se apucă să-l lege cu sfoară, bucată cu bucată, cu grija pe care-o pun marinarii în echiparea cu funii a unei corăbii.

După ce au isprăvit, balotul formează un corp solid, având trei picioare şi jumătate lungime pe un diametru de un picior, în toate direcţiile. Aveam de transportat 82 de pachete la Unyanyembe dintre care numai 40 de *merikani* şi *kaniki*. Celelalte 42 conţineau *merikani* şi pânze colorate, care mai târziu aveau să servească drept *honga* sau pânzet tribut şi să antreneze un alt grup de pagazi din Unyanyembe spre Ujiji, şi din Ujiji către regiunile de dincolo.

A cincisprezecea zi cerută de mine prin Alibin-Salim, pentru procurarea pagazilor, a trecut şi nu era nici fantoma vreunui pagaz. L-am trimis pe Mabruki Cap de taur la Alibin-Salim să prezinte salutările mele, amintindu-i că speram să-şi ţină cuvântul.

Peste o jumătate de oră, Mabruki s-a întors cu răspunsul de la arab, că în câteva zile el va fi în stare să-i adune pe toţi, dar adăugă Mabruki: „Bana, eu nu-l cred”, îşi spuse sieşi încet, în auzul meu. „De ce m-aş ocupa de acest Musungu ca să-i procur pagazi? Seyd Burghash nu mie, ci lui Jemadar i-a trimis o scrisoare. De ce m-aş frământa pentru treburile lui? N-are decât să-mi scrie Seyd Burgash, în privinţa lui, şi va avea pagazii în două zile”.

Am socotit că sosise ceasul acţiunii. Alibin-Salim avea

să vadă că e necugetat să te joci cu un alb care are gânduri cinstite. Am încălecat şi m-am dus acasă la el, ca să-i cer socoteală pentru aceste vorbe. Mabruki, pe cât afirma el, îmi îndrugase o minciună la fel de neagră ca şi chipul său. Pretinse că în viaţa lui nu rostise aşa ceva. Dorea să devină sclavul meu, chiar pagazul meu…

L-am oprit pe volubilul Ali şi i-am spus că nu mă gândesc să-l folosesc ca pagaz, nici nu puteam găsi de cuviinţă să-l deranjez pe Seyd Burgash să-i scrie direct o scrisoare sau să primească de la un om care mă înşelase odată, ca Alibin-Salim, servicii de orice natură. De aceea, ar fi mai bine, dacă Alibin-Salim ar sta departe de tabăra mea; să nu intre nici el, nici trimişii în numele său.

Pierdusem cincisprezece zile fiindcă Jemadar Sadur din Kaole nu se clintise din casa lui fortificată pentru a mă servi, ci se mărginise să-mi facă o vizită, după primirea scrisorii sultanului. Iar Naranji, slujbaş la vama din Kaole nu dăduse curs cererii lui Ludha ca să-mi procure pagazi, decât încuviinţând din cap, făcându-mi semn cu ochiul şi formulând făgăduieli asemănătoare cu ale lui Alibin-Salim.

Ajuns la ananghie, mi-am amintit că nobilul hindus Tarya Ţopan – un mahomedan hindi – îmi propusese să trimită o scrisoare de recomandare pentru mine unui tânăr Soor Hadji Palloo despre care, se spunea că nu-şi găsea pereche când era vorba de procurat pagazi. L-am trimis la Zanzibar pe tălmaciul meu arab, cu o scrisoare plină de stăruinţe, adresată căpitanului Webb, în care îl rugam pe acesta să obţină de la Tarya Ţopan recomandarea oferită. Jucam ultima carte.

Arabul se întoarse după trei zile cu o scrisoare către Soor Hadji Palloo şi o grămadă de bunătăţi trimise de ospitalierul domn Webb.

La foarte scurt interval după primirea scrisorii, eminentul tânăr Soor Hadji Palloo a venit să mă viziteze şi m-a anunţat că Tarya Ţopan l-a rugat să-mi procure, în cel mai scurt termen, 140 de pagazi până în Unyanyembe. Pagazii erau foarte scumpi „numeroşi negustori arabi şi wasawahili pândeau să pună mâna pe ei, când se iveau,

plătind 20 dori sau 80 yarzi de pânză pentru fiecare pagaz, iar mulţi care nu ofereau decât atâta, aşteptau câteodată şi şase luni.

— Vreţi să plecaţi de urgenţă? îşi urmă el vorba, daţi între 25 şi 40 de dori; într-o lună veţi fi pe drum.

— Mă învoiesc, i-am răspuns, iată aici stofe în valoare de 1.750 dolari, sau 3.500 dori, suficiente ca să plătească la 140 oameni 25 dori pentru fiecare. Nu voi plăti peste 25 dori. Trimite 140 de pagazi cu stofa şi sârmă în Unyanyembe, iar dumneata vei căpăta un dar care-ţi va bucura inima.

Cu o îmbărbătătoare naivitate „tânărul” zise că nu doreşte niciun cadou; el îmi va obţine cota de pagazi şi apoi le-aş putea spune altor wasungu ce tânăr bun este, şi în consecinţă, profitul pe care-l va primi va însemna o sporire a afacerii. Apoi, spre marea mea surprindere, îmi mărturisi că avea acasă zece pagazi şi că, dacă binevoiam să-i trimit pe dată patru baloturi de stofă, doi saci cu mărgele şi douăzeci de colaci de sârmă, pagazii vor pleca a doua zi din Bagamoyo, cu trei din soldaţii mei; „căci caravanele mici sunt cu mult preferabile celor mari, acestea stârnesc lăcomia căpeteniilor, sunt întârziate, sub pretexte neînsemnate şi provoacă atacuri pe când celelalte trec nebăgate în seamă”.

Am organizat plecarea celor trei soldaţi; am trimis stofa, salbele, sulurile, tot ce-mi ceruse Soor Hadji Palloo şi, felicitându-mă că-l întâlnisem pe acest tânăr bun la inimă, am adus în jurnalul meu elogii capacităţii sale, importanţei şi influenţei lui Tarya Ţopan, amabilităţii domnului Webb, care-mi grăbise plecarea din Bagamoyo, şi m-am gândit la minunatul cadou ce voi fi încântat să i-l fac lui Palloo.

Pregătirea primei caravane spre Unyanyembe mă învăţă diferite lucruri care par a fi scăpkt din vederea predecesorilor mei şi a căror cunoaştere mi-ar fi fost foarte utilă, când îmi făcusem cumpărăturile de stofă pentru a alege sorturile necesare şi cantităţile suficiente.

Aceste pregătiri mă luminară, de asemenea, şi asupra

chestiunii tributului, chestiune importantă, după cum se va vedea mai târziu. Stofele destinate acestei întrebuinţări trebuiau să fie ambalate separat şi să fie toate de calitate superioară, căci căpeteniile care pretind tribut sunt nu numai lacome, ci şi greu de mulţumit. Nu ar primi nici în ruptul capului ţesături uşoare, cu care se mulţumesc pagazii, le trebuie stofe regeşti *dabwani*, *ismahili*, *re hani*, *sohari* sau postav stacojiu lat – şi toate acestea sunt foarte scumpe. Pentru primul grup, tributul fu apreciat la 25 dolari. Cu asemenea cifre, o sută patruzeci de pagazi trebuiau să mă coste 330 dolari aur în numerar, cu o marjă de 25 la sută în defavoarea mea. Cântăriţi bine aceste cifre nude, călătorilor! Spre lămurirea voastră specială le expun.

Prima mea caravană urma deci să mă părăsească şi-l binecuvântam pe Soor Hadji Palloo, acest merituos tânăr, când, în dimineaţa plecării, dânsul veni să mă vadă, pentru a încheia învoiala definitivă şi îmi prezentă, cu gravitatea deplinei nevinovăţii, conturile: „atâta… pentru că a furnizat fiecărui hamal 25 dori: leafa lor”, cerând plata imediată şi în bani gheaţă.

N-am găsit cuvinte pentru a-mi exprima uluirea, simţită în mod firesc, văzând că acest vioi tânăr uitase aşa de curând contractul verbal încheiat în dimineaţa precedentă conform căruia rămăsese bine stabilit că-mi voi plăti singur hamalii de la Bagamoyo până în Unyanyembe, din stocul de 3.000 dori depozitat în cortul meu. Recunoscu şi el şi îmi mărturisi, pentru a justifica ruperea contractului, că ţinea să vândă stofa lui şi nu pe a mea; că, pe lângă asta, nu făcea schimb, ci cerea bani pentru pânzeturi. La rândul meu, i-am răspuns că nu va primi alţi bani afară de suma ce voi găsi de cuviinţă să i-o dau pentru osteneala sa, şi că numai în condiţiile acelea va putea acţiona în numele meu, în orice chestiune, şi că un *musungu* nu este obişnuit să-şi ia vorba înapoi.

Paragraful precedent sintetizează mult mai multe cuvinte decât cuprinde. Rezumă un dialog de un ceas şi ceartă violentă de o jumătate de oră. Soor Hadji Palloo

imploră, se supără, vărsă lacrimi, jură că nu se mai ocupă de treburile mele dacă nu-i iau stofa, urmară căinţe jalnice, îndemnuri şi multe altele. La toate i-am răspuns: „Fă cum vreau eu, sau nu mai faci nimic!”. Până la urmă, Soor Hadji Palloo, mulţumit de comisionul ce trebuia să-i revină, a plecat cu un aer radios, luând cu el *posho* (hrana) celor trei soldaţi şi *honga* (tributul) necesar caravanei.

A fost un noroc pentru mine că lucrurile s-au sfârşit aşa şi că certuri ulterioare de aceeaşi natură s-au încheiat în mod atât de paşnic, altminteri mă îndoiesc că plecarea mea din Bagamoyo s-ar fi petrecut atât de curând. Şi fiindcă tot am abordat această temă, şi întrucât, realmente, chestiunea aceea mi-a absorbit tot timpul cât am stat în localitate, aş putea la fel de bine să fiu mai explicit cu privire la Soor Hadji Palloo şi la rolul jucat de el în treburile mele.

Soor Hadji Palloo era un om abil, trecut prin ciur şi dârmon, energic în afaceri, prompt la calcule mintale, născut pentru a reuşi în comerţ. Ochii săi nu-şi găseau răgaz; rătăceau fără încetare, de colo până colo, cercetându-mi toate părţile trupului, făcând expertiza cortului meu, a armelor, a aşternutului, a veşmintelor; după ce-şi termina inspecţia, o lua iarăşi de la capăt, în tăcere. Nici degetele lui nu ştiau ce-i odihna: erau stăpânite de nelinişte, de mişcări înfrigurate, mereu gata să palpeze ceva nou. În timp ce-mi vorbea, acest tânăr cumsecade se apleca să-mi pipăie pantalonul, haina sau pantofii apoi jamdani, muselina cu broderii a cămăşii mele uşoare, stofa în carouri albe şi albastre a cingătoarei, până în clipa în care, oprindu-şi din întâmplare ochii asupra vreunei noutăţi, corpul lui se apleca iarăşi, cu braţele întinse şi mâinile desfăcute. Până şi fălcile i se agitau necontenit, din pricina obiceiului său de a mesteca betel dres cu var – câteodată înlocuind betelul cu tutunul, fără a suprima varul – şi făcând zgomotul unui pui de animal care suge.

Altminteri era bun mahomedan, un tânăr evlavios, păzind cu stricteţe tipicurile şi eticheta musulmană. Saluta

cu un aer afabil, se descălţa când intra în cortul meu, mă asigura că nu este demn să stea jos de faţă cu mine, totuşi se aşeza şi dădea drumul întortocheatelor sale discursuri.

Cât despre practicarea cinstei, aşa ceva nici nu-i trecea prin cap acestui cucernic credincios. Deprinderea minciunii alungase de pe chipul său orice urmă de sinceritate, răpise trăsăturilor sale orice urmă de candoare, făcând din acest flăcău de vreo douăzeci de ani, şarlatanul cel mai neruşinat, expertul cel mai priceput întru nemernicie.

În cele şase săptămâni petrecute la Bagamoyo, acest băiat de douăzeci de ani mi-a dat mult de furcă. De zece ori pe zi îl prindeam cu mâţa-n sac, dar el nici măcar nu se tulbura. Când i-am înapoiat stofa, ieşi la iveală că în loc de 25 dori pentru cap de om, cât îmi socotea, hamalii primiseră cel mult 20, unii nu căpătaseră decât 12 dori. Soor Hadji Palloo descria pânzeturile pe care mi le vindea ca fiind de prima calitate, ulyah, de patru ori mai scumpe decât ţesăturile obişnuite – erau de ultimă speţă, 30 yarzi, valorând la Zanzibar 2, 75 dolari sau cea mai ordinară *kaniki*, vânduta îndeobşte cu 9 dolari cuponul. El ar fi venit personal la tabăra mea şi ar fi cerut 40 livre de sami-sami, *merikani* şi mărgele bubu pentru hrană sau raţiile caravanei.

Din raţiile furnizate aceloraşi hamali, plătite cu vârf şi îndesat, lipseau între 5 şi 30 livre de cap. Aceeaşi escrocherie se petrecuse cu banii ce trebuiau să fie plătiţi la bacul de pe râul Kingani Ferry, cerând pentru fiecare zece pagazi 4 dolari, când preţul era de 2 dolari. În fiecare zi ieşeau la iveală noi şi noi pungăşii, sistematic. Născocea la şiretlicuri cu duzinele şi părea că nu se gândeşte decât la mijloacele de a mă jefui şi mai rău. Nu munceam decât pentru a-i dejuca înşelătoriile şi ajunsesem la capătul puterilor. Dacă-l demascam în faţa tuturor camarazilor săi, nicio pată de roşeaţă nu se ivea pe obrajii lui scobiţi; dădea din umeri şi basta; lăsându-mă slobod să comentez faptul şi să interpretez gestul cum cred de cuviinţă. Nici ameninţarea de a-i scădea comisionul nu avu mai mult

efect; pentru el, vrabia din mină valora mai mult decât două ciori de pe gard, şi zece dolari furaţi azi îi păreau mai buni decât promisiunea de a căpăta 20 dolari peste câteva zile, chiar făcută de un om alb.

Vă veţi întreba, desigur, de ce n-am rupt-o cu acest pungaş, de la prima descoperire a metodelor sale neruşinate. La care vă voi răspunde: fiindcă fără el aş fi rămas în Bagamoyo mai bine de şase luni, pe când eu aveam neapărată nevoie să plec grabnic. Trebuia cu orice preţ să pornesc la drum, şi îngrozitorul Hadji, sau alţi indivizi de teapa lui erau singurii care-mi puteau furniza mijloacele necesare. Niciodată n-am depins în aşa măsură de o persoană ca de acest Hadji Palloo.

Altminteri, aş fi fost silit să rămân la Bagamoyo cel puţin şase luni, la capătul cărora expediţia nu ar mai fi avut nicio valoare, zvonurile despre existenţa ei fiind împrăştiate în cele patru vânturi. Pentru succesul meu, era esenţială plecarea imediată, plecarea din Bagamoyo, după care mi-ar fi fost cu putinţă ca, în mare măsură, să am în mâinile mele propriul meu viitor.

Necazurile au fost cu mult mai mari decât mi-aş fi. putut închipui la vremea aceea. Am afirmat deja că aveam stofe în valoare de 1 700 dolari, sau 3.500 dori, pentru plata pagazilor, depozitate în cortul meu, şi am înşirat cam ce mai conţineau baloturile mele. Calculând 140 pagazi la preţul de 25 dori fiecare, presupuneam că aveam de-ajuns, deşi mă zbătusem să învăţ pe tânărul hindus că Musungu nu era nici nerod, nici orb, faţă de şmecheriile lui pentru a mă ciupi. Deşi cheltuisem toţi cei 3.500 de dori, deşi obţinusem doar 140 de pagazi la preţul de 25 dori de cap, care una peste alta, se ridicau la 3.500 de dori, Soor Hadji Palloo îmi prezentă o notă, cerând un supliment de 1 400 dolari. Pretextul lui era că furnizase stofe ulyah, 240 dori care valorau cât 960 din ale mele, că banii fuseseră cheltuiţi dând pice bacşişuri pentru transport, daruri pentru şefii de caravane, sub formă de corturi, puşti, stofă roşie lată, daruri făcute oamenilor de pe Mrima (coastă) pentru a-i îndemna să vâneze pagazi. Faţă de această

înşelăciune lipsită de orice scrupul, indignarea mea a explodat şi i-am declarat că, dacă nu-şi aruncă ochii peste cont şi nu-l corectează, o să plece fără a căpăta măcar un pice.

Dar, mai înainte ca nota de plată să capete forma convenabilă, cuvintele, ameninţările şi promisiunile căzând fără a fi luate în seamă de capul unui om împietrit, un ins, pe nume Kanjee, a trebuit să vină anume de la depozitul lui Tarya Ţopan, din Zanzibar; socoteala fu revizuită şi scăzu la 738 dolari. Băgaţi bine de seamă că, cu tot respectul datorat nobilului hindus, trimisul lui nu făcea mai multe parale decât tânărul Soor Hadji Palloo. Kanjee şi pehlivanul meu nu se deosebeau nici cu un fir de păr. Dar, pacea fie cu dânşii şi deie Domnului ca scăfârliile lor rase să nu poarte niciodată cununa de spini pe care ei m-au silit s-o port la Bagamoyo!

Dragi prieteni cititori, dacă în acest capitol şi în alte câteva vă relatez detalii mărunte, care vă par fleacuri fără importanţă, să nu credeţi, oricât de meschine vi s-ar părea, că ar fi trebuit să le trec sub tăcere. Fiecare din ele reprezintă un fapt şi cunoaşterea faptelor îţi sporeşte experienţa. De altminteri, cum să vă povestesc călătoria mea, fără să vă înşir mizeriile pe care m-am silit să le îndur şi care ucid nădejdea celui ce le pătimeşte, sosind în Africa prima dată? Dacă aş fi fost un personaj oficial, n-aş fi avut decât să mişc un deget, şi cota necesară de pagazi mi-ar fi fost furnizată în termen de o săptămână; dar ca individ oarecare, sosind acolo neuns de harul unei recomandări oficiale, nefiind înarmat cu o trecere pe lângă cineva din guvern, eram silit să fiu răbdător, să iau lucrurile cu încetul şi să-mi mestec domol iritarea, deşi se nimeri ca nu toată pâinea mâncată în cursul acelor zile să fie amară.

Ploile torenţiale se înmulţeau, vestind *masika* şi ne demonstrau urgenţa înlocuirii corturilor cu altele impermeabile. Shaw şi Farquhar lucrau de zor în această treabă, ca să nu sufăr din pricina umidităţii şi să-mi las mărfurile să mucegăiască. Ne-am străduit să îndreptăm cât mai era timp toate erorile strecurate din cauza

ignoranţei sau a grabei exagerate, considerând că nu era înţelept să las lucrurile să se îndrepte singure. Dacă am fost în stare să rezist frigurilor ce m-au cuprins de douăzeci şi trei de ori în cursul a treisprezece luni, trebuie să mărturisesc că asta se datorează, în primul rând, proniei cereşti, apoi, entuziasmului inspirat de acţiunea întreprinsă, constituţiei mele zdravene, pe care am avut grijă să nu mi-o minez, interzicându-mi orice fel de desfrâu şi necumpătare, energiei caracteristice, înclinaţiei firii mele de a vedea partea bună a lucrurilor pe care nimic n-a putut să mi-o distrugă; în sfârşit, precauţiunii luate de a-mi procura un adăpost impermeabil şi încăpător.

Şi acum dacă experienţa mea poate fi utilă, îi voi sugera oricărui călător să profite de experienţa mea şi, în loc să se supună capriciilor unui fabricant de corturi, care se va zbătea să-i plaseze unul din atrăgătoarele sale produse – deloc adaptate pentru toate climatele – să se bizuie doar pe judecata proprie, să-şi cumpere ce este mai rezistent şi mai bun în materie de pânză de cânepă, o trainică pânza, ce sfidează apa. Până la urmă, se va dovedi a fi cel mai ieftin şi asta poate fi un mijloc de salvare pentru el.

Alt punct de semnalat novicilor, ca să-i scutesc de o greşeală – ceea ce a dăunat mult plăcerilor mele – este alegerea armelor pentru sport sau apărare. Călătorul trebuie să procedeze în această privinţă cu cea mai mare grijă. Are nevoie de cel puţin trei genuri de puşti: una pentru păsări, alta pentru animale mari, cu ţeavă dublă, calibrul 10 sau 12, a treia pentru apărare.

Cât priveşte păsările, aş sugera o carabină calibrul 12, cu ţevi de cel puţin 4 picioare lungime. Pentru carabina necesară vânatului de proporţii mai mari, voi sublinia, păstrând respectul cuvenit vechilor sportivi, desigur, că cele mai bune arme pentru vânatul african sunt carabinele englezeşti Lancaster şi Reilly; iar spre a face faţă luptelor, susţin că cea mai bună armă inventată până în prezent este carabina cu repetiţie americană Winchester, sau „şaisprezece focuri”, cum este numită, încărcată cu

muniţie de la firma londoneză Eley.

Dacă sugerez ca armă de luptă Winchesterul american, nu vreau să spun prin asta că exploratorul trebuie să o ia cu el în scopul de a deveni agresor, ci doar ca mijlocul cel mai bun pentru a avea o apărare eficientă, pentru a-şi salva viaţa de atacurile bandiţilor africani, de câte ori este nevoie – lucru care se poate petrece oricând.

Curând după întoarcerea mea din interiorul continentului, am întâlnit în Zanzibar un tânăr care mi-a declarat, în ceea ce priveşte vânătoarea, că nu există armă mai desăvârşită decât cea cunoscută sub numele de „express”. Se prea poate să aibă dreptate; nu am experimentat-o şi nu-i contest valoarea; însă, acest tânăr nu o încercase trăgând asupra vânatului mare din Africa şi pot spune că, cu arme care erau la fel de precise şi de puternice ca şi „express”, gloanţele mele străbăteau trupul fiarei, fără să o doboare de la prima lovitură. Vânatul îmi scapă adesea, aproape totdeauna, cu toate rănile căpătate, în timp ce cu greoiul Reilly împrumutat în cursul călătoriei de doctorul Livingstone, rareori se întâmpla să nu aduc în tabără un animal sau două răpuse. Voi adăuga că gloanţele explozive ale lui Fraser îşi ţin pe deplin făgăduiala. Isprăvile domnului Samuel Baker şi ale căpitanului Speke nu-l mai uimesc pe tânărul vânător, când are în mână un Lancaster sau un Reilly. După câteva zile de încercări, poate urma şi el pilda lor, dacă nu chiar să-i întreacă, numai să nu-i tremure mina.

Repet: orice carabină are o forţă suficientă pentru a face ca glonţul să pătrundă; dar nu are puterea necesară pentru a fi utilă unui explorator african. Pentru vânatul mare din Africa, ai nevoie de o armă nimicitoare, înzestrată cu o forţă care să sfarme oasele.

La câteva zile după sosirea mea la Bagamoyo, mă dusesem la tabăra din Mussudi, să văd caravana trimisă de consulul britanic în ajutorul lui Livingstone, aflată acolo de la 1 noiembrie 1870. Baloturile erau treizeci şi cinci la număr; nu era nevoie deci decât de 35 de hamali, pentru a le transporta în Unyanyembe. Baloturile se aflau în paza a

şapte iohanezi şi wahizi. Patru erau sclavi. Stăteau acolo fără a se gândi la misiunea lor şi nepăsători faţă de consecinţele întârzierii. N-am izbutit de fel să ghicesc ce făceau oamenii aceia acolo, de trei luni de zile, decât să se lase în voia vicioaselor lor înclinări. Era absurd pretextul lipsei de pagazi; deoarece ştiam că de la 15 decembrie, perioada sfârşitului Ramadanului, se formaseră cel puţin 15 caravane şi, folosind influenţa consulului, le-ar fi fost de-ajuns două zile ca să strângă 35 de hamali.

Bagamoyo are climatul cel mai plăcut. Este cu mult preferabil celui din Zanzibar. După o noapte petrecută sub cerul liber, te trezeai înviorat şi sănătos, gata să te arunci în mare, la scăldat; ieşeam din baie şi, când se înălţa soarele pe cer, mă găseau la lucru, ocupat cu pregătirile plecării spre interior. Chiar dacă necazurile se iveau cu duiumul, nu lipseau nici distracţiile. Zilele noastre erau însufleţite de vizite ale arabilor în drum spre Unyanyembe. În tabără, se produceau scene hazlii, câteodată se instituia o curte marţială pentru a judeca abaterile de la disciplină; se punea la cale câte-un meci de box între Shaw şi Farquhar, luptă pe care o opream cu prudenţă, când devenea prea serioasă; din când în când organizam câte o vânătoare pe malul râului Kingani sau în câmpia învecinată; sau tăifăsuiam „monden” cu bătrânul Jemadar sau cu belucii lui, care nu se mai săturau să-mi repete întruna: „se apropie *masika* şi aţi face bine s-o luaţi la picior de-aici, în mare zor”.

Printre membrii caravanei se aflau doi goanezi şi doi hinduşi. Ei îşi închipuiseră că interiorul Africii este un Eldorado, un ţinut aşternut cu fildeş şi, într-o zi când imaginaţia lor era mai înfierbântată, îşi strânseră laolaltă economiile, pentru a înjgheba 6 mică întreprindere proprie. Se numeau: Jako, Abdul Kader, Bunder Salaam şi Aranselar; Jako fusese angajat în serviciul meu ca tâmplar şi om bun la toate; Abdul Kader, în calitate de croitor, Bunder Salaam ca bucătar şi Aranselar ca prim valet.

Dar Aranselar, având intenţie mai bună, prevăzu că, după toate probabilităţile, urma să mă arăt un patron

energic, şi, cât mai era vreme, se zbătu din răsputeri ca să născocească un plan de a anula angajamentul. Ceru şi primi învoirea de a se duce la Zanzibar, ca să-şi viziteze nişte prieteni. Peste două zile am fost înştiinţat că îşi scosese ochiul drept şi am primit confirmarea medicală a faptului şi o notă consemnând gravitatea stării sale, din partea doctorului Christie, medicul înălţimii Sale Seyd Burghash. Am presupus că şi compatrioţii lui plănuiau acelaşi lucru, dar ordinul categoric de a se abţine de la asemenea nebunie, după ce primiseră un avans asupra lefei, fu suficient pentru a înfrâna orice proiect sinistru ce-l urziseră cumva.

Într-o noapte, un rândaş fu prins furând din baloturi şi urmărirea lui pe câmp, până ce pieri din ochi în junglă, fu una din cele mai agreabile distracţii survenite pentru a ne mai trece timpul, în intervalul cât ne pregăteam de marş.

Până în momentul acela, expediasem în interiorul continentului patru caravane, iar a cincea care urma să transporte bărcile şi cutiile, bagajele personale şi câteva încărcături de pânzeturi şi mărgele, era gata să pornească sub conducerea mea personală. Ordinea de plecare a caravanelor e următoarea:

1871, 6 februarie: Expediţia soseşte la Bagamoyo.

1871, 18 februarie: Pleacă prima caravană, cu douăzeci şi patru de pagazi şi trei soldaţi.

1871, 21 februarie: Pleacă a doua caravană, cu douăzeci şi opt de pagazi, doi şefi şi doi soldaţi”.

1871, 25 februarie: Pleacă a treia caravană, cu douăzeci şi doi pagazi, zece măgari, un alb, un bucătar şi trei soldaţi.

1871, 11 martie: Pleacă a patra caravană, cu cincizeci şi doi de pagazi, doi şefi şi trei soldaţi.

1871, 21 martie: Pleacă a cincea caravană, cu douăzeci şi opt de pagazi, doisprezece soldaţi, doi albi, un croitor, un bucătar, un tălmaci, un purtător de puşcă, şaptesprezece măgari, doi cai şi un câine.

În total, cele cinci grupe, care formau expediţia

ziarului *New York Herald*, cuprindeau o sută nouăzeci şi două de suflete.

PRIN UKWERE, UKAMI ŞI UDOE.

SPRE USEGUHHA

Părăsirea lui Bagamoyo pentru a merge spre interiorul continentului. Construcţia unui pod. Primele noastre necazuri. Vânătoarea hipopotamului. Întâia privelişte a ţinutului Gome. Anticiparea încurcăturii cu wagogo. Teribilele muşte otrăvitoare. Aventuri nefericite în timpul vânătorii. Şeful viclean din Kingaru. Moartea' neaşteptată a celor doi cai ai mei. O experienţă teribilă! Oraşul Leu.

La 21 martie, exact la şaptezeci şi trei de zile după sosirea mea la Zanzibar, cea de a cincea caravană, sub comanda mea, ieşi din Bagamoyo şi se îndreptă spre vest, având drept *moţ du* guet1: „Înainte!"

Hamalii şi soldaţii mergeau în şir, iar animalele, de asemenea, kirangozi, cum este numită călăuza, se puse în frunea tuturor, desfăşurând steagul american. Mi-am luat rămas bun pentru vreme îndelungată de la viaţa civilizată, cu al ei *dolce far niente*[15], de la plăcerile ei; am spus adio oceanului, drumului său larg deschis, ce duce până la mine acasă, adio mulţimii de spectatori bruni, care ne salutau plecarea trăgând salve repetate.

Caravana noastră era alcătuită din 28 pagazi, inclusiv kirangozi, sau ghidul, 12 soldaţi, comandaţi de căpitanul Mharak Bombay, răspunzând de cei 17 măgari ai noştri şi de încărcăturile lor. Selim, tălmaciul meu, conducea căruţa care căra muniţiile. Shaw, cândva secund de navă, purtând pe cap o cască de plută în formă de barcă răsturnată, încălţat cu cizme zdravene şi călărind pe un măgar, era acum controlor al caravanei şi încheia coloana; în timp ce, călare pe splendidul armăsar dresat, dăruit de domnul Goodhue, eu însumi, „Bana Mkuba", adică „Marele Stăpân", cum mi se spunea, reporter şi şef al expediţiei, mă aflam în avangardă.

Expediţia număra 3 albi, 23 de soldaţi, 4

15 Dulce trîndăvie (it.) (n. t.).

supranumerari, 4 şefi şi 153 de pagazi, 27 de măgari şi un cărucior care ducea tot soiul de lucruri de schimb, pânzeturi, mărgele şi sârmă, material pentru ambarcaţiuni, corturi, ustensile de bucătărie, farfurii, medicamente, pulbere, alice, gloanţe de carabină şi cartuşe metalice; instrumente şi alte mici lucruri necesare, cum ar fi săpun, zahăr, ceai, cafea, extract de came Liebig, pemmican, luminări, toate având o greutate de 153 tone.

Armele de apărare ale expediţiei constau dintr-o puşcă cu două ţevi şi încărcătura pe la chiulasă, o puşcă Winchester cu 16 focuri, o puşcă Henry cu 16 focuri, două carabine – una Jocelyn, alta, pentru elefanţi, cu gloanţe cântărind o optime de livră, două revolvere cu încărcare pe la chiulasă, 24 de flinte cu cremene, 6 pistoale cu o singură ţeavă, 2 barde, 2 săbii, 2 pumnale.

Expediţia fusese echipată cu grijă, avea de toate, nu fusese cruţat niciun efort. Nimic nu se făcuse cu prea mare grabă, şi totuşi, totul fusese cumpărat, confecţionat, adunat şi rânduit cu cel mai mare zor îngăduit de eficienţa şi mijloacele locale. Dacă avea să dea greş în misiunea ei de a străbate rapid Ujiji, întorcându-se la ţărm, acest lucru se putea întâmpla pur şi simplu ca urmare a unui accident ce nu putea fi prevenit. Cu aceasta am încheiat cele spuse despre personnel1 din expediţie şi despre scopul ei, până ce va fi atins *point de mire*[16].

Am ieşit din Bagamoyo fiind punctul de atracţie al tuturor curioşilor, cu mult *eclat* şi am defilat pe o alee îngustă atât de umbrită de desişul a două crânguri paralele de mimoza, încât părea cufundată în amurg. Eram cu toţii plini de ardoare, până la cel din urmă om; soldaţii cântau, kirangozii scoteau răgete răsunătoare şi fluturau drapelul american, care le vestea tuturor a: „Luaţi aminte – e o caravană de Musungu!”

Cred că inima îmi bătea prea repede pentru ca trăsăturile mele să păstreze impasibilitatea cuvenită unui şef, dar impresia aceea era mai puternică decât mine; entuziasmul tinereţii mă stăpâneşte încă şi azi, în ciuda

16 Telul (Ir.) (n. t.).

călătoriilor făcute. Sângele îmi alerga prin vine, cu toată fierbinţeala pe care ţi-o dăruieşte o sănătate exemplară. Grijile care mă copleşeau de două luni pieriseră; îi spusesem ultimul meu cuvânt necinstitului Soor Hadji Palloo, aruncasem cea din urmă privire asupra adunăturii guralive a metişilor, banianilor şi belucilor, îmi luasem rămas bun de la iezuiţii misiunii franceze. În faţa mea se deschidea spaţiul întins iar zarea însorită era plină de făgăduieli, pe când mă zoream spre apus.

Frumuseţea strălucea în jurul meu. Priveam câmpii roditoare, vegetaţie luxuriantă, copaci necunoscuţi.

Ascultam glasul greierului, al nagâţului, şuieratul insectelor nenumărate, toate păreau să-mi spună: „În sfârşit, ai plecat!” Ce puteam face decât să-mi înalţ privirea către cerul sclipind de puritate şi să scot acest strigăt, izvorât din adâncul sufletului: „Domnul fie lăudat!”

După un marş de trei mile şi un sfert, ne-am oprit la Shamba Gonera – după o oră şi jumătate. În ansamblu, ţinând seama de împrejurări, cum spun irlandezii, această mică etapă se desfăşurase cu bine. Selim nu răsturnase căruţa mai mult de trei ori; măgarul lui Zaidi, care ducea o ladă cu muniţii şi un sac conţinând o parte din rufele mele – nu se lăsase decât o dată ispitit să se rostogolească pe jos, dar într-o băltoacă de apă neagră, care mă silise să-mi curăţ veşmintele, cât despre ladă, era impermeabilă şi nu suferise avarii, mulţumită prevederilor mele. Cuprins de bucuria plecării – Kamna, care poate cunoştea arta conducerii patrupezilor, uitase de obstacolele cu care ar fi avut de luptat o biată făptură din spiţa asinilor, cum ar fi necunoaşterea drumului, ispita irezistibilă de a se rătăci prin manioc şi a rămâne pe-acolo. Fusese silit să caute urecheatul care, la vederea unui ciomag învârtit pe dinainte-i, după tradiţie, în loc să-şi înţeleagă vina, o luase la fugă şi galopase în sens opus, până în clipa în care povara sa, pierzându-şi echilibrul, îl făcu să cadă odată cu ea. Dar toate aceste incidente erau fleacuri, floare la ureche şi păţanii fireşti, pentru un prim „mic voiaj” în Africa Orientală.

Caracterele soldaţilor începeau să iasă câte puţin la iveală. Bombay se dovedi cinstit şi demn de încredere, dar cam înclinat spre amânare. Uledi făcea mai mult tărăboi decât treabă, în timp ce Ferajji, cel fugar, şi Mabruki Burton cel ciung, se dovedeau oameni întregi şi plini de curaj, cărând poveri care i-ar fi făcut până şi pe nişte hamali din Stambul, bine clădiţi, să suspine numai la vederea lor.

În schimb, samarele erau de o calitate ce depăşea orice aşteptare. Pânza lor tare, de cânepă, suporta o greutate de 150 livre, având forţa unei piei de taur, iar felul cum erau prinse ne permitea să încărcăm şi să descărcăm oricare parte a bagajului, pe cât de ordonat, pe atât de iute.

Pe scurt, nu era nimic de regretat, succesul etapei străbătute dovedea că plecarea noastră nu fusese câtuşi de puţin prematură. Cele trei zile care urmară fură folosite ca să ne punem la punct pregătirile de plecare pentru lunga călătorie pe uscat şi să luăm precauţii contra *masikăi*, ale cărei semne prevestitoare erau tot mai vădite. Totodată, ne-am încheiat socotelile.

Shamba Gonera înseamnă Ogorul Gonera, acesta fiind numele unei văduve hinduse, o bogătaşe care îi vede cu ochi buni pe *wasungu* (albi). Ea trimite în provinciile îndepărtate din centrul Africii, multe pânzeturi, mărgele şi sârmă şi importă, în schimbul lor, o mare cantitate de fildeş. Locuinţa ei construită după modelul caselor din oraş, este un pătrat mare, cu acoperiş întins şi înclinat, ale cărui streşini ies mult în afară, ca să adumbrească o verandă sub care le place pagazilor să se tolănească, pierzând vremea.

În partea sudică şi răsăriteană a casei, se întind mari culturi de *matama*, articol de bază în această parte a Africii, destinat a fi vândut la Bagamoyo. În stânga, adică la vest, câmpurile sunt pline de porumb şi *muhogo*, plantă ale cărei rădăcini albicioase, semănând cu ignamul, este câteodată numită manioc. Când această rădăcină este uscată, se macină, se pulverizează şi se fac din ea turte,

asemănătoare la gust cu clătitele de hrişcă din armată.

La nord, chiar în spatele clădirilor, şerpuieşte o mlaştină neagră, o scobitură sinuoasă, în adâncul căreia e totdeauna apă, domiciliul nămolos al lui „Kiboko”, hipopotamul, care îndrăgeşte ţărmurile căptuşite cu ierburi mari. Malurile acoperite de salcâmi, de palmieri pitici, de trestii uriaşe şi de iarba-tigrului, oferă adăposturi umbroase unei mulţimi de păsări acvatice – pelicani şi alte soiuri. După ce se îndreaptă spre nord-est, neagra mocirlă se varsă în Kingani, care, la patru mile de casa Gonerei, coteşte spre est, către ocean.

Mergând spre vest, cale de o milă, străbaţi câmpuri cultivate, apoi întâlneşti lungi unduiri paralele de teren, acoperite cu plante de mlaştini, ierburi dese, crânguri stufoase şi încununate cu pâlcuri de baobabi, mangheri şi abanoşi \ care, formate din fostele dune, marchează locurile pe unde trecea odinioară ţărmul oceanului.

„*Şofări*, *şofări le-o*! *Pakia*, *pakia*!” „Călătorie, zi de călătorie! La drum, la drum!” strigă cu bucurie kirangozi, al cărui glas voios îşi găseşte ecoul în glasul lui Selim, servitorul meu, în dimineaţa celei de a patra zile, cea fixată pentru veritabila noastră plecare. Zoresc munca oamenilor, dau o mina de ajutor energică celor care strâng corturile şi îmi spun în gând că, dacă îmi înlătură obstacolele caravanele trimise înainte, peste trei luni vom fi în Unyanyembe.

— Pe la şase, când am luat prânzişorul, pagazii, soldaţii şi măgarii ieşeau din tabăra Gonera. Chiar la acest ceas matinal, se şi aflau curioşii veniţi să ne vadă, o adunare în toată legea, cărora le-am trimis un sincer „*Kwaheri*”, salut de despărţire.

Calul meu murg era de nepreţuit pentru cineva care are de supravegheat un tren de marfă, aceasta fiind funcţia cu care eram îndemnat să mă asemuiesc. Încălecând astfel, am putut rămâne în urmă, ca să văd cum pleacă ultimul măgar şi, cu un scurt galop, să trec în fruntea detaşamentului, lăsându-l pe Shaw în ariergardă.

Drumul, o simplă potecă, se desfăşura pe un sol care,

deşi nisipos, era de o surprinzătoare fertilitate, producând o sută de legume şi grâne la o sămânţă, totul fiind semănat şi plantat cu cea mai vădită pricepere. Bărbaţi şi femei munceau pe câmp, fără a se sinchisi să facă treabă bună şi într-un costum sumar, faţă de care Adam şi Eva, cu frunza lor de viţă ar fi părut *en grande tenul*[17]. Am trecut prin faţa lor, cu chipurile grave, în timp ce dânşii râdeau şi chicoteau.

Peste o jumătate de ceas pieriseră câmpurile de *matama* înalt, pepenii, castraveţii şi maniocul. Străbătând o mocirlă acoperită de trestii, intram într-o pădure de abanoşi şi baobabi, cu desăvârşire lipsită de mărăcinişuri.

În adâncurile sale se găsesc căprioare din belşug şi hipopotamii din Kingani vin în timpul nopţii să savureze iarba cu care este aşternută.

Nu ne-a trebuit mai mult de un ceas de marş pentru a ieşi din pădure. Atunci s-a deschis dinaintea privirilor noastre valea lui Kingani, o privelişte atât de deosebită de ceea ce-mi înfăţişase închipuirea mea neroadă, încât am simţit o adevărată uşurare. Sub ochii mei se afla o întindere de patru mile de la est la vest şi cam de opt mile de la nord la sud; cel mai roditor pământ, părăsit în voia ierburilor sălbatice, care în lumea civilizată ar putea fi folosit drept cea mai preţioasă păşune pentru vite; o vale largă, acoperită în depărtare de păduri dese care întunecau zarea în toate direcţiile şi împreunată de coame deluroase, înveşmântate în copaci. La zgomotul făcut de caravana noastră, antilope cu pielea sclipitoare o luară la goană care încotro, iar broaştele îşi încetară orăcăitul. Străbătând valea, soarele care ardea în toată măreţia lui, ne făcu să-i simţim dogoarea cu adevărat africană.

Pe la jumătatea drumului, am întâlnit o apă stătătoare care se lăbărţa într-o baltă mustindă de nămol, tocmai în mijlocul potecii. Un podeţ aruncat în grabă, într-o perioadă îndepărtată, de către vreo câţiva washensisamaritani ne ajută să trecem peste acest smârc. Nu era prea comod; o împletitură de ramuri noduroase şi

17 In ţinută de gală (fr.) (n. t.).

întortocheate, aşezate pe nişte furci ce se clătinau şi care, fără doar şi poate, puseseră la încercare răbdarea şi iscusinţa unui mare număr de unyamwezi, încărcaţi aşa cum se întâmpla cu ai noştri. Dobitoacele mai slabe fură descărcate, poverile lor duse de oameni, nu fără a ne pricinui multă întârziere, căci balta dintre Bagamoyo şi Gonera ne învăţase să fim prudenţi. Fiecare muncea cu vioiciune, sub supravegherea harnică a lui Shaw.

La scurt interval, după aceea, am atins cursul tulburelui Kingani, celebru prin hipopotamii săi, şi am intrat în jungla care mărgineşte malul său drept. Pe neaşteptate, am fost opriţi de un canal plin de noroi negru şi de-o adâncime necunoscută. Deşi mlaştina n-avea decât o lăţime de 8 picioare, de data asta obstacolul era foarte serios; măgarii nu puteau trece peste canal pe două prăjini întinse deasupra mocirlei, cum ar fi izbutit oamenii, iar caii şi mai puţin – nici nu puteau să intre în noroiul acela, care i-ar fi înghiţit. Singurul mijloc de a trece în siguranţă era să înjghebăm o punte, menită să dureze timp de generaţii, în acest ţinut conservator, ca operă artizanală a wasungilor. Aşa că, neavând încotro, ne-am apucat de treabă, cu securi americane, primele de soiul lor, ale căror lovituri au răsunat în această parte a lumii. Puteţi fi siguri că podeţul a fost iute gata, fiindcă unde se iveşte omul civilizat, obstacolul trebuie să piară.

Şase copaci groşi fură aruncaţi de la un mal la altul, cincisprezece samare ale măgarilor noştri, puse de-a curmezişul peste această schelărie, fură îmbrăcate într-un strat gros de iarbă şi trecerea mlaştinei se petrecu fără accident. Era al treilea canal străbătut de dimineaţă.

Ne aflam pe malul drept al lui Kingani, care în acest loc curge spre nord. După o mie de paşi făcuţi în această direcţie, în mijlocul unui desiş de trestii uriaşe şi de plante căţărătoare crescute haotic, am ajuns până la locul pe unde trece bacul, şi a trebuit să descărcăm din nou animalele.

Când am văzut această apă adâncă şi nămoloasă, mi-am dorit din suflet să pot avea toiagul fermecat al lui

Moise sau, şi mai bine, inelul lui Aladin, care ne-ar fi dus fără trudă, pe malul celălalt. Dar, neavând niciunul din aceste două talismane, am pus să fie descărcaţi măgarii şi am dat ordinele necesare pentru o trecere imediată, căci nu-i bine să-ţi doreşti lucruri ce depăşesc puterile noastre, când stai faţă-n faţă cu realităţile cele mai lumeşti.

Kingwere, vâslaşul, ne privea de partea cealaltă a râului; răspunse cuviincios la chemarea noastră şi, manevrând cu dibăcie enormul trunchi de copac scobit, care îi slujea drept bac, îl făcu să lunece în mijlocul vârtejurilor şi viitorilor, sosind la locul unde-l aşteptam.

În timp ce o parte din oameni puneau bunurile noastre în luntre, ceilalţi pregăteau o frânghie lungă care, legată de gâtul măgarilor, trebuia să ne permită a-i conduce şi a-i face să ajungă pe malul opus.

După ce am pus treaba pe roate, m-am dus de m-am aşezat pe o luntre grosolană şi m-am distrat biciuind ţeasta groasă a hipopotamilor cu puşca mea numărul 12. Carabina mea Winchester, calibru 44 – dar primit din partea onorabilului Edward Joy Morris, ministrul nostru la Constantinopol – nu izbuti decât să-i zgârie uşor; cam aceeaşi ispravă pe care ar izbuti-o un băiat trăgând cu o praştie într-un bou. Arma era de o precizie desăvârşita, fiindcă de zece ori în şir am nimerit drept în creştetul capului, între urechi.

Un mascul bătrân, cu înfăţişarea de înţelept, fu atins aproape de urechea dreaptă de unul din aceste gloanţe. În loc să se afunde în apă, cum făcuseră ceilalţi, îşi roti capul spre mine cu răceală, părând a-mi spune: „De ce risipeşti în vânt cartuşe preţioase?” Am răspuns la această mută întrebare, plină de tâlc, printr-un glonte de o uncie şi un sfert, care a smuls bătrânului înţelept un răget de durere. El dispăru, se ivi din nou în faţa apei, voi să se ridice şi căzu din nou, zbătându-se în pragul unei agonii cumplite. Gemetele sale erau atât de tânguitoare, încât m-am abţinut de la un nou sacrificiu, lăsând hoarda amfibie în pace.

În puţinele minute petrecute în aşteptarea baculului, am dobândit anumite cunoştinţe asupra acestor greoi

locuitori ai Africii. Când nu-i nelinişteşte niciun zgomot necunoscut, ei se adună într-o apă nu prea adâncă, pe vreun banc de nisip stând cu corpul pe jumătate expus la soare. Calmi şi somnolenţi, seamănă astfel cu o turmă de porci enormi. Dacă sunt tulburaţi de cel mai mic zgomot trădând prezenţa unui intrus, se cufundă brusc în adâncuri, biciuind apa până ce scot o spumă gălbuie şi se împrăştie de-a lungul râului. Apoi câteva capete se ivesc iarăşi, dând apa afară pe nări cu un sforăit sonor, respiră adânc şi aruncă în jurul lor priviri prudente şi scrutătoare. Nu li se observă decât urechile, fruntea, ochii, nările şi „cum se afundă din nou cu iuţeală, trebuie să ai mina rapidă şi încheietura sigură ca să-i nimereşti. Am auzit câteva comparaţii când şi-au făcut apariţia, variind după cum urmează: nişte arabi îmi spuseseră că, în momentul când plutesc astfel, aceste animale par nişte trunchiuri putrede de copaci, luate de curent; alte persoane, care văzuseră cum înotau porcii, îi comparau cu aceştia; cât despre mine, Consider că aduceau mai degrabă cu caii *y* aceştia având gâtul şi urechile ascuţite, ochii larg deschişi şi nările dilatate, îţi trezesc în minte asemenea comparaţie.

Seara ies pe ţărm şi hoinăresc, adesea la distanţe mari, ca să se înfrupte din belşugul ierburilor luxuriante. Întâlneşti urmele lor până la patru mile de Bagamoyo (aflat la opt mile de Kingani). Deseori dacă n-aud niciun glas omenesc, care să-i alunge, dau buzna în câmpurile de porumb ale băştinaşilor şi, în câteva minute, fac pagube îngrozitoare. De aceea, nu m-am mirat când, în timpul acestui du-te-vino al bacului i-am auzit pe proprietarii negri din ţinut provocând aceeaşi hărmălaie pe care în Anglia o fac copiii cu obraji trandafirii ai fermierilor, pentru a speria stăncuţele în perioada când începe să dea colţ griul.

Între timp, caravana trecu râul: baloturi, bagaje, măgari şi oameni. Aş fi vrut să mă opresc pe malul apei, să fac un popas acolo şi să vânez antilope, atât pentru a procura carnea lor, cât şi din plăcere, spre a-mi cruţa ca prele, care constituiau stocul meu viu de provizii. Dar

groaza şi respectul, inspirate de hipopotami oamenilor mei mă siliră să ajung până într-un sătuleţ numit Kikoka, situat la patru mile de Kingani, unde garnizoana belucă din Bagamoyo avea ultimul ei post.

Malul apusean pe care ne aflam atunci, era mult mai prielnic decât celălalt. Aici nu mai dai peste smârcuri negre, peste torenţi de nămol, nici peste buruieni înalte sau desişuri de junglă cu miasme vătămătoare, ci întâlneşti un teren neted ca o plajă, urcând pe nesimţite o costişă cu creasta rotunjită, ce se înalţă în pantă dulce la depărtare de o milă. Decorul întâlnit în faţa unui conac englezesc era format dintr-o pajişte imensă, cu pâlcuri de copaci în cantitate suficientă şi distribuiţi în mod agreabil.

Continuându-se drumul, am părăsit această pajişte şi, străbătând de-a curmezişul câmpia deschisă, am ajuns într-un crâng de abanoşi tineri, unde am văzut bibilici şi antilope caama. Apoi, urmând curbele capricioase ale unei poteci de capre, drumul şerpuia păste o serie de unduiri de teren, încununate de frunzişul sumbru al manghierului şi de cel al baobabului, mai rar şi totodată de o nuanţă mai deschisă. În depresiunile formate de aceste valuri mari se aflau jungle având ici şi colo luminişuri, umbroase chiar în miez de zi, datorită unor pâlcuri rare de arbori cu trunchi dominator.

La apropierea noastră, cârduri de porumbei verzi, gaiţe, ibişi, turturele, fazani aurii, prepeliţe, potârnichi albe din Scoţia, stăncuţe, creţi, fugeau îngroziţi. La răstimpuri, câte un pelican singuratic îşi lua zborul, perechi de antilope însufleţeau priveliştea şi maimuţele se îndepărtau, ţopăind aidoma cangurilor. Aveau o talie frumoasă, capul lor era rotund ca o ghiulea, pieptul alb, şi o coadă mare, sfârşind cu un smoc de păr.[18]

Pe la ceasurile cinci, după un marş de unsprezece mile – în cursul căruia descărcasem şi încărcasem la loc de patru ori povara măgarilor noştri şi străbătusem un canal

18 Nume dat de hotentoţi antilopei asemănătoare speţei bu- bale, de la nordul Ecuatorului. Este antilopa cea mai urîtă, cu botul prea lung şi zbîrcit (n. t.).

noroios, o mocirlă adâncă şi un râu – am ajuns la Kikoka. Aşezarea aceasta era alcătuită dintr-un şir de căsuţe acoperite cu stuf, neurmând vreun stil arhitectonic, ci având forma născocită de către coloniştii din Zanzibar şi cei din Mrima în scopul de a alunga cât mai mult soarele din locuinţele lor. Un canal şi câteva fântâni furnizau locuitorilor satului o apă care, fără a avea un gust neplăcut, nu este tocmai salubră, nici prea îmbietoare, din pricina grămezii de gunoaie aduse de ploi şi lăsate să putrezească acolo.

Pentru a cultiva un petic din terenul învecinat, s-a depus un oarecare efort, însă în locul misiunii cumplite de a dezrădăcina copacii şi a desţeleni desişul, coloniştii au preferat să ia în lucru un luminiş, unde zgârie pământul cu hârleţul la o adâncime de două-trei degete, după ce a fost arsă iarba de deasupra, şi unde aruncă seminţele fără să mai depună altă muncă, siguri de răsplata ce-o vor obţine.

A doua zi, după sosirea noastră la Kikoka, a fost o zi de popas. Am găsit acolo al patrulea grup al meu, compus numai din wanyamwezi şi care avea să constituie un obstacol sâcâitor pentru rapiditatea călătoriei. Şeful grupului, Maganga, nu ştia ce să mai născocească pentru a-mi smulge alte pânzeturi, deşi el singur mă costase mai mult decât ceilalţi trei şefi laolaltă, dar eforturile lui nu-i aduseră decât făgăduiala unei răsplăţi, dacă avea să se zorească sosind înaintea mea în Unyanyembe, lăsându-se astfel drumul liber.

Plecă în 27, în zorii zilei, iar noi ne-am ridicat tabăra pe la şapte dimineaţa.

Ţinutul rămânea mereu acelaşi ca şi între Kingani şi Kikoka, un parc superb, atrăgător şi frumos, în toate amănuntele sale. Am pornit-o călare înaintea grupului ca să ne procurăm carne, dacă se ivea vreun prilej; dar nici urmă de vânat, nici păsări, nici patrupede. În faţa noastră spre vest se desfăşura un şir de urcuşuri şi coborâşuri, formând mari linii paralele, ca brazdele unui ogor arat, valuri enorme având fiecare în creasta sa un şirag de copaci stufoşi sau hăţişuri de junglă. Apoi, brazdele

acestea se sfărâmară în dâmburi independente, căptuşite cu o junglă deasă.

Pe una din aceste coline, în mijlocul unui desiş de salcâmi spinoşi – un hăţiş de nepătruns – e aşezat Rosako, ocrotit de brâul fortificaţiei naturale. Alt sat, de asemenea, apărat de tufişuri de mimoze, este situat la mică depărtare spre nord. Între cele două sătuleţe se înfundă o vale dintre cele mai roditoare, străbătută de un pârâu care serveşte drept canal de scurgere al văii şi al scundelor coline înconjurătoare.

Kikoka se află la capătul nord-vestic al ţinutului Uzaramo; Rosako este satul de hotar cu Ukwere. Am intrat în sat şi tabăra noastră, cu corturile şi animalele ei, fu stabilită în centrul aşezării. Căpetenia locului îmi trimise o *kitanda* – un pat uşor pătrat, fără niciun fel de perdea sau ciucuri – care, deşi lipsit de aceste amănunte de prisos, era confortabil. Animalele noastre fură despovărate pe dată, duse la păşunat şi toţi oamenii mei, de la primul până la cel din urmă, se apucară să adăpostească bagajele de teama ploii care, în acest anotimp, oricând iminentă, putea să producă pagube. ireparabile.

Printre experienţele pe care urma să le fac în cursul acestei călătorii în Africa, era şi folosirea unui bun câine de pază, contra oricăror persoane nemanierate, dornice să intre în cortul meu la ore nepotrivite şi să primejduiască bunurile.

Voiam îndeosebi să încerc efectele avute de lătrăturile lui asupra vânjoşilor wagogo care, după cum îmi spuseseră unii arabi, erau în stare să ridice perdeaua cortului şi să intre indiferent dacă îi pofteai sau ba; ori înclinaţi să chicotească de frica trezită de ei şi să-ţi spună: „Hi, hi, om alb, în viaţa mea n-am mai văzut o făptură ca tine; mai sunt mulţi la fel? De unde vii tu?”

Aflasem, de asemenea, că se prea poate să-ţi ia ceasul în mina şi să te întrebe, cu o curiozitate voioasă: „La ce e bun asta, omule alb?” la care, desigur, ai să-i replici că foloseşte pentru a arăta orele şi minutele.

Dar Mgogo, mândru nevoie mare de isprava lui şi mai

necioplit decât o brută, are să-ţi răspundă cu un sforăit insultător. De aceea, mă gândisem din vreme la un câine de pază şi îmi procurasem la Bombay unul, bun nu numai ca tovarăş credincios, ci şi pentru a amenința cu colţii lui călcâiele unui asemenea soi de indivizi.

Dar de-abia sosiţi la Rosako, s-a descoperit că dulăul, botezat Omar, din pricina obârşiei sale turceşti, ia-l de unde nu-i! Se rătăcise de soldaţi când izbucnise o ploaie torenţială şi rămăsese pierdut. L-am trimis pe Mabruki Burton să-l caute, îndărăt la Kikoka. Acest servitor tare cumsecade nu se înapoie decât a doua zi, în momentul când ne pregăteam să plecăm din Rosako, dar îmi aducea câinele, regăsit în satul Kikoka.

În ziua următoare, la ceasul plecării, Maganga, şeful caravanei a patra, veni să mă anpnţe că trei dintre pagâzii săi sunt bolnavi şi ar vrea „dotoa”-doctorii. Nu eram doctor şi nu aveam niciun fel de legătură cu această profesie; totuşi, posedam o farmacie bine asortată, fără de care niciun alb n-ar putea supravieţui unei călătorii prin Africa.

M-am dus să-i văd pe cei trei bolnavi ai lui Maganga unul era scuturat de *mukunguru* (malaria africană), altul avea o pneumonie. Se credeau toţi trei ajunşi în ceasul morţii şi se văicăreau, strigând: „mamă, mamă” J, deşi erau oameni în toată firea. Nu încăpea nicio îndoială, cel de-al patrulea grup nu se putea urni în ziua aceea.

După ce i-am spus lui Maganga să ne urmeze cât mai curând, am dat ordine pentru ca să pornească la drum caravana mea.

Afară de împrejurimile sătuleţelor, nicăieri nu se găsea nici urmă de culturi. Între un popas şi altul, ţinutul nu era decât un pustiu, la fel de sălbatic şi părăsit ca şi Sahara, însă cu o înfăţişare mult mai atrăgătoare. Primul nostru străbun, trezindu-se în acest colţ al Africii pe vremea Facerii lumii şi descoperindu-i frumuseţile, n-ar fi avut motiv să se plângă. Desişurile umbroase, risipite ca nişte insuliţe pe întinsul unui ocean de verdeaţă, i-ar fi oferit un adăpost răcoros de arşiţa zilei şi un refugiu sigur pentru el şi soaţa sa în ceasul tenebrelor înfricoşătoare.

Dimineaţa, o plimbare până-n creştetul povârnişului ierbos l-ar fi făcut să guste prospeţimea aerului, iar pentru a se spăla ar fi avut la îndemâna unul din numeroasele pâraie care aleargă la poalele colinei. Grădina sa de pomi fructiferi este tot ce se poate dori, pădurile nobile, adânci şi răcoroase, o înconjoară şi la umbra lor, multe animale se plimbă în voie. Poţi străbate acest ţinut în toate direcţiile, la nord, la sud, la răsărit şi la apus, zile şi zile în şir, şi vei avea necontenit de contemplat acelaşi decor.

Oricât de zorit eram să ajung la Unyanyembe, îngrijorarea pentru soarta celui de-al patrulea grup îmi apăsa sufletul, aşa că m-am oprit înainte de a fi parcurs două mile şi am dat ordin să ne facem tabăra. Locul ales pentru tabără era malul unei lungi albii de torent, care în sezonul ploilor îşi adună apele de pe două coaste largi de deal, în timp ce în restul anului înşiră acolo două bălţi întinse. Abia isprăvisem cu descărcatul şi ne înconjurasem tabăra cu o *borna*, *o* puternică îngrăditură făcută din ramuri de salcâmi spinoşi şi alţi copaci, că ne-am şi dat seama de numărul uimitor şi varietatea unui trib de insecte care roiau în jurul nostru; ele deveniseră pentru mine un nou motiv de îngrijorare, până când o examinare stăruitoare a diferitelor specii îmi alungă neliniştea.

Deoarece a fost o vânătoare nespus de interesantă, înscriu aici, sub beneficiu de inventar, cronica ei. Scopul meu, obţinând specimenele acelea, era să văd dacă genul *Glossina morsitans*, a naturalistului, sau ţeţe (numită uneori setse) menţionată de Livingstone, Vardon şi Cumming şi considerată a fi ucigătoare pentru cai, se afla printre ele. De aproape două luni de când sosisem în Africa, nici nu văzusem această teribilă muscă, iar cei doi cai ai mei, departe de a se jigări, ceea ce este un simptom al fatalei înţepături, arătau mult mai bine decât înainte.

Dar printre insectele care ne asediau, se remarcau trei specii de muşte – dintre care unele îşi căutaseră adăpost în cortul meu, unde zbârnâiau în cor, fără răgaz şi odihnă. Una scotea un zumzet de bas-bariton, alta de tenor, a treia părea-o contraltă cu glas firav.

Am examinat mai întâi basul-bariton, exemplarul cel mai voluminos, făcând una din cele mai intense cercetări. I-am permis să se oprească pe pantalonul de pijama din flanelă ce-l purtam *en deshabillé*[19] în tabără. De îndată ce se aşeză, îşi ridică abdomenul, lăsă capul în jos şi scoase din teaca ei armele cuprinse în trompa sa, patru stilete subţiri cât un fir de păr. Am simţit imediat o durere de parcă aş fi fost injectat cu dexteritate de o lanţetă sau înţepat adânc cu un ac fin.

Deşi răbdarea mea de naturalist era pusă la încercare în mod crud, interesul fu mai puternic. Am lăsat musca să se înfrupte în voie, să-şi întindă abdomenul, pe măsură ce masa devenea mai copioasă şi până la urmă să atingă un volum triplu. Astfel îndopată, musca zbură singură. Mi-am ridicat pijamaua de flanelă ca să văd fântâna de unde musca scosese lichidul şi am descoperit, puţin deasupra genunchiului stâng, o mărgea roşie rămasă pe locul inciziei. După ce am şters stropul de sânge, am privit rana; semăna cu cea pe care ar fi provocat-o un ac fin, înfipt adânc; cât despre durere, încetase odată cu plecarea insectei.

Am luat atunci o muscă de aceeaşi speţă, ca să stabilesc o comparaţie cu musca ţeţe descrisă de Livingstone b Divergenţele sunt numeroase, şi de aşa natură încât rezultă cu totul improbabil ca această muscă să fie adevărata ţeţe, deşi oamenii mei declarau unanim că muşcătura ei era fatală pentru cai, ca şi pentru măgari. După doctor, descrierea sună aşa: „Nu este mult mai mare decât o muscă obişnuită de casă, are cam aceeaşi culoare cafenie ca albina, cu vărgături galbene pe ultimele inele. Scoate un zumzet aparte, pe care nu-l uiţi, şi înţepătura ei – mortală pentru cal, bou şi câine – este inofensivă pentru animalele sălbatice, precum şi pentru om. Luată şi lăsată să se hrănească pe mină, trompa ei se împarte în trei firişoare, cea din mijloc se înserează în piele, se retrage puţin şi devine roşie, în timp ce mandibulele puse în lucru acţionează intens. În urma rănii, rămâne o uşoară

19 In neglijeu (fr.) (n. t.).

mâncărime”.

Musca studiată de mine atunci este numită de băştinaşi *mabunga*. Este mult mai mare decât musca obişnuită, talia ei peste o treime mai dezvoltată decât a albinei, iar culoarea ei mai distinctă; are capul negru, cu reflexe verzui. Pe abdomen se vede o dungă albă longitudinală, având de ambele laturi alte două dungi, una roşie-stacojie, cealaltă cafeniu deschis. Cât despre zumzet, nu are nimic care să o deosebească de cel al unei albine. Când prinzi o *mabunga*, insecta face eforturi disperate ca să fugă, dar nu caută să te înţepe.[20]

Musca aceasta, la fel cu multe altele, atacase calul meu sui, la picioare, muşcându-l cu atâta cruzime, încât sărmanul animal părea scăldat în sânge. Se prea poate ca, văzând acest lucru să fi purces la examinarea lanţetelor micului vampir ceva mai răzbunător decât cerea zelul unui entomolog. Fapt este că am cercetat îndelung aparatul său de muşcat şi tot ce-l înconjoară.

Pentru a face o descriere cât mai fidelă pentru cititori, voi spune deci că are capul ca o miniatură a capului de elefant, trompa neagră cu care se termină alungindu-se în mijlocul unei perechi de antene cornoase, a căror culoare şi curbură reproduc colţii de fildeş ai colosului. Totuşi, trompa neagră alcătuieşte o simplă teacă, închizând în ea cele patru seringi roşiatice. Văzute la microscop, cele patru lanţete nu au aceeaşi grosime. Două sunt relativ foarte groase; a treia este mult mai subţire, iar ultima, de o culoare opalină şi aproape străvezie, este de o fineţe extremă; trebuie să fie canalul prin care suge. În clipa când urmează să se producă înţepătura, antenele cornoase îmbrăţişează locul care va primi boldul, cele patru lanţete ies din teacă şi incizia este făcută. Consider această muscă drept tăunul african.

A doua din aceste muşte sângeroase, cea cu ton de tenor, corespundea mai bine descrierii şi dimensiunii muştei ţeţe. Era atât de sprintenă, încât trei din oamenii

20 David Livingstone, Călătorii făcute ca misionar şi cercetări efectuate in Africa de Sud, Ediţia Murray, 1868, p. 56-57 (n. a.).

mei au pierdut aproape un ceas ca să-mi procure un esântion. Cum a fost prinsă, mi-a înţepat cu turbare mina şi nu şi-a încetat atacurile decât când a fost străpunsă cu un ac. Avea pe abdomen trei sau patru dungi albe tranversale, care au dispărut după moartea insectei.

La aceasta aparatul bucal era diferit, se compunea din două antene negre şi un stilet de nuanţă opalină, care se înfăşură sub gât. Pentru a funcţiona, acul se ridică şi cele două antene îl strângeau cu putere. N-am mai găsit în tabăra noastră, în ziua aceea, decât o singură muscă din speţa aceea. A treia, numită în ţinut *chiifwa*, scoate un sunet slab de *alto*, *crescendo*. Era mai groasă cu o treime decât musca domestică, avea aripi lungi şi făcea mai puţin zgomot decât celelalte, dar mai multă treabă; era cu siguranţă cea mai vătămătoare. Caii şi măgarii se ridicau în două picioare şi zvârleau din copite, la înţepătura ei, care făcea să şiroiască sângele. Atât de lacomă încât se lăsa mai curând prinsă decât să fugă înainte de a se fi îmbuibat, era uşor de nimicit; dar în zadar le striveai, căci numărul acestui înspăimântător duşman al vitelor creştea mereu.

După spusele băştinaşilor, cele trei speţe descrise mai sus ar fi fatale bovinelor, ceea ce ar putea fi motivul lipsei vitelor în acest ţinut bogat în păşuni, dar ai cărui locuitori nu au decât capre. Am recunoscut mai târziu că aceasta din urmă era musca ţeţe.

A doua zi, în loc să plec, am socotit de datoria mea să aştept cea de-a patra caravană.

Burton trecuse printr-o experienţă care-mi era suficientă – pe baza făgăduielilor făcute de banienii din Kaole şi Zanzibar, şi aşteptase unsprezece luni înainte de a primi articolele promise.

Cum nu mă aşteptam să mă ocup prea mult de misiunea mea în acel interval, ea ar fi eşuat complet şi iremediabil, dacă aş fi fost reţinut un răstimp tot atât de mare la Unyanyembe de caravană.

Tot aşteptând, m-am gândit la plăcerile vânătoarei. Deşi mai doborâsem ceva vânat în câmpiile Americii şi ale

Persiei, mărturisesc că eram novice în acest sport. Mă socoteam totuşi un ţintaş bun şi, într-o ţară darnică în privinţa vânatului, când întâlneai la tot pasul animale în bătaia puştii, nu mă îndoiam că mă voi întoarce în tabără cu pradă.

După ce am făcut o milă printre ierburile înalte din câmpie, m-am îndreptat spre un şir de luminişuri aşezate între jungle.

Toate cotloanele fuseseră scotocite, ascunzişurile bătute pe rând, fără să descopăr nimic, când am dat peste o potecă pe care urmele lăsate de o mică antilopă se amestecau cu cele ale unui *caama*. Urmele acelea, după care fireşte că m-am ţinut, intrară într-un desiş şi mă duseră pe malul unui pârâu care străbătea poteca aceea de junglă. Timp de un ceas urmele fură mai mult sau mai puţin vizibile, apoi se şterseră şi când am vrut să fac cale întoarsă, m-am rătăcit.

Totuşi, cu busola mea, nu aveam de ce să mă tem – eram sigur că voi ieşi în câmp deschis în centrul căruia se afla tabăra. Dar este o treabă grozav de grea să scapi din aceste hăţişuri africane care îţi distrug hainele şi îţi torturează epiderma. Ca să pot umbla mai repede, îmi păstrasem pantalonul de flanelă şi pantofii de pânză. Cum era de aşteptat, abia mă cufundam în desişul spinos, când o creangă de *acacia horrida*, numai una din cele o sută de sâcâitoare speţe agăţătoare, pe care aveam să le întâlnesc în drum, îmi prinse jambiera dreaptă în dreptul genunchiului şi o smulse aproape în întregime; apoi veni rândul trunchiului noduros al unui *kolquall*, ca un arici cu ace, care mă apucă de umăr, provocându-mi o nouă ruptură. După aceea, un *odagaci* îmi agăţă cealaltă jambieră şi o spintecă de sus până jos; în timpul acesta un *convulvulus* – puternic ca un odgon – mă făcu să mă încurc în încolăciturile sale şi am fost azvârlit, cât eram de lung, pe un pat de spini.

Acum eram silit să umblu în patru labe, cu nasul lipit de pământ, ca un copoi adulmecând urmele; sărmana mea cască, brevetată contra soarelui, devenea din clipă-n clipă

tot mai puţin asortată, mai puţin solidă, iar hainele mele se zdrenţuiau tot mai mult. Pe lângă toate aceste neajunsuri se mai afla pe acolo şi-o plantă cu emanaţii tari şi iuţi, ale cărei fire îmi biciuiau obrajii şi-mi pricinuiau o arsură analogă celei lăsate în gură de ardeiul de Cayenne. În sfârşit, aerul înăbuşitor al acestei jungle dese – un aer umed şi fierbinte – mă gâtuia; sudoarea îmi curgea prin toţi porii, încât până şi fâşiile de flanelă care-mi rămăseseră se făcuseră leoarcă de parcă ar fi trecut printr-un potop. Când am ieşit în sfârşit de acolo şi am putut răsufla în voie, m-am jurat să nu mai pătrund niciodată în adâncurile junglei africane, dincolo de zidul acestor desişuri de spini, decât în caz de necesitate absolută.

A doua şi a treia zi trecură, fără a primi nicio veste de la Maganga. În consecinţă, în ziua a treia, neavând nicio veste de la grupul al patrulea, l-am trimis pe Shaw şi pe Bombay să-i caute, cu misiunea de a-i zori prin orice mijloace. Se întoarseră a patra zi, urmaţi de cei întârziaţi; Maganga pretextă drept scuză starea de slăbiciune a celor trei bolnavi, adăugă că mai aveau nevoie de încă o zi de repaus, ca să poată face faţă ostenelilor drumului, că aş face bine să plec şi să-l aştept la popasul următor, la Kingaru. Urmându-i sugestia, am ridicat tabăra şi m-am îndreptat spre Kingaru, situat doar la cinci mile depărtare.

În cursul acestui marş, terenul era mai denivelat şi caravana întâlni prima junglă pe care trebui s-o străbată; cu toate că am găsit o cărare, cu multă trudă am izbutit să scoatem căruţa de-acolo.

Un calcar pisolitic, ieşind la iveală, pe-alocuri în blocuri desprinse şi în pânze de rocă, mă făcu să presupun că ne apropiem de colina, unde aerul va fi mai salubru. Presupunerea aceasta îmi era confirmată de conurile albăstrite ale munţilor Udoe, care se zăreau la nord şi nord-vest, dominate de piscul Dilima – înălţat cam la o mie cinci sute de picioare peste nivelul oceanului. Curând însă, cufundându-se într-un bazin unde înverzea porumbul înalt, drumul a deviat uşor către vest şi nu mai oferi privirilor noastre decât legănările unduirilor obişnuite.

Kingaru este situat în scobitura uneia din aceste încreţituri de teren şi are împrejurimi care m-au făcut să mă gândesc la friguri. Poate că cerul acoperit de nori ameninţători sau crestele povârnite, încărcate de codri întunecaţi de posomorâre, îl făceau mai nesuferit ca de obicei, însă prima impresie ce-mi produsese această văgăună noroiasă, împresurată de păduri lugubre şi în mijlocul căreia. era o râpă adâncă în care domneau băltoace de apă stătută, nu a fost câtuşi de puţin plăcută.

Nici nu ne înălţasem bine corturile, că prevestitorul perioadei *masika* se năpustea asupra noastră cu nişte ploi torenţiale, suficiente pentru a stinge ardoarea şi dragostea pentru Africa, ce simţeam că se naşte în inima mea, în ultima vreme.

Totuşi, în pofida ploii, am isprăvit în mare grabă înălţarea taberei, bunurile fură puse la adăpost de vremea rea şi de tâlhari şi am putut privi cu resemnare uriaşii stropi de apă care, bătând pământul, îl prefăceau într-un noroi deosebit de tenace şi ne împresurau cu lăculeţe şi râuri.

Spre seară, după ce necazurile îndurate ajunseseră la culme, ploaia încetă şi băştinaşii, ieşind din cătune pitite în pădure se revărsau în tabără, ca să ne vândă provizii. În fruntea lor, ca şi cum l-ar fi silit îndatorirea tradiţională, sultanul satului – domn, stăpân sau căpetenie – ducea cu pompă în braţe trei măsuri de *sorgo* şi o jumătate de măsură de orez, pe care, cu surâsuri părinteşti, mă rugă să le primesc. Dar sub masca lui zâmbitoare, ochii urduroşi şi fruntea încreţită, era vizibilă şarlatania, de cea mai vicleană speţă.

— Căpetenia din Kingaru mă socoate un sultan bogat, i-am spus eu, cu acelaşi surâs pe buze adoptat de vârstnicul pungaş, de ce nu vine cu un dar vrednic de bogăţia mea şi care i-ar aduce o răsplată de acelaşi preţ?

— În sat nu este *sorgo*, îmi răspunse el, cu altă grimasă a chipului său ridat.

— Kingaru este sărac, nu are *matama*.

— Dacă aşa stau lucrurile, am urmat eu, ia-ţi

jumătate din *shukka 1*, este preţul potrivit pentru cele ce-mi aduci. Dacă ţii să socoteşti coşuleţul de grâne drept un dar, voi zice şi eu că stofa aceasta este tot un dar!

Logica mea păru să-l satisfacă, aşa că luă bucuros metrul de stofă.

1 Aprilie: Astăzi expediţia a suferit o pierdere, prin moartea calului meu sur, arab pur sânge, dăruit de Seyd Burghash, sultanul Zanzibarului. Cu o seară înainte, remarcasem că era suferind. Cu gândul la afirmaţia repetată întruna, că în interiorul Africii nu poate trăi niciun cal, din pricina muştei ţeţe, i-am făcut autopsia: în stomacul lui am găsit, pe lângă o masă de ierburi şi de *matama* nedigerate, douăzeci şi cinci de viermi albi, groşi şi scurţi, prinşi ca nişte lipitori de peretele organului, iar în intestine mişuna o cantitate uimitoare de limbrici. Nu există făptură, om sau animal, care să poată rezista multă vreme unui asemenea parazitism.

Ca să nu stric şi mai mult aerul prost al locului, am pus ca stârvul sărmanului animal să fie îngropat la adâncime, la douăzeci de metri «le tabără. Acest pretext mărunt stârni mare supărare căpeteniei, care îşi adună colegii din aşezările învecinate – fiecare din aceste cătune putea să aibă cel mult două duzini de colibe făcute din nuiele împletite.

Consiliul deliberă asupra mijloacelor de a smulge de la Musungu una sau două dori de *merikani* şi îşi încheie şedinţa declarând că faptul de a fi îngropat un cal mort pe teritoriul lui Kingaru, fără voia nimănui, constituia o insultă gravă, pasibilă de o amendă.

Arătându-se deci foarte indignat de această abatere de neiertat, Kingaru îmi trimise patru tineri supuşi, purtători ai următorului mesaj: „Ai vârât calul tău în pământul meu, eu îngădui să rămână acolo, dar pentru asta trebuie să-mi plăteşti două dotide *merikani*”.

Le-am răspuns solilor că treaba aceasta necesită explicaţii, aşa că ţinea să tratez cu căpetenia în persoană, pe care-l rugam să binevoiască a veni să mă vadă. Cum satul se afla doar la o azvârlitură de piatră, zbârcitul

personaj se ivi peste câteva minute la intrarea cortului meu, urmat de vreo jumătate din populaţia satului.

Voi reproduce dialogul avut cu el, pentru a ilustra ce fel de fire au oamenii cu care urma să duc negocieri comerciale timp de un an întreg.

Omul Alb: Tu eşti marea căpetenie din Kingaru?

Kingaru: Ihi-hi. Da.

Omul Alb: Marea, marea căpetenie?

Kingaru: Ihi-hi. Da.

Omul Alb: Citi soldaţi ai sub comanda ta?

Kingaru: De ce?

Omul Alb: Câţi luptători ai?

Kingaru: Niciunul.

Omul Alb: Aha! Credeam că s-ar putea să ai cu tine vreo mie de oameni, dacă ai de gând să amendezi cu două dori pentru îngroparea unui cal mort, pe un puternic om alb, care are sumedenie de puşti şi soldaţi.

Kingaru: (cam buimac) Nu, n-am de fel soldaţi, am doar câţiva tineri cu mine.

Omul Alb: Atunci, de ce vii să stârneşti tămbălăul ăsta?

Kingaru: Nu eu am vrut să vin aci, fraţii mei mi-au spus: „Haide Kingaru, haide! Vezi ce-a făcut omul alb! Nu a luat el în stăpânire pământul tău, punându-şi calul în groapă, fără să-i fi dat tu voie? Du-te la el şi întreabă-l cu ce drept a făcut asta?” Aşa că am venit şi întreb: cine ţi-a îngăduit să iei pământul meu drept un loc de îngropăciune?

Omul Alb: N-am nevoie de învoirea nimănui ca să fac un lucru drept, i-am răspuns eu. Calul meu a murit; dacă l-aş fi lăsat sub cerul liber, să duhnească în valea voastră, boala s-ar fi abătut asupra satului, apele ar fi devenit nesănătoase. În loc să se oprească la voi pentru negoţ caravanele v-ar fi ocolit, zicând: „Locul este spurcat, să trecem mai departe”. Dar destulă vorbărie! credeam. că săvârşesc o faptă bună; n-am fost pe placul vostru, greşeala se poate îndrepta lesne. Într-un minut, soldaţii mei vor săpa din nou şi vor acoperi groapa cu pământ aşa

cum a fost înainte, iar. calul va fi lăsat acolo unde a murit. (Apoi strigând către Bombay) Bombay, cheamă *ascari* şi spune-le să ia sapele, să dezgroape numaidecât calul! După ce-l vor scoate din groapă să-l târască la locul unde a murit; am de gând să fie lăsat acolo. Pe urmă veţi vesti că mâine dimineaţă totul să fie pregătit pentru marş.

— *Akuna*, *akuna*, *bana*! Nu, nu, stăpâne! strigă cu glas mult mai puternic decât al meu, bătrânul Kingaru., căruia i se clătina capul de emoţie. Nu te supăra, *musungu*, calul este mort şi îngropat, e bine aşa, să nu se mai atingă nimeni de el şi să fim iarăşi prieteni!

Şeicul din Kingaru fiind astfel trezit la raţiune, am schimbat un *kwaheri* amical şi am rămas singur, să meditez asupra-pierderii suferite.

Nu trecuse nicio jumătate de ceas de la plecarea căpeteniei, când în mijlocul tăcerii ce domnea, era nouă seara, tabăra era pe jumătate aţipită, am auzit un vaiet adânc. Al doilea cal al meu cel murg, gemea de durere. Am luat un felinar şi m-am dus să văd ce-i cu el. Ce boală putea să aibă? Stomacul părea să fie pricina durerii, dar nu ştiam dacă de vină era o plantă otrăvitoare înghiţită când păştea sau vreo boală cabalină. Avea o diaree abundentă, dar a cărei culoare nu oferea nicio indicaţie. Era vădit că suferă cumplit. Vaietele sale îţi făceau rău şi animalul se zbătea cu o violenţă nespusă. Am rămas în picioare toată noaptea, sperând că-i vorba doar de o indigestie, efectul trecător al vreunei plante stranii şi vătămătoare, dar animalul muri în zori, la 6

dimineaţa, exact la cincisprezece ore după tovarăşul lui, după o scurtă agonie.

La autopsie am văzut că moartea îi fusese provocată de ruperea unei tumori canceroase care atacase mai mult de jumătate din peretele intern al stomacului şi se întindea până la vreun deget sau două de larinx. Un val galben şi vâscos, ţâşni din tumoare, inundă stomacul şi intestinele. Astfel, în interval de cincisprezece ore, am fost lipsit de ambii mei cai.

Cunoştinţele mele limitate de medicină veterinară,

totuşi întărite de dovezile recente şi pozitive obţinute în urma disecţiei, cu greu pot stabili dacă asemenea cai pot ajunge în Unyanyembe sau dacă ar fi în stare să călătorească prin această parte a Africii de Est. Dacă voi avea altă dată prilejul, nu aş şovăi să iau patru cai cu mine, după ce m-aş încredinţa că sunt teferi şi sănătoşi, şi să-i spun călătorului care va avea de străbătut acest drum: încearcă şi nu te lăsa descurajat de experienţele mele nenorocoase.

Se scurseseră zilele 1, 2, 3 aprilie, de când trebuia să mă ajungă din urmă veşnic întârziata caravană a patra, şi nu auzeam nici nu vedeam vreun semn de viaţă din partea ei.

Pe lângă timpul preţios pierdut, din cauza perversităţii şefului unei alte caravane, un pagaz, care căra bărcile, folosi prilejul şi dezertă. Frigurile îl atacaseră mai întâi pe Selim, apoi pe ajutorul de bucătar şi croitor, Abdul Kader. În cele din urmă, spre sfârşitul zilei a treia, Bombay era pironit de reumatism, Uledi avea gâtul umflat, Zaidi avea dizenterie, Kingaru avea mukunguru, Farjalla căpătase o febră biliară, pe Khamisi îi ţineau şalele şi Makoviga se îmbolnăvise rău. Pe scurt, din douăzeci şi cinci de oameni, aveam zece bolnavi şi un dezertor. Presimţirea mea cu privire la calamităţile ce ni le rezerva Kingaru se adeverise.

În sfârşit, la 4 aprilie sunetele unei trâmbiţe, însoţite de salve de flinte, ne vestiră, după tradiţia ţinutului, sosirea unei caravane şi Maganga apăru, urmat de întregul grup. Bolnavilor săi le mergea mult mai bine; totuşi, aveau nevoie de o zi de odihnă.

În cursul după-amiezii, Maganga căută să-mi capteze generozitatea, povestindu-mi amănunţit pungăşiile lui Soor Hadji Palloo, demnul nostru tânăr, căruia îi căzuse victimă. L-am informat, la rândul meu, că de la plecarea noastră din Bagamoyo, nu mai aveam mijloace de a fi generos; că ne aflam acum într-un ţinut în care pânzeturile aveau mare valoare, că nu posedam decât cantitatea necesară pentru a-mi plăti şi hrăni oamenii, că el alături de caravana lui mă

şi costaseră preţul şi osteneala cerută de trei caravane – fapt care era adevărat, şi-i închise gura. I-am înlăturat însă, totodată, îndoielile pecuniare, făgăduindu-i că, dacă ajunge repede la Unyanyembe, va avea motiv să fie mulţumit.

Porni iar la drum la 5 aprilie, luând de astă dată avans şi afirmându-mi că nu-l voi mai ajunge din urmă, oricâtă grabă aş dovedi, până ce nu vom trece la Simbamwenni.

A doua zi dimineaţă, vrând să scutur toropeala bolnăvicioasă a oamenilor mei, am sunat adunarea, bătând vesel cu o lingură de tinichea într-o bară de fier şi le-am anunţat plecarea în *şofări*. Apelul meu avu un efect excelent, căci oamenii răspunseră cu extraordinară sprinteneală. La răsăritul soarelui, porneam la drum, iar sătenii se repezeau în tabără cu o iuţeală de şoimi, ca să culeagă toate resturile, zdrenţele şi gunoaiele pe care le putusem lăsa în urmă.

Cincisprezece mile ne despărţeau de Imbiki. Acest marş lung dovedi cât de mult fusese slăbită şi demoralizată ceata mea, soldaţi şi hamali, de şederea prelungită la Kingaru. Doar câţiva din ei avură puterea de a ajunge până la locul de popas înainte de căderea nopţii. Ceilalţi sosiră abia a doua zi, într-un hal jalnic, atât trupeşte, cât şi sufleteşte, îngrijindu-se de măgarii încărcaţi.

Khamisi – pagazul slab de mijloc, dezertase, luând cu dânsul două capre, cortul aflat în proprietatea lui şi întreaga avuţie personală a lui Uledi, constând din *dishdasheh* – o tunică lungă, de model arab – 10 livre de mărgele şi câteva straie frumoase, pe care Uledi, cuprins de o criză de generozitate, i le încredinţase ca să care el povara pagazului: 70 de livre de mărgele *bubu*.

Această încălcare a legii nu trebuia să fie trecută cu vederea, nici să i se permită lui Khamisi să revină, fără a face mai-nainte un efort de a pune mâna pe el.

În consecinţă, Uledi şi Ferajji fură trimişi în urmărirea fugarului, în vreme ce noi ne odihneam la Imbiki, în scopul de a le da prăpădiţilor soldaţi şi bietelor

animale răgazul necesar pentru a-şi reface puterile.

Pe data de 8 aprilie ne-am continuat călătoria, ajungând la Msuwa. Marşul acesta a rămas în amintirea noastră drept unul din cele mai istovitoare drumuri pe care le-am făcut; tot timpul numai junglă, având doar trei înguste luminişuri în care am putut să ne mai tragem sufletul.

Miasmele şi efluviile plantelor căzute în descompunere erau atât de stătute, aveau o duhoare iute, atât de înţepătoare, încât mă aşteptam ca dintr-o clipă într-alta să fim cu toţii fulgeraţi de friguri acute. Din fericire, nu s-a întâmplat aşa ceva; dar nu vă puteţi închipui ce înseamnă să treci şaptesprezece măgari încărcaţi, conduşi de numai şapte oameni, pe o cărare lată de un picior, şerpuind în mijlocul unui desiş nespus de încâlcit, între două ziduri spinoase, ale căror crengi ca nişte piroane se întind gata să agaţe tot ce se găseşte mai sus de patru picioare de la pământ; tocmai înălţimea la care se află baloturile, pe care trebuie să le descarci şi să le încarci necontenit. Oamenii nu mai puteau de osteneală şi, în descurajarea lor, nu se apucau din nou de treabă decât după ce fuseseră mustraţi de mai multe ori şi făcuseră o pauză de câteva minute.

Când am ajuns la Msuwa, eram singur cu cei zece măgari, a căror conducere o luasem, însoţit de Mabruki cel Mic, care trecea drept o făptură neroadă şi care se purtase ca un om de inimă.

Uledi şi Bombay se aflau departe, în urma noastră, cu cei mai sleiţi dintre măgari. Shaw, care mâna căruţa, sosi abia la două dimineaţa, furios foc, după ce epuizase tot stocul de blesteme din vocabularul mateloţilor, sporit cu cele improvizate de dânsul.

Am fost nevoiţi să ne oprim la Msuwa; pentru ca atât animalele, rit şi oamenii, să-şi poată reface puterile. Căpetenia satului, leit un alb în toate privinţele, afară de culoare, ne-a trimis berbecul cel mai gras din turma lui şi cinci măsuri de *sorgo*. Berbecul acela cu coadă lată era desăvârşit, fără pereche. Niciodată un dar n-a căzut la

timp mai potrivit. I-am fost recunoscători bunului şef de trib, dăruindu-i două dori de stofă şi l-am distrat arătându-i revolverele mele cu încărcare pe la chiulasă şi uimitorul mecanism al puştii cu şaisprezece focuri.

Destul de inteligent, ca şi oamenii din suita sa, înţelese foarte bine puterea unor astfel de arme şi, printr-o pantomimă expresivă, îşi exprimă părerea asupra puterii ce i-ar acorda ele unui singur ins, faţă de o armată întreagă care n-ar avea decât săgeţi şi lăncii, întinzându-şi braţele, cu o puşcă imaginară, şi rotindu-se într-un cerc larg.

„Wasungu sunt cu adevărat mult mai înţelepţi decât washensi, exclamă el. Ce minţi au! Ce lucruri minunate fac! Uitaţi-vă la corturile lor, la puştile lor, la uneltele de măsurat vremea, la straiele lor şi la micul lucru rostogolitor care cară mai bine de cinci oameni!”

Întremaţi după încordarea covârşitoare cerută de ultimul marş, amplecat din Msuwa la 10 aprilie, însoţiţi de ospitalierii oameni din sat, care ne petrecură până la zăplazul defensiv făcut din pari, strigându-ne într-un glas, cu însufleţire: „*Kwaheris*”.

Ruta făgăduia să fie mai puţin anevoioasă decât cea dintre Imbiki şi Msuwa. Ne duse mai întâi într-o câmpie fermecătoare, străbătută de un *mtoni* – albie de torent, râpa secată în perioada aceea – apoi, între ogoare ai căror cultivatori ne priveau fascinaţi, cu gura căscată şi ochii holbaţi.

Nu trecu mult şi întâlnirăm o privelişte banală în acest colţ de lume, o ceată de sclavi care erau duşi spre coastă. Sclavii nu păreau câtuşi de puţin abătuţi, dimpotrivă, păreau pătrunşi de voioşia filosofică a voiosului servitor al lui Martin Chuzzlewit. Dacă nu ar fi fost lanţurile, ţi-ar fi venit greu să deosebeşti stăpânul de sclav: trăsăturile şi fizionomia erau identice – blândul aer blajin cu care ne priveau era la fel de întipărit pe toate chipurile. Lanţurile lor erau apăsătoare, bune să priponeşti cu ele până şi elefanţii, dar nu cărau nimic altceva şi se poate ca povara lor să nu fi depăşit pe cea a pagazilor.

Jungla era rară în cursul acestei etape, şi deşi am avut unele accidente, niciunul n-a fost atât de serios ca să ne întârzie înaintarea. Pe la 10 am făcut popas în mijlocul unei impunătoare întinderi de verdeaţă şi pădure, deasupra căreia se boltea un cer fără nori. Ne-am aşezat iarăşi tabăra în mijlocul pustietăţii şi, conform tradiţiei caravanelor, am tras două focuri de armă ca să avertizăm pe orice washensi posesor de grâne că dorim să cumpărăm.

Kisemo este un târguşor situat într-un district populat, la 11 mile de Msuwa. Nu mai puţin de cinci sate se zăreau în jur, având fiecare zăplazul lui, întărit cu mormane de spini; sate dovedind o ambiţie vajnică de a-şi păstra independenţa, de parcă mărunţii lor cârmuitori ar fi fost nişte Percy sau Douglas 1. Fiecare era cocoţat pe o colină sau o movilă, sfidând cu aer cocoşesc vecinii.

Între aceste modeste înălţimi şi coline joase, şerpuiesc văi înguste în care se cultivă *sorgo* şi porumb indian, în spatele lui Kisemo trece Ungerengeri, râuleţ năvalnic, cu apă limpede şi foarte dulce, strâns între maluri în albia lui, care cu toate acestea, în anotimpul ploios se revarsă peste maluri şi este principalul afluent al lui Kingari. În acest loc, Ungerengeri curge către sud-vest, apoi se îndreaptă spre răsărit.

Frumoasele din Kisemo sunt vestite pentru eleganţa lor, pentru varietatea coafurilor de pe capetele lor hirsute şi pentru pasiunea deşartă arătată faţă de sârmă de aramă, mai ales inele spiralate, cu care-şi împodobesc încheieturile mâinilor şi gleznelor; extravaganţe ale toaletei cărora localnicele le adaugă adesea lungi râuri de mărgele de diferite culori, şiroind pe pielea lor neagră. Dimpotrivă, bieţii lor domni şi stăpâni trebuie să se mulţumească cu un petic de stofă zdrenţuit şi cu urechile despicate, arătând prin aceasta cât de întinsă este împărăţia lui Asmodeu pe sfera noastră terestră – căci trebuie să fi îndurat zile amarnice, până ce soţii încolţiţi au făcut, în fine, pe voia nevestelor.

Cu greu poţi întâlni o privelişte mai comică decât

aceea înfăţişată de una din aceste femei atât de gătite şi împopoţonate, ocupată cu îndeplinirea sarcinii casei şi strict necesare de a măcina porumb pentru ea şi familia ei. Aparatul de măcinat consta din două părţi: una e alcătuită dintr-o prăjină groasă, din lemn tare, lungă de vreo şase picioare, şi care joacă rolul de pisălog; cealaltă este o încăpătoare piuliţă de lemn, înaltă de trei picioare[21].

Când isprăvi cu aşezarea cortului său, Shaw răsturnă un mic bolovan turtit, aflat în locul unde voia să pună un ţăruş. Căpetenia satului, care era de faţă, se repezi, stăpânit de semnele celei mai vii emoţii, puse imediat lespedea la loc şi piciorul deasupra, mărturisind prin atitudinea sa că era nespus de important ca bolovanul acela să nu fie deplasat. Bombay, văzându-l pe Shaw amuţit de uimire, îi ceru „şeicului" explicaţii. Căpetenia arătă cu degetul spre punctul în chestiune şi răspunse pe un ton solemn: „Uganga" *1*.

L-am implorat să mă lase să văd ce era sub bolovan. Consimţi bucuros, cu o bunăvoinţă realmente mişcătoare, ridicând cu mâna lui lespedea. Am văzut atunci o insectă pironită într-o gropiţă cu un ac de lemn – gânganie rea, care provocase pierderea sarcinii unei tinere femei din sat.

În cursul după-amiezii, Uledi şi Ferajji, trimişi după răufăcătorul Khamisi, se întoarseră cu el şi cu toate articolele care lipseau.

Curând după ce părăsise drumul mare şi se cufundase în junglă, unde se mângâia cu gândul de a triumfa cu prada lui, Khamisi se întâlni cu câţiva din washensi porniţi după jaf, care sunt totdeauna *le qui vive* după pribegi singuratici, şi luat pe sus, fără multe fasoane, în satul lor din inima pădurilor, unde fu legat de un copac, aşteptând să fie ucis. Khamisi îi întrebă de ce îl legaseră, drept care atacatorii îi răspunseră că aveau intenţia de a-l ucide fiindcă era un Mgwana, pe care erau deprinşi să-i omoare de îndată ce puneau mâna pe ei. Dar Uledi şi Ferajji, care se iviră la faţa locului la scurt timp după prinderea lui, fiind amândoi bine înarmaţi, puseră capăt

21 Circa un metru (n. t.).

dezbaterilor asupra sorţii lui Khamisi, revendicându-l ca pagaz fugar din tabăra lui Musungu, împreună cu toate obiectele de care dispunea în momentul capturării sale. Tâlharii nu obiectară împotriva pretenţiilor ridicate asupra hamalului, a caprelor, cortului sau oricărui alt bun de preţ găsit la el, dar pretinseră că meritau o răsplată pentru prinderea lui. Cererea fiind considerată justă, o răsplată în valoare de două dori şi un fundo, adică zece coliere de mărgele – le fu acordată.

Pentru dezertarea şi tentativa lui de jaf, Khamisi nu putea fi iertat mai-nainte de a suferi o pedeapsă. Înainte de a se înrola în serviciul meu, la Bagamoyo, ceruse un avans de 5 dolari în bani, şi-l căpătase; îi fusese dată o încărcătură de mărgele *bubu*, de greutate obişnuită – aşadar, nu avea niciun motiv de a dezerta. Totuşi, ca să nu trec de limitele prudenţei, pentru a-l pedepsi, am convocat un tribunal compus din 8 pagazi şi patru soldaţi, cerându-le să decidă ei ce trebuia să facă. Verdictul lor unanim fu că se făcuse vinovat de o crimă aproape necunoscută printre pagazi i wanyamwezi şi putea să le strice reputaţia; de aceea, îl condamnară să fie biciuit cu biciuşca pentru măgari a „Marelui Stăpân”. Sentinţa fu adusă la îndeplinire întocmai, spre durerea sărmanului Khamisi, care plângea.

La 12 aprilie, am ajuns la Mussoudi, pe malul râului Ungerengeri. În ziua aceea, spre fericirea răbdătorilor noştri măgari, drumul a fost scutit de toate sâcâielile junglei. N-am avut niciun balot deranjat, niciun motiv de nelinişte. Odată încărcaţi, măgarii nu mai avură altceva de făcut decât să meargă drept înainte – drumul fiind excelent, nesilind la niciun ocol, neprilejuind niciun cuvânt de nerăbdare, de-ndată ce am părăsit Kisemo.

O privelişte frumoasă, splendidă în belşugul naturii sale sălbatice, îmbălsămată de nenumărate flori şi de varietatea boschetelor de arbuşti cu dulci miresme, printre care am recunoscut salvia sălbatică şi arbustul de indigo, se sfârşeşte abia la poalele piscului Kira şi ale conurilor surori care marchează hotarul dintre ţinuturile

Udoue şi Ukami, aflat încă la o depărtare de douăzeci de mile.

Munţii îndepărtaţi formau un fundal adecuat acestui minunat decor de câmpii deschise, petice de pădure, şi pajişti uşor povârnite; era suficient pitoresc şi sublim în munţii aceia albaştri pentru a face un întreg desăvârşit.

Închipuiţi-vă că un Byron ar fi văzut câteva din peisajele acelea; ar fi fost desigur înclinat să-şi poetizeze impresia în felul următor:

Udoe – aspre coline, sumbri zori.

Stânci negre-n Uruguru, Kira, pisc cu lini torenţi, ceaţă de stropi uşori, vârstat pe rând de purpuri şi cenuşi.

Când ne-am apropiat de valea lui Ungerengeri, noduri de granit şi gurguie de cuarţ orbitor au început să-şi scoată capul deasupra solului roşiatic.

Coborând o coastă stâncoasă unde predominau aceste roci, ne-am aflat pe un teren nisipos aluvionar, depus de râu, în mijlocul unor câmpuri de *sorgo*, de trestie de zahăr, de porumb indian, de *muhogo* (manioc), printre. grădini în care se cultivă vânătă, castraveţi şi cari.

Pe malurile lui Ungerengeri prosperă bananierul şi falnicul mparamusi (taxus elongatus) care-l întrece cu 25 – 30 de metri şi care rivalizează în frumuseţe cu tşiranul din Persia şi platanul din Abisinia. Destul de drept şi arătos pentru a face din el catargul mare al unei fregate de clasa întâia, trunchiul lui răsfirat este încununat de o coroană largă, cu frunziş des şi de un verde plin de prospeţime. Acolo poţi vedea sumedenie de speţe de copaci ale căror ramuri întinse se înlănţuiesc de pe un mal pe celălalt, deasupra râului îngust, dar repede. Fiecare adâncitură de teren, precum şi malul apei, sunt înţesate de desişuri tinere, de ierburi şi trestii ţepene.

Mussoudi este aşezat peste nivelul mediu al văii, şi ca urmare domină satele vecine, în număr de peste o sută. Ocupă capătul occidental al ţinutului Ukwere. De partea cealaltă a râului Ungerengeri începe teritoriul locuit de wakami.

Am fost reţinuţi o zi la Mussoudi de greutatea de a

strânge cantitatea de grâne ce ne era necesară. Această lipsă într-o vale atât de mănoasă şi de populată, era provocată de marele număr de caravane ce ne precedaseră şi care-şi făcuseră acolo provizii considerabile, pentru marşurile ulterioare.

În ziua de 14, am trecut râul Ungerengeri, care curge spre sud, la capătul sudic al văii, unde coteşte spre est. până la Kisemo. În acest loc poate fi străbătut prin vad în orice anotimp, şi n-avea atunci mai mult de douăzeci de yarzi lăţime.

Am mai făcut încă o milă în vale, pe un teren excesiv de umed şi acoperit de ierburi mari, cu o vegetaţie luxuriantă.

Apoi drumul se înălţă treptat şi străbătu un crâng de mparamusi şi de tamarinzi, de arbuşti, tamarisci şi mimoze de diferite speţe, în floare. Două ceasuri ne duseră până-n vârful unei creste de unde, întorcându-ne, am putut vedea hăt departe, câmpia cu pădurile de sub noi, până spre pantele de la Kisemo, abia părăsite.

După un coborâş de câteva sute de picioare, ne-am oprit în albia unui torent secat, cu fund nisipos, pe-al cărui mal opus am recâştigat înălţimea pierdută. Ne-am aflat atunci iarăşi pe un teren asemănător celui pe care tocmai îl părăsisem cu privelişti larg deschise şi ne-am urmat drumul până la un heleşteu lângă care se zărea o borna cu colibe din ierburi recent făcute şi bine construite; acestea fură imediat ocupate de oamenii mei, ca loc de înnoptat. Căruţa ne pricinuise o groază de încurcături, nici cel mai voinic dintre măgarii noştri, deşi căra uşor o sută nouăzeci şi şase de livre, nu putea să tragă mai mult de două sute douăzeci şi cinci de livre.

A doua zi, pe 15, am plecat devreme spre Mikeseh. Pe la opt şi jumătate, urcam versantul meridional al piscului Kira. Când am ajuns la o înălţime de 200 de picioare deasupra terenului înconjurător, am avut sub ochi priveliştea minunată a unui pământ ce nu se odihneşte niciodată.

Am părăsit povârnişul meridional al muntelui Kira

pentru a ne urma drumul pe creasta unui lanţ muntos, de care era alipit, şi am coborât în valea Kiwrima, unde în orice anotimp se găseşte apă curată şi din belşug. Kiwrima este prima aşezare pe care am întâlnit-o în Udoe. La două mile de acest sat, spre vest, se află Mikiseh.

În ziua de 16, după câteva ceasuri de marş, am ajuns la Ulagalla. Este numele unui district – sau al unei porţiuni de district – situat între munţii Uruguru, care-l mărginesc spre miazăzi, şi Udoe aflaţi la nord. Ulagalla alcătuieşte partea principală a bazinului cuprins între aceste două lanţuri paralele, bazin care nu are o lărgime mai mare de zece mile.

Etapa s-a încheiat la Muhalleh; ne aflam atunci pe teritoriul Waseguhha; întregul marş se desfăşurase în bazinul Ulagalla, între cele două lanţuri care îl închid; la dreapta noastră munţii Uruguru, la stânga cei din Useguhha şi Udoe.

După numeroasele mile parcurse în câmpie, cu unduirile sale monotone, această schimbare de decor era cât se poate de plăcută şi binevenită. Dacă privirile noastre se săturau de pădurile care se înşirau pe marginea potecii, când de o parte, când de cealaltă, nu aveam decât să ne întoarcem ochii spre munte, la ale cărui poate se întindea priveliştea unor copaci ciudaţi şi a unor flori şi plante cu felurite nuanţe. Privirile noastre urcau de-a lungul versantului, până-n creştet pentru a găsi o variaţie în această plăcută îndeletnicire; memoria noastră îşi însemna frumuseţile sale şi ne întipăream în minte prelunga şi unduitoarea creastă a munţilor, ieşiturile, intrândurile, pintenii de piatră, râpele, spărturile adânci, mai cu seamă pădurea de un verde întunecat, care înveşmânta coastele până la culme.

Când nu ne absorbea atenţia sarcina lumească de a veghea asupra baloturilor duse de măgar, sau asupra mersului prea încet al pagazilor, ne desfătam văzând cum joacă trâmbele de aburi în jurul culmilor, cum alcătuiesc cununi fulguitoare, grupuri fantastice, cum se despart pentru a condensa într-o largă pânza care, gata să se

destrame în ploaie, se risipea în faţa strălucirii razelor de soare.

Am regăsit la Muhalleh a patra caravană a noastră, cu trei bolnavi noi, care-şi aţinteau ochii cu lăcomie asupra mea, „împărţitorul leacurilor”. Apropierea mea fusese salutată cu salve de împuşcături; boabe de porumb bune de prăjit şi de orez aşteptau să binevoiesc a le primi, dar i-am spus lui Maganga că aş fi preferat să aibă un avans de opt sau zece etape asupra noastră.

Se afla acolo Salim bin Rashid, care se înapoia din interiorul continentului cu o caravană uriaşă, transporţind trei sute de colţi de elefant. Pe lângă urările de bun venit şi orezul ce mi l-a dăruit, am căpătat de la el veşti despre Livingstone. Acest arab cumsecade se despărţise de bătrânul explorator la Ujiji, unde timp de 15 zile locuiseră în două colibe vecine. „Tocmai fusese tare bolnav, îmi zise Bin Rashid, vorbindu-mi despre doctor, şi avea înfăţişarea unui bătrân, cu chipul răvăşit şi mustăţile şi barba cărunte. Avea de gând, când va fi iar pe picioare, să plece într-o regiune numită Manyema, apucând-o prin ţinutul Marungu”.

Valea lui Ungerengeri, precum şi teritoriul Muhalleh sunt de o fertilitate minunată; *sorgo-ul* atinge aici cea mai mare înălţime şi porumbul egalează cele mai frumoase recolte obţinute vreodată în Arkansas.

Numeroase cursuri de apă coboară din munţi, scăldând din plin această bogată vale, al cărei humus îl înmoaie, răspândind o umiditate care nouă ne-a căşunat anumite necazuri, ca: umezirea stofelor, mucegăirea ceaiului, topirea zahărului, ruginirea uneltelor; însă grija avută faţă de aceste obiecte, necesare, de-ndată ce am sosit în tabără, ne-a scutit de o pierdere însemnată.

Între obiceiurile celor din Useguhha şi ale celor din Udoe, Ukami şi Ukwere, cu care avusesem de-a face mai-nainte, există o deosebire care ni s-a părut simţitoare. La ei n-am găsit politeţea întâlnită până atunci; nu ne ofereau în mod curtenitor, ca în alte părţi produse pe care doreau să ni le vândă, ci dorinţa lor de a face negoţ se exprima

prin sugestii neobrăzate, de a cumpăra la preţul cerut de ei. Dacă încercai să te tocmeşti, se înfuriau, răspundeau arţăgos; neadmiţând contrazicerea, îi apuca turbarea şi treceau la ameninţări. Această purtare ciudată opusă celor din Ukwere, plini de calm şi blândeţe, poate fi excelent ilustrată comparând purtările unui grec înfierbântat cu cele ale unui german stăpân pe el şi înzestrat cu sânge rece. Nevoia ne-a silit să cumpărăm provizii de la aceşti oameni prea puţin amabili; spre cinstea ţinutului, voi recunoaşte că mierea lor avea o savoare aparte, demnă de cea a faimosului Hymet.

În dimineaţa următoare, mergând pe firul văii, am trecut pe sub zidurile capitalei ţinutului Useguhha, Simb & mwenni, eram departe de a mă aştepta la asemenea întâlnire în Africa orientală. În Persia, în Mazanderan, nu m-ar fi uimit, dar aici era cu totul neprevăzută priveliştea oraşului împresurat de ziduri.

Acest oraş putea să aibă cam la 3.000 de locuitori. Casele lui, în număr de o mie, cu b populaţie densă, erau construite după tipicul arhitecturii localnicilor, însă în cel mai bun stil, iar fortificaţiile sale arabo persane întruneau avantajele ambelor genuri: precizia arabă şi planul sistematic persan.

Afară de marile oraşe, n-am întâlnit nicăieri în Persia pe un traseu de 950 de mile, fortificaţii mai bine concepute decât cele din Simbamwenni. Acolo, zidurile sunt făcute din vălătuci – chiar la Kasvin, Teheran, Ispahan şi Siraz. Acelea din Simbamwenni aveau ziduri de piatră, apărate în ambele colţuri de câte un turn, de asemenea, din piatră şi bine construit.

Meterezele cu două şiruri de găuri de ochire, pentru puşti, cuprinzând un spaţiu de opt sute de metri pătraţi – erau străpunse de patru deschizături plasate înspre cele patru puncte cardinale şi situate la egală distanţă de turnuri. Porţi uriaşe, din lemn de tek aflat în ţinut, închideau aceste patru deschizături; porţile erau acoperite de cele mai fine şi complicate arabescuri.

Din acest motiv, am bănuit mai întâi că porţile acelea

veniseră din Zanzibar sau de pe coastă, fiind trimise bucată cu bucată; dar cum şi casele mari din oraş aveau porţi la fel de sculptate şi cizelate, deşi mai puţin măiestrit se poate ca ele să fi fost făcute şi cizelate de artişti indigeni.

Asemeni caselor de pe coastă, reşedinţa regală era o lungă clădire pătrată, cu un acoperiş lung cu pantă foarte înclinată, depăşind cu mult zidul şi adăpostind o verandă, în faţă.

Palatul aparţinea atunci unei sultane, fiica cea mai mare a faimosului Kisabengo, vânător de oameni, care a fost spaima a şase provincii: Udoe, Ukami, Ukwere, Kingaru, Ukweni – şi Kiranga-Wanna. Înzestrat cu o forţă remarcabilă, vorbire elocventă, spirit versatil, ager şi amuzant, acest Theodoros[22] la scară redusă, de obârşie umilă, a dobândit lesne o mare înrâurire asupra unei cete de indivizi care l-au recunoscut drept căpetenia lor. Justiţia se amestecă; Kisabengo o tuli şi sosi în Ukami – provincie care, în perioada aceea, se întindea de la Ukwere până-n Usagara.

Tâlharul începuatunci o viaţă de jaf şi cuceriri, al cărei rezultat fu că îi sili pe ukami să-i cedeze un teritoriu imens în mănoasa lor vale. Ştiu să-şi aleagă locul cel mai admirabil şi îşi întemeie acolo capitala, numind-o Simbamwenni – ceea ce înseamnă „Oraşul Leu”, adică cel mai puternic.

La bătrâneţe, norocosul tâlhar şi răpitor de oameni îşi schimbă numele, de Kisabengo, care dobândise atâta notorietate, luându-l pe cel dat oraşului său şi, cu limbă de moarte, ceru fiicei sale, căreia îi lăsă puterea, să-şi ia şi dânsa acest nume regesc, sub care este cunoscută astăzi sultana.

În timp ce străbăteam repedele curs de apă care trece pe sub zidurile oraşului, locuitorii săi avură un frumos prilej de a-l contempla pe Marele Musungu, omul precedat de trei caravane proprii, care, printr-o greşeală de neiertat, se făliseră cu bogăţia şi puterea lui. Pe cele

22 Rege al Abisiniei (n. t).

două maluri se adunaseră mai bine de o mie de băştinaşi, aruncându-ne tot soiul de priviri: sfidătoare, insolentă, şireată, vicleană, modestă sau nepăsătoare.

Războinicii sultanei, înarmaţi cu lăncii şi arc sau o flintă şi putând sluji de modele pentru Nisus şi Eurial[23], Tezeu şi Piritou, Damon şi Pythias[24], Ahile şi Patrocle[25], se ţineau îmbrăţişaţi doi câte doi, împărtăşindu-şi părerile asupra culorii şi a straielor noastre.

Toţi aceşti oameni ieşiseră dincolo de zidurile lor cu strigătul: „Musungu Kuba:! „cuvinte care păreau să aibă asupra lor aceeaşi înrâurire ca şi muzica omului cu două flaute asupra şobolanilor din Hamelin.

Trecuseră râul şi începeam să mă tem că se va repeta catastrofa din legendă, înainte de a mă descotorosi de ei, când – din fericire pentru tihna sufletului meu, mulţimea socoti că soarele bate prea tare, marşul e prea lung, şi se risipi.

Ne-am ridicat tabăra pe malul lui Ungerengeri, care este la patru mile de Oraşul Leu. Trebuia să ne cercetăm bagajele, să reparăm echipamentul măgarilor şi să îngrijim câteva animale, a căror spinare era grav vătămată. Îndemnat de toate aceste motive, am hotărât să petrecem acolo două zile, cu atât mai mult cu cât merinde se găseau din belşug la Simbamwenni, deşi erau relativ scumpe.

În ziua următoare, mi-am dat seama, pentru prima dată, că aclimatizarea mea cu mlaştinile din Arkansas nu „avea niciun efect faţă de *mukunguru* din Africa Orientală”.

Erau ceasurile zece dimineaţa, când îmi năpădiră organismul simptomele ce prevestesc *mukunguru*. Mai înţii, o oboseală generală, însoţită de somnolenţă; pe urmă,

---

23 Personaj legendar, despre care se spune că a scăpat de şobolani orăşelul german Hamelin, făcîndu-i să se înece, vrăjiţi de muzica lui. Cînd fruntaşii orăşelului n-au vrut să-l dea răsplata făgăduită, străinul a procedat la fel cu copiii tîrgului, dis- părînd cu dinşii ,în adîncul unui munte. (Poem de Robert Brow- ling) (n. t.).

24 Eroi - ai legendelor elene din perioada prehomerică (n. t.).

25 Eroi din tabăra grecilor, în Iliada lui Homer (n. t.).

o jenă supărătoare, care pleacă din şale, urcă în coloana vertebrală, se întinde în coaste, ajunge la umeri şi se stabilizează acolo, devenind o durere obositoare. Te cuprinde răceala, tot trupul îţi este îngheţat. Capul se îngreuiază; eşti apucat de ameţeală, ochii ţi se înceţoşează şi toate obiectele ţi se înfăţişează ca prin ceaţă, deformate.

Accesul mi-a trecut la zece seara, lăsându-mă doborât de o slăbiciune nespusă. 1

Am recurs la cel mai eficace tratament, după experienţa dobândită în Arkansas, şi anume: cincisprezece boabe de sulfat de chinină în trei doze înghiţite din oră în oră, cu începere de la primul efect al unui purgativ luat seara, în ajun. Această medicaţie, aplicată în cursul celor trei zile următoare accesului, a preîntâmpinat recidiva, cel puţin pentru câtăva vreme, şi mi-a dat acelaşi rezultat de câte ori am folosit-o în tabără, fie pentru mine, fie pentru oamenii mei.

În a treia zi de popas, sosiră cetăţenii de vază din Simbamwenni, veniţi ca ambasadori din partea sultanei lor, ca să ridice tributul pe care înălţimea sa se credea destul de puternică pentru a-l putea pretinde. Dar, cum se obişnuieşte să impui la un singur tribut pe proprietarul unei caravane, oricât de împărţită ar fi ea, iar Farquhar achitase datoria mea, înşişi ambasadorii recunoşteau acest fapt, le-am răspuns că n-ar fi cinstit să mă facă să plătesc de două ori. Notabilităţile au răspuns: *„Ngema”* (foarte bine) şi mi-au făgăduit să transmită suveranei lor răspunsul meu. Se va vedea în capitolul următor, ce s-a întâmplat cu aprobarea notabilităţilor şi în ce fel s-a purtat cu mine stăpâna lor, folosind împrejurările potrivnice mie pentru a-şi lua singură plata.

Cu aceste însemnări închei şirul întâmplărilor petrecute în cursul călătoriei noastre prin ţinutul maritim.

SPRE UGOGO

Valea întristării şi a mediului prielnic pentru malarie. Numeroşi paraziţi. Mlaştina Makata. Experienţa dureroasă a prinderii unui dezertor. Perspectiva unei îmbrăţişări îndepărtate. Boala lui William Farquhar. Lacul Ugombo.

Ţinutul promisiunii. Marele Kisesa. Plaga urechelniţelor.

Între Bagamoyo şi Simbamwenni este o distanţă de 119 mile. Pentru a o străbate, ne trebuiseră patrusprezece marşuri tare, cu popasuri cu tot, ne luaseră douăzeci şi nouă de zile. Patru mile pe zi în medie; era departe de a fi un ritm rapid. Fireşte, *masika* purta şi ea o vină; dar această încetineală se trăgea mai ales de la Mananga, care dovedea o lenevie deopotrivă cu lăcomia sa şi al cărui grup – alcătuit din hamali wanyamwezi slabi – avea mereu bolnavi. Pe timp uscat şi cu oameni valizi, nu mi-ar fi trebuit mai mult de şaisprezece zile ca să ajung la Ungerengeri; din cei cinci sau şase arabi, care mă precedaseră pe această rută, cel puţin doi făcuseră drumul în opt zile. În orice caz, măgarii nu-mi înşelaseră încrederea; bietele dobitoace, cărând fiecare câte 150 de livre, ajunseseră la Simbamivenni în perfectă stare, numai Maganga, îmbinare de lăcomie şi trândăvie, cu tribul lui de slăbănogi, furniza mereu bolnavi.

Din scurtele descrieri ale ţinutului, înfăţişate aici, cititorii îşi pot face o idee precisă asupra lui; aşa cum se întindea zi de zi sub ochii noştri Simbamwenni nu putea să aibă o înălţime mai mare de 1.000 de picioare deasupra nivelului mării, deoarece terenul se înălţase treptat. Cum noi am străbătut regiunea în timp ploios şi multe afirmaţii prevestitoare de nenorociri ne-au fost transmise de cei care-i ignorau caracterul real, fireşte că am văzut-o în lumina ei cea mai proastă şi cu toate acestea – în ciuda negrelor noroaie adânci, a ploilor sale dezolante, a ierburilor înalte picurând o rouă glacială, în ciuda junglelor dese unde te aşteaptă frigurile, îmi amintesc de această regiune cu plăcere, din cauza bogăţiei şi a prosperităţii pe care o făgăduieşte unei naţiuni civilizate, care, într-un viitor apropiat, va veni să o ia în stăpânire.

Un drum de fier între Bagamoyo şi Simbamwenni ar fi mult mai puţin costisitor, mult mai rapid de construit şi mai uşor de realizat, decât *Union* Pacific1 al cărui mers grabnic către definitivare a fost ai-zât şi admirat de lumea întreagă. După ce i s-ar amenaja cursurile de apă, această

regiune ar putea fi locuită fără a prezenta mai multe neajunsuri decât oricare altă ţară nouă. În timpul zilei, în acest anotimp n-am văzut ca termometrul să se ridice peste 29 de grade şi jumătate Celsius. Nopţile, de ajuns de răcoroase ca să necesite două pături, erau plăcute şi, până la Simbamwenni, n-am zărit nici picior de ţânţar, acest cumplit flagel al preeriilor din Kansas şi Nebraska. Singurul necaz de temut a fost ferocitatea muştelor descrise: *mabungu*, *chufwa* care ar face nerenumerativă creşterea vitelor, până în clipa când vor fi defrişate junglele şi o parte din coării deşi.

Împotriva aşteptărilor noastre, ne-a fost imposibil să plecăm după două zile, aşa cum hotărâsem. Am petrecut alte două zile destul de jalnice în întristătoarea vede. Râul Ungerengeri, nu prea însemnat în anotimpul uscat, capătă un volum şi o forţă enorme în perioada de *masika*, cum am constatat pe pielea şi spre necazul nostru. Primeşte apele coborâte dintr-o seamă de piscuri şi din două lungi şiruri de munţi, a căror bază o ocoleşte şi ale căror coaste stâncoase îi varsă toate torentele ce îi brăzdează, toate cascadele ce-i fac să scânteieze în scurtele intervale când străluceşte soarele. Atunci devine un obstacol serios în calea caravanelor neutilate pentru a construi poduri.

Adăugaţi acestui râu furios o ploaie necontenită, una din acele ploi ce împiedică oamenii să iasă din casă şi îi face mohorâţi şi ursuzi, o adevărată ploaie londoneză, veşnică burniţă însoţită de ceaţă şi pâcla. Când se ivea soarele, palidă imagine a lui însuşi, pagazii veterani clătinau din cap, înţelepţeşte, ca nişte căpitani de baleniere. Zăreau lugubrul spectru, încredinţându-ne că era îndoielnic, dacă ploaia va înceta înainte de trei săptămâni.

Locul ocupat de noi, dincoace de râu, era un sălaş de malarie groaznic la vedere, lăsând o amintire odioasă. Gunoaiele scârboase îngrămădite de generaţii de pagazi adunaseră acolo puzderii de vietăţi mişunând şi târându-se: furnici negre, roşii şi albe ce infestau solul ciuruit; viermi şi miriapode de toate culorile, care se căţărau pe

toate tulpinile, se târau prin ierburi; viespi cu cap galben, cu ace la fel de veninoase ca şi scorpionul şi ale căror cuiburi atârnau de fiecare mărăcine; enormi scarabei, de mărimea unui şoarece în toată firea, care făceau şi rostogoleau cocoloaşe de scârnăvii; paraziţi de toate grosimile, de toate nuanţele şi soiurile. Pe scurt, cea mai bogată colecţie entomologică n-ar fi putut rivaliza, ca număr şi varietate, cu pereţii cortului meu, din zori şi până-n noapte.

La 23 aprilie, în a cincea dimineaţă, am profitat de un răgaz de câteva ceasuri lăsat de ploaie pentru a trece mocirla ca un Styx care ne despărţea de râu şi, la cinci dimineaţa, soldaţii au început să ne transporte bagajele pe celălalt mal, pe un pod din cele mai rustice. Doar un african neştiutor se poate mulţumi cu ceva atât de rudimentar, deasupra unei ape repezi şi adânci. Nici chiar wanyamwezii noştri cei sprinteni la picior nu prea se simţeau la largul lor trecând podul. Doar un dansator pe sârmă profesionist se putea încumeta să care cu uşurinţă povara.

Pentru a te folosi de un pod african, trebuie mai întâi să sari de pe mai pe una din crengile copacului care-l constituie; (creangă adesea aflată în apă), pe urmă, ajuns la capăt, să faci o nouă săritură, pentru a pune iarăşi piciorul pe uscat. Cu 70 de livre în spinare, nu-i totdeauna o treabă uşoară. Câteodată s-a mai gândit careva să întindă în chip de frânghie o liană de la copac la altul, în chip de parapet, ceea ce îţi este de mare ajutor; dar rareori este luată această precauţiune, washensi socotind-o de prisos.

După ce am descărcat măgarii, cum se înţelege de la sine, i-am vârât în apă şi i-am remorcat de-a curmezişul torentului, treabă care a necesitat viguroase eforturi. Totuşi, spre norocul nostru, trecerea s-a petrecut fără accidente; numai că isprava de a trece râul ne-a pretins cinci ceasuri bătute pe muchie şi o risipă de energie, de mânie şi de înjurături, care ar fi fost de ajuns pentru o întreagă armată.

Ne-am încărcat la loc măgarii, ne-am stors bine hainele, după care ne-am îndreptat spre nord, îndepărtându-ne de oribila vecinătate a râului, cu murdăria şi meandrele lui. Astfel am ocolit două coline, care tăiau drumul şi, după ce am trecut de ele, vederea odioasei văi ne-a fost acoperită.

Totdeauna m-am simţit măi în voie, cu trupul şi spiritul mai uşor, când mă aflam în marş, decât în cursul acestor nesfârşite zile de popas, în care, foindu-mă ros de nerăbdare, mă revoltam împotriva unor întârzieri pe care nicio strădanie nu le putea înlătura. Se prea poate deci ca bucuria de a fi pe drum să mă fi îndemnat să văd ţinutul în culori mai frumoase decât ar merita. În orice caz, perspectiva înfăţişată privirilor noastre îmi păru mult mai agreabilă decât Valea lui Simbamwenni, cu toată fertilitatea ei de nedescris. Era alcătuită dintr-un şir de poieni despărţind pâlcuri de arbori tineri, mărginită în depărtare de piscuri singuratice, şi munţi risipiţi. Când şi când, după ce suiam vreo înălţime, zăream linia albastră a munţilor Usagara, care închideau orizontul la vest şi nord, dominând o câmpie întinsă.

La picioarele unei lungi coline brăzdate de pâraie de munte şi izvoare care susurau, am găsit un *khambi*[26] confortabil ale cărui colibe erau bine construite – numit de localnici *Simbo*. Această tabără se află cale de două ceasuri încheiate, spre nord-vest, adică la cinci mile de faimosul pod de peste Ungerengeri. În locul acesta, terenul este compus din sfărâmături de stânci, îndeosebi minereu de cuarţ, cărate de cursuri de apă permanentă. Pe malul lor creşte o vegetaţie puternică în mijlocul căreia, printre bambuşi cu un diametru de două degete şi jumătate, se remarcă *myombo*, copac foarte arătos şi frumos, cu scoarţa la fel de netedă ca şi frasinul, *imbite*, cu frunze cărnoase, smochinul, sicoromul, tamarindul – un soi de prun, „ugaza”, *mgungu*, ale cărui ramuri larg desfăcute poartă pe ele frunze mici, strânse în buchet şi copacul –, mătase-bumbac”.

26 Tabără întărită ; un fel de kraal înconjurat de spini (n. t.).

Deşi de la Simbo Khambi nu se observă niciun sat sau aşezare, în faldurile muntelui se aflau câteva sate. Aceste târguleţe erau locuite de wasekuhha, cam înclinaţi spre fapte necinstite şi omoruri.

Lunga câmpie zărită de pe înălţimile străbătute între Ungerengeri şi Simbo se întindea acum în faţa noastră; această câmpie, numită Valea Makata, ne-a lăsat amintiri dureroase. Etapa iniţială a pornit de la Simbo, iar punctul terminus a fost Rohenneko, la baza munţilor Usagara, la o distanţă de 6 zile de marş. Mai întâi, se iviră largi unduiri acoperite de tinere păduri de bambus, palmierul-evantai, piticul *mgungu*, şi de maiestuoşii palmyra. Curând, aceste unduiri de teren se sparseră, întretăiate de râpe care, în perioada aceea, erau umplute de ape şi unde creşteau, în tufişuri dese, enorme trestii şi plante cu frunze late. Urmară apoi mari savane, înţesate de ierburi înalte, a căror monotonie era în mod plăcut întreruptă, ici şi colo, de câte un copac izolat.

În toată această întindere pustie din valea Makata, nu era decât un singur sat locuit de neamul waseguhhilor, ceea ce ne lăsa să ne îndestulăm în voie din marele belşug de vânat al ţinutului. Din revărsatul zorilor, zebre, caama, cudu şi alte antilope ieşeau din tufişuri şi veneau să pască la loc deschis. Seara, synhiena îşi părăsea sălaşul, zvârlea hidoasele ei urlete şi pornea în căutarea vreunei prăzi adormite – om sau dobitoc.

Solul mocirlos al acestor savane, reţinând cu o tenacitate deosebită picioarele oamenilor şi ale animalelor, făcea ca marşul să fie groaznic de anevoios: ne trebuiau zece ceasuri pentru a parcurge zece mile.

În deşertul acela, am stabilit un nou *khambi* – măsură adoptată ulterior de vreo cinci-şase caravane. Era aproape miezul nopţii când sosi căruţa, însoţită de trei sau patru pagazi istoviţi. Bombay era cu ei şi îmi povesti că, punându-şi jos povara, pentru a ajuta la scoaterea căruţei dintr-un smârc, aceasta îi fusese furată. Pe lângă cele două uniforme ale sale, cămăşile, securea, pistolul şi muniţiile lui, balotul acela cuprindea stofă, mărgele de sticlă, unul

din corturile noastre şi o toporişcă americană zdravănă. Bănuia că vreun washensi pus pe hoţii, care dau târcoale totdeauna în urma caravanelor, ca să prindă pe cei rătăciţi, o tulise cu lucrurile lui. Vestea acestei pierderi, în inima nopţii, după o zi grea, m-a scos din sărite. În furia mea, l-am mustrat pe spăsitul Bombay pentru toate greşelile săvârşite: capra pierdută la Muhalleh, felul cum îi permisese lui Khamisi să dezerteze la Imbiki, luând lucruri de preţ, neglijenţa sa faţă de măgari, pe care adesea îi lăsa să fie legaţi în ţarc fără să fi fost adăpaţi, dragostea lui pentru foc, stând apatic şi toropit, ca un om fără sânge, în faţa lui, dimineţile irosite în trândăvie în loc să se scoale la ora 6, şi încărcătura pierdută acum; pierduse cortul meu tocmai în toiul anotimpului *masika*; din această lipsă de grijă baloturile cu stofe urmau să putrezească şi să nu mai aibe nicio valoare; pierduse securea de care aveam nevoie la Ujiji pentru a-mi construi o barcă; în sfârşit, pierduse un pistol, o toporişcă şi un corn cu cel mai bun praf de puşcă. Ţinând seama de toate aceste lucruri, care arătau că era cu totul nepotrivit pentru funcţia de căpitan, i-am comunicat că îl degradez, numindu-l în locul lui pe Mabruki-Burton.

Uledi, de asemenea, urmând exemplul prost al lui Bombay, în loc de a fi secundul căpitanului, n-avea să mai dea ordine nici unui soldat, pe viitor, ci să se supună celor date de Mabruki care valora el singur cât o duzină de Bombay şi două duzini de Uledi. Acestea fiind zise, l-am expediat, ordonându-i să pornească, odată cu răsăritul soarelui, în căutarea obiectelor pierdute.

A doua zi, caravana, frântă de ultimele osteneli făcu popas. În timp ce Bombay se ducea să-şi caute bunurile pierdute, i-am trimis pe Kingaru, Babruki cel Mare şi cel Mic la Simbamwenni, cu ordinul de a cumpăra şi grâne

ICO

În valoare de trei dori – cumpărătura era indispensabilă aprovizionării noastre, în pustietatea aceea.

Se scurseră trei zile fără ca oamenii mei să se întoarcă; îi aşteptam cu răbdarea de care mai dispuneam.

Proviziile se împuţinau; vânătoarea era slabă; vânatul se ţinea la depărtare prea mare; în două zile, nu ucisesem decât un cocoş de munte, o prepeliţă şi câţiva porumbei.

În sfârşit, se ivi Bombay; nu găsise nimic şi îndurase mari necazuri. În ziua a patra, l-am trimis pe Shaw să vadă ce se întâmplase cu ceilalţi. Se întoarse spre seară, cu o febră puternică, un acces de mukunguru; îi aducea însă pe cei trei soldaţi, întâlniţi la jumătatea drumului, care îmi dădură singuri raportul.

Ne-am bucurat din toată inima să părăsim o tabără, unde îndurasem atâtea nelinişti şi frământări – în ciuda' unei ploi torenţiale spumegânde care, după ce ne făcuse ciuciulete toată noaptea, ar fi putut să ne domolească ardoarea în oricare altă împrejurare.

Drumul duce mai întâi pe un teren roşiatic, ce drena un îndoit povârniş, înclinat lin într-o parte spre apus, în cealaltă spre răsărit; după câteva mile, însă părăsind ocrotirea prietenoasă a pădurilor, am intrat iarăşi în savană, al cărei sol, pe timp de ploaie, este vâscos ca mocirla şi tenace ca mortarul, astfel că eram toţi ameninţaţi să împărtăşim soarta faimosului călător care, străbătând un smârc din Arkansas, se scufundă în aşa hal, încât ajunsese să nu se mai vadă dintr-însul decât „coşul" pipei.

Shaw era bolnav şi îmi revenea integral îndatorirea de a conduce caravana ce se zbătea prin rovine. Măgarii wanyamwezi cădeau în mlaştină şi prindeau rădăcini acolo. Când ieşea unul, după o ploaie de bice, se înfunda altul, apoi altul şi altul, la nesfârşit.

După două ore de asemenea muncă de Sisif – muncă înnebunitoare, sub ploaia piezişă şi când ai ajutoare ca Bombay şi Uledi, care nici tăiaţi în bucăţi n-ar fi înfruntat nici furtuna, nici truda; după două ore de muncă, sub o ploaie cu găleata, înaintasem, oprindu-ne cu o milă şi jumătate prin savană, şi nici nu mă felicitasem bine pentru acest succes, când o râpă transformată în râu ne opri şi se vărsă, în Makata. A trebuit să descărcăm măgarii, să-i târâm în torent, să-i încărcăm iar pe malul celălalt;

operaţia asta, ne-a răpit un ceas.

Am străbătut târâş-grăpiş un crâng. Pe urmă încă un râu, mai lat şi mai adânc. Cum puntea fusese măturată de ape, trecurăm înot, făcând ca baloturile să plutească, ceea ce ne întârzie alte două ceasuri. Apoi intrarăm în apă, până la genunchi, uneori până la bărbie, când şi când pe jumătate înotând şi bălăcindu-ne, bălăcărând sau lunecând în noroi, în mijlocul tulpinilor de *sorgo* şi al ierburilor ude leoarcă, urmăm malul stâng al Makatei propriu-zise, până în clipa când unul din coturile sale adânci ne împiedică să mergem mai departe. Zece ore de drum; făcuserăm şase mile în ziua aceea mizerabilă:

Pe jumătate mort de osteneală, încercam totuşi o vie mulţumire; nimeni nu suferea de friguri – era ceva miraculos. Dacă vreun loc a fost vreodată menit să fie bântuit de malarie, apoi era pustietatea aceea blestemată a Makatei. Numai vederea acelor codri şiroind de apă, învăluiţi în neguri opace, a şirurilor prelungi de ierburi culcate la pământ de revărsarea miloasă a apelor, a mormanelor de copaci putrezind în îngrămădeala de trestii, a râului acela umflat şi a cerului scăldat în lacrimi, era de ajuns ca să-ţi dea friguri; iar *Khambi*-ul, cu maldărele de murdării, care-l înconjurau, era potrivit să zămislească holera.

Makata, o apă care n-are mai mult de 40 de picioare lăţime, pe timp de secetă, capătă în anotimpul ploios întinderea, adâncimea şi forţa unui râu însemnat. Dacă *masika* este deosebit de puternică, râul acoperă marea câmpie de la un capăt la celălalt şi o transformă în lac.

Cam la zece mile spre nord-est de vadul trecut de noi, Makata mare şi cea mică, Ruduha, precum şi un mic curs de apă fără nume se unesc şi formează Wami, care se varsă în mare între Saadani şi Wihinde. Acesta este fluviul care, în întregul ţinut Usagara, poartă numele de Mukondokwa. Trei din râurile care-lalcătuiesc, Makata fiind cel mai năvalnic, îşi au izvorul în semiluna descrisă către sud şi sud-vest de munţii Usagara, în timp ce Rudewa coboară din cornul nordic al aceluiaşi lanţ.

Atât de rapid era atunci curentul Makatei, atât de primejdioasă puntea tremurătoare şi pe jumătate acoperită de ape, încât transportul bagajelor de pe un mal pe celălalt ne-a luat cinci ceasuri bune. Abia pusesem jos pe mal toate aceste baloturi, din care niciun articol nu fusese udat, datorită unor griji zeloase, că o ploaie torenţială le îmbibă de parcă ar fi fost târâte prin râu.

Nici vorbă nu putea fi să încercăm trecerea mlaştinei formate de acest potop, aşa că am fost nevoiţi să poposim într-un loc unde fiecare ceas aducea porţia lui de necazuri.

Unul dintre soldaţii wangwana angajaţi la Bagamoyo, pe nume Kingaru, folosi prilejul pentru a dezerta, cu echipamentul lui Mgwana. Cei doi detectivi ai mei, Uledi (valetul lui Grant) şi Sârmean, fură expediaţi în urmărirea lui, amândoi fiind înarmaţi cu puşti americane care se încărcau pe la chiulasă. Porniră în misiunea lor cu o dibăcie şi o iuţeală ce promitea succesul. După un ceas se întoarseră cu fugarul lor. îl găsiseră ascuns în casa unei căpetenii Wseguhha, numită Kigondo, care locuia cam la vreo milă de malul răsăritean al râului şi îi însoţise pe Uledi şi Sârmean. pentru a-şi primi răsplata şi a relata incidentul.

După ce luă loc, Kigondo spuse: [27]

— L-am văzut pe omul acesta ducând o boccea în spinare şi alergând de-i sfârâiau călcâiele, şi după acest amănunt, am ştiut că dezerta de la voi. Noi (eu cu soţia mea) stăteam în mica noastră colibă la pândă, păzindu-ne ogorul semănat cu porumb, şi cum drumul trece foarte aproape de locul acela, omul a fost silit să vină lângă noi. Când am fost la doi paşi, l-am strigat, zicând:

— Stăpâne, de ce alergi atât de iute? Nu cumva dezertezi de la Musungu, căci ştim că faci parte din caravana lui, fiindcă ieri a cumpărat de la noi carne de doi dori?

— Da, spuse el, am fugit de la el, vreau să ajung la Simbamwenni. Dacă mă adăpostiţi în colibă, am să vă dau un dori.

27

Atunci noi i-am zis:

— Vino în căsuţa noastră, ca să stăm de vorbă pe îndelete despre treaba asta.

După ce se află în căsuţa noastră, într-o odaie dinăuntrul colibei, l-am zăvorât acolo şi am ieşit iarăşi afară, la pândă; dar le-am lăsat vorbă. femeilor să-l păzească. Ştiam că dacă voiai să pui mâna pe el, vei trimite *ascari* (soldaţi) după el. Abia ne aprinsesem pipele, când am văzut doi oameni înarmaţi cu puşti cu ţeavă scurtă, care nu duceau poveri, cum vin pe drumul mare, privind la răstimpuri pământul, de parcă ar fi căutat urme de paşi. Am ştiut că ei sunt oamenii pe care îi aşteptam, aşa că i-am întâmpinat cu strigăte, zicând:

— Stăpânilor, oare ce căutaţi?

Ei au zis:

— Suntem pe urmele unui omt Tare a dezertat de la stăpânul nostru. Aici se văd întipăriţi paşii lui. Dacă staţi de mai multă vreme în coliba voastră, trebuie să-l fi văzut. Puteţi să ne spuneţi unde este?

Noi am zis:

— Da, este în căsuţa noastră. Dacă vreţi să veniţi cu noi, o să vi-l dăm pe mână; dar stăpânul vostru trebuie să ne dăruiască ceva, fiindcă l-am prins.

De vreme ce Kigondo primise să-l predea pe Kingaru, lui Uledi şi Sârmean nu le mai rămase altceva de făcut decât să-şi ia în primire prizonierul şi să-l aducă, împreună cu cei ce l-au capturat, la tabăra mea de pe malul apusean al Makatei. Kingaru primi două duzini de lovituri de bici şi fu pus în lanţuri, iar capturatorul lui, un dori, pe lângă cinci khete de mărgele din mărgean, pentru soţia lui.

Aversa pe care o suportasem, în ziua când am trecut Makata, se dovedi a fi ultima din sezonul *masika*. Cum prima ploaie torenţială simţită pe pielea noastră se dezlănţuise la 23 martie, iar ultima la 30 aprilie, *masika* durase treizeci şi nouă de zile. Prezicătorii din Bagamoyo făcuseră profeţii privind această perioadă a anului, cuvântând cu glas. solemn: „Vreme de patruzeci de zile în şir, ploaia va cădea fără contenire”, pe când noi nu

pătimirăm de pe urma ploilor decât optsprezece zile. Cu toate acestea, am fost bucuroşi, că am lichidat socotelile cu *masika*, fiindcă ne săturasem să fim siliţi seară de seară să ne oprim ca să ne uscăm bagajele, să ne ungem uneltele şi toate obiectele din fier, şi în pofida acestor precaţiuni, să constatăm cum toate putrezesc sub ochii noştri.

La 1 mai, ne trudeam iarăşi în apă şi mocirlă, fiind cu toţii mai mult sau mai puţin bolnavi, mai mult sau mai puţin istoviţi de străbaterea atâtor ape şi trecerea atâtor mlaştini.

Shaw suferea mai departe de primul lui acces de malarie. Zaidi, un soldat, era tare bolnav de vărsat de vânt; Bombay era scuturat de Kichuma-chuma (literal: „fiare mici”), Care îi sfâşiau pieptul şi-l făceau fă nu fie bun de nimic. Mabruk Sallem, un flăcău bine clădit, urmând exemplul lui Bombay, se lungise pe terenul mlăştinos, declarându-se total incapabil să înfrunte rovinele Makatei. Abdul Kader, croitorul indian, un aventurier, cel mai moale dintre slăbănogi, tânjea mereu, suferind în de lipsă de putere, niciodată dispus să muncească, foindu-se de colo-colo, simulând boala, dar veşnic flămând.

— Dacă i-ar semăna toţi ceilalţi, am strigat din adâncul sufletului meu chinuit, nu mi-ar mai rămâne, o, Doamne, decât să fac cale întoarsă!

Poate că la regele Solomon înţelepciunea era rodul inspiraţiei, sau poate al spiritului de observaţie; eu deveneam înţelept datorită experienţei, şi eram nevoit să remarc că, dacă noroiul şi umezeala subminau energia fizică a celor trândavi din fire, o bătaie zdravănă făcea minuni pe spinările lor, redându-le vigoarea necăsară pentru o activitate temeinică, uneori chiar frenetică.

Pe o întindere de treizeci de mile, pornind de la tabără, valea nu era decât o mlaştină înfiorătoare: în medie, apa avea o adâncime de un picior, ici şi colo ne cufundam în gropi de câte patru-cinci picioare. Nu se mai auzea decât pleosc-pleosc din clipa plecării până la sosirea la *boma*, ridicată în singurele locuri uscate ale traseului.

După două zile de bălăceală de acest fel, am ajuns la

Rudewa, alt râu puternic, ce curgea revărsat peste maluri. Ieşind din hăţişul de ierburi umede şi leci care acoperă malul drept al unuia din braţele sale, ne-am trezit în faţa priveliştii unei imense pânze de apă, pe care se zăreau risipite creştetele copacilor, fufe de ierburi semănate pe mari întinderi şi mărginite de munţii Usagara, aflaţi la o depărtare de zece ori douăsprezece mile. Mizeriile şi sâcâielile noastre au culminat după a cincea milă de marş de la braţul râului. Când, împreună cu soldaţii şi măgarii pe care-i conduceau, am ajuns din urmă hamalii, aceştia erau înghesuiţi pe un daihb.

— Sunteţi în tabără? i-am întrebat.

— Nu.

— Atunci de ce v-aţi oprit?

— Uf! Apa este prea mare.

Unul din ei, ca să arate adâncimea, trase o linie închipuită în jurul şalelor; altul îşi puse mina de-a curmezişul pieptului, un al treilea, la gât; al patrulea peste cap, vrând să spună că ar trebui să înoate.

Nu era cu putinţă să străbaţi înot cinci mile, într-o mlaştină de ierburi. Dar nici nu era posibil ca asemenea divergenţă de opinii să exprime adevărul. I-am pus deci pe wangwana să înainteze cu măgarii, urmaţi de pagazi şi, după trei ore de bălăceală într-o apă adâncă de patru picioare, am poposit pe pământ uscat.

Mlaştina era străbătută, dar grozăviile acestui marş ne lăsaseră o impresie ce n-avea să se şteargă curând – nimeni nu era în stare să uite ostenelile îndurate acolo, trezind sila de călătorie – impresie dureroasă, pe care urmarea o făcu şi mai vie, regretând că pornisem la drum în plină *masika*. Începând din perioada aceea, ne muriră câte doi-trei măgari pe zi; nu ne mai rămaseră decât cinci complet epuizaţi. Soldaţi şi pagazi suferiră boli fără număr; eu însumi am fost doborât la pat de o dizenterie acută. Poate că aş fi suferit mai puţin timp, luând medicamentul adecvat, dacă nu mi-ar fi inspirat încredere clorodina lui Collis Brown, care a întârziat folosirea judicioasă a prafului lui Dover. Această clorodină, despre

care s-au vorbit şi s-au scris atâtea şi din care am întrebuinţat trei flacoane, nu mi-a dat niciodată niciun rezultat, nici pentru dizenterie, nici pentru diaree; nici măcar nu a limitat efectele bolii.

Totuşi, în ceata noastră n-au fost decât două victime ale acestei înfiorătoare mlaştini: un pagaz şi câinele meu, sărmanul Omar, care mă însoţea de la plecarea din India.

Singurul copac important din valea Makata este palmyra (*Borassus flabelliformis*); în unele locuri, creşte în cantitate suficientă pentru a forma desişuri care se pot numi pădurici. În momentul trecerii noastre, fructul lui nu era copt şi am regretat acest lucru; altminteri, ar fi fost pentru noi un fruct nou în toată puterea cuvântului. Mai departe nu vezi, în această câmpie, decât copăci spinoşi, de diferite speţe, alţii cu creste ca nişte graţioase paraşute şi un mimoza-umbrelă, al cărui creştet graţios este veşnic verde.

La 4 mai, după ce am urcat o clină uşoară, ne-am oprit la Rehenneko, cel dintâi sat din Usagara, în care am poposit. Este o aşezare mai acătării, situată la poalele muntelui, având aer bun şi curat, care ne făgăduia totodată sănătate şi confort. Ziduri groase din argilă formând. un careu compact închid colibele sale conice, cu acoperişuri de bambus şi flocoşică*, adăpostind vreo mie de suflete. În jur sunt alte sate bogate şi populate, ai căror locuitori păstrează în purtările lor independenţa care n-are nimic neplăcut. Pâraie nespus de curate, limpezi ca – un cristal, şopotind pe pietriş şi bolovani, compun o muzică desfătătoare pentru urechea călătorului aflat în căutarea unui asemenea dulce element potabil.

În împrejurimi, bambusul atinge un volum suficient pentru a face din el prăjini solide, bune de corturi şi în cantitate de ajuns de mare pentru a aproviziona o armată întreagă. În sfârşit, munţii sunt acoperiţi din belşug de copaci frumoşi, care ar furniza lemn excelent pentru cherestea.

Am petrecut patru zile în acest loc plăcut, ca să ne mai refacem puterile înainte de a înfrunta urcuşul munţilor

Usagara. Apoi, la 8 mai, în ciuda slăbiciunii lor, animalele şi oamenii suiră costişele abrupte ale primelor şiruri de coline.

Ajunşi în vârf, am văzut desfăşurându-se, ca în tabloul unui maestru, valea largă a Makatei, cu cursurile ei de apă, asemenea unor frânghii de argint scânteind în jocul razelor de soare; cu miile de palmieri graţioşi care-i dăruiau şi ei farmecul lor; cu marele zid alcătuit din munţii Uruguru şi Uswapanga, care se albăstreau în zare şi formau un fundalsublim prin măreţia şi vastitatea lui, demn de o panoramă atât de cuprinzătoare.

Întorcându-ne privirile spre vest, ne-am trezit într-o panoramă alpină, o creastă înălţându-se după alta, un pisc după altul, conuri îndesate peste alte conuri; în depărtare, către nord, vest şi sud, culmile munţilor se rostogoleau asemenea unor talazuri îngheţate, în toată această privelişte nu se putea zări niciun loc golaş sau arid. Imaginea înfăţişată nu oferea schimbări subite, nici contraste izbitoare, căci pretutindeni o mantie universală alcătuită din copaci verzi înveşmânta fiecare pisc, vârf şi culme.

După călătoria întreprinsă peste întinsul plat şi unduirile greu de străbătut ale ţinutului maritim, prima zi de marş prin ţinutul Usagara era pentru oamenii noştri un interludiu agreabil, dar pentru dobitoacele noastre slăbite şi împovărate, era o încercare crudă. La popasul de seară, ne muriseră doi, după numai şapte mile parcurse de la Rehenneko, era prima rată plătită din datoria noastră faţă de Makata. În scobiturile adânci ale munţilor se găsea din belşug apă dulce şi limpede, curgând când prin albii de granit solid, când pe o albie de gresie roşie bogată, a cărei substanţă moale era curând pătrunsă de elementul acvatic şi particulele ei erau mereu târâte de curent, îmbogăţind văile inferioare; în alte râpe apa ţâşnea şi urla ca un tunet miniatural, săltând peste striuri de granit şi stânci de cuarţ.

În ziua de 9 mai, după alt şir de asemenea urcuşuri şi coborâşuri, urcând coline şi coborând în adâncurile

crepuscule, ale unor văi profunde „am regăsit brusc Mukondokwa, într-o vale îngustă, acoperită de trestii, păpuriş şi de tufişuri spinoase. Printre mărăcinişuri, tamarindul lupta pentru existenţă cu uriaşe *convolvulus*, ale căror braţe încolăcite îl strângeau cu atâta forţă şi tenacitate, încât părea crescut acolo doar a fi suportul lor.

Având cel mult o milă lăţime, această vale, care pe-alocuri nu atingea niciun sfert din această întindere, urma toate mlădierile râului şi îşi desfăşura curbele, la fel de variate ca ale unui şarpe, între costişte perpendiculare, înveşmântate în mimoze, salcâmi şi tamarinzi.

În scurtă vreme, am ajuns la drumul urmat de Burton şi Speke în 1857, cu care ruta noastră s-a întretăiat între Mbumi şi Kadetamare (acest din urmă loc trebuie să fie numit Misonghi, căci Kadetamare era doar numele unei căpetenii). Timp de o oră, am umblat de-a lungul malului stâng al lui Mukondokwa, drum unduitor, care ne-a făcut să ne îndreptăm spre sud-est, apoi spre vest, nord şi nord-est, pentru a ajunge la locul unde poate fi trecut râul.

O jumătate de ceas de marş de la vad ne-a dus la Kiora, aşezare greţoasă, pavată cu balegă de capră, având un număr extraordinar de copii pentru un cătun cu douăzeci de familii, un, soare dogoritor care-l potopea cu o furie de 53 de grade şi armii alcătuite din puzderie de insecte, de toate speţele cunoscute şi necunoscute.

Trebuia să găsesc acolo, după cum fusesem anunţat, cea de-a treia caravană care, plecase din Bagamoyo atât de bine echipată şi înzestrată din plin cu de toate. Conducătorul, nefiind altul decât albul Farquhar, zăcea în pat, cu un picior umflat (maladia lui Bright), incapabil de cea mai mică mişcare.

De îndată ce-mi auzi glasul, Farquhar se târî afară din cortul său, ceea ce nu mai făcuse de 15 zile. Nu l-nş fi recunoscut niciodată pe voiosul meu marinar alb sub înfăţişarea acestui om de o paloare mortală şi buhăit, cu picioare ca de elefant; plecase din Bagamoyo atât de sprinten şi de fercheş! Suferea ori de elefantiazis, ori de dropică.

O colină aerisită domina satul Kiora; am aşezat acolo *borna*, cu un gard ghimpat, şi după ce a fost ridicat cortul meu şi animalele îngrijite, am pus să fie adus bolnavul înăuntru, pe braţele. a patru oameni.

Interogat asupra stării sale, Farquhar îmi spuse că nu ştia de unde-i venise răul şi că nu simţea nici ¡*o* durere.

— Nu te doare uneori în partea dreaptă? l-am întrebat.

— Ba da, cel puţin aşa cred; dar nu ştiu nimic precis.

— Nu ţi se întâmplă câteodată să simţi un junghi deasupra mamelei stingi, un spasm rapid, după care ţi se taie răsuflarea?

— Da, câteodată mi se taie răsuflarea.

Singurul lucru de care se plângea în mod vădit era halul picioarelor sale, umflate groaznic. Deşi avea o poftă de mâncare de cal, totuşi îşi simţea picioarele moi.

Cu ajutorul acestor zgârcite informaţii asupra maladiei şi a particularităţilor ei, am descoperit în cărţulia mea de medicină că „umflarea picioarelor şi a corpului poate rezulta în urma unei boli de ficat, a inimii sau a rinichilor".

Dar nu se potriveau toate simptomele. Aşa, de pildă, nu se manifesta nicio lenevire a intestinelor, ba chiar dimpotrivă. Ce era acest gen de hidropizie? Numai de n-ar fi fost elefantiazis, atât de frecventă în Zanzibar. De altfel, cum să tratezi un om care nu-ţi poate spune lămurit dacă îl doare capul sau spatele, picioarele sau pieptul?

A fost deci un noroc pentru mine că l-am ajuns din urmă la Kiora; deşi se vădi a fi o pacoste pe capul meu, fiindcă nu era în stare să meargă, şi transportul pe asini, după experienţa dureroasă din valea Makata, începea să fie deficitar. Nici nu-l puteam lăsa la Kiora, căci moartea l-ar fi răpus curând; dar numai împrejurările îmi puteau arăta câtă vreme voi izbuti să duc cu mine un om în halul acela, printr-un ţinut lipsit de mijloace de transport.

La 11 mai, al treilea şi al cincilea grup, acum adunate laolaltă, mergeau de-a lungul malului drept al râului Mukondokwa, prin mijlocul unor câmpuri de *sorgo* şi

vedeam cum munţii se înalţă tot mai mult, pe măsură ce înaintam spre vest.

Am lăsat funiyi Usagara în dreapta. La scurt răstimp după aceea, am găsit drumul barat de pintenii lanţului pe care trebuia să-l urcăm şi să-l coborâm apoi.

Un marş de opt mile, pornind de la vadul lui Misonghi, ne aduse la alt vad al lui Mukondokwa, unde neam luat rămas bun pe îndelete de la ruta lui Burton, rută ce străbătea trecătoarea Goma şi, după aceea, se caţără pe povârnişurile abrupte ale lui Rubeho. Ruta noastră se desfăşura într-un mediu complet opus celui pe care tocmai îl părăsisem. Nu mai era nici urmă de vegetaţie exuberantă, cu efluvii înăbuşitoare; nici soluri mănoase; un teren arid şi o floră de deşert; aloes, cactuşi, arbuşti spinoşi. Nu mai zăream păduri pe înălţimi, costişe şi văi, doar stânci jupuite, înălbite de ploi şi soare şi hotareleunui deşert fără ţipenie de om.

În timp ce urcam costişa prelungită, de un cenuşiu cam cafeniu, care se află pe stânga după Mukondokwa, aveam la dreapta noastră piscul Nguru, cel mai falnic dintre conurile din Usagara.

La două mile de ultimul nostru vad, am găsit un *khambi* ridicat cu grijă şi aşezat lângă râu, care în acest loc se sfarmă într-un torent furios, primul oferit privirilor noastre.

A doua zi, chiar în clipa plecării, am aflat că „*Bana Mdogo*” „micul stăpân”, cum i se zicea lui Shaw, şi oamenii însărcinaţi cu căruţa, încă nu sosiseră. De cu seară îi trimisesem lui Shaw doi măgari: unul pentru el, care se pretindea bolnav, şi altul pentru încărcătura din căruţă; pe urmă, mă dusesem la culcare, gândind că întârziaţii vor sosi curând. Dimineaţa, aflând de lipsa lor, mi-am închipuit că aghiotantul meu nu ştia că avem de făcut cinci etape într-un ţinut pustiu; l-am trimis deci pe Chowpereh, unul din soldaţii Mgwana, cu următorul bilet:

„*La primirea acestui ordin, aruncaţi în râu, într-un şanţ, în* râpa *cea mai apropiată, căruţa precum şi samarele de prisos şi, pentru numele lui Dumnezeu, porniţi la drum*!

Dacă rămânem aici, murim de foame!”

Patru ore se scurseră; aşteptându-l în van pe Shaw, ajungând la capătul răbdării, căci în faţa noastră se deschidea perspectiva unui marş lung, m-am dus în întâmpinarea celor ce zăboveau. La un sfert de milă de vad, o, căruţaşi, ascultaţi atenţi, l-am văzut pe îndesatul, vânjosul Chowpereh purtând căruciorul pe cap, inclusiv roţile, spiţele, hulubele, osiile şi toate celelalte. Socotise mai comod să-l care pe cap, decât să-l tragă după el.

Această transportare, contrazicând formal ordinul ce-l dădusem, m-a exasperat şi căruţa se rostogoli în adâncuri printre buruienile înalte, unde fu, în sfârşit, lăsat în plata Domnului.

În mijlocul cetei, era John Shaw, călare pe măgarul lui; mi-ar fi imposibil, după pasul lor, să hotărăsc care din ei era mai adormit: călăreţul sau măgarul… Când l-am dojenit fiindcă ţinea în loc caravana atâta vreme, când ne aştepta un marş, cu tonul tipic pe care-l lua când era dispus să se burzuluiască, Shaw îmi răspunse că făcuse tot ce-i sta în puteri. L-am rugat totuşi să schimbe pasul, dacă nu este în stare să descalece, pentru ca mâigarul lui să fie luat la căratul poverilor. Asta prilejui, desigur, o mică scenă; însă orice s-ar fi întâmplat, tânărul *mtongi* european al unei expediţii în Africa Orientală trebui să cineze împreună cu tovarăşul pe care şi l-a ales.

Am ajuns la ora patru la Madete; în cursul etapei, doi măgari, sleiţi de trudă, îşi găsiră moartea.

Cu un ceas mai-nainte, trecusem iarăşi Mukondokwa. Determinând direcţia, dobândisem certitudinea că acest râu izvorăşte dintr-un grup de munţi situaţi cam la 40 mile nord-vest de piscul Nguru. Ruta urmată de noi se îndrepta către vest-nord-vest; la Madete, ea se îndepărta definitiv de râu, în acest punct.

În ziua de 14, marşul se desfăşură, în întregime, pe nişte coline unde, ici şi colo, la suprafaţă, erau vizibile gresia şi granitul şi al căror aspect pietros şi secat părea că se oglindeşte în fiecare tufiş, în fiecare plantă. Acest marş de şapte mile ne făcu să ajungem la o înălţime de

aproximativ opt sute de picioare deasupra lui Mukondokwa. Am văzut atunci la picioarele ’noastre lacul Ugombo, o pânză de apă cenuşie. Priveliştea nu era frumoasă, nici atrăgătoare, dar înviorătoare, plăcută pentru ochii obosiţi, înfăţişa o schimbare faţă de ariditatea din jur.

În împrejurimi, nimic care să-ţi poată trezi entuziasmul, cât de cât; nici munţi unduind maiestuos, nici peisaje râzătoare. La extremitatea occidentală, un pisc de un cafeniu întunecat, înalt cam de trei sute de metri, numit Ugombo şi care dă numele său şi lacului. Un mic lanţ neregulat şi jos, având acelaşi ton cafeniu – închis, se desfăşura la nord, la distanţă de o milă, paralel cu malul; în sfârşit, pe ţărmul apusean al lacului, o câmpie joasă se pierdea în depărtare, către munţii Mpwapwa şi către Marenga Mkali, iar ochii noştri, întorcându-se de la această întindere cafenie, se opreau bucuroşi asupra apei cenuşii şi liniştite de la poalele colinei.

Părăsind creştetul lanţului, mărginit la răsărit de pin za de apă pe o lungime de patru sute de picioare, am urmat ţărmul nordic al lacului. Mi-a trebuit exact un ceas şi jumătate ca să ajung de la un capăt la celălalt; drept care am tras concluzia, această latură fiind cea mai lungă, că Ugombo are trei mile lungime şi două lăţime, în locul unde are dimensiunile cele mai mari.

Ţărmul său, cel puţin până la şaisprezece metri de la marginea apei, este o mlaştină de netrecut, plină de trunchiuri şi de ierburi înalte, printre care voluminosul hipopotam îşi croieşte drum şi sapă canale, care sunt urmele excursiilor sale nocturne. Aici vin să se adape animalele mai mici cu „*txviga*” (girafa), bivolul, zebra, mistreţul, *kudu* – hyraxul şi numeroase antilope. Puzderie de păsări, de o varietate uimitoare, ca ibişii, raţele sălbatice, lebedele negre, cocorii şi pelicanii, roiesc pe luciul undelor. Răpitoare, vulturi-pescari şi creţi, planează deasupra lor, pândindu-şi prada, în vreme ce prin preajmă răsună strigătul bibilicii, al tucanului, gânguritul porumbelului, ţipătul bufniţei „ciuvic-ciuvic”, şi, în

ierburile vecine, chemarea floricanului 4, a becaţei şi a cocoşului de munte.

Am fost nevoit să rămân acolo două zile; unul din oamenii mei, un hindus numit Jako, tâmplar, dezertase, cu una din cele mai bune carabine ale mele; trimiseseră pe urmele sale, aşa că n-aveam încotro, trebuia să aştept. Am profitat de ocazie pentru a explora malurile nordic şi sudic ale lacului. La poalele stâncoase ale unei coline rotunjite şi cam scunde, situată pe malul nordic, la 15 picioare deasupra nivelului actual al apei, se vedea în mod distinct şi bine definit acţiunea valurilor. De la baza acestei coline, până la liziera mocirlei reci, şiruri înguste de scoici sfărâmate erau întipărite la fel de precis ca şi cele ce se găsesc pe o plajă după reflux. Negreşit, că un geolog priceput ar fi urmărit mult mai sus urmele valurilor pe gresie. Pentru mine, doar urmele cele mai evidente erau vizibile. Totuşi, ele mi-au izbit privirile şi, după cercetarea împrejurimilor, mai cu seamă la capătul apusean al câmpiei, nu încape îndoială că acest lac Ugombo nu este decât „coada” unuia a cărui întindere a fost. odinioară egală cu cea a lacului Tanganica. După ce am întreprins o ascensiune până la jumătatea piscului Ugombo, această opinie mi-a fost confirmată când am văzut lunga linie a câmpiei, în depresiune, la poalele înălţimii, întinzându-se pe o distanţă de treizeci de mile către munţii Mpwapwa şi apoi jur-împrejur, până la Marenga Mkali, acoperind toată suprafaţa aceea vastă pe o înălţime de patruzeci de mile şi o lungime necunoscută. O coborâre a nivelului cu 12 picioare i-ar da, mă gândeam, în timp ce priveam, treizeci de mile lungime pe zece lăţime; una de treizeci de picioare ar spori lungimea sa la o sută de mile şi lăţimea până la cincizeci, acesta fiind aspectul plan al câmpiei ce se întindea la vest de Ugombo şi la nord de Marenga Mkali. În sfârşit, apele lacului au ceva din compoziţia sălcie a lui Matamombo, torent de care se află acum la o depărtare de 15 mile şi amintesc, deşi într-o slabă măsură, de apa lui Marenga Mkali, situat la patruzeci de mile depărtare.

Jako, tâmplarul hindus, mi-a fost adus către sfârşitul

celei de a doua zile; îşi explică dispariţia aducând pretextul că, obosit peste măsură, adormise în mărăciniş, la câţiva paşi de drum. Întrucât din vina lui zăbovisem în pustietatea flămândă din Ugombo, nu eram dispus să-l iert; astfel, ca să previn orice alte şmecherii ticăloase din partea lui, m-am văzut silit să-l pun laolaltă cu fugarii băgaţi în lanţuri.

Ne-au mai murit doi măgari şi, pentru a împiedica să fie lăsată în urmă vreo parte din bagajul nostru preţios, am fost constrâns să-l expediez pe Farquhar, pe propriul meu măgar de călărie până-n satul Mpwapwa, la depărtare de treizeci de mile, dându-l în grijă lui Mabruki Burton.

Ca să salvez expediţia de la pierzanie, deşi nu voiam deloc ca lucrurile să se petreacă astfel, am fost silit să trag concluzia că ar fi mai cuminte pentru mine. pentru el şi pentru toţi cei în cauză, să fie lăsat în casa vreunui şef de trib binevoitor din vreun sat, cu un stoc de pânzeturi şi mărgele care să-i ajungă şase luni, până se va face bine, decât să-şi facă vindecarea imposibilă.

La 16 mai, străbăteam câmpia de la vest la Ugombo, atingând din când în când marginea unui lanţ stâncos şi jos, format din trapp 1 din care o zguduire violentă deplasase câteva blocuri enorme. Baobabi, tamarinzi uriaşi şi o varietate de arbori spinoşi creşteau în această câmpie. Pe coasta stâncilor se aflau euforbii arborescenţi, de o mărime cum nu întâlnisem în Abisinia.

Mergeam de cinci ceasuri, când am văzut cum arcul munţilor se încovoaie spre nord-est.

Ruta pe care o urmam se îndrepta către nord-est, spre falnicul şir al munţilor Mpwapwa, şi astfel ne făcea să ocolim Rubeho, lăsat în stânga noastră, unde se ridica până-n nori. Acum se explică adoptarea acestei noi rute spre Unyanyembe. În locul trecătoarei „teribile”, a urcuşurilor anevoioase, nu aveam de întâlnit în cale decât o vastă câmpie netedă, a cărei pantă se înclina uşor spre Ugogo.

După un marş de cincisprezece zile, ne-am oprit pe malul lui Matamombo, a cărui albie secată se ştie că are

heleşteie cu apă amară, bătând în ocru. Maimuţele şi rinocerii erau numeroşi prin împrejurimi, precum şi diferite antilope, printre care se deosebeau steinbock şi Kudu. Acolo l-am pierdut pe preţiosul meu căţelandru, Omar, aproape în pragul ţinutului, Ugogo, unde vigilenţa lui devotată mi-ar fi fost atât de preţioasă. A murit de pe urma unei inflamaţii a măruntaielor, contractată în mlaştinele Makatei.

Marşul următor fu, de asemenea, de cincisprezece zile, de-a curmezişul unei jungle interminabile, formată din hăţişuri spinoase. Către sfârşitul etapei, cu ceva mai puţin de două mile înainte de a ajunge la tabără, drumul urma albia unui mic râu, pe-atunci secat; larg cât un bulevard, acest drum mă dusese la tabăra lui Mpwapwa, care avea în vecinătatea sa o grămadă de râuri dintre cele mai limpezi.

Istoviţi de aceste marşuri lungi făcute de la Ugombo, eram cât se poate de dispuşi să ne înfruptăm din bunătăţile aflate pe Mpwapwa, cum se întâmpla de altminteri cu toate caravanele care ies din Useguhha şi Wadoe, aceste meleaguri infestate de muşte. Acolo l-am găsit pe şeicul Thani, inteligentul dar nevinovatul arab a cărui elocinţă ne adusese un serviciu atât de mare. Poposise sub umbrarul unui sicomar Mtamba uriaş, unde, de două zile, se înfrupta dintr-un berbec gras, lapte proaspăt, o cocoaşă de bou şi mă înştiinţă că nu avea de gând să părăsească prea curând belşugul acela fericit, înainte de a înfrunta privaţiunile şi terekezas (marşurile forţate) din Marenga Mkali, cu nenumăratele neajunsuri, cu apa ei salină şi nitroasă.

— Nu, îmi spuse el cu tărie, nu plecaţi; dă-le oamenilor şi animalelor dumitale două-trei zile de odihnă! Angajează toţi hamalii disponibili, săturaţi-vă de toate bunătăţile pe care le găsiţi aci; pe urmă, vom face drumul împreună, fără a ne mai opri. Ugogo este bogat în lapte proaspăt, cartofi dulci, carne de vită, berbec, miere, fasole, *matama*, *mamweri* şi nuci, bucate de tot felul şi, *inch'Allah*! Vom fi acolo în mai puţin de opt zile!

Cum sfatul lui se potrivea de minune cu dorinţele

mele şi cu pofta mea grozavă de bunătăţile înşirate, i l-am primit pe dată.

După numeroasele relatări extrem de favorabile făcute de caravanele întâlnite în drum, Ugogo îmi apărea drept întruchiparea pământului făgăduinţei şi eram nerăbdător să ajung acolo pentru a-mi alina stomacul prăpădit, cu preţioasele produse ale ţinutului. Dar când mi s-a demonstrat că locul unde mă aflam era la fel de bogat în bucate gustoase de tot soiul, am cedat sfaturilor venerabilului meu prieten.

Dimineaţa următoare mi-a fost aproape în întregime ocupată cu obţinerea merindelor de la localnici, cam grei la cap, iar când am avut, în sfârşit, ouă, berbec, lapte, miere, făină, fasole, unt topit, în cantitate suficientă pentru o masă impresionantă am pus la contribuţie toată atenţia şi arta mea culinară, ca să transform aceste materii prime într-un prinz care să satisfacă un stomac ca al meu, mofturos şi înfometat totodată.

Digestia sănătoasă ce a urmat acestui ospăţ mi-a dovedit că strădaniile mele izbutiseră din plin. Găsesc trecut în însemnările mele, la această dată memorabilă: „Slavă Domnului! după ce, timp de cincizeci şi şapte de zile, am trăit cu fiertură de *sorgo* şi carne tare de capră, am savurat cu o satisfacţie deplină un prânz ca lumea şi o cină adevărată”!

Într-unul din numeroasele sătuleţe situate pe costişele Mpwapwei, i-am găsit adăpost şi cămin lui Farquhar, până când sănătatea refăcută îi va îngădui să pornească spre a ne întâlni la Unyanyembe.

Hrana era tot atât de variată şi îmbelşugată şi se vindea mult mai ieftin decât bucatele proaste cumpărate de multă vreme. Căpetenia, care se numea Leucole, un bătrânel cu ochi blânzi şi înfăţişarea foarte plăcută, căzu la înţelegere să-i asigure confort şi ocrotire, dar, fiind informat că Musungu urma să fie lăsat cu totul în sarcina lui, sugera să rămână cu dânsul unul din oamenii mei, pentru a-l servi şi a-i tălmăci dorinţele.

Jăko, singurul om din grup care, iafară de Bombay şi

Selim, ştia engleza, a fost desemnat, şi Leucole a fost satisfăcut.

Mărgele albe, pânzeturi, *kaniki* şi *merikani* de ajuns pentru a duce un trai larg pe timp de şase luni, pdus opt metri de postav de calitate superioară, ce trebuiau să fie dăruiţi căpeteniei după vindecarea bolnavului, îi fură aduse lui Leucole de către Bombay. I-am încredinţat totodată o carabină Starr, trei sute de cartuşe, o garnitură de ustensile de bucătărie şi trei livre de ceai.

Abdullah bin Nasib îşi făcuse pe atunci tabăra în vecinătatea noastră, cu cinci sute de hamali şi o suită numeroasă, compusă din arabi şi wasawahili, gravitând în jurul persoanei sale importante. Mă trata cam la fel cum se purtase Hamed bin Suleiman cu Speke la Kasenge. Era un bărbat înalt, de vreo cincizeci de ani, cu aer nervos plin de vigoare; veni să mă vadă, urmat de sateliţii lui, şi mă întrebă dacă nu cumva am ne voie să cumpăr măgari. I-am răspuns imediat afirmativ, căci toţi măgarii mei erau bolnavi sau pe moarte. Îmi spuse atunci, cu cea mai mare afabilitate, că-mi va vinde tot ce-mi va fi necesar şi va primi drept plată o poliţă achitabilă la Zanzibar.

Încântat de acest chibzuit şi amabil arab, găsind că îndreptăţea întru totul elogiile aduse de Burton, în volumul *ţinuturilor Lacurilor din Africa Centrală* i-am arătat toată stima cuvenită unui om însufleţit de o bunătate atât de mişcătoare. În dimineaţa următoare, fără a mă înştiinţa, fără a-mi trimite măcar un cuvinţel de rămas bun, Abdullah bin Nasib sau Kisesa, cum îi spun wanyamwezii, o pornea la drum spre Bagamoyo, cu sateliţii şi pagazii săi, cu toţi măgarii, până la cel din urmă, fără să-mi spună măcar un „*kwaheri*”, sau rămas bun.

În general, poţi întâlni, în acest loc, între zece şi treizeci de hamali dispuşi să urmeze caravanele ce urcă spre interiorul continentului. Am fost destul de norocos ca să iau în serviciul meu o duzină de oameni cumsecade care, la sosirea noastră la Unyanyembe, îşi prelungiră toţi angajamentul şi mă însoţiră până la Ujiji. În faţa acelor formidabile marşuri forţate din Marenga Mkali care ne

aşteptau, m-am felicitat cu atât mai mult pentru această fericită întorsătură, cu cât nu-mi mai rămâneau decât zece măgari dintre care patru abia puteau să se târască, şi nu mai făceau doi bani ca animale de povară.

Mpwapwa, cum îl pronunţă deformat arabii, este Mbambwa al wasagarilor. Este un lanţ de munţi ce se înalţă la peste şase mii de picioare deasupra nivelului mării. Se mărgineşte la nord, după cum am spus, cu întinsa câmpie, care începe de la lacul Ugombo, iar la est, cu cea a lui Marenga Mkali, ce se întinde dincolo de hotarele ţinutului Uhumba. În faţa lui Mpwapwa, la o distanţă de aproape treizeci de mile, se ridicau Anak, mare pisc din Rubeho, precum şi alţi munţi semeţi şi înalţi, ale căror culmi formează o creastă cu lungi şiruri şi povârnişuri ce răsar din câmpie; povârnişuri rectilinii, atât de regulate, de parcă materialele componente ar fi fost cizelate şi dispuse de generaţii întregi de zidari şi cioplitori în piatră.

Răpit de priveliştea costişelor sale înveşmântate în verdeaţă, întunecate de mulţimea copacilor cu frunziş des, de limpezimea râurilornenumărate, cu apă dulce, străjuite de tufişuri de copaci spinoşi, de mimoze gingaşe, de uriaşi sicomori, de înaltele sale conuri, îndărătul cărora îmi închipuiam privelişti vesele, am înfruntat ostenelile unei ascensiuni până în vârf.

Dragostea mea pentru pitoresc n-a fost dezamăgită. Din vârf am îmbrăţişat cu privirea o întindere de şes şi de munţi, mergând de la piscul Ugombo până la îndepărtatul Ugogo şi de la Rubeho până pe purpuriile pajişti ale ferocilor, neîmblânziţilor wahumba o arie de câteva sute de mile pătrate. În câmpie şi în învecinată Marenga Mkali, ce părea netedă ca un fund de mare, colinele pe care natura parcă le-ar fi semănat la întâmplare „într-o zi de grabă nepăsătoare”, răsăreau ca nişte insule în largul unui ocean brăzdat în verde şi în nuanţe întunecate. Acolo unde câmpia era dezgolită se arătau largi spaţii de un alburiu-cafeniu, peste care, la răstimpuri, lunecarea norilor arunca umbre prelungi; iar unde era junglă deasă, verdele alterna

cu cafeniul închis.

Privită în ansamblu, panorama nu era promiţătoare, înfăţişa prea evident adevărata pustietate, în cele mai aspre aspecte ale sale; dar poate că şi siguranţa că în scobiturile vastei câmpii desfăşurate la picioarele mele nu se găsea niciun strop de apă, decât ceva saramurat, amar ca nitratul şi de nebăut ca urina, îmi crea o antipatie faţă de ţinut.

Vânătorul poate considera zona aceea un paradis în toată puterea cuvântului, fiindcă în adâncurile sale găseşte tot soiul de vânat care să-i atragă instinctele; dar pentru un călător obişnuit are un aspect sever. Totuşi, mai aproape de locul de unde priveam, la poalele lanţului Mpwapwa, aspectul de câmpie se schimba. Mai întâi, jungla se rărea, avea luminişuri, pădurile îşi rupeau şirul şi se întrezăreau câmpuri întinse de porumb, de *holcus* noduros, de *sorgo* şi mei, cu câte un *tembe* sau un sat pe ici şi colo. Apoi, tot mai aproape de mine, alergau fâşii înguste de iarbă tânără şi se desfăşura un tăpşan înconjurat de copaci mari.

Fire de apă, cuprinse într-o mare albie de râu, împărţeau acestor ogoare însetate elementul înviorător, atât de rar şi de preţios în această parte din Usagara. Pe povârnişul care se întâlnea cu albia râului, zburlit ici şi colo de blocuri groase de bazalt şi ţăndări de stânci căzute dintr-un abrupt, pe această stâncărie enormă sunt agăţaţi mari euforbi solid fixaţi în piatră care-şi găseau hrana unde nicio altă plantă n-ar fi putut măcar să vegeteze. În altă parte, versantul era împodobit cu o mantie de mimoze îndrăzneţe ajungând aproape până-n vârf. În sfârşit, privelişte mângâietoare pentru mine, care fusesem de atâta vreme lipsit de ea, sute de vite păşteau în faldurile munţilor, a căror singurătate o însufleţeau în chip plăcut.

Dar priveliştea cea mai frumoasă o aveam spre nord, în partea masivului muntos ce îşi arcuieşte lanţul frontal în faţa lui Rubeho; masiv compact, de unde vânturile, al căror sălaş este, se rostogolesc din creştetul pantelor abrupte şi al piscurilor singuratice, capătă tărie în „preria” Marenga

Mkali, urlă de-a curmezişul lui Ugogo şi se abat în Unyamwezi cu puterea vijeliei. Aceasta este şi locuinţa norilor, aici întâlneşti izvoare ale apelor cristaline ce înveselesc cu muzica lor vâlcelele înfrunzite şi îmbogăţesc populatul district Mpwapwa.

Pe aceste înălţimi răcorite de adieri simţi că ţi-e mai bine, renaşti; îţi recapeţi puterea sorbind aerul curat, desfătându-te cu vederea unor astfel de platouri, verzi, ca nişte pajişti, de culmi netede, rotunjite, de văi ale căror ascunzişuri ar fermeca şi pe un pustnic; cu vederea râpelor adânci şi cumplite, impunătoarelor defileuri unde domneşte o lumină crepusculară, abisurilor cu pereţi zdrenţuiţi, ţarcurilor fantastic de tocite ce le dominau cu priveliştea unui asemenea ansamblu pitoresc, ale cărui contururi mari închid în ele tot ce are natura sălbatic şi poetic.

Totuşi, deşi călătorul care vine dinspre coastă se va simţi recunoscător pentru produsele lactate din Mpwapwa, de care a fost multă vreme lipsit, nu trebuie să uităm că acest district se remarcă şi prin faptul că este bântuit în chip odios de urechelniţe. În cortul meu se numărau cu miile; patul meu de campanie adăpostea sute, veşmintele mele câte cincizeci, iar pe capul şi pe gâtul meu stăteau cu duiumul. Plaga lăcustelor, cea a păduchilor şi a puricilor este floare la ureche, în comparaţie cu aceste blestemate urechelniţe. Nu că ar muşca sau că ar irita cumva pielea; însă aspectul şi numărul lor este ceva atât de oribil, încât numai gândindu-te la ele şi ajungi în pragul nebuniei. Cine poate veni în Africa Orientală fără a fi citit experienţele lui Burton şi Speke? Care dintre lectorii lor nu-şi va aminti cu oroare de înspăimântătoarea relatare a întâlnirilor sale cu acest flagel, făcută de Speke? Cred că numai o intensă şi nervoasă vigilenţă m-a scăpat de o asemenea pacoste.

După urechelniţe veneau, ca importanţă şi număr, furnicile albe, a căror putere de distrugere este pur şi simplu cumplită. Cuiere, rogojini, veşminte, stofă; într-un cuvânt, tot ce aveam, părea să dispare; şi, fiind martorul voracităţii lor, mă temeam să nu-mi devoreze şi cortul, în

timpul somnului. Până atunci, pe drumul dinspre coastă, seminţia aceasta nu fusese motiv de nelinişte; în toate celelalte tabere, furnicile negre şi roşii ne absor-biseră atenţia; dar în Mpwapwa cele negre erau foarte rare, iar roşii n-am văzut niciuna.

După trei zile de popas, m-am hotărât să-mi reiau marşul, care trebuia să continue fără întrerupere până la Mvumi, sat din Ugogo unde aveam să fiu iniţiat în arta de a negocia un bir cu căpeteniile wagogilor.

Prima etapă, de la Mpwapwa la Kisokweh, fu foarte scurtă: numai patru zile, pentru ca şeicul Thani, şeicul Hamed şi cele cinci sau şase caravane de wasawahili să mă poată ajunge din urmă, după cum ne înţelesesem, şi să meargă cu mine la Chunyo, în hotarele lui Marenga Mkali.

PRIN MARENGA MKALI, UGOGO ŞI UNYANZI.

PÂNĂ LA UNYANYEMBE

Mortalitatea în rândul animalelor de povară. Încăpăţânaţii wagogo. Mulţimea bacantelor. Plătirea tributului. Necesitatea prudenţei. Cuvântarea călăuzei. Autenticii ugogieni. Puterea injurioasă. Un conducător surprins. Renumitul Mizanza. Omorârea hienelor. Grecii şi romanii Africii. Un moment critic. Spinarea elefantului. Sălbăticia din Ukimbu. Sfârşitul primei părţi a călătoriei. Sosirea la Unyanyembe.

La 22 mai, toate caravanele noastre, a lui Thani, a lui Hammed, celelalte cinci-şase şi a mea, se adunau la Chunyo, popas aflat la trei ore şi jumătate de marş de Mpwapwa. În cursul acestui marş, mersesem de-a lungul munţilor şi trecusem peste trei. sau patru pinteni izolaţi de lanţ, care ies în afară de-a curmezişul drumului. Ultimul din aceste colnice se împreună cu o ramură transversală de-ajuns de înaltă. Clădit în asemenea loc şi la adăpostul acestei îndoite ocrotiri, satul Chunyo, situat pe versantul vestic, nu simte nimic de pe urma vijeliilor ce se abat peste abruptele pante învecinate; dar apa lui este grozav de rea, compoziţiei sale salino-nitrice îşi datorează pustietatea ce desparte Usagara de Ugogo, numele de Marenga Mkali, adică „apă amară”.

Cu tot gustul lui nespus de dăunător gâtlejului, arabii şi băştinaşii beau fără teamă acest lichid nitros şi nu suferă de pe urma lui; însă au mare grijă să-şi împiedice animalele de povară de a bea din puţuri. Neştiind acest lucru, ignorând chiar punctul de unde începea exact câmpia cea rea, am lăsat să-mi fie duse animalele la adăpat, cum se făcea întotdeauna la capătul unui marş, şi rezultatul a fost dezastruos: cele cruţate de îngrozitoarea mlaştină a Makatei au fost răpuse de puţurile lui Chunyo. La mai puţin de cinci zile după plecarea noastră din Chunyo sau Marenga Mkali, cinci din cei nouă măgari care-mi mai rămăseseră, dobitoacele cele mai sănătoase, căzură victime apelor vătămătoare.

La ieşirea din neospitalierul Chunyo, caravana noastră era într-adevăr impozantă: aproape patru sute de oameni, multe puşti, steaguri, tobe, trâmbiţe, strigăte, un tărăboi cumplit”.

Ceata era condusă de şeicul Hamed, care primise din partea lui Thani şi a mea misiunea de a ne călăuzi prin temutul Ugogo, o alegere nefericită, după cum se va vedea mai târziu.

De la Chunyo la Ugogo sunt 30 de mile şi distanţa trebuie să fie străbătută în treizeci şi şase de ore, ceea ce face ca oboseala să fie mai mult decât dublul celei obişnuite.

Între aceste două puncte se întinde Marenga Mkali, unde nu găseşti un strop de apă. Cum o caravană mare, să zicem, de peste două sute de oameni, rareori face, în medie, mai mult de o milă şi trei sferturi pe oră, acest traseu de treizeci de mile cere şaptesprezece ore de rezistenţă, sub un soare ucigător, fără apă şi cu prea puţină odihnă.

De obicei, apa este ceva frecvent în sudul Africii, de unde rezultă faptul că în această regiune caravanele nu au fost silite să recurgă la burdufe, cum sunt „khirbeh” în Egipt sau „mushok” în anumite părţi ale Indiei. Putând să străbată în două zile districtele secetoase, fiecare ia cu dânsul doar o mică ploscă şi se mulţumeşte să viseze la

cantitatea de apă pe care o va înghiţi la locul înzestrat cu apă.

Deşertul e monoton; marşul este îngreuiat din această cauză. Pe lângă oboseală, m-au cuprins frigurile primejdioase şi mi-au ars până şi măduva din mine. Pâlcurile de antilope, de zebre, de girafe, adevărate minuni vii. ale Africii, galopând pe câmpie, nu aveau niciun farmec pentru mine şi nu-mi distrăgeau atenţia de la criza grozavă care mă scutura. Spre sfârşitul primei etape, îmi era cu neputinţă să mă ţin pe măgar. Nici nu ne puteam opri, până a doua zi, când străbătusem doar o treime din pustiu. Le-am cerut deci soldaţilor să mă ducă într-un hamac, unde am căzut într-o letargie adâncă. Totuşi, febra a încetat, în cursul nopţii, şi la trei dimineaţa, cinci a sunat adunarea, îmi pusesem cizmele şi pintenii şi, cantotdeauna, încălecasem iarăşi pe animalul meu şi-mi conduceam oamenii.

La ceasurile opt, făcusem 32 de mile. Deşertul era străbătut; intram în Ugogo, această provincie care pentru oamenii mei era un motiv de teamă, pentru mine un „Pământ al Făgăduinţei”. Tranziţia de la pustietate la „Pământul Făgăduinţei” era foarte gradată şi lină.

Trecu multă vreme până să se rărească junglele, să se ivească terenurile desţelenite. În sfârşit, se arătară: nu erau încă semne de culturi, pământul era gol. Marşul continuă; ierburile şi vegetaţia acoperiră colinele situate în dreapta noastră, paralel cu ruta noastră. Apoi urmară păduri pe povârnişuri, în sfârşit se văzură întinse ogoare cultivate. Un mare val de pământ roşcat, acoperit de plante sălbatice, graminee şi trestii, fu urcat, şi se deschiseră dinaintea noastră câmpurile cu grâne pe care le căutasem.

Intrasem de un ceas în Ugogo. Priveliştea nu era ce mă aşteptam. Îmi închipuisem un platou râpos, dominând cu câteva sute de metri deşertul şi dezvăluind brusc caracteristicile ţinutului. În locul lui, o tranziţie făcută pe nesimţite; la ieşirea din mijlocul buruienilor înalte ce precedaseră locurile cultivate, intrasem în adâncurile unor

mai înalte tulpini de *sorgo*, şi, cu excepţia câtorva coline depărtate, lângă Mvumi, unde locuia Marele Sultan, primul trib căruia trebuia să-i plătim tribut, panorama era extrem de limitată.

Cu toate acestea, în împrejurimile primului sat, apărură, câteva trăsături tipice pentru Ugogo: era o vastă câmpie, când plată, când ridicată, ici uniformă ca o masă, colo prezentând movile încreţite, zbârlite de imense frânturi de stâncă, puse unele peste altele, ca şi cum copiii unui neam de titani s-ar fi amuzat să clădească cu ele. Deşi îngrămădite talmeş-balmeş, fiecare material din aceste mormane, aşchie colţuroasă sau bloc rotunjit, alcătuiau deluşoare miniaturale şi păreau să fi fost azvârlite la suprafaţă de către o violentă forţă subterană. Lângă Mvumi, unul din ele îmi atrase în mod special atenţia; văzut printre ramurile unui bătrân baobab, aducea atât de bine cu turnurile pătrate, masive, ale străvechilor fortăreţe, încât timp de o clipă am fost măgulit de asemenea descoperire extraordinară, care scăpase observaţiei predecesorilor mei în Africa Orientală. O privire aruncată mai de aproape îmi risipi iluzia; era un simplu cub stâncos, având patruzeci de picioare pe fiecare latură.

Baobabii jucau şi ei un rol deosebit de însemnat în această scenă; pe toate terenurile cultivate nu se zăreau alţi copaci. Probabil, că situaţia se explica prin două motive: întâi, lipsa securilor necesare pentru a doborî asemenea masă, al doilea, făina pe care, în perioadele de foamete, o poate furniza fructul colosului, făină comestibilă în lipsă de altceva.

Primele cuvinte care mi-au izbit urechea în această provincie ieşiră din gura unui ugogo robust, destul de vârstnic, care păzea cu indolenţă nişte vaci, dar care, la apropierea mea, vădi un v. u interes pentru acest străin în flanelă albă şi purtând pe *el* p o cască de plută, „Hawkes”, brevetată contra soarelui, Cum mă zări, strigă cu un glas ce se putea auzi cale de o milă:

— *Yambo*, Musungu; *Yambo*, *bana*, *bana*!

Efectul produs fu elfictrizant; nici nu rosti bine numele de Musungu, că tit satul fu în forfotă. Localnicii fură cuprinşi pe rând de emoţie: toate sătuleţele înşirate în apropierea drumului, remarcând agitaţia stârnită în primul, căzură pradă aceleiaşi frenezii subite. O mulţime înfierbântată, bărbaţi, femei şi copii, toţi aproape la fel de goi ca şi Adam şi Maica Eva în prima lor dimineaţă, în grădina raiului, se ţinură după Musungu, împingându-se, bătându-se şi îmbrâncindu-se pentru a-l privi mai bine, făcându-mi o primire cât se poate de triumfală. Pentru întâia oară, era văzut un alb în această parte din Ugogo. Strigăte admirative ca: „Hai-li-i-i” şi o larmă confuză izbucneau în mijlocul zarvei şi-mi izbeau urechea, în mod nu prea plăcut, întrucât multe le socoteam neobrăzate! O tăcere respectuoasă şi o comportare mai rezervată ar fi câştigat stima mea, dar, o, puteri care slujiţi la păstrarea etichetei în Usungu, ţara albilor, rezervă, respect şi stimă sunt termeni necunoscuţi în sălbaticul Ugogo.

Până atunci mă comparam cu un neguţător din Bagdad, călătorind în mijlocul kurzilor şi vânzându-le mătăsurile sale de Damasc, covoarele de Kefieh şi alte obiecte de lux; acum eram nevoit să-mi scad din pretenţii şi să mă consider un fel de maimuţă dintr-o grădină zoologică.

Unul din oamenii mei îi rugă să vocifereze mai încet; seminţia aceea pusă pe rele îi închise gura ca unei fiinţe nedemne să vorbească unor wagogo! M-am întors spre arabii mei, ca să le cer sfatul.

— Nu-i lua în seamă, îmi spuse bătrânul Thani, întotdeauna înţelept, sunt câini care, pe lângă lătrat, mai şi muşcă.

La ora nouă, ne aflam în tabăra noastră, aproape de satul Mvumi. Curioşii soseau întruna; în pofida împrejmuirii de spini, se înghesuiau pentru a-l întrezări pe Musungu, a cărui prezenţă era acum cunoscută în întregul district. Peste două ceasuri, însă, am uitat de curioşi şi de eforturile lor, căci, deşi am luat repetate doze de chinină, frigurile au pus iarăşi stăpânire pe mine, scuturându-mă

zdravăn.

A doua zi, străbăteam cele opt mile ce ne despărţeau de Mvumi de apus, sat locuit de „sultanul” districtului. Abundenţa şi varietatea proviziilor, care curseseră în *boma* noastră, adevereau din plin tot ce mi se spusese despre bogăţia acestui teritoriu. Lapte dulce şi covăsit, porumb, *sorgo*, mei, miere, fasole, unt topit, arahide, un fel de bob semănând cu un fistic mare sau cu o migdală, pepeni galbeni, h arbuji tămâioşi, dovleci, castraveţi ne fură aduse şi vândute pentru *merikani*, *kaniki*, mărgele albe americane şi mărgele roşii zise de mărgean, *sami-sami* sau *samsam*.

Acest târg şi negoţ, care ţinură de dimineaţă până seara, îmi amintiră de tradiţiile comerciale ale abisinienilor şi ale tribului Galla. În provinciile estice, şefii caravanelor venind dinspre ţărm sunt siliţi să trimită oameni cu pânzeturi prin sate, pentru a cumpăra acolo cele necesare. În Ugogo, băştinaşii vin din proprie iniţiativă la caravane şi le aduc toate produsele pe care le au pentru schimb. Vânzătorii noştri dovediră o grabă nespusă; cele mai neînsemnate petice de pânzeturi, albastre sau albe, fură primite bucuros, chiar şi o bucată veche, tocită şi răstocită, purtată în jurul mijlocului.

A doua zi, ne-am odihnit. Fixasem ziua aceea pentru a-i duce Marelui Sultan din Mvumi tributul, a cărui omisiune ar fi aprins războiul. Dis-de-dimineaţă, prudentul prevăzător Thani şi activul Hamed se ocupară de această îndatorire importantă. Fură trimişi doi sclavi credincioşi de-ai lor, buni de gură, meşteri în negocieri, în stil orien –, tal, cunoscând bine căpeteniile şi ciudăţeniile ţinutului. Aceştia i-au dus sultanului, în numelenoşti u, douăzeci şi patru de metri de stofe diferite: opt metri de *kaniki* în numele şeicului Hamed, opt de *merikani* satinat, trimis de şeicul Thani; în sfârşit, patru metri de *barsati* şi tot atâţia de *dabwani ulyah*, din partea lui Musungu. Era doar un aconto.

După un ceas, sclavii se întoarseră. Îşi bătuseră gura de pomană: ofranda, socotită neîndestulătoare, nici nu

fusese măcar primită.

— Uf, rău om! îmi spuse bătrânul Thani, relatându-mi rezultatul demersului, rău om este acest sultan, rău, rău! Le-a răspuns solilor noştri: „Musungu este om de seamă; este o mare căpetenie, este foarte bogat, am văzut trecând mai multe caravane de-ale lui. Va plăti deci patruzeci de dori (120 de metri), iar arabii, fiecare câte doisprezece dori; căci ei înşişi au caravane bogate. În zadar îmi tot repetaţi că alcătuiţi cu toţii o singură caravană. Dacă aşa ar sta lucrurile, de ce aţi avea atâtea steaguri şi corturi? Duceţi-vă şi vă întoarceţi cu şaizeci de dori; mai puţin n-am să primesc”.

Auzind asemenea pretenţii exorbitante, i-am sugerat şeicului Thani că, dacă ar fi avut douăzeci de wasungu înarmaţi cu carabine, Winchester cu repetiţie, poate că sultanul mi-ar fi plătit el mie tribut, dar Thani se rugă şi insistă să fiu precaut, ca nu cumva cuvintele mele mânioase să-l irite pe sultan, făcându-l să ceară tribut dublu, căci era foarte capabil de aşa ceva.

— Iar dacă preferi război, zise şeicul, toţi pagazii vor dezerata şi te vor lăsa, împreună cu pânzeturile, în voia acestor wagogo.

Dar m-am grăbit să-i potolesc temerile, spunându-i că pusesem de o parte o sută douăzeci de dori de stofă pentru *honga*, ceea ce îmi permitea să dau patruzeci fără greutate. După care i-am ordonat lui Bombay să desfacă balotul şi l-am rugat pe Thani să binevoiască a lua stofa ce ar putea conveni sultanului.

Stând şi judecând liniştit, şi urmând şi sfatul şeicilor Hamed, ca şi al celor doi sclavi ai lor, bunul arab mă povăţui să trimit numai doisprezece dori, dintre care trei de *ulyah*, lăsându-le trimişilor noştri grija de a pleda retoric pentru a-l convinge pe sultan că Musungu nu avea atâtea bagaje decât fiindcă ducea cu dânsul două *mashiwa* (bărci), care nu puteau fi de niciun folos cârmuitorului unor ţări lipsite de ape şi lacuri. Nu-i nevoie să spun că acest sfat plin de înţelepciune căpătă aprobarea mea.

Sclavii plecară din nou, de astă dată cu 30 de dori şi

petrecuţi de toate urările noastre pentru succesul mesajului lor. După un ceas, se întoarseră cu mâinile goale, dar fără să fi isprăvit treaba. Căpetenia mai pretindea de la Musungu şase dori de *merikani*, plus zece şiraguri de mărgele negre şi douăsprezece dori de la arabi. Îi fură trimise, le luă, pe urmă adăugă că stofa Musungului fiind scurtă şi cea a arabilor grosolană, mai cerea iar de la Musungu trei dori mari, iar de la ceilalţi cinci dori de *kaniki*.

L-am pus să măsoare stofa pe omul care avea cele mai lungi braţe din caravana mea, după tipicul din Kigogo, şi i-am trimis-o cu Bombay.

Cât despre arabi, protestară aproape disperaţi; spuneau că asta ar însemna să se ruineze şi din cei cinci dori ceruţi, nu dădură decât doi, rugându-l stăruitor pe sultan să considere stofa primită drept un tribut just şi foarte onorabil. Dar, de fel dispus să ţină seama de aceste propuneri, sultanul din Mvumi profită de ocazie pentru a pretinde ca restul să-i fie plătit în stofe mai preţioase: opt metri de *ulyah*, patru de *barsati kitambi*. Am fost nevoiţi să înghiţim şi asta şi micul tiran îşi căpătă stofa, însoţită de suspinele disperate ale lui Thani şi blestemele cumplite ale lui Hamed.

Foarte agreabil mai este postul de şef de district în acest ţinut, n-am ce zice, o sinecură încântătoare şi cât se poate de rentabilă, câtă vreme „sultanul” are de-a face cu neguţători arabi timizi, care se tem să se arate cât de cât independenţi şi pe picioarele lor, de teamă ca nu cumva să fie storşi de pânzeturi. Dintr-o singură *boma*> individul nostru scosese o sută optzeci de metri de *merikani*, *kaniki*, *barsati* şi *dabwani*; douăzeci şi opt de metri de stofă de calitate superioară, ca *rehani*, *sohari*, *dabwani*, *ulyah* şi zece şiraguri de perle negre într-o singură zi, una peste alta, aproape cincizeci de dolari, ceea ce reprezintă un venit frumuşel pentru o căpetenie din Ugogo.

A doua zi, la 27 mai, am părăsit această reşedinţă regală, scuturându-ne bucuroşi praful de pe picioare, şi ne-am continuat marşul spre vest.

Cinci măgari îmi muriseră în ajun, de pe urma apelor nitroase din Marenga Mkali. Înainte de plecare, m-am dus să mă uit la stârvurile lor; nu mai rămăseseră dintr-înşii decât oasele, complet curăţate de hiene şi pe care puseseră stăpânire o armie de ciori cu cravate albe.

Trecând pe lângă numeroasele sate din drum, am constatat că întreg ţinutul nu este decât un vast grânar.

Numărând cu zecile de oameni adunaţi de-a lungul drumului pentru a se holba cu priviri lacome la Musungu, nu m-au mai surprins pretenţiile împovărătoare ale căpeteniei lor. Căci sărea în ochi că n-ar fi avut decât să întindă mâna, ca să pună stăpânire pe tot ce posedam noi, şi am început să capăt o părere mai bună despre un popor, care, având certitudinea forţei sale, se abţinea s-o folosească; despre un popor destul de inteligent pentru a pricepe că interesul lui era să lase caravanele să circule, fără a le impune decât o taxă de tranzit, fără a încerca să comită vreo silnicie.

Sate pretutindeni: de la Mvumi până în districtul următor, am văzut nu mai. puţin de douăzeci şi cinci, împrăştiate în câmpia roşcată, care, în ciuda naturii sale neospitaliere era mult mai bine cultivată decât destule din provinciile străbătute de la plecarea din Bagamoyo.

Ajunşi la *borna* noastră din Matamburu, am găsit acolo aceeaşi afluenţă de curioşi, aceeaşi ardoare de a ne vedea, aceleaşi hohote de râs, aceleaşi strigăte de uimire provocate de exteriorul sau de purtările noastre, care putea să le pară ridicole. Arabii fiind „wakonongo”, călători pe care erau deprinşi să-i vadă zi de zi, se bucurau de o imunitate completă faţă de sâcâielile la care eram supuşi noi.

Căpetenia, un om de statură herculeană, cap masiv, bine înşurubat pe umeri puternici, că ai lui Milon din Creiona*, se arată foarte rezonabil. Mai puţin puternic decât „sultanul” din Mvumi, deşi avea sub stăpânire patruzeci de sate şi forţe suficiente pentru a ne asupri, dacă ar fi vrut, acceptă cele patru dori trimise.ca preliminarii înălţimii sale şi se declară satisfăcut dacă

Musungu şi arabii îi mai trimiteau încă o dată pe atât.

Cum pretenţiile lui erau foarte rezonabile, micul târg fu încheiat pe dată, spre mulţumirea tuturor a, şi curând kirangozi-ul şeicului Hamed vesti plecarea pentru a doua zi dimineaţă.

La ordinele aceluiaşi şeic, kirangozi-ul se ridică pentru a cuvânta în faţa oamenilor adunaţi din cele trei caravane.

— Cuvinte, cuvinte din partea lui Bana! strigă el. Luaţi aminte, kirangozis! Ascultaţi, fii ai Unyamweziului! Călătoria este statornicită pentru mâine! Drumul este întortocheat şi rău, rău! Jungla este acolo, în jurul nostru, şi mulţi wagogi sunt ascunşi în ea! Wagogii străpung cu lancia pe pagazi şi taie gâtul celor care cară *mutumba* (baloturi) şi *ushanga* (mărgele). Wagogii au fost prin tabăra noastră, ne-au văzut baloturile; la noapte ei vor da târcoale prin junglă: mâine să fiţi cu ochii-n patru, o, wanyamwezi! Staţi lipiţi unii de alţii, nu zăboviţi în urmă! Kirangozii vor merge încet, pentru ca cei slabi, cei bolnavi şi tinerii să poată ţine pasul cu cei puternici!

Faceţi două popasuri pe drum! Acestea sunt cuvintele lui *Bana* (Stăpân). Le auziţi, wanyamwezi? (un strigăt puternic este răspunsul afirmativ al tuturor a). Le pricepeţi bine? (alt cor aprobativ); atunci, Bas, şi, acestea fiind zise, elocventul kirangozi se retrase în adâncul nopţii întunecoase şi în coliba lui din paie.

Marşul spre Bihawana, tabăra noastră următoare, fu anevoios şi lung. A trebuit să străbatem o junglă neîntreruptă de salcâmi spinoşi şi ghimpi, să urcăm povârnişuri şi, în cele din urmă, să trecem peste o câmpie dogoritoare, în vreme ce soarele ne topea de tot, devenind din ce în ce mai fierbinte, pe măsură ce ne apropiam de miezul zilei, până ce păru că scorojeşte orice strop de vitalitate al naturii neînsufleţite, în vreme ce zarea se nălbea ca văpaia unui cuptor încins şi era de nesuportat pentru privirea îndurerată „care căuta în zadar un refugiu. Mai multe cursuri de apă înnisipate, în albia cărora rămăseseră întipărite urmele multor picioare de elefanţi,

au fost, de asemenea, trecute în această etapă. Albiile acelor râuri secate aveau înclinarea sud-est şi sud.

În mijlocul acestei câmpii scrumite de anfiţă, se înălţa satul Bihawana, aproape de nedesluşit, de departe, din pricină că bordeiele sale erau extrem de scunde, neatingând înălţimea ierburilor nălbite din jur, care fumegau în canicula nemăsurată.

Tabăra noastră era o încăpătoare *borna*, aflată la distanţă de vreun sfert de milă de terabe-ul căpeteniei. Curând după sosirea noastră în tabără, am primit vizita a trei wagogi, care mă întrebară dacă nu cumva am întâlnit pe drum pe un mgogo însoţit de o femeie şi un copil. Eram gata să le răspund, cu deplină nevinovăţie: „Da", când Mabruki, totdeauna precaut şi plin de vigilenţă pentru interesele stăpânului său, îmi ceru stăruitor să nu le răspund, deoarece wagogii, după obiceiul lor, mă vor învinui că le-am făcut felul drumeţilor şi vor cere să plătesc pentru ei o despăgubire. Indignat de şarlatania căreia eram pe cale să-i cad victimă, mă pregăteam să ridic biciul şi să-i dau afară din tabără plesnindu-i cum meritau, când Mabruki interveni din nou, cu glas tunător, şi îmi atrase luarea aminte că fiecare lovitură mă va costa trei-patru dori de pânzeturi.

Şi, cum nu eram dornic să-mi potolesc furia cu asemenea cheltuială, am fost nevoit să-mi înghit mânia, aşa că cei trei wagogi au scăpat de pedeapsă.

În ziua următoare, ne-am odihnit, ceea ce a fost pentru mine o mare uşurare; frigurile, ţinându-se de astă dată două săptămâni în şir, mă făceau să sufăr cumplit şi mă împiedicau să-mi pun în ordine însemnările în fiecare seară, cum mă deprinsesem la încheierea unei etape de marş.

Căpetenia din Bihawana, deşi supuşii lui erau înclinaţi la rele şi gata de hoţii şi omor, se arătă cumpătată şi se mulţumi cu un tribut de 3 dori. De la dânsul am căpătat veşti despre cea de-a patra caravană a mea, care se distinsese într-o luptă purtată cu câţiva supuşi nelegiuiţi de-ai lui. Soldaţii mei uciseră doi inşi care, după ce

rătăciseră doi fugari de-ai mei, încercaseră să-şi însuşească un balot cu pânzeturi şi un coş cu mărgele; sosind la timp, soldaţii împiedicaseră fărădelegea. Căpetenia gândea că, dacă toate caravanele ar fi fost la fel de bine păzite ca a mea, s-ar fi săvârşit mai puţine prădăciuni la drumul mare, părere pe care am aprobat-o din toată inima.

Tem & e-ul căpeteniei următoare, prin al cărei teritoriu treceam, la 30 mai, se afla la Kididimo, la numai patru mile de Bihawana. Ruta trecea de-a lungul unei câmpii alungite, printre două coame deluroase, presărate cu numeroşi baobabi giganţi.

Nimic mai mohorât decât înfăţişarea satului Kididimo. Totul este încins de soare până la alb, până şi chipurile locuitorilor, care par lipsite de sânge, sub reflexul acestei albeţe uniforme înconjurătoare. Apa puţurilor, singura din împrejurimi, avea o odoare execrabilă. Ne-a îmbolnăvit măgarii; doi din ei au murit după un ceas, din această pricină. Oamenilor, ea le-a produs dfireri de măruntaie, greţuri şi o iritare a tuturor organelor, care a stârnit cele mai aprige blesteme împotriva ţinutului şi a imbecilului său cârmuitor, iritare ce a ajuns la culme când, după ce purtase negocieri cu privire la tribut, Bombay veni să ne spună că sultanul pretindea zece dori şi nici în ruptul capului nu voia să-şi schimbe hotărârea căci în măreţia lui sporise tributul din clipa auzirii veştii că a sosit Musungu în persoană.

Totuşi, slăbit de friguri şi aproape sleit de puteri, nu aveam chef să contest suma, aşa că sultanul îşi primi plata fără multă vorbă. Arabii continuară însă negocierile; se prelungiră până seara şi până la urmă nu dădură decât opt dori fiecare.

Între Kididimo şi Nyambwa, districtul sultanului Pembera Pereh, se afla un codru întins în lung şi în lat, sihlă şi junglă, locuit de elefanţi, rinoceri, zebre, căprioare, antilope şi girafe.

Plecaţi în revărsatul zorilor, am intrat în junglă, ale cărei liziere de copaci mari şi ale cărei linii întunecate se

desluşesc perfect din *borna* la Kididimo. După două ore de marş, ne-am oprit pentru a ne odihni şi a mânca la marginea unei salbe de mici heleşteie cu apă dulce, înconjurate de petice de vegetaţie de un verde viu, unde animalele sălbatice se adunau în număr mare, judecând după urmele multiple şi recente ce se vedeau prin jur. Un *nullah* îngust, adăpostit de frunziş des, ne oferi un refugiu excelent împotriva scânteierii soarelui.

La amiază, cu setea potolită şi foamea satisfăcută cu ploscile umplute, am ieşit din umbră pentru a intra iarăşi în arşiţa orbitoare a văzduhului învăpăiat. Când în junglă, când în afara hăţişului sau într-o pădure foarte răritǎ, apoi, în mijlocul unor mari ierburi albite ca mărăcinişul, al arborilor de gumă şi al spinilor, răspândind un miros tare, ca de grajd; apoi, prin boschete de mimoze şi colonii de baobabi, într-un ţinut mişunând de vânat ales, dar ale cărui vietăţi, ce se arătau deseori, n-aveau să se teamă de armele noastre mai mult decât dacă am fi rămas pe ţărmul Oceanului Indian.

Un marş forţat ca al nostru nu îngăduie nicio zăbovire, niciun ocol. Lăsasem în urmă apa la amiază, pentru a nu mai regăsi un singur strop decât la capătul a douăzeci şi patru de ore, aşa că trebuia să mergem repede şi vreme îndelungată, dacă nu voiam să suferim de o sete turbată şi demoralizantă.

Nu ne-am oprit decât la sfârşitul zilei; după ce ne-am străduit curajos, la scăpătatul soarelui, am poposit fiind încă la două ceasuri de tabăra din Nyambwa. În noaptea aceea, oamenii noştri şi-au făcut bivuacul sub copaci, înconjuraţi de un codru des, întins pe mile şi mile săvurând răcoarea şi nefiind ocrotiţi nici măcar de o pălărie, în timp ce eu gemeam şi mă zvârcoleam în fundul cortului, luptând cu frigurile dezlănţuite.

Soarele tocmai se ivise, când caravanele noastre, sau salba de caravane, porniră iar la drum, desfăşurându-se într-un lung şir indian. Priveliştea era limitată. Ne aflam tot în pădure; în dreapta şi-n stânga, adâncuri întunecate, deasupra capetelor noastre, o panglică de cer sticlos, pe

care pluteau nori uşori. Niciun zgomot, cu excepţia câtorva note stinghere aruncate din zbor de vreo pasăre, de cântecul vreunui hamal, zumzetul vreunei conversaţii sau un strigăt de bucurie, lagându-l că ne apropiam de apă. Unul din pagazii mei, ostenit şi bolnav, căzu fără să se mai ridice. Ultimul om din caravană trecu pe lângă el când agoniza.

La şapte, eram la Nyambwa, unde apa este minunată, şi beam, toţi, cu lăcomia unor cămile însetate. Întinse câmpuri cu grâne vestiseră vecinătatea satelor şi-i îndemnaseră pe oamenii noştri să zorească pasul. Când ne-am apropiat de zona populată, am văzut alergând mulţimea de wagoga; curând tineri şi bătrâni de ambe sexe alcătuiră, la trecerea noastră, o gloată compactă. Aceste demonstraţii de simpatie, lipsite de măsură, treziră din partea supraveghetorului caravanei mele, marinarul, anumite remarci caracteristice:

— Ei, bine, pe legea mea, ăştia trebuie să fie nişte ugogieni get-beget, fiindcă ştiu că ne tot privesc! Privesc iarăşi, nu se mai satură căscându-se la noi! mai că-mi vine să-i pocnesc peste mutră!

De fapt, purtarea acestor wagogi din Nyambwa era o exagerare a comportării avute, în general, de neamul lor. Până în clipa aceea, cei pe care îi întâlnisem se mulţumiseră să privească şi să ţipe; dar de data aceasta întreceau orice margine şi mânia mea crescânda faţă de insolenţa lor excesivă se descărcă pe spinarea unuia dintre ei: l-am apucat de ceafă pe cel mai zurbagiu şi, până să-şi vină în fire din uimirea lui, l-am tăbăcit zdravăn cu cravaşa folosită pentru câini, lucru cu care s-a desfătat prea puţin.

Această măsură stârni din partea tribului de privitori şi gură-cască toată puterea lor nativă de vociferări şi injurii, domeniu în care erau deosebit de înzestraţi. Reacţia lor aducea cu aceea a unor cotoi înfuriaţi, îşi stropeau cuvintele cu un fel de şuierat care le îmbucătăţea şi semăna, totodată, cu un lătrat.

Atât cât pot înregistra şi silabisi eu fonetic, exclamaţia era: „haşt”, rostită pe un ton ţipător, în

crescendo. Se roteau de colo-colo, în sus şi-n jos, întrebându-se în mod retoric:

— Oare se cade ca wagogii să fie bătuţi ca nişte sclavi de către acest Musungu?

Un wagog este un Mguana (Om liber); nu este deprins să fie bătut-haşt.

Dar de câte ori făceam o mişcare, vânturându-mi spre ei cravaşa, fanfaronii aceia grozavi găseau că este mai cuminte să se mişte la distanţă respectabilă de iritatul Musungu.

Dându-mi seama că puţină bărbăţie şi o demonstraţie de forţă erau tocmai ceea ce trebuia de mult acestor wagogi şi, că în împrejurarea la care mă refer mă scutea de sâcâieli, am recurs la biciul meu, al cărui şfichiu lung trosnea ca un foc de pistol de câte ori depăşeau limitele moderaţiei. Câtă vreme nu ne stinghereau cu insistenţele lor decât privindu-ne şi comunicându-şi unul altuia observaţiile şi opiniile asupra tenului meu, a îmbrăcăminţii şi gătelii, mă resemnam cu spirit filosofic să le suport în tăcere amuzamentul; dar când se grămădeau peste mine, abia lăsându-mi loc să înaintez, câteva şfichiuieli viguroase şi rapide în dreapta şi-n stânga, cu pleazna mea foarte utilă, curăţau de-ndată drumul.

Pembera Pereh era ciudat, un omuleţ bătrân, foarte scund şi ar fi cu totul neînsemnat, dacă n-ar fi cea mai mare căpetenie din Ugogo, având chiar un fel de suzeranitate asupra multor altor triburi. Cu toată puterea sa, era foarte prost îmbrăcat, mai mizerabil decât mai toţi supuşii săi, şi veşnic jegos, veşnic unsuros, veşnic cu gura murdară; dar din excentricitate, nu din tembelism. Altfel, era neîntrecut ca judecător, înţelept; totdeauna avea la îndemâna o chichiţă pregătită ca să smulgă pânzeturi de la arabii slabi de înger care fac negoţ în fiecare an cu Unyanyembe-ul şi rezolva lesne cazuri judiciâre ce ar lăsa încurcat pe un om obişnuit.

Şeicul Hamed, conducătorul nostru, era încă şi mai pitic, părând o imitaţie a celuilalt Prichindel, faimos. O fiinţă scundă de tot, scundă şi fragilă, care compensa

proporţiile sale reduse printr-o activitate uluitoare. Nu se odihnea niciodată. Chiar în timpul popasurilor, îl vedeai pe acest prichindel învârtindu-se întruna, foindu-se de la un capăt al *bornei* la celălalt, într-un necontenit du-te-vino, iscodind, sâcâindu-ne, deranjând totul şi tulburând toată lumea.

Baloturile nu trebuiau să fie amestecate, nici lăsate aproape de ale sale, nici aranjate în cutare sau cutare chip. Avea un fel al lui favorit de a-şi îngrămădi mărfurile şi rămânea la faţa locului ca să vadă dacă tipicul e îndeplinit. De la prima privire alegea locul cel mai bun pentru a-şi aşeza cortul şi nu îngăduia să-i fie încălcat terenul. Văzându-l atât de plăpând, ţi-ai fi închipuit că, după un marş de zece – cincisprezece mile, va fi fericit să lase asemenea mărunţişuri pe seama oamenilor săi – dar nici pomeneală; nimic nu putea fi făcut bine, dacă nu era el de faţă; de altminteri, neostenit, cuvântul oboseală nu exista pentru dânsul.

Altă particularitate a caracterului său, însă aceasta mai comună, era de a fi foarte interesat. Nu era bogat, voia însă să facă avere şi îşi bătea mult capul pentru a scoate dintr-o *chukka* sau dintr-un şirag de mărgele tot ce se putea obţine; fiecare cheltuială nouă părea că-i smulge măruntaiele; era gata să verse lacrimi, cum mărturisea el însuşi, de câte ori se gândea la scumpetea alimentelor şi la exageratele tributuri pretinse în Ugogo. Motiv dublu pentru a ne asigura că vom rămâne cât mai puţin cu putinţă în Ugogo, unde hrana era atât de scumpă.

Ne făcusem deci tabăra la Myambwa, a cărei amintire va rămâne veşnic întipărită în mintea lui Hamed, din pricina necazului şi a vexaţiei îndurate. În vreme ce omuleţul se vânzolea prin tabără, absorbit să caute nod în papură, doi din măgarii săi se rătăciră în câmpul cu *sorgo* al lui Pembera Pereh. Cum îşi dădu seama de dispariţia lor, Hamed alergă de îndată cu oamenii săi în căutarea celor două*” dobitoace. Se întoarse seara fără a fi găsit nimic şi văicărindu-se aşa cum poate face numai un oriental când l-a lovit năpasta şi a pierdut doi măgari de Mascat, valorând

o sută de dolari. Şeicul Thani, care avea mai mulţi ani, mai multă experienţă şi înţelepciune, îl povăţui să-l înştiinţeze pe sultan de pierderea suferită. Socotind că sfatul era chibzuit, Hamed trimise doi sclavi la Pembera ca să-i explice afacerea şi căpătă această informaţie adusă de mesagerii săi: servitorii lui Pembera, găsind măgarii pe când mâncau sorpo-ul necopt aparţinând stăpânului lor, îi aduseseră acestuia, care voia să-i sechestreze pentru a-şi acoperi paguba căşunată de către sus-zisele dobitoace, dacă proprietarul lornu se învoia să-i trimită nouă dori de stofă de prima calitate.

Hamed fu cuprins de deznădejde. Nouă dori de stofă preţioasă, Şaptezeci şi doi de coţi, care ar valora în Unyanyembe douăzeci şi cinci de dolari! Nouă dori pentru un pumn de grăunţe valorând cel mult jumătate de chukka; era o pretenţie absurdă! Dar dacă nu plătea, i se lua o sută de dolari, cât reprezentau măgarii.

Se hotărî să se ducă la Pembera pentru a-i demonstra absurditatea reclamaţiei sale şi a-i oferi jumătate din dori, dovedindu-i că era mai mult decât dublul valorii grânelor consumate.

Când am ajuns acolo, sultanul, care bea din zori, era într-un hal de chercheleală, presupun că era starea lui normală, care nu-i permitea să asculte plângerea. În consecinţă, locţiitorul lui, un mnyamwed renegat, plecă urechea la replica lui.

Majoritatea căpeteniilor din Wagogo au în preajma lor câte un mnyamwed, care este sfetnicul, ministrul, mâna lui dreaptă, omul lor bun la toate, plămădit dintr-o mare doză de intrigărie, lăcomie şi agitaţie, încât de câte ori auzi că acest soi de om este şeful sfetnicilor unui sultan din Mgogo, te simţi tare ispitit să-l altoieşti. Majoritatea jecmănirilor la care sunt supuşi arabii sunt sugerate de aceşti vicleni renegaţi.

Cu neputinţă să obţină ceva de la dânsul: pretindea că, ori dăm nouă dori, ori sultanul păstrează măgarii, mnyamwedul se arăta mai neclintit decât sultanul.

Hamed plecă la fel cum venise. Ziua se scurse; nicio

veste asupra afacerii, drept care în noaptea următoare, cum vă puteţi închipui, Hamed nu izbuti să închidă un ochi. După întorsătura lucrurilor, însă, pierderea măgarilor, amenda mare plătită şi noaptea nedormită se adeveriră a fi o binecuvântare travestită, căci către miezul nopţii, un tâlhar mgogo îi vizită tabăra; în timp ce încerca să fure un balot de pânzeturi – fu descoperit pe loc de arabul iritat şi treaz şi pus pe goană imediat, cu un glonţ care îi şuieră pe la ureche.

Mnyamwedul încasase drept tribut, în numele stăpânului său beat, cincizeci şi unu de dori din partea celorlalte caravane ale noastre şi a celor şase care ne însoţeau; totuşi, fu neînduplecat faţă de nenorocosul şeic şi bietul Hamed plăti cele două dori amendă pentru a-şi recăpăta măgarii.

Ieşiţi din ogoarele de porumb ale lui Pembera, ne-am trezit într-o mare câmpie, la fel de netedă ca şi suprafaţa unui lac liniştit şi care furnizează sare wagogilor. Această imensă sărătură care se întinde de la Kanyenyi – pe ruta sudului – până dincolo de hotarele Uhumbei şi Uhanaramei – cuprinde numeroase heleşteie cu apă amară, ale căror maluri nu prea ridicate sunt acoperite de o eflorescenţă nitrică. Peste două zile, ajungând pe creasta care desparte Ugogo şi Uyanzi, îmbrăţişăm cu privirea această vastă câmpie, de-o întindere de peste o sută de mile pătrate. Se poate să fie o iluzie, însă mi s-a părut că văd largi pânze de apă, de un albastru-cenuşiu, care m-au făcut să presupun că această câmpie nu era decât o parte dintr-un mare lac sărat de odinioară. Wahumbii, care se găsesc în mare număr la Nyambwa până la hotarul ţinutului Uyanzi, le-au spus oamenilor mei că la nord este o „Măji Kuba” – adică o apă mare.

Mizanza, unde ne-am aşezat tabăra următoare, este situat într-un crâng de palmieri, cam la treisprezece mile de Nyambwaf. De îndată ce mi-a fost ridicat cortul, m-am îngropat sub cuverturi, scuturat din nou de friguri, care mă apucau periodic, de când străbătusem Marenga Mkali. Convins că o zi de popas, permiţându-mi să-mi iau regulat

nepreţuita chinină, va fi de ajuns ca să mă vindec, l-am rugat pe bunul Thani să-i ceară lui Hamed să nu călătorească în ziua următoare, pentru a putea să scap de aceste accese repetate ale virulentei boli care mă aduseseră rapid într-un hal făr' de hal; eram numai piele şi oase şi mi se sleiseră toate puterile.

În dorinţa lui de a ajunge la Unyanyembe înaintea celorlalţi, pentru a-şi plasa stofa mai avantajos, micul şeic răspunse că nu se putea opri pentru Musungu. Când Thani îmi transmise aceste cuvinte, am spus să i se comunice lui Hamed că Musungu nu avea de loc de gând să-l oprească din drum, că avea destui oameni şi destule puşti pentru a duce la capăt şi singur călătoria prin ţinutul Ugogo şi că spera că Hamed nu-l va aştepta.

Nu ştiu din ce motiv micul arab îşi schimbă hotărârea, fapt este că trâmbiţa lui nu dădu semnalul plecării şi a doua zi era tot cu noi.

Am început să-mi iau chinina încă din faptul zilei; la ora şase, a doua doză, apoi a treia. Pe scurt, înainte de amiază luasem patru doze, în total cincisprezece hapuri. Efectul lor se manifestă printr-o transpiraţie îmbelşugată, care-mi udă flanelele, lenjeria, cuverturile, ca şi cum ar fi fost muiate în apă. Apoi, m-am ridicat din pat, plin de recunoştinţă pentru preţiosul medicament ce mă descotorosea de chinurile îndurate vreme de două săptămâni.

În ziua aceea, cortul meu falnic, şi steagul american, care fâlfâia mereu, atraseră privirile sultanului din Mizanza şi îmi aduse vizita acestui puternic personaj. Cum era vestit printre arabi fiindcă îl sprijinise pe Manwa

Sera în războiul purtat de/acesta împotriva şeicului Sny Bin Amer – despre care Burton şi apoi Speke au vorbit cu atâtea elogii – şi cum, pe lângă aceasta, era, după căpetenia din Myambwa, cel mai însemnat şef din Ugogo, fireşte că eram tare curios să-l văd.

Intrând în cortul meu, a cărui perdea era ridicată pentru dânsul, bătrânul domn fu atât de surprins de înălţimea mea şi aranjamentul acestei case de pânză, încât

lăsă să-i cadă fâşia de stambă, singura sa ocrotire împotriva răcoarei nopţii şi a arşiţei amiezii, dezvăluind astfel privirilor profane ale lui Musungu tristele şi îmbătrânitele ruine ale unui corp care trebuie să fi avut proporţii maiestuoase.

Fiul său, un flăcău de vreo cincisprezece ani, se grăbi să-l înştiinţeze respectuos, cu pietate filială, de goliciunea lui; la care căpetenia îşi puse la loc redusu-i veşmânt, făcând haz de această păţanie; apoi se aşeză şi dădu frâu slobod admiraţiei sale, faţă de obiectele ce alcătuiau mobilierul şi bagajul meu personal. După ce privise uluit, ca un nerod, masa pe care erau ceva veselă şi puţinele cărţi ce le aveam cu mine, după ce se holbă în faţa hamacului, a cărui suspendare îi păru efectul unei născociri magice şi după ce cercetă cuierele care-mi adăposteau hainele, exclamă:

— Hai li-i-i! Musungu este o mare căpetenie, ce vine din ţara lui ca să vadă ţinutul Ugogo.

Luându-mă apoi drept ţintă a curiozităţii sale, se minună de tenul meu palid, de părţii meu neîncreţit şi îmi puse această întrebare:

— Cum se face oare că ai rămas alb, în acest ţinut, când nouă, celorlalţi, soarele ne-a ars pielea până ce ne-a făcut-o neagră?

Văzând apoi casca mea de plută, şi-o puse pe capul lui lânos, ceea ce-l amuză grozav, ca şi pe mine. Mi-am luat armele şi am descărcat minunata puşcă cu repetiţie, Winchester, trăgând rapid cele şaisprezece focuri, pentru a-l face să priceapă remarcabila ei forţă ucigătoare. Rămase de o mie de ori mai uluit şi îşi exprimă convingerea că wagogii n-ar putea rezista lui Musungu într-o bătălie, fiindcă oriunde ar fi zărit un ugogo, asemenea puşcă l-ar ucide negreşit.

După aceea, i-am arătat carabinele şi revolverele, explicându-i mecanismele lor, până când, cuprins de un elan de entuziasm pentru bogăţiile mele, îmi spuse că-mi va trimite o capră sau un berbec, căci voia să fie fratele meu. I-am mulţumit pentru onoare şi i-am făgăduit că voi

primi cu dragă inimă orice va binevoi să-mi ofere.

Thani, care-mi servea drept tălmaci, îmi suflă că o căpetenie din Ugogo nu se cuvenea să plece niciodată cu mâinile goale. Am tăiat doi metri de *kaniki* şi i-am dărur vizitatorului meu. După ce examină şi măsură stofa, căpetenia mi-o dădu înapoi pe temeiul că Musungu era prea bogat pentru a se înjosi dăruindu-i doar o *shukka* Această pretenţie venind în urma încasării unui tribut de doisprezece dori, mi se păru cam prea din cale-afară; totuşi, cum solicitatorul urma să-mi facă un dar, i-am acordat încă o *shuklta*, care nu mai conta.

Credincios făgăduielii sale, căpetenia îmi trimise într-adevăr curând un berbec frumos, durduliu, a cărui coadă, lată era un ghem de grăsime, dar însoţit de cuvintele: „Fiind acum fratele lui, trebuia să-i trimit trei dori de pânză bună”. Cum preţul unei oi este doar un dori şi jumătate, am refuzat darul şi onoarea frăţească, explicând că darurile erau unilaterale şi că, întrucât plătisem un *hongo* şi îi trimisesem în dar un dori de *kaniki*, nu-mi dădea mâna să mă mai despart de pânzeturi fără o răsplată corespunzătoare.

În cursul după-amiezii, muri unul din măgarii noştri. Seara hienele veniră în număr mare pentru a se ospăta cu stârvul. Ultimengo, vânătorul nostru, cel mai bun trăgător dintre soldaţii mei, îşi luă puşca şi ucise doi din comeseni, de talie mai mare. Una din aceste hiene măsura* nu mai puţin de şase picioare din vârful botului până la capătul cozii; avea trei picioare diametru.

La 4 iunie, am ridicat tabăra. După ce am făcut cam trei mile spre vest, întâlnind câteva pânze de apă sărată, am apucat-o spre nord-est, urmând poalele colinelor care despart Ugogo de Uyanzi.

Trei ceasuri de marş ne făcură să ajungem până la Micul Mukondoku, teritoriu administrat de fratele sultanului din Mukondokul propriu-zis. Ne-am oprit pentru a plăti tributul. Doisprezece metri îi părură suficienţi căpeteniei acestui colţişor de ţară, unde nu se găsesc decât două sate, populate în mare parte de către wahumba

şi wahehe care şi-au părăsit tribul.

Wahumba este neam de păstori; locuieşte în colibe căptuşite cu tencuială din balegă de vacă, a căror formă conică este asemănătoare cu cea a corturilor tătărăşti din Turkestan.

După cele văzute de mine, wahumba alcătuieşte un neam frumos. Sunt înalţi, chipeşi şi bine clădiţi, au-capul mic, cu partea dinapoi foarte proeminentă; însă chipul lor este cu adevărat frumos. În zadar ai căuta printre ei buze groase şi nasuri turtite, dimpotrivă, gura lor este totodată mică, delicată şi are un format admirabil, nasul lor este drept ca al statuilor antice; este o trăsătură atât de răspândită la dânşii, încât de la bun început i-am botezat „Grecii Africii”.

Departe de a avea membre greoaie, ca oamenii din tribul wagogo şi alte seminţii ale acestei regiuni, au piciorul lung şi bine format, neted ca al unei antilope, au încheieturile fine, un gât subţire şi lung pe care capul, bine aşezat, se leagănă cu graţie. Îndemânatici, încă de mici, la toate exerciţiile atletice, păstori din născare, se căsătoresc între ei; astfel, îşi păstrează rasa pură; nu era unul, dintre cei văzuţi de mine, care să nu fi putut servi drept model unui sculptor pentru o statuie a lui Hylas, Antoniu, Dafnis sau Apollo.

La fel de frumoase ca şi bărbaţii, femeile au pielea foarte fină, foarte întinsă, cu granulaţia şi netezimea abanosului, şi de un negru intens; nu în nuanţa cărbunelui, ci un negru de cerneală.

Spirale din fire de alamă, în formă de cercei, coliere, brăţări, cingători – constituie – podoabele lor. Cingătoarea ţine o piele de capră sau de viţel care, pusă în eşarfă şi prinsă pe umăr acoperă jumătate din piept şi le cade până la genunchi.

Cât despre wahehe, putem spune că sunt romanii acestei zone africane.

Reluându-ne marşul după un ceas, ne-au trebuit alte patru ore pentru a ajunge la Mukondokul propriu-zis. Acest capăt al ţinutului Ugogo este peste măsură de

populat. Treizeci şi şase de sate înconjoară *tembe*-ul lui Swaruru, căpetenia districtului. Oamenii care veniră din aceste aşezări pentru a vedea fiinţele minunate, cu chip alb şi trup acoperit de lucruri atât de uimitoare şi având arme supranaturale, „care fac bum-bum la fel de iute cât ai număra pe degete”, formau o mulţime atât de numeroasă de sălbatici urlători, încât mi s-a părut cu neputinţă ca singurul scop al agitaţiei lor să fie simpla curiozitate. M-am oprit pentru a întreba ce se întâmplase şi de ce făceau atâta tărăboi. Un nemernic trupeş tot socotind cuvintele mele drept o deschidere a ostilităţilor, îşi încordă numaidecât arcul. Dar la fel de prompt am dus la urmă credinciosul meu Winchester cu treisprezece focuri, aşteptând doar să văd săgeata zburând ca să revărs soli de plumbi ai morţii în rândurile mulţimii. Dar mulţimea se topi la fel de iute cum se adunase, lăsându-l pe vânjosul Tersit şi doi, trei inşi nehotărâţi în bătaia carabinei mele dusă la ochi. O împrăştiere atât de rapidă a gloatei care, doar cu o clipă mai înainte, ne copleşea cu numărul ei, mă făcu să-mi aplec carabina şi să izbucnesc într-un râs cu hohote, din toată inima, la fuga caraghioasă a nimicitorilor de oameni.

Arabii care fuseseră atât de alarmaţi de lăudăroasa lor intruziune, acum se arătară gata să „încropească” un armistiţiu, ducându-şi misiunea la capăt, spre satisfacţia tuturora.

Câteva cuvinte de lămurire îi aduse pe curioşi în număr şi mai mare; iar vânjosul Tersit[28] care pricinuise tulburarea, plecă ruşinat şi stânjenit, sub presiunea opiniei publice.

Sosi atunci un om însemnat, care dojeni mulţimea pentru modul cum îl trataseră pe „străinul alb”; am aflat mai târziu că acest om de vază era a doua personalitate a districtului, după Swaruru.

— Wagogi, strigă dânsul, nu ştiţi oare că acest Musungu este un*inter ai*? (cel mai înalt titlu). Nu vine aci

28 Personaj cinic şi pesimist din tabăra grecilor, la asediul Troiei. Are rol înseninat în Troilus şi Cresida de Shakespeare (n. t.).

ca waconongo (arabii), să cumpere fildeş, ci pentru a ne vizita şi a ne face daruri. De ce îl hărţuiţi, de ce-i tulburaţi oamenii? Lăsaţi-l să treacă în pace, cu caravana lui. Dacă doriţi să-l vedeţi, apropiaţi-vă, dar fără să vă bateţi joc de el. Luaţi seama bine, cel dintâi dintre voi care va face dezordine va fi pârât marii noastre căpetenii, care va afla cum vă purtaţi cu prietenii lui. Acest crâmpei oratoric îmi fu tradus pe loc de şeicul Thani; după ce am înţeles ce rostise, l-am rugat pe şeic să informeze personajul acela că, după ce mă voi odihni, îmi va face plăcere să-mi viziteze cortul.

Am ajuns la *Khambi*, care în Ugogo este situat totdeauna sub un mare baobab, la o mie de paşi de tembe-ul căpeteniei.

Curioşii ne înconjurau într-un număr atât de mare, ne înghesuiau şi ne hărţuiau în aşa hal, încât şeicul Thani se hotărî să facă un demers pentru a ne scăpa de această năvală, sau ca să devină mai puţin sâcâitoare. Îşi puse cel mai frumos costum şi se duse la sultan pentru a-i cere ocrotire. Beat mort, sultanul îl primi cu aceste cuvinte:

— Ce vrei de la mine, tâlharule? Vii să-mi furi fildeşul sau stofa? Cară-te de-aci, pungaş bătrân!

Ministrul său, însă, omul chibzuit, care mustrasemai-nainte mulţimea, îi făcu un semn şi veni cu dânsul să ne vadă.

Întreaga tabără era stăpânită de larmă. Nu mai puteai nici să te întorci căci curioşii monopolizau fiecare palmă de loc, cu atât mai puţin să se înţeleagă om cu om… Pagazii se certau din pricina bagajelor, soldaţii din cauza lucrurilor stăpânilor primejduite şi strigau că vor fi răsturnate corturile. Stăteam în fundul cortului meu, scriindu-mi jurnalul, fără să-mi pese de zarva dezlănţuită între wagogi, wanyamwezi şi wangwana.

Deodată se făcu o tăcere atât de deplină, încât am ieşit din cort să văd care era cauza. Thani tocmai sosise cu ministrul. Acesta striga, în cuvinte puţine, dar bine. Ţintite:

— Wagogi, la iembe-ele voastre! La fembe-ele

voastre! De ce-i tulburaţi pe aceşti călători? Ce treabă aveţi cu ei? La *tembe*-ele voastre, vă spun, la *tembe-ele* voastre! Oricare mgogo va fi găsit în Khambi fără să aibă nimic de vânzare, nici vite, nici făină, fără bucate de niciun fel, va plăti amenda lui Mtemi, fie în vaci, fie în stofă.

Zicând acestea, smulse un băţ şi începu să mâne afară din tabără pe wagogii aflaţi acolo cu sutele, fiecare i se supusese ca un copil şi în cursul celor două zile petrecute la Mukondoku, niciun curios nu mai veni să ne deranjeze, iar mulţimea ne lăsă tihna netulburată.

Chestiunea tributului fu, de asemenea, rezolvată în puţine cuvinte, datorită „primului ministru", cu care fu. tratată. Acest om, plin de minte, acceptă de la bun început cele şase dori reprezentând tributul obişnuit; se mulţumi cu un singur dori de stofă de calitatea întâia şi după ce

„Îl bucurasem" cu un dar personal, un dori de *rehani ulyah*.

Rămânea doar un sultan căruia trebuia să i se plătească *muhonga*, după Mukondoku; sultanul de Kiwyeh. Avea o reputaţie atât de rea, încât stăpânii caravanelor, care deţineau controlul asupra pagazilor, rareori treceau prin Kiwyeh, preferând vitregiile marşurilor lungi prin deşerturi în locul violenţei şi pretenţiilor exorbitante ale şefului din Kiwyeh. Dar pagazii, care nu aveau altă răspundere decât cărarea poverilor şi puteau fugi, dacă izbucneau ostilităţi, preferau marşul la Kiwyeh în locul îndurării setei şi oboselii a unui *terekeza*. Adeseori, preferinţa pagazilor ieşea învingătoare ziua, când patronii lor erau timizi, oameni nehotărâţi ca şeicul Hamed.

Ziua de 7 iunie era cea fixată pentru plecarea noastră. În ajunul plecării, arabii veniră în cortul meu pentru a discuta asupra rutei ce trebuia s-o urmăm. Kirangozii şi veteranii caravanei fură chemaţi să ia parte la sfat. Pentru a merge la Mukondoku, la Uyanzi, călătorul are de ales între trei drumuri. Prima rută propusă de călăuzele noastre fu cea de miazăzi, care este cea mai frecventată; însă, ea trece pe la Kiwyeh, a cărui căpetenie are o faimă atât de detestabilă, încât rareori o folosesc cei

cu mărfuri, şi Hamed se împotrivi.

— Sultanul este rău, afirmă el. Uneori s-a întâmplat să ceară până la douăzeci de dori de caravană, a noastră ar trebui să dea şaizeci. Să ne luăm gândul de la această rută. De altminteri, am fi nevoiţi să facem un *terekeza* şi n-am sosi la Kiwyeh decât poimâine.

A doua rută, cea de centru, ne îngăduia să poposim a doua zi la Munieka; în ziua următoare, am fi făcut un *terekeza*, pentru a ajunge la tabăra din Unyambogi. Acolo aveam să fim numai la două ore de Kiti, unde se găsesc din belşug merinde şi apă. Dar nici arabii, nici călăuzele nu cunoşteau drumul; singurul membru al consiliului care-l urmase era unul din vechii mei hamali şi lui Hamed nici nu-i trecea prin cap să încredinţeze conducerea caravanei unui simplu pagaz.

A treia rută, care trecea pe la nord, străbate în primele două ceasuri un mare număr de sate ale wagogilor, apoi o junglă, şi după trei ceasuri de marş, ajunse la Simbo, unde se găsea apă, însă nu era nicio aşezare, în ziua următoare, pornind devreme, o etapă de şase ore te duce până la malul unui heleşteu. După un scurt popas, porneşti iarăşi la drum şi un nou marş de cinci ore te duce la *khambi* situat la mai puţin de trei ceasuri de un loc populat. Acest drum fiind cunoscut de cei doi şeici ai noştri şi de călăuze, Hamed îl rugă pe Thani să mă informeze că acestei din urmă rute îi acorda preferinţa sa. Am răspuns că, de vreme ce îi însoţisem pe arabi la Mpwapwa, eram dispus să-i urmez mai departe şi că, dacă alegeau drumul spre Simbo, aveam să-l fac împreună cu dânşii.

Abia fu cunoscută de către oamenii din caravanele noastre hotărârea sfatului, că se înălţară proteste împotriva rutei prin Simbo, unde pe o mare întindere lipseau apa şi proviziile. Care mai de care povestea grozăviile deşertului, exagerându-le; pe scurt, pagazii lui Hamed îşi încunoştinţară stăpânul că, dacă hotărârea este menţinută, vor pune jos poverile şi-l vor lăsa să-şi care singur bagajele.

Hamed Kimiani se repezi numaidecât la Thani şi-i declară că trebuia să alegem ruta prin Kiwyeh, altminteri vor dezerta toţi pagazii lui.

— Toate drumurile sunt la fel pentru mine, răspunse bunul arab, luaţi-o pe care vreţi; drumul vostru va fi şi al meu.

Veniră apoi în cortul meu şi mă informară asupra noilor lor hotărâri la care ajunseră wanyamwezii.

L-am chemat pe veteranul meu, cel care vorbise favorabil despre ruta centrală, şi i-am cerut noi amănunte. Raportul fu atât de avantajos, încât, fără să şovăi, i-am răspuns lui Hamed:

— Sunt stăpân pe caravana mea; trebuie să meargă acolo unde îi spun eu călăuzei să o conducă. Când ordon un popas, trebuie să se oprească; când este vorba de un marş, trebuie să plece. Îmi hrănesc bine oamenii, nu-i epuizez. Aş vrea să văd cine nu mă va asculta. Voi aţi ales drumul spre Simbo, abia adineauri, l-am acceptat; pagazii voştri vor să treacă prin Kiwyeh sau să dezerteze. Dacă vă convine duceţi-vă la Kiwyeh şi plătiţi tributul care vi se cere. Eu şi caravana mea plecăm mâine dimineaţă pe drumul spre Kiti, şi când veţi ajunge la Tura, unde voi sosi înaintea voastră, o să vă pară rău că n-aţi urmat aceeaşi cale.

Hotărârea mea fermă avu darul de a-l face pe Hamed să se răzgândească din nou, căci spuse numaidecât:

— La urma urmei, drumul acesta este cel mai bun, şi odată ce sahibul este hotărât să-l prefere, de ce să ne despărţim, după ce am călătorit cu toţii prin ţinuturile rele ale wagogilor? *Inch*! *Allah*! Să urmăm calea!

Thani, acest om admirabil, nici nu voia altceva, şi cei doi şeici ieşiră bucuroşi din cortul meu ca să anunţe vestea.

A doua zi la 7 iunie, cele trei caravane o luară pe calea către Kiti, sub conducerea kirangozi-ului lui Hamed. Toţi păreau mulţumiţi, însă nu se scursese nicio jumătate de ceas de la pornire, abia făcusem o milă. când mi-am dat seama de o schimbare de direcţie: printr-un ocol abil, ne

apropiam rapid de un defileu ce dădea spre platoul mai înalt al Kiwhyehului. Mi-am oprit pe dată caravana, l-am chemat pe veteranul care urmase ruta prin Kiti şi l-am întrebat dacă nu ne îndreptăm spre Kiwyeh. Mi-a răspuns afirmativ.

Mi-am adunat hamalii şi l-am rugat pe Bombay să le spună că Musungu nu-şi schimbă niciodată o hotărâre luată, că decisesem să mergem la Kiti şi caravana noastră se va duce acolo, oricare rută ar fi luat arabii. Apoi, i-am ordonat veteranului care cunoştea drumul să i-l arate kirangozi-ului.

Pagazii wanyamwezi îşi puseră jos baloturile şi apoi se iviră chiar unele semne de răzvrătire. Soldaţii wangwani primiră atunci ordinul de a-şi încărca puştile şi de a trece pe flancurile caravanei, trăgând în primul hamal care ar încerca să fugă.

Descălecând, mi-am luat biciul şi, apropiindu-mă de hamalul care-şi pusese jos primul povara, i-am făcut semn să şi-o ridice din nou şi să pornească în marş. Nu a fost nevoie să mai iau alte măsuri; fără nicio excepţie, o porniră cu toţii, ascultători, după kirangozi.

Întorcându-mă înspre şeici, mă pregăteam să-mi iau rămas bun de la ei, când Thani strigă:

— Aşteaptă-mă puţin, Sahib! M-am săturat de joaca aceasta copilărească, vin cu dumneata!

Şi caravana lui fu îndreptată spre a mea.

În clipa aceea, caravana lui Hamed atingea defileul, în vreme ce stăpânul său, la o milă îndărătul ei, plângea cu lacrimi fierbinţi, ca un copil, faptul că-l abandonasem, cum pretindea el. Fiindu-mi milă de jalea lui, căci gândul la căpetenia brutală şi hapsâna din Kiwhyeh îl făcea să-şi piardă capul, l-am sfătuit să alerge după ceata lui şi să le amintească oamenilor că sus-zi Sh căpetenie era la fel de crud pe cât de hrăpăreţ. Într-un cuvânt, nici nu ajunsesem la defileul dinspre Kiti, când ăni-am dat seama că suntem urmaţi de caravana lui Hamed.

Urcuşul crestei fu nespus de anevoios: un povârniş râpos şi stâncos, acoperit de spinii cei mai tăioşi, cei mai

ascuţiţi. *Acacia horrida*, mai cumplit ca oricând, ne făcea mii de răni; arborii de gumă îşi întindeau crengile, încâlcindu-ne mişcările, pentru a ne smulge poverile; umbrelele mimozelor ne ocroteau de soare, însă ne împiedicau să înaintăm rapid. Praguri abrupte de granit şi sienit, tocite de trecerea a numeroase picioare, ne opuneau suprafaţa lor lustruită, pe care trebuia să ne cătaram, la rândul nostru. În altă parte, terase ondulate îşi înălţau zidurile pământii, împănate de blocuri mari ce se clătinau sub efortul căţărătorilor, iar focuri de armă îndepărtate, ce răsunau prin pădure, sporeau panica şi nemulţumirea generală şi, dacă nu m-aş fi aflat imediat în spatele caravanei, pândind orice manevră, wanzamvvezii mei ar fi dezertat până la unul.

Deşi creştetul se afla doar la opt sute de picioare deasupra câmpiei saline, ne-au trebuit două ceasuri bune până să ajungem acolo. Ne-am găsit atunci pe un platou unde, prin comparaţie, marşul a fost uşor. Trei ceasuri de drum printr-o pădure, prin mijlocul unor jungle şi luminişuri înguste, ne-au adus la Munieka, sătuleţ întemeiat de colonişti veniţi din Mukondoku, în ale cărui împrejurimi se întâlnesc vâlcele cu culturi bogate.

Când am ajuns în tabără, toată lumea era bine dispusă şi satisfăcută, afară de Hamed, care curând se supără de-a binelea. Se nimeri ca oamenii lui Thani să ridice cortul stăpânului lor cam prea aproape de copacul în jurul căruia erau grămădite baloturile lui Hamed. Nu ştiu dacă micul şeic îşi închipuia că cinstitul bătrân este în stare să-l fure; sigur este că îşi iese din minţi, tunând şi fulgerând, din pricina vecinătăţii celui mai bun prieten al său şi că Thani dădu ordin să-i fie îndepărtat cortul cu câteva sute de yarzi. Acest fapt nu-l linişti cu nimic pe Hamed; furia lui fu totuşi urmată de remuşcare, încât pe la miezul nopţii se duse la bunul arab, se aruncă la pământ dinaintea lui şi îi sărută mâinile şi picioarele, implorându-i iertare. Şeicul Thani, cel mai cumsecade şi mai darnic om din lume, îi dărui bucuros iertarea lui. Nici asta nu-i fu de ajuns scundului Hamed, care nu se socoti mulţumit decât

după ce puse să fie adus îndărăt, cu ajutorul sclavilor lui, cortul prietenului său, în locul unde se aflase la început.

Apa băuta la Manieka am obţinut-o din scobitura adâncă a unui bloc de sienit, avea o limpezime de cristal şi era rece ca gheată. Să bem din nou apă rece! – era un lux de care nu avusesem parte din clipa plecării noastre din Simbawenni.

Ne aflam acum în hotarele Uyanzi-ului, sau, cu numele sub care este mai bine cunoscut, „Makunda-Mkali" – adică Pământul-fierbinte, sau Câmpia-fierbinte. Trecusem prin sate populate de wagogi şi eram pe cale de a scutura de pe picioarele noastre pulberea ţinutului Ugogo. Intrasem în Ugogo plini de speranţe, crezând că acest meleag va fi cât se poate de plăcut – un ţinut în care avea să curgă lapte şi miere. Suferisem o cruntă dezamăgire; regiunea aceea se vădi a fi un ţinut ce-ţi făcea fiere şi stârnea amărăciune, plin de necazuri şi jigniri aduse sufletului, unde la fiecare pas te pândeau primejdii, unde ne simţeam expuşi la capriciile unor „sultani" beţi turtă. E de mirare, atunci, că într-o asemenea clipă ne simţeam cu toţii însufleţiţi de fericire?

Deşi în faţa noastră se deschidea perspectiva de a înfrunta ceea ce mulţi socoteau a fi o adevărată pustietate, ardoarea noastră nu se stinse, ci mai degrabă ne-am simţit întăriţi şi îndârjiţi în planurile noastre. În multe împrejurări, pustiurile Africii se arată a fi mai prietenoase decât regiunile populate.

În dimineaţa următoare, la ceasurile şapte, Kirangozi-ul sună deodată mai puternic şi mai voios din cornul de *Kudu* decât îl auzisem în ultimele zece zile. Caravana urma să intre în Makunda Mkali.

Plecasem din Munieka la nouă dimineaţa; peste două ceasuri treceam hotarul lui Ugogo şi ne opream pe malul lui Mabunguru Nullah. Acest Nullah îşi are izvorul în lanţul deluros care desparte Ugogo de Makunda Mkali şi se îndreaptă către sud-vest. În perioada ploilor este aproape de nestrăbătut, din pricina curentului său năvalnic, albia lui având o înclinaţie deosebit de accentuată. Blocurile de

sienit şi de bazalt de care este înţesată vădesc violenţa cursului său. Colţurile lor sunt tocite, suprafaţa este lustruită. În stâncă unde şi-a săpat drum torentul au fost scobite bazine adânci, slujind drept rezervoare, în anotimp secetos. Deşi apa acestor bazine este vâscoasă şi verzuie şi în ea mişună sumedenie de broaşte, este departe de a avea gust prost.

Am pornit din nou în marş la amiază, în sunetul trâmbâtelor, în larma cântecelor şi strigătelor întregii cete. Hamali şi soldaţi, cântând cât îi ţineau gura, făceau să se zguduie pădurea întunecoasă de tunetul glasurilor lor.

De când părăsisem Bagamoyo, încă nu văzusem un peisaj atât de pitoresc. Pretutindeni, uriaşe talazuri de teren, pe ici şi colo se iveau coline şi stânci de sienit, închipuind străvechi fortăreţe, care dădeau subit codrului o înfăţişare nepământeană şi stranie. Îţi venea să crezi că priveşti un colţ de Anglie din timpurile feudale, când steiurile rotunjite, aşezate unele peste altele, păreau că se clatină la suflarea vântului; când zăreai obeliscuri cu vârful ciuntit, care dominau cei mai înalţi copaci; apoi conuri, turnuri, mari talazuri de piatră vitrificate şi îngrămădiri de stânci ciobite, despicate şi sfărâmate, ce căpătau proporţii de măguri.

Erau aproape ceasurile cinci, când am sosit la ţintă. Făcusem douăzeci de mile; toată lumea avea nevoie de odihnă.

La unu noaptea, când luna se înălţase de mult pe cer, Hamed sună din goarnă şi ne strigă: „La drum!” Hotărât, se smintise, altminteri de ce era atât de pornit să înceapă marşul în puterea nopţii? Un murmur de adâncă nemulţumire răspunse chemării sale; rouă acoperea totul şi te îngheţa ca o brumă. Cu toate acestea, presupunând că avea vreun motiv puternic pentru a ne trezi la ora aceea nepotrivită, şeicul Thani şi cu mine nu l-am mustrat, aşteptând să vedem ce urma, ca să-i putem judeca purtarea.

Cum întreaga ceată era posacă, am mărşăluit în noapte în deplină tăcere. Ne aflam la patru mii cinci sute

de picioare deasupra nivelului mării şi termometrul nu arăta nici 18 grade. Hamalii aproape goi zoreau să se încălzească; mulţi din ei se răniră, poticnindu-se de rădăcini şi stânci sau călcând pe spini.

La ora 3, ajunşi la Unyambogi, ne-am trântit pe jos şi care mai de care s-a grăbit să adoarmă. Eu, unul, ştiu că am căzut într-un somn adânc, fără să mă gândesc la ceea ce hărăzeau zorile pentru încercatele noastre caravane.

Când m-am trezit, era ziua-n amiaza mare, soarele fierbinte îmi scânteia în ochi. Şeicul Thani veni să mă informeze că Hamed plecase de două ceasuri. Voise să-l ia cu el pe Thani, care refuzase să-l urmeze, arătându-i cât era de nesocotit, că graba aceea este absolut inutilă şi mă întrebă ce părere aveam eu. Am fost de acord că era o purtare năstruşnică şi, la rândul meu, l-am întrebat pe bătrânul şeic ce rost avea un marş forţat? Oare în cursul după amiezii nu am putea ajunge până la locul unde se găseau apă şi merinde?

— Se poate ajunge foarte bine, răspunse arabul.

— De altminteri, nu am avea mijlocul de a ne procura cele necesare la Unyambogi? am urmat eu.

— Nu mi-am dat osteneala să mă interesez de treaba asta, grăi bătrânul şeic, sau, mai bine zis, n-am fost nevoit să mă îngrijesc de ea; sătenii înşişi m-au înştiinţat că se pot găsi la ei *mawerix*, *matama*[2930], porumb, capre, berbeci, păsări din belşug şi de o ieftinătate necunoscută în Ugogo.

— Ei, bine, atunci i-am spus lui Thani, dacă Hamed vrea să fie smintit şi are chef să-şi ucidă hamalii, pentru ce-am face şi noi acelaşi lucru? Sunt la fel de grăbit ca şi dânsul; dar Unyanyembe este încă departe, şi nu am de gând să-mi primejduiesc bunurile jucând rolul unui ţicnit.

Niciun loc de popas nu fusese mai bun; o apă bună şi dulce la gust, adusă din câteva puţuri învecinate, şi, aşa cum i se spune bătrânului Thani, merinde berechet: şase pui pentru doi metri de stambă; un berbec la acelaşi preţ,

29 Mei (n. t.).

30 Sorgo (n. t.).

sau şase măsuri de grâu, *sorgo*, mei ori porumb – într-un cuvânt, ajunsesem, în sfârşit, într-un ţinut îmbelşugat ca-n basme.

La 10 iunie, după patru ceasuri şi jumătate de mers, am ajuns la Kiti, unde am dat iarăşi peste neînfrânatul Hamed, mai agitat şi mai tânguitor ca oricând. Pretinzând a fi un Cezar, se dovedi un oscilant Marc Antoniu. Sclava sa favorită tocmai murise, şi trei hamali dispăruseră cu poveri cu tot, luând *dish-clashes* (tunicile arabe), jiletcile brodate cu aur, vestele galonaţi cu argint cu care şeicul Hamed trebuia să se prezinte la Unyanyembe cu fastul cuvenit unui neguţător de rangul lui. Pe lângă veşmintele lui de zile mari, mărunţelul şeic mai pierdea orez, tacâmuri pentru pilaf, nişte tăvi de aramă şi două baloturi mari cu stofă, care pieriseră odată cu hamalii wangwani fugari.

— Ce cauţi aici, Hamed? îl întrebase Selim, slujitorul meu arab. Te credeam ajuns cu mult înaintea noastră.

— Îmi aşteptam prietenul, răspunse dânsul. Puteam oare să-l las în urmă pe Thani?

Merindele se găseau din belşug şi la Kiti, ca şi vitele şi grânele, şi nu se vindeau scump. Târguşorul acesta era populat pe atunci de wakimbi, veniţi din Ukimbu, din împrejurimile lui Urori; oameni liniştiţi, preferând a se îndeletnici, în loc de lupte, cu paşnica agricultură şi în loc de cuceriri, cu creşterea vitelor. La cel m, ai mic zvon de război, îşi duc familiile şi cirezile în vreun colţ de ţară nelocuit, unde încep de-ndată să desţelenească pământul şi să vâneze elefanţii, pentru a le lua fildeşul. Sunt un neam de oameni frumoşi, bine legaţi şi bine înarmaţi şi părând capabili de a se măsura cu oricare trib din vecinătate, prin numărul şi forţa oamenilor lor. Dar aici, ca pretutindeni, dezbinarea îi slăbeşte. Sătuleţele lor, cârmuite de căpetenii independente, n-ar fi în stare să se apere, pe când dacă s-ar uni, ar putea prezenta în faţa duşmanului forţe foarte respectabile.

Marşul următor trebuia să ne ducă până la Msalalo, situat la 15 mile de Kiti. Hamed, care-şi căutase dezertorii şi nu-i mai găsise nici pe ei, nici preţioasele lui bunuri

pierdute, porni iar la drum cu noi. Voi din nou să ne întreacă, dar oamenii săi n-avură puterea necesară, aşa că fu silit să facă popas la Msalalo.

În ziua de 15, după un marş de trei ore şi jumătate, am ajuns la Welled Ngaraiso, mic sat înfloritor, unde alimentele se vindeau la un preţ uluitor de redus, aproape de două ori mai ieftine dţcât în Unyambogi. La două ore de marş spre sud, se află Jiweh Mkoa, situat pe vechea rută, spre care ducea acum rapid traseul urmat de noi de când părăsisem Bagamoyo. Întrucât toţi oamenii mei, pagazi şi soldaţi, se comportaseră admirabil în cursul ultimelor etape îndelungi, le-am cumpărat un juncan pentru 12 metri de stambă şi i-am dăruit fiecăruia câte un şirag de perle, ca să se poată înfrupta din bunătăţile oferite de ţinut. Laptele şi mierea se găseau din belşug şi puteai obţine trei *jrasilahi* de cartofi, adică o sută douăzeci de livre, în schimbul unei bucăţi de stofă valorând cam 40 de cenţi în moneda noastră.

Ziua de 13 iunie ne găsi la Kusuri, ultimul sat din Makunda Mkali, în districtul Jiweh la Singa. Făcusem un scurt marş de opt mile şi trei sferturi.

Kusuri, cum pronunţă arabii, este numit Konsuli de către localnici, care sunt wakimbu. Este încă un exemplu, printre multe altele, de felul cum stâlcesc arabii numirile date de băştinaşi satelor şi districtelor.

Între Ngaraiso şi Kusuri, am trecut prin satul Kirurumo, aşezare actualmente pe cale de propăşire şi învecinată cu numeroase sate la fel de prospere. Oamenii ne întâmpinau ca să-l salute pe Musungu, a cărui sosire fusese demult trâmbiţata de guralivele lui caravane şi ai cărui soldaţi îi ajutaseră să dobândească izbânda într-o bătălie avută cu fraţii lor turbulenţi din Jiweh la Mkoa.

Ceva mai departe dădurăm peste o întinsă Khambi, unde poposise sultanul Bin Mohammed, un Omani arab de neam mare. De îndată ce fu înştiinţat de sosirea noastră, Bin Mohammed ieşise să ne întâmpine şi mă pofti să-i fac o vizită. Cum cortul lui slujea drept harem, nu putusem fi primit într-însul, dar fusese aşternut afară un covor, anume

pentru mine.

Dupăf întrebările uzuale cu privire la sănătatea mea, la drumul făcut, aflând ultimele noutăţi din Zanzibar şi Oman. arabul mă întrebă dacă am multă stofă.

Este o întrebare pusă adesea de conducătorii caravanelor care coboară spre coastă, din pricină că, în lăcomia lor de fildeş, se lasă târâţi la cumpărături prea însemnate în porturile din Tanganica şi în alte părţi şi, uitând prevederea, nu mai au pânzeturi destule pentru întoarcere. Cum nu-mi mai rămânea efectiv decât un singur balot din cele pe care le destinasem acoperirii cheltuielilor de drum, am putut răspunde negativ fără să roşesc.

M-am oprit la Kusuri. Marşurile precedente fuseseră foarte lungi şi o zi de popas îmi părea necesară, înainte de a mă aventura în pustietatea nelocuită ce desparte Jiweh de Singa-Uyanzi de districtul Tura în Unyanyembe. Hamed, pe care toate eşecurile suferite nu-l învăţaseră minte de fel, ne părăsi a doua zi, făgăindu-mi că-i va anunţa sosirea mea lui Sayd bin Salim, şi-i va spune să-mi procure un *tembe*.

La 15, fiind asigurat că şeicul Thani va fi silit să petreacă mai multe zile la Kusuri, unde îl reţinea marele număr de hamali de ai săi bolnavi de vărsat, plagă înspăimântătoare a Africii Orientale, mi-am luat rămas bun de la acest arab cumsecade şi am pornit cu oamenii mei, ca să mă cufund iarăşi în pustiu şi în junglă.

Cu puţin înainte de amiază, ne-am oprit la tabăra din Mgongo Tembo – nume care însemna „spinare de elefant”, şi care a fost dat acestui khambi din pricina unei costişe stâncoase a cărei şiră a spinării, căpătând culoarea cafeniu-închis sub înrâurirea atmosferei, li se pare localnicilor că are oarecare asemănare cu spinarea de un cafeniu-albătrui a uriaşului pădurii. Oamenii din caravană avură o discuţie aprinsă cu mine, pe tema dacă se cuvenea să facem *terekeza* în ziua aceea ori în ziua următoare. Majoritatea erau de părere că a doua zi era mai potrivită, dar eu, fiind *bana* şi cântărindu-mi interesele, am insistat,

nu fără a vântura de câteva ori biciul, ca marşul forţat să fie făcut chiar în ziua aceea.

În 1857, în momentul trecerii lui Burton şi Speke, Mnongo Tembo era o aşezare prosperă, care vindea călătorilor produsul culturilor sale. Dar, deoarece cu doi ani în urmă arabii din Unyanyembe împreună cu slujitorii lui Wangwani, din pricina vreunei fapte cutezătoare săvârşite de localnici asupra caravanelor, îi atacaseră târguşoarele, le dăduseră foc şi nimiciseră rodul a cincisprezece ani de muncă, în locul satelor sale nu am găsit decât sfărâmături carbonizate şi spini, iar ogoarele erau acoperite de junglă.

Ne-am odihnit sub un boschet de curmali ce dominau un tufiş des şi îmi aminteau de Egipt, iar copacii se înălţau lângă un torent ale cărui valuri înverzite alcătuiau un ciudat contrast cu înfăţişarea sumbră a junglei uscate ce se întindea de ambele părţi.

La ora unu, fiecare îşi reluase povara şi toiagul de drumeţ şi eram era *route* 1 spre Nghwhalah Mtoni, aflată la opt mile şi trei sferturi. Soarele era incandescent, cerul era de foc; torente de flăcări ne potopeau capul. Când soarele scăpătă, arşiţa deveni înăbuşitoare, aerul era ars înainte de a ajunge până la plămâni, care-l căutau cu nesaţ. Gura şi gâtlejul erau scorojite, ploştile noastre nu mai aveau un strop de apă, fiind golite pentru a potoli crâncena dogoare; setea ne mistuia. Unul din pagâzi, atins de vărsat, se trânti în drum ca să moară acolo. Nu l-am mai văzut, căci înaintarea unei caravane pornită în *terezeka* e ca navigaţia unui vas prin uragan.

Caravana trebuie să meargă înainte, cu orice preţ, vai şi amar de cel care zăboveşte în urmă, căci foamea şi setea îl vor răpune, aidoma corăbiei ce trebuie să gonească în faţa aprigei vijelii dezlănţuite, ca să scape de scufundare – vai de cel care cade peste bord.

În cele din urmă, am ajuns la Nghwhalah, un mic torent a cărui albie stâncoasă şi adâncă conţinea belşug de apă proaspătă şi dulce.

Torentul acesta îşi are obârşia dinspre nord, dintr-un

ţinut vestit în această regiune pentru măgarii săi frumoşi. După ce aleargă spre sud, apoi spre sud-sud-vest, Nghwhalah taie ruta care vine dinspre Unyanyembe, de unde coteşte către apus. Urmele mâniei unor torenţi furioşi sunt la fel de vizibile ca şi cele din albia lui Mabunguru.

În ziua de 16, soseam la Madedita, numită astfel după un sat care nu mai există. Făcusem douăsprezece mile şi jumătate de la Nghwhalah Mtoni. La câteva sute de yarzi de drum se află un heleşteu cu apă bună, singurul rezervor ce se poate întâlni până la etapa următoare a caravanelor, Tura, în Unyamwezi. Chufwa, adică musca ţeţe, ne chinui înfiorător, ceea ce dovedeşte că vânatul mare vine câteodată să se adape la acest heleşteu, în revărsatul zorilor, eram pe drum, mergând cu un pas mai sprinten decât de obicei, deoarece în curând aveam să lăsăm în urmă Makunda Mkali, pentru a intra într-un teritoriu mai populat şi mai roditor: ţinutul Unyamwezi.

Trecură două ore de marş rapid, şi pădurea, pe care începeam s-o socotim monotonă, prinse să se răărească. Scăzu, numaidecât deveni o junglă, apoi pieri cu totul şi ne trezirăm într-o largă câmpie care se boltea, cobora, unduia până în zarea ce se împurpura în depărtare: păşisem pe pământul Unyamwezi-ului.

Ogoare de grâne dând în pârg urmau unduirile şi contururile acestei câmpii; se vedeau ogoare fertile, ale căror spice foşneau uşor, sub adierea dimineţii, care venea încărcată de frigul pătrunzător din Usagara.

La ceasurile opt, am sosit în satul de hotar al ţinutului Unyamwezi – Ţara de Răsărit – unde am pătruns fără a-i mai întreba pe puţinii locuitori. L-am găsit acolo pe Nondo – unul din dezertorii lui Speke şi partizanul lui Baraka în certurile avute de acesta cu Bombay. Dorind să intre în slujba mea, Nondo fu destul de îndatoritor, procurând miere şi şerbeturi foştilor săi tovarăşi şi, până la urmă, hamalilor.

N-am făcut altceva decât să ne tragem sufletul un pic în satul acela, căci mai aveam încă un ceas de marş ca să

ajungem la Tura-centrală. De la primul până la al doilea sat Tura, drumul străbate întinse câmpuri de *sorgo*, varietatea *holcus* de porumb, de mei, sau *bajri*, cum îi spun arabii grădinii pline de gulii, de castraveţi, de dovleci, pepeni, muscaţi şi arahide care sunt cultivate în adânciturile brazdelor sale, între şirurile de *holcus*.

În apropierea satelor, tot mai numeroase, bananieri cu frunze late se alăturau acestor felurite culturi.

Satele wakimbilor sunt asemănătoare celor ale wagogilor, pătrate şi cu case cu acoperiş plat; în interiorul lor au o piaţă mare, închizând între laturile ei un ocol care câteodată este împărţit în trei sau patru sectoare, prin ridicarea unor garduri împletite din tulpini de *sorgo*.

În Tura Centrală, unde am aşezat tabăra, ne-am convins de nemernicia wakimbilor. Hamed, care în ciuda eforturilor sale, de a sosi primul ca să vândă pânzeturile înaintea altor arabi, nu izbutise să obţină ca pagazii lui să facă zilnic etape duble, fusese nevoit să-şi aşeze tabăra la Tura, unde se mai afla încă în clipa sosirii noastre, împreună cu slujitorii arabi, care preferau zorul idiot al lui Hamed înaintării precaute a lui Thani.

Această primă noapte petrecută în Ţara Lunii fu de ajuns de palpitantă. Doi hoţi se strecurării în tabăra mea, dar clănţănitul zgomotos al trăgaciului unei carabine îi înştiinţă că baloturile lui Musungu erau bine păzite, aşa că o luară la goană. Vizitară apoi tabăra lui Hamed, unde speranţele lor fură la fel de amar spulberate; agitatul şi scundul şeic se învârtea în jurul *bornei* sale, cu puşca în mână, răpindu-le pungaşilor orice şansă de reuşită.

De acolo, cei doi hoţi trecură la Hassan (unul din slujitorii arabi care ne însoţeau). Fură destul de norocoşi pentru a ajunge până la bagaje şi a pune mina pe două baloturi, dar zgomotul, ce-l făcură, luând-o la fugă, îl trezi pe vigilentul sclav, cu auz ager, care apucă muscheta lui încărcată şi trase. Unul din răufăcători primi în piept un glonte ce-i străpunse inima. Aceasta a fost experienţa noastră cu wakimbii din Tura.

Plecaţi în 18, odată cu caravana lui Hamed şi cea a

lui Hassan, am ajuns la Tura Perro (Tura de apus) după ce umblasem în zigzag, între toate punctele cardinale, timp de un ceas printre câmpuri de *sorgo*. Apoi, am intrat din nou în pădure, unde wakimbii se duc să caute miere şi să sape capcane adânci pentru elefanţi, care se pare că sunt foarte numeroşi pe aici. Vânătorii îi prind cu ajutorul unei gropi adânci, acoperite cu împletituri făcute din mănunchiuri de nuiele, pământ şi iarbă.

Un ceas de marş, pornind din Tura de vest, ne-aduse la un *ziwa*, eleşteu lângă care ne-am odihnit. De partea cealaltă, mai era unul. Cele două lăculeţe se aflau în mijlocul unei mici câmpii care cu toate că perioada secetoasă era înaintată, mai păstra umezeala anotimpului ploios precedent.

După o odihnă de trei ceasuri, caravana porni iar la drum, într-o *terekeza* de după-amiază.

Pădurea era aceeaşi, începând de la Tura apuseană; drumul străbate mai departe prin ea, până la un *mtoni* numit Kwala şi trecut greşit de Burton, pe harta lui, sub numele de Kwale. Această albie de torent, asemenea unei râpe largi şi întortocheate, cuprinde mari iazuri sau depresiuni profunde în ale căror adâncuri mai aveau încă apă şi unde am găsit o specie de zvârlugă, deloc de dispreţuit, când n-ai mai mâncat peşte de trei luni. de la plecarea din Bagamoyo. Cu toate acestea, probabil că dacă aş fi avut de unde alege, cum sunt destul de mofturos, când împrejurările îmi îngăduie, aş fi consumat altceva decât această zvârluga de mocirlă.

Distanţa dintre Tura apuseană şi Kwala Mtoni este de 17 mile şi jumătate, ceea ce nu este grozav, când faci acest drum doar de două ori pe lună; însă când se repetă cel puţin la două zile o dată, devine nespus de lungă. În orice caz, aceasta este părerea oamenilor mei, soldaţi, pagazi şi ceilalţi; se cam ridicară glasul, când am ordonat să fie sunat semnalul de marş.

Abdul Kader, croitorul care se lăudase că ştie să facă de toate, începând cu cârpitul unui pantalon până la pregătirea unor delicate *entremets* 1 sau la vânzarea

elefantului, dar care pe continent se dovedise a fi slăbănogul, bun doar să mănânce şi să bea. era sleit.

Mărfurile aduse cu el din Zanzibar într-o batistă, şi cu care urma să cumpere fildeş şi sclavi şi să facă avere în faimosul Unyanyembe, pieriseră de mult, la fel cu speranţele întemeiate pe ele, aşa cum se topiseră visele lui Alnaschar, nenorocosul om cu faianţele, din *o mie şi una de nopţi*. În timp ce se făceau pregătirile pentru marş, Abdul veni la mine şi mă înştiinţă, pe tonul cel mai îndurerat cu putinţă, că „i se apropiase ceasul morţii; simţea aceasta în carnea lui, în măduva oaselor, în spinarea zdrobită de osteneală, în picioarele care nu-l mai puteau duce”, pe scurt, era complet prăpădit. În cele din urmă, mă rugă să mă îndur de el şi să-l las să plece. Această cerere extraordinară, atât de nepotrivită cu proiectele ambiţioase ce le nutrise altă dată, era pricinuită de faptul că în cursul dimineţii, murind doi din măgarii mei, îi ordonasem lui să care şeile până în Unyanyembe.

Greutatea a doua şei. care nu cântăreau, puse pe talerul balanţei, decât 16 livre, nu era copleşitoare, dar era suficientă ca să-l facă pe croitorul meu să-i treacă orice chef de viaţă, mai ales pentru că dânsul se gândea că la povara aceea se vor adăuga dificultăţile lungilor etape ce ne aşteptau până în Unyanyembe.

Abdul se aruncă cu faţa la pământ, îmi sărută picioarele şi mă imploră, în numele Domnului, să-i dau voie să plece.

Cum căpătasem oarecare experienţă cu hinduşii, malabarezii şi culii chinezi în Abisinia, ştiam precis cum trebuie tratat un astfel de caz. Am acordat fără şovăire învoirea cerută, căci eram la fel de sătul de croitor, pe cât era el de viaţă. Lui Abdul, însă, nici prin gând nu-i trecea să rămână singur în junglă şi-mi spuse că nu intenţiona să se despartă de mine, decât când vom fi în Unyanyembe.

— Mai întâi, să mergi până acolo, i-am răspuns, pe urmă vom vedea. Dar, până atunci, ca să-ţi meriţi hrana, vei căra aceste şei.

Îmi făgădui solemn să asculte de ordinele mele şi să

mărşăluiască atât cât voi voi.

Cum până la Rubuga aveam de făcut un marş de optsprezece mile şi trei sferturi, pagazâi merseră rapid şi îndelung, fără popas.

Pe vremea lui Burton, după cum se arăta în cartea sa, Rubuga era un ţinut înfloritor. Îţi mai puteai da seama limpede de vechea bogăţie a acestui teritoriu după întinderea culturilor sale. De ambele părţi ale drumului, pe un spaţiu de multe mile, se înşirau unele după altele ogoarele de grâne, ale căror spice se coceau în mijlocul arborilor de gumă, cactuşilor, mimozelor, ce-n curând aveau să le aducă dispariţia. Asta era tot ce rămăsese din prosperitatea acestui district odinioară atât de populat, atât de bogat în cirezi şi grânare. Pe unde fuseseră numeroasele sale sate, nu mai întâlneam decât ruine arse; argilă înnegrită, schelării carbonizate. Nici urmă de locuitori, de vite; fuseseră minaţi cu sila în nord, cale de trei-patru zile de casele lor distruse şi de ogoarele lor, ale căror recolte, rămase nestrânse, erau risipite, aşteptând să fie înăbuşite treptat de un vălmăşag de arbori de gumă şi spinoşi, de mimoze şi *kolquall*.

Am sosit în sat, unde vreo şaizeci de wuangwana veniseră să se statornicească prin aceste locuri. Îşi agoniseau traiul făcând negoţ cu fildeş şi îşi găseau hrana pe ogoarele părăsite de oamenii lui Rubuga. În satul lor ne-am oprit. Eram tare osteniţi şi încinşi de acel marş lung, dar la ora trei sosiseră toţi pagazii.

Acolo l-am întâlnit pe Amir bin Sultan, unul din acele tipuri de şeici arabi cum se văd prin cărţi: cu o barbă albă ca neaua şi cu chip venerabil. Amir se înapoia în Zanzibar după o şedere de zece ani în Unyanyembe.

Îmi dădu o capră, dar foarte apreciabil, într-un loc unde acest animal se vinde cu cinci *chukka*, şi adăugă pe deasupra un sac din piele de capră, plin ochi cu orez.

Ziua următoare fu o zi de odihnă. I-am expediat pe soldaţii mei la Bin Nasib şi la Sayd bin Salim, cei doi demnitari mai însemnaţi ai coloniei arabe, ca să le anunţe apropiata mea venire, iar a doua zi, la 21 iunie, ne-am

îndreptat spre Kigwa, aflat la o depărtare de cinci ceasuri de marş.

Drumul trecea printr-o pădure asemănătoare cu cea străbătută în cursul ultimelor etape, între Rubuga şi Tura. Pe măsură ce înaintam spre vest, terenul se înălţa rapid.

Sosiţi la Kigwa, după un marş de cinci ceasuri, sub ochii noştri se înfăţişă acelaşi tablou ca şi la Rubuga; un ţinut pustiit de o răzbunare cumplită.

Trei ceasuri şi jumătate de mărşăluială vioaie ne-au dus a doua zi la un *mtoni*, apa nu se vedea de fel, care desparte teritoriul Kigwa de districtul Unyanyembe. Un scurt popas, ca să ne potolim setea, apoi un nou efort de trei ceasuri şi jumătate, şi ne-am oprit la Shiza.

Deşi cam lung. acest traseu fu fermecător: meleaguri pitoreşti, oferind la fiecare pas noi aspecte şi mărturii despre firea paşnică şi hărnicia locuitorilor săi. Un decor fericit şi pastoral; pretutindeni se auzea mugetul vacilor, behăitul oilor şi al caprelor.

Cam cu o jumătate de ceas înainte de a ne opri la Shiza, avusesem sub ochii noştri câmpia unduioasă unde se află principala aşezare a arabilor, depozitul central al vastului şi întinsului lor comerţ în această zonă.

Căpetenia satului, dorind să mă cinstească, trimise un chiup conţinând mai bine de cinci galoni1 de *pombe*. Această bere de culoarea unei ape lăptoase, şi având gustul unei ale 1 trezite, nu-mi păru deloc plăcută. M-am mulţumit cu primul păhărel şi restul l-am dăruit oamenilor mei, care se desfătară cu băutura. Am mai adăugat şi un juncan dolofan, arătos, pe care căpetenia mi-l dăduse la preţul de 18 metri de *merikani* şi care a fost tăiat pe loc, pentru serbarea de adio.

Pentru întreaga mea caravană, noaptea fu scurtă; cu mult înaintea zorilor, ciozvârtele de bou sfârâiau pe jeratic, pentru ca oamenii să se poată înfrupta încă o dată, înainte de a-l părăsi pe Musungu, a cărui bunătate o cunoscuseră atât de des.

La sfârşitul ospăţului li se dădu pulbere tuturor oamenilor care aveau puşti şi care trebuiau să vestească

aşezărilor arabe apropierea noastră.

Până şi cel mai umil hamal îşi pusese cele mai bune straie, nu era unul care să nu-şi fi îmbrăcat cea mai frumoasă *chuka*; cei mai puţin bogaţi purtau o stambă nou-nouţă, ceilalţi, stofe ţipătoare, pânzeturi în dungi sau carouri, Coombeesa Poonga, mătase şi pânza sau postav stacojiu, jawah, rehani somptuos. Soldaţii aveau *tarbuse* (bonete) noi şi tunicile asemenea oamenilor din Mrima şi Zanzibar, lungi, albe, căci era ziua cea mare, despre care se vorbea neîncetat încă din ceasul plecării, în vederea căreia se făcuseră lungile marşuri din ultima vreme: 178 de mile (peste 296 de kilometri), în două săptămâni, inclusiv popasurile – o medie de peste unsprezece mile pe zi!

Semnalul răsună; caravana se puse în mişcare, voioasă nevoie mare, cântând din goarne şi trâmbiţe, fluturându-şi steagurile.

Două ceasuri şi jumătate de drum, şi iată că se zări Kwikuru, cam la două mile de Tabora, principala reşedinţă arabă.

La marginile oraşului se vedea un lung şir de oameni în tunici albe, în cinstea cărora oamenii mei sloboziră o salvă de împuşcături cum rareori se mai auziră prin partea locului. Pagazii îşi strânseră rândurile, iar soldaţii mei îşi descărcau mai departe puştile.

Văzându-i pe arabi că se îndreaptă spre noi, am ieşit din rânduri şi m-am apropiat de ei cu mâna întinsă, care mi-a fost apucată imediat de şeicul Seyd, de Bin Salim şi apoi de alţi douăzeci de oameni.

Aşa s-a petrecut această *entrée* a noastră în Unyanyembe.

VIAŢA ŞI PĂTIMIRILE MELE

ÎN TIMPUL ŞEDERII ÎN UNYANYEMBE.

SUNT IMPLICAT ÎNTR-UN RĂZBOI

În timp ce mă îndreptam, alături de guvernatorul Sayd bin Salim, către tembe-ul său din Kwikuru, sau capitala ţinutului, am fost întâmpinat de o simpatie manifestată fără ovaţii. Pagazii wanyamwezi ieşiseră cu

sutele, războinicii lui Mkasiwa, sultanul, se roteau în jurul conducătorului lor, puteai zări copiii pitiţi între picioarele părinţilor, unii chiar prunci de câteva luni, atârnaţi în spinarea mamelor, toţi plăteau tributul de curiozitate datorat culorii mele, concentrându-şi asupră-mi ochii, ca într-o singură privire uriaşă. Singurele persoane care mi-au adresat cuvântul au fost arabii şi Mkasiwa, cârmuitorul împovărat de ani al ţinutului. Unyanyembe.

Casa lui Bin Salim ocupa colţul de nord-vest al unui ocol situat în sat şi ocrotit de o puternică îngrăditură. Ni s-a servit ceai dintr-un ceainic de argint, însoţit de un clopot din acelaşi metal, sub care fumegau un teanc impunător de clătite. Am fost poftit să-mi iau partea mea. Un om care a mers cu stomacul gol vreo opt mile, în plin soare, bătut de arşiţă trei-patru ore în şir. fără a fi luat nicio gustare şi care de obicei are o poftă de mâncare sănătoasă se află într-o formă excelentă pentru a face cinste ospăţului ce i se oferă. Cred că mi-am surprins gazda prin dexteritatea cu care am înghiţit unsprezece ceşti din băutura lui aromată, o infuzie dintr-o iarbă din Assam, şi prin uşurinţa dovedită în dărâmarea turnului său clădit din clătite aburinde.

Odată sfârşit prânzul, i-am mulţumit şeicului, aşa cum numai un om stăpânit de o foame adevărată, în fine potolită, să poată mulţumi gazdei sale. Chiar de n-aş fi spus nimic, privirile mele recunoscătoare încă i-ar fi mărturisit lui Bin Salim tot ce-i datoram.

După ce mi-am exprimat recunoştinţa, mi-am scos pipa şi punga cu tutun.

— Prietene şeic, vrei să fumezi? i-am spus gazdei mele.

— Mulţumesc, arabii nu fumează.

— Îmi daţi voie ca, pentru a ajuta digestia, să…

— *Ngema*, foarte bine, stăpâne; fă precum ţi-e placul.

Şi întrebările se porniră lanţ; întrebări pe teme comerciale, politice, întrebări curioase, bârfitoare, fără nicio însemnătate sau serioase. Mai întâi, cu privire la călătoria mea.

— Cum a venit până aci stăpânul?

— Prin Mpwapwa.

— E bine. Makata era rea?

— Îngrozitoare.

— Şi ce veşti aduceţi din Zanzibar?

— Bune. Seyd Toorkee a pus stăpânire pe Mascat; Azim Bin Ghis a fost ucis în stradă.

— Adevărat să fie oare, Wallahi! (pe Allah).

— Cât se poate de adevărat.

— He-he-hi! Astea zic şi eu noutăţi, grăi amfitrionul, meu netezindu-şi barba.

— Ai auzit ceva, stăpâne, despre Suleiman bin Ali?

— Da, guvernatorul din Bombay l-a trimis în Zanzibar, pe puntea unui vas de război şi acum Suleiman bin Ali zace închis în *gurayza* (fortul oraşului).

— Ha, asta este o veste foarte bună.

— Aţi fost nevoit să plătiţi wagogilor un tribut mare?

— De opt ori am plătit, Hamed Kimiani voia să merg cu el prin Kiwyeh, dar am refuzat şi am tăiat de-a dreptul prin codru către Munieka.

Hamed şi cu Thani au chibzuit că este mai bine să mă urmeze, decât să înfrunte Kiwyehul.

— Ce s-a ales din acel hagi Abdullah, (căpitanul Burton), pe care îl văzusem noi, acum doisprezece ani, şi Spiki (Speke)?

— Hagi Abdullah? Nu-l cunosc. A, da, da! noi îi spunem şeicul Burton. A, este un om însemnat acum: este *bayuz* (consul) la Damasc, oraşul pe care voi îl numiţi El Scham.

— He-he! *balyuz*! He-he! La El Scham! Asta nu este oare lângă Betlem el Kuds (Ierusalim)?

— Da, cam la patru zile de marş.

— Şi Spiki?

— S-a împuşcat din greşeală, în cursul unei vânători.

— Vai, vai, Wallah! Spiki a murit? Tristă veste, Mash Allah! Uf, era un om minunat! minunat! Uf, Spiki a murit!

— Dar spune-mi, şeicule Sayd, unde se află Kazeh?

— Kazeh? Kazeh? În viaţa mea n-am mai auzit acest nume.

— Cum aşa? Doar ai fost acolo cu Burton, cu Speke şi mai târziu cu Grant. Ai petrecut acolo cu ei câteva luni de zile, când aţi stat cu toţii, în Unyanyembe; trebuie să fie pe aici pe aproape… Hagi Abdallah şi Speke nu au locuit în casa lui Musa-Mzuri?

— Locuinţa aceea era la Tabora.

— Atunci unde se află Kazeh? întreb pe toată lumea şi nimeni nu-mi poate spune. Totuşi, chiar aşa au numit cei trei călători albi localitatea unde ai locuit împreună cu ei. Trebuie să ştii unde se află Kazeh.

— Wallahi, *bana*, n-am auzit niciodată de numele acesta. Dar stai, aşteaptă: în grai kinyamwezi, Kazeh înseamnă regat. Poate că au numit astfel locul unde s-au oprit când au sosit aici. Oricum, fapt este că eu i-am vizitat adesea. Abdullah trăsese la Sny Bin Amer; mai târziu, Speke şi cu Grant ocupară tembe-urile lui Musa-Mzuri, dar casele în care i-am văzut, ca şi celelalte, se află amândouă la Tabora.

— Îţi mulţumesc, şeicule. Acum te părăsesc; trebuie să mă duc să-mi întâlnesc oamenii şi să mă îngrijesc de ei, desigur că toţi au nevoie de merinde.

— Vin cu domnia ta ca să-ţi arăt unde vei locui; vei sta în tembe-ul de la Kwihara şi de-acasă, de la domnia ta, nu ai de mers decât un ceas până la Tabora.

După ce am străbătut o mică trecătoare-şa, curând am zărit Kwihara între două lungi şiruri de coline; cel dinspre nord este străjuit spre apus de o măgură rotundă, care face impresia unei fortăreţe izolate şi este numită Zâmbili. Şuvoaie de lumină inundau valea, care dobândise o intensă strălucire rece. Fără îndoială, era efectul toamnei, al posomorârii universale, produs de ierburile uscate, înălbite de soare, însă de o paloare al cărei ton neutru nu era contrastat de nicio pată de culoare. Grânele fuseseră secerate demult, iar miriştile, colinele, casele de lut, bordeiele de paie, zăplazurile făcute din lemn jupuit de coajă, totul păstra aceeaşi nuanţă: o albeaţă-roşiatică, sub un cer aproape alb. La răstimpuri, un vânt rece, aprig şi nesănătos, abătut din munţii Usagarei, te-ngheţa până în

măduva oaselor; lumina nu se schimba deloc. Câte două-trei vaci negre, sau ici şi colo un copac înalt, îţi opreau o clipă ochiul, dar fără a te face să uiţi prima impresie, aceea a unui tablou incolor, sau a unui aliment fără niciun gust.

Dacă ridicai capul, cerul abia-abia albastru se înfăţişa fără nicio pată şi de o seninătate cumplită…

Când ne apropiam de *tembe*, ne ajunseră din urmă şeicul Nasib şi alţi câţiva arabi de vază. În faţa porţii celei mari, a tembe-ului, pagazii mei, care stivuiseră baloturile şi îngrămădiseră lăzile, turuiau cât îi ţinea gura, povestindu-şi călătoria celor din celelalte trei caravane care, la rândul lor, înşirau şi ei numeroasele întâmplări prin care trecuseră; se auzeau istorisiri înfocate şi sonore, o larmă de glasuri fără seamăn. Dădeau impresia că nimic altceva nu merita osteneala de a fi rostit; era vădit că, în afara cercului lor, nu le păsa nimic. Apoi, diferiţii şefi ai celorlalte caravane, avură şi ei de înşirat experienţele avute pe drum, şi larma glasurilor era mare şi agitată. Totuşi, la sosirea noastră, limbile se opriră din meliţatul lor gălăgios. Şefii grupelor, precum şi călăuzele veniră să mă întâmpine ca pe un stăpân şi să mă salute ca pe un prieten. Unul dintr-înşii, credinciosul Baruti, se azvârli la picioarele mele; ceilalţi îşi descărcară flintele, dezlănţuindu-se ca nişte smintiţi; entuziasmul furtunos deveni obştesc şi un strigăt de bun venit se înălţă din toate părţile.

— Fiţi bun şi intraţi, îmi spuse Bin Salim, locuinţa aceasta este a domniei tale. Iată unde vor fi încartiruiţi oamenii domniei tale: iată magaziile, bucătăria! Aci îi veţi primi pe arabii de vază. Apartamentul acesta este al tovarăşului domniei tale, alb. Celălalt este al domniei tale: odaie de dormit, sală de baie, depozit de pulbere, arsenal şi altele… – pe măsură ce vorbea, şeicul Sayd îmi arăta diferitele încăperi şi părţi ale casei.

Pe cinstea mea, această casă africană este cât se poate de confortabilă. Ar fi făcut aproape să vibreze coarda noastră poetică, dacă am fi avut vreme pentru asemenea ambiţioase avânturi, dar pentru moment a

trebuit să depozităm mărfurile şi să încheiem plăţile mici armiei de pagazi al căror angajament expira.

Bombay primi ordinul de a deschide magazia, închisă cu o uşă solidă. Baloturile de stofă fură puse în rânduri regulate: cele de mărgele de sticlă, pe mai multe şiruri, iar cele de sârmă, într-un loc separat. Pânza de cânepă, bărcile şi lăzile fură aşezate mai sus, la adăpost de furnicile albe; în sfârşit, butoiaşul cu pulbere şi lăzile cu muniţii, în încăperea ce urma să le adăpostească, ferite de orice primejdie.

Fu deschis cel din urmă balot de pânzeturi şi fiecare hamal, plătit după meritele sale, primi o sumă atât de mare, încât, întors la el acasă, a fost în măsură să spună prietenilor şi vecinilor săi cu cât era mai bună purtarea lui Musungu, comparată cu cea a arabilor.

Toate acestea pentru caravana pe care-o condusesem eu însumi. Veniră apoi capii celorlalte caravane, prezentându-ne socotelile, fiecare în parte, şi ne dădură, după aceea, raportul asupra evenimentelor întâmplate în cursul drumului.

Prima caravană fusese angrenată într-un mic război la Kirurumo şi ieşise victorioasă din bătălie, ajungând apoi în Unyanyembe fără niciun fel de pierdere.

A doua împuşcase un tâlhar în codrul aflat în stăpânirea lui Pembera Pereh şi Kididimo, cea de a patra pierduse un balot în jungla din Marenga Mkali şi hamalul care îl căra se alesese cu „un cap tare vătămat” de pe urma unui ciomag noduros învârtit de unul din tâlharii care bântuie jungla din apropierea frontierei cu Ugogo. Am fost încântat să aflu că nu avuseseră de înfruntat mai multe nenorociri, şi apoi fiecare conducător de caravană a fost răsplătit chiar pe loc cu un cupon de pânză frumoasă şi cinci dori de *merikani*.

În clipa în care începea să mi se trezească iarăşi foamea, un alai de sclavi îmi aduse, din partea arabilor, tăvi pline de bunătăţi. Mai întâi, o enormă mâncare de orez, însoţită de o oală cu pui *cu care*; douăsprezece uriaşe turte de grâu; după aceea, nişte dulciuri fierbinţi, prăjite în

untdelemn, apoi lămâi, papaieri, rodii.

Tocmai când isprăveam de mâncat, sosiră alţi sclavi aducându-mi cinci juncani cu cocoaşă, graşi, opt berbeci şi zece capre, în timp ce din altă parte căpătăm doisprezece pui şi o duzină de ouă proaspete.

Era o adevărată ospitalitate, totodată splendidă şi practică, o curtenie nobilă, care-mi cuceri într-un iureş recunoştinţa.

Oamenii mei, rămaşi doar în număr de 25, fură la fel de mişcaţi ca şi mine de acest dar generos şi de belşugul mărinimos vizibil pe mesele şi în ograda mea. Şi, cum am văzut că li se aprind privirile la gândul savurosului ospăţ, făgăduit de aceste bogăţii, am poruncit să fie tăiat un bou, a cărui came li s-a împărţit.

A doua zi, după sosirea expediţiei noastre în acest loc, pe care îl priveam ca pe un ţinut clasic, de vreme ce îl vizitaseră şi-l descriseseră căpitanii Burton, Speke şi Grant, cu ani în urmă, oamenii de vază, din Tabora, veniră să-mi prezinte felicitările lor.

Tabora reprezintă aşezarea cea mai însemnată pe care o au negustorii din Mascat şi din Zanzibar în centrul Africii. În perioada aceea, cuprindea mai bine de o mie de colibe şi tembe-uri şi puteai aprecia fără teamă de exagerare numărul locuitorilor săi la cinci mii de arabi, zanzibarezi şi băştinaşi. Între acest târg mare şi Kwihara, aşezarea următoare, se înalţă două mici creste de coline zimţate. despărţite între ele printr-o curmătură în formă de şa, din vârful căreia privirea descoperă Tabora.

Vizitatorii mei alcătuiau o adunare chipeşă, frumoasă. Cei mai mulţi erau din Oman, unii din wasawahili. Fiecare avea o suită numeroasă. Trăiau cu toţii într-un lux în toată puterea cuvântului. Câmpia Taborei, deşi lipsită de copaci, este de o rodnicie nespusă, iar păşunile ei bogate permit să se ţină mari cirezi şi turme de capre, care furnizează din plin lapte, smântâna, unt şi *ghee*. Pretutindeni se zăresc ogoare de orez, de cartofi, de *igname*, de *sorgo*, de porumb, de mei, de manioc, de susan, de *gesce* 1 comestibil (numit şi choroko), culturi ale căror

produse se pot procura în orice anotimp şi sunt ieftine.

Pe lângă aceasta, arabii mei care, în felul lor, erau în mod vădit nişte epicurieni în ale mâncării, cultivau grâne în jurul tembe-urilor şi plantaseră manghieri, portocali, lămii şi alţi arbori roditori care prinseseră de minune.

Ceapa, usturoiul, *chili* (ardeiul), *brinjall*[31], roşiile, castraveţii se simţeau la fel de bine în grădinile lor. De pe litoral primeau, măcar o dată pe an, provizii de ceai, de zahăr, de cafea, de aromate, de conserve de tot soiul, de jeleuri, de vinuri şi de lichioruri, de biscuiţi, de sardele, de somon şi toate obiectele de care aveau nevoie pentru uzul lor personal: stofe fine, parfumerie şi altele.

Mai toţi erau bogaţi în covoare de Persia, aveau aşternuturi nespus de luxoase, servicii complete pentru ceai şi cafea, farfurii de aramă cositorite şi enorme ligheane de bronz, admirabil cizelate. Mai toţi etalau ceasuri şi lanţuri de aur şi, la fel ca în Persia, Afghanistan şi Turcia, haremul forma o parte esenţială din gospodăria lor. Fiecare din ei, după mijloacele de care dispunea, hrănea o ceată mai mult sau mai puţin numeroasă de odalisce, pentru că senzualitatea musulmanilor este la fel de predominantă la Tabora ca şi în Orient.

Arabii aflaţi, în clipa aceea, în faţa uşii locuinţei mele, erau cei care îmi trimiseseră în ajun darurile acelea minunate. L-am salutat mai întâi, precum se cuvenea, pe şeicul Sayd; apoi, pe şeicul bin Nasib, consulul înălţimii sale din Zanzibar, în Karagwa; după aceea, pe Khamis bin Abdullah, cel mai nobil dintre – toţi; pe urmă, pe tânărul Amram bin Mussoud care acum poartă război cu sultanul din Urori şi arţăgosul lui popor, apoi pe frumosul şi curajosul Soud, fiul lui Sayd din Majid; pe urmă, pe cei care reprezentau floarea provinciei: elegantul Thani, apoi, pe Mussoud bin Abdullah şi vărul său Abdullah bin Mussoud, care era proprietarul (jpselor – sau, mai bine zis, al locului – unde trăseseră, odinioară Burton şi Speke; în sfârşit pe Sayd bin Sayf, apoi, pe bătrânul Suliman Dowa şi pe conducătorul împovărat de ani al Taborei, şeicul Sultan

31 Soi de vinete africane (n. t.).

bin Ali.

Vizita acestor magnaţi, sub a căror ocrotire iubitoare sunt siliţi să se pună călătorii albi, este o simplă chestiune de etichetă cum indică protocolul cel mai impunător şi sincer; este inutil să mai relatez cuvintele schimbate în decursul ei; am vorbit despre sănătatea mea şi despre bogăţia lor; mi s-au dat asigurări de prietenie şi loialitate în ce mă priveşte, mi-am exprimat recunoştinţa.

După ce am epuizat şi unii şi alţii stocurile de politeţe şi de vorbe goale, arabii mei m-au părăsit, arătându-şi dorinţa de a mă vedea la Tabora, unde eram rugat să poftesc la un mare ospăţ ce se pregătea în cinstea mea.

Peste trei zile, urmat de optsprezece oameni din escorta mea, îmbrăcaţi de zile mari, am ieşit, la rândul meu, pentru a face vizitele de rigoare şi a mă duce la festinul pe care binevoiau să mi-l ofere. Ajuns la punctul culminant al micii trecători ce taie drumul din valea Kwihara spre Tabora, am avut sub ochii mei câmpia unde locuiau arabii cu pricina, o întinsă câmpie având atunci o culoare cafenie şi care, de la poalele colinei aflate în stânga mea, se întinde până la marginea Gombeului septentrional, un mare *nullah* ce trece la câteva mile de Tabora, pierzându-se printre coline înveşmântate în purpură şi conuri învăluite în albastru.

În mai puţin de trei sferturi de ceas, eram sub veranda de lut a tembe-ului Sultanului bin Ali, a cărui aşezare cuprindea un întreg sat de *tembe* şi de colibe în formă de stupuri. Datorită vârstei, bogăţiei şi poziţiei sale, toţi compatrioţii săi, oameni însemnaţi sau umili, îl consideră arbitru şi sfetnic; este colonel în antipatica armată a şeicului Burghash.

După ce am savurat ceaşca de moca şi şerbetul care ni se serviseră, ne-am îndreptat paşii spre locuinţa lui Khamis bin Abdullah, unde ne aştepta o societate numeroasă, prieteni şi vecini.

Grupul acela de bărbaţi impunători, îmbrăcaţi în lungi caftane albe, purtând pe cap tichii uşoare, spilcuite, de asemenea, albe ca zăpada, şi care se întruniseră pentru

a-mi ura bun venit, la Tabora, a făcut asupra mea o vie impresie.

Soseam tocmai în clipa când urma să se ţină un consiliu de război; am fost invitat să iau şi eu parte, însoţit de tălmaciul meu, Selim.

Khamis bin Abdullah, om cutezător şi brav, totdeauna gata să apere privilegiile albilor şi dreptul lor de a străbate orice ţinut, pentru a face negoţ cinstit, este cel care, în războaiele din 1860, l-a împuşcat pe bătrânul Maula, după cum scrie căpitanul Speke în volumul *Izvoarele Nilului*, şi care, după ce l-a fugărit pe Manwa Sera timp de cinci ani de-a curmezişul ţinuturilor Ugogo şi Unyamwezi, l-a ajuns din urmă tocmai în Ukongo şi i-a tăiat capul. Acum caută să-i ridice pe arabi la luptă împotriva unui oarecare Mirambo şi să-i facă să ia ofensiva într-un război, socotit iminent.

Acest Mirambo din Uyoweh părea să fie de câţiva ani în faza de ostilităţi cronice cu toate căpeteniile din împrejurimi. Începuse ca hamal al unui arab; ajunsese la rangul suprem, cu obişnuita iscusinţă a ticăloşilor lipsiţi de scrupule, pentru care toate mijloacele sunt bune, numai să pună mâna pe putere. Comanda o bandă de tâlhari care bântuiau pădurile din Wilyankuru, când aflase de moartea căpeteniei din Uyoweh. Se dusese pe dată în provincia aceea, şi mai prin forţă, mai prin spaima pe care o stârnea, se impusese ca suveran acolo. Câteva expediţii cutezătoare, în cursul cărora oamenii lui se îmbogăţiseră, îi întăriseră autoritatea; de atunci cutezanţa lui nu mai cunoscuse margini. Purtase războiul în lung şi-n lat prin Ugara şi în Usagozi, până la Uvinza şi în hotarele ţinutului Ukonongo; apoi, după ce nimicise pe locuitorii de pe trei grade de latitudine, îi căutase harţă lui Mkasiwa, căpetenia din Unyanyembe; şi se considera nedreptăţit de arabi pentru faptul că refuzau să-l sprijine împotriva vechiului lor prieten şi aliat, cu care trăiau în bună pace.

Din pricina acestei învinuiri, prima ticăloşie comisă de el împotriva arabilor fusese oprirea unei caravane cu destinaţia Ujiji, care se văzuse supusă de acest despot la

birul de cinci barili de pulbere, cinci puşti şi cinci baloturi de stofă. După dezbateri aprinse, ce duraseră mai multe zile, acest tribut exorbitant, veritabil şantaj, fusese plătit; dar ceata primise totuşi, spre marea lor mirare, ordinul de a face calea întoarsă şi Mirambo declarase că, de-acum înainte, nicio caravană nu va mai străbate satele sale, decât dacă va trece peste trupul lui.

Înapoiat în Unyanyembe, nenorocosul şef al caravanei, care suferise această silnicie, înaintase o plângere lui Sayd bin Salim, guvernatorul coloniei arabe. Bătrânul Sayd, om paşnic din fire, potrivnic războiului, folosise toate mijloacele pentru a-l îndupleca pe tiran; acesta însă nu voise să audă de nimic şi repeta că singurul mijloc pentru a-i căpăta iarăşi bunăvoinţa era de a-l sprijini în războiul pe care-l pregătea contra lui Mkasiwa. sultanul wanyamyezilor din Unyanyembe.

— Aşa stau lucrurile, spuse Abdullah în consiliu. Mirambo nu-şi tăinuieşte câtuşi de puţin planurile şi zice că „după ce a purtat ani de zile război cu washensi învecinaţi, ieşind victorios, acum e un an mare pentru el; va lupta cu arabii şi nu va opri decât după ce-l va zdrobi pe Mkasiwa şi va cuceri ţinutul Unyanyembe, alungându-ne până la unul.

— Aşa va fi, oare, fii ai Omanului? răspunse, Salim, fecior al lui Sayf. îl vom înfrunta pe acest *Mshensi* (păgân), sau ne vom întoarce în insula noastră?

Acest cuvânt al lui Khamis bin Abdullah fu urmat de un murmur aprobator. Majoritatea consiliului era alcătuită din tineri, nerăbdători să pedepsească îndrăzneala lui Mirambo. Salim, feciorul lui Sayf, bătrân patriarh cu glas grav şi lent, încercă în zadar să potolească aceste vlăstare ale aristocraţiei din Mascat, din Muttrah şi ale beduinilor din deşert, dar cuvintele cutezătoare ale lui Hamiş se întipăriseră prea adânc în mintea lor.

Saud, un tânăr frumos, fiul lui Sayd Majid, luă cuvântul.

— Tatăl meu, zise el, îşi aminteşte de zilele când arabii puteau umbla de la Bagamoyo până la Ujiji şi de la

Kilwa la Lunda, şi din U6 enga până în Uganda, fără a avea alte arme cu dânşii decât toiegele de drumeţi. Vremurile acelea au trecut. Swaruru din Uşui ia de la noi cât pofteşte. Iar acum, iată că şi Mirambo spune, după ce a luat un tribut de cinci baloturi de pânză de la un singur om, că nicio caravană arabă nu va mai ajunge la Ujiji decât trecând peste trupul lui. Destul am răbdat insolenţa wagogilor. Veţi renunţa oare la fildeşul din Ujiji, din Urundi, din Karagwah, din Uganda, din pricina acestui om? Nu! Război! Război până-n clipa când vom ţine barba lui sub picioarele noastre, până-n ziua când puterea lui în întregul Uyoweh şi Wilyankuru va fi distrusă şi vom trece fără teamă, neţinând în mină decât toiegele noastre de drumeţi!

După adeziunea unanimă pe care o obţinu această cuvântare, era neîndoielnic că arabii aveau să se bată. Mă gândeam la Livingstone, ce avea să i se întâmple dacă, în drum spre Unyanyembe, nimerea tocmai în ţinutul unde bântuia războiul?

După ce am aflat de la arabi că intenţionau să termine nizboiul cât mai iute, cel mult în cincisprezece zile, deoarece Hyoweh era la o distanţă de numai patru etape de marş, m-am oferit voluntar să-i însoţesc, conducându-mi caravana încărcată de bagaje până la Mfuto şi acolo să o las în paza unei mici gărzi, iar eu cu restul oamenilor să mărşăluim alături de armia arabă.

Speranţa pe care o nutream era ca să am posibilitatea după înfrângerea lui Mirambo şi a bandiţilor lui de codru Ruga-Ruga, să-mi duc expediţia direct spre Ujiji, pe ruta care acum era blocată. Arabii erau ferm convinşi că vor dobândi victoria, iar eu le împărtăşeam entuziasmul.

Nici nu se încheiase bine consiliul de război, că ni se aduse o enormă tavă de orez, *cu care*, în care fuseseră risipite cu dărnicie migdale, lămâie, struguri, stafide, şi era o minune să vezi cu câtă iuţeală fu uitată ardoarea belicoasă, făcând loc interesului stârnit de această mâncare regească.

Nefiind musulman, fireşte, am fost servit aparte din această tavă cu orez, urmată de alte tăvi încărcate cu pui fripţi, *kabob*[32], carne de viţel, clătite, plăcinte, fructe, turtă dulce, şerbeturi, limonadă, trufandale venite din Oman, ca: stafide, bule de gumă, nuci şi prune zaharisite. O cină care dovedea că, dacă gazda noastră avea suflet de războinic, totuşi nu cultiva mai puţin nici gusturile rafinate pe care le deprinsese la umbra manghierilor de pe moşiile tatălui său, în insula Zanzibar.

Îmbuibaţi cu toate aceste mâncăruri, de o delicateţe neobişnuită, m-am dus împreună cu câţiva arabi la Mussoud bin Abdullah, care ne arătă locul unde fusese casa lui Burton şi Speke şi unde se ridica acum cancelaria lui. Locuinţa lui Snay bin Amer fusese şi ea dărâmată şi era înlocuită de un *tembe* după ultima modă, cu grinzi împodobite de sculpturi migălit cizelate, porţi, de asemenea, sculptate, ciocane de bronz, odăi impunătoare, spaţioase, ziduri groase: o casă clădită pentru a corespunde atât necesităţilor de apărare, cât şi celor de confort.

Cea mai remarcabilă clădire din Unyanyembe aparţinea lui Amram bin Mussoud, pe care-l costase şaizeci de *frasilahi*, sau două mii o sută de livre de fildeş, reprezentând peste trei mii de dolari. Trebuie să ştiţi că în ţinutul acesta poţi avea o casă foarte frumoasă, cu jumătate sau cu o treime din suma de mai sus.

Casa lui Amram, se numeşte Baherein (Cele două mări). Are o sută de picioare lungime pe douăzeci înălţime. O tencuială făcută cu grijă (argilă şi mortar) acoperea zidurile sale, având o grosime de nu mai puţin de patru picioare. Poarta cea mare, executată în ţinut, era o minunăţie de sculptură, datorată artizanilor din Unyanyembe. În interior, fiecare grindă era, de asemenea, sculptată cu multă artă; se zăreau, de-a lungul lor, desene

32 Un fel de budincă făcută din carne tocată mărunt şi făină de orez sau sorgo; arabii o numesc harisah şi este mîncarea lor de bază în regiune. Burton afirmă că se consumă cu miere sau zahăr. Ca gust, reprezintă un echivalent al chebabului turcesc (n. t.).

fermecătoare. În faţa casei erau plantaţi pomi tineri, rodii, ce se dezvoltau la fel de bine ca şi în ţara lor de baştină. În sfârşit, apa de care se slujeau pentru a iriga grădinile era trasă cu ajutorul unui *saduf*[33], aşa cum se vede pe malurile Nilului.

Pe înserat, am luat iarăşi drumul Kwiharei, foarte satisfăcut de cele văzute în cursul zilei la Tabora. Oamenii mei aduceau cu dânşii o pereche de boi şi trei saci de orez local, sort întru totul superior, dar din partea ospitalierului Khamis bin Abdullah.

În Unyanyembe am găsit caravana formată pentru Livingstone, care plecase brusc din Bagamoyo, speriată de simplul zvon al vizitei consulului. Deoarece, la fel cu celelalte, fusese oprită în Unyanyembe, în urma blocării drumului din pricina războiul ce se apropia, i-am sugerat guvernatorului Sayd bin Salim că ar fi bine ca oamenii care o alcătuiau să vină să locuiască laolaltă cu ai mei, în tembe-ul meu, ca să pot veghea asupra încărcăturii exploratorului alb. Sayd bin Salim a încuviinţat, aşa că hamalii şi baloturile fură trimise de îndată în iembe-ul meu.

Într-o bună zi, Asmani, care era acum şeful acestei caravane, căci primul murise de vărsat, cu două trei zile în urmă, îmi arătă un pachet sigilat, purtând pe el cuvintele:

„*Doctorului Livingstone*.
Ujiji
Scrisori recomandate.
1 noiembrie 1870”.

Era evident că scrisorile acelea fuseseră puse în pachet la data menţionată. Aşadar, caravana aceea pierduse o sută de zile pe litoral, la numai douăzeci şi cinci de mile de Zanzibar, de la 1 noiembrie 1870 până la 10 februarie 1871! Dacă ar fi plecat la timpul cuvenit, dacă în loc să ajungă în Unyanyembe pe la jumătatea lunii mai, cu câteva zile înainte de oprirea trecerii, ar fi sosit în martie sau chiar la jumătatea lui aprilie, ar fi fost în Ujiji înainte de perioada în care o revedeam în Kwihara, călătorind fără

33 Puţ avînd cumpănă lungă, caracteristic Egiptului (n. t.).

obstacole. Sărmanul Livingstone! Cine ştie câte suferinţe îi căşuna lipsa acelor baloturi, a căror plecare n-o putea zori atunci nimeni!

La 7 iulie, pe la ceasurile două ale după-amiezii, stăteam, ca de obicei, în *burzani* (vestibul), dar mă simţeam moale şi distrat. O toropeală ciudată mă năpădi treptat, n-am aţipit, dar n-aş fi fost în stare să fac un singur gest, mi se părea că pierdusem capacitatea de a porunci membrelor mele. Totuşi, creierul era ocupat; întreaga mea viaţă mi se desfăşura pe dinaintea ochilor, cu o precizie deosebită. Când retrospectiva era veselă, eram cuprins de un râs nebun, dacă devenea serioasă, căpătăm o înfăţişare gravă, iar dacă era tristă, izbucneam în suspine isterice. Reminiscenţe din cea mai fragedă copilărie, amintiri din tinereţe, cu bătăliile ei crâncene şi zbuciumul necontenit, scene îndepărtate sau recente, totul răsărea în închipuire şi se succedea cu repeziciune: întâmplări din copilărie, adolescenţă sau maturitate, necazuri, călătorii, bucurii şi primejdii, iubiri şi un, prieteni ca şi relaţii întâmplătoare.

Mintea urmărea rapid şi variat toate fazele vieţii mele; liniile trasate de paşii mei rătăcitori, linii şerpuitoare, prelungite sau întrerupte, se desenau în mintea mea. Dacă le-ar fi desenat conturul pe podeaua de nisip, celor din jurul meu le-ar fi pus multe probleme enigmatice; dar pentru mine, fuseseră istorisiri cât se poate de simple, povestiri pline de limpezime şi înţelepciune.

Printre trăsăturile iubite desprinse din tablourile acelea, cele mai duioase pentru ochii mei erau cele ale unui bărbat plin de nobleţe şi loialitate, care mă numea copilul său. Din toate amintirile mele, cele mai vii erau legate de marile păduri de pini de Missouri şi de Arkansas, erau amintiri din zilele petrecute în visare sub copacii de pe malurile de la Ouachita, pini mari ale căror suspine le auzeam. Luminişul cel nou, casa încăpătoare, credinciosul nostru servitor negru, căprioarele din pădure, viaţa exuberantă dusă în perioada aceea nimic nu era uitat.

Apoi, îmi aminteam că odată (pe atunci locuiam pe lângă Mississippi) am plutit la vale pe marele fluviu multă vreme, sute de mile, legat printr-o sălbatică fraternitate de nişte oameni noduroşi, aspri, plutaşi de pe fluviu, şi că un bătrân drag salutase întoarcerea mea de parcă m-aş fi întors din mormânt.

Apoi erau călătorii făcute pe jos, de-a curmezişul Franţei şi al Spaniei însorite. La kurzii nomazi, în Asia Mică, aventuri fără număr. Pe urmă, îmi reveneau în minte furtunoasele scene de război, câmpurile de bătaie din America, minele de aur, preria necuprinsă, pământurile din Far West şi experienţele trăite acolo, sfaturile indienilor. Îmi aminteam de lovitura dureroasă primită când, întorcându-mă dintr-o ţară barbară, nu l-am mai revăzut pe omul afectuos pe care-l consideram tatăl meu, şi viaţa arzătoare, agitată ce a urmat.

Totul se opri.

Doamne sfinte! suntem în 21 iulie?

— Da, mă informă Shaw, se împlinesc cincisprezece zile de când deliraţi.

Ceilalţi afirmau acelaşi lucru, aşa că am pus în jurnalul meu data de 21 iulie. Era în 14; nu fusesem bolnav decât 8 zile, toţi oamenii mei se înşelau cu o săptămână. Eroarea nu a fost rectificată decât în Ujiji, când am cercetat, împreună cu Livingstone, almanahul nautic. Doctorul însuşi nu mai ştia în ce dată se află exact; jurnalul său era în avans cu trei săptămâni. Greşeala s-a săvârşit, fiindcă am fost informat că zăcuse la pat două săptămâni, şi cum ziua în care mi-am recăpătat cunoştinţa era o vineri, iar Shaw şi cu ceilalţi oameni aveau certitudinea morală că zăceam de două săptămâni, am trecut în jurnalul meu de călătorie data de 21 iulie.

În orice caz, la zece zile după ce mă doborâse boala, eram iarăşi în formă excelentă, dar numai pentru a vedea cum, la rândul lui, se îmbolnăveşte Shaw, şi a mă ocupa de îngrijirea sa. La 22 iulie, Shaw se vindecase; pe urmă, a căzut în prostraţie Selim şi patru zile în şir a gemut în delir, dar la 28 iulie eram cu toţii pe picioare şi începusem

să ne luminăm la faţă, la perspectiva unei diversiuni oferite de marşul împotriva bastionului principal al lui Mirambo.

În dimineaţa zilei de 29, aveam cincizeci de oameni încărcaţi cu stofe, cu mărgele de sticlă şi de sârmă, destinate să fie transportate la Ujiji.

În clipa când ieşirăm din *tembe*, lipsi la apel un om, unul singur, dar era tocmai căpitanul Bombay. În timp ce se ducea cineva să-l caute, alţi oameni plecau şi ei pentru a schimba o ultimă privire, o ultimă îmbrăţişare, cu negrele lor Dalile.

Bombay nu fu găsit decât pe la ora două. Chipul lui exprima fidel mâhnirea şi patima căreia îi căzuse pradă. Să părăsească el cratiţele pline, să-şi părăsească dulcineea din Tabora! Să renunţe la asemenea desfătări, pentru a nu avea în perspectivă decât un marş anevoios, etape grele, lungi, care duceau la război poate chiar la moarte! Vai şi amar!

Sub înrâurirea unor asemenea sentimente, nu era de mirare ca Bombay să se arate îndărătnic faţă de ordinul ce i l-am dat, de a se duce la locul lui din coloană. Eram grozav de supărat, fiindcă fusesem silit să aştept de la opt până la două, din pricina lui. Un singur cuvânt şi o privire aprigă fură de-ajuns pentru ca bastonul meu să zboare peste umerii lui Bombay, dându-i o ploaie de lovituri de parcă aş fi vrut să-l nimicesc. Presupun că furia mea aprinsă îi sfărâma îndărătnicia şi cerbicia mai mult decât orice, fiindcă nu-i trăsesem o duzină de lovituri, că şi strigă: „Iertare!” La auzul acelui cuvânt, am încetat să-l mai tăbăcesc, căci îl rostise pentru întâia oară. În sfârşit, era răzbit şi Bombay.

— La drum!

Călăuza avânta coloana, urmată cu pas solemn de un şir ordonat format de patruzeci şi nouă de semeni de-ai lui, care duceau fiecare, pe lângă un împovărător balot de monedă africană, o puşcă, o secure, un sac cu muniţii şi o cratiţă – *ugali*.

Plecarea se petrecuse într-o atmosferă de tristeţe, oamenii noştri păstrau o tăcere mohorâtă. Când se treziră

însă pe drum, fură conştienţi de spectacolul impunător înfăţişat de coloana lor, cu steagurile desfăşurate şi luară o alură mai marţială. Se scurgeau în caftanele lor roşii, bătuţi în coastă de furiosul vânt de nord-est.

Oamenii păreau conştienţi că alcătuiesc o privelişte demnă de a fi văzută, fiindcă am remarcat faptul că unii luau un pas mai marţial când simţeau în jurul gâtului încreţindu-se regeasca stofă yoho, iar în spate poalele fluturau în vânt. Maganga, un mnyamwez înalt, călca aidoma unui Goliat gata să dea de unul singur lupta cu Mirambo şi cu cei o mie de războinici ai lui. Săltăreţul Khamisi păşea aplecat sub povara lui, imitând mersul unui leu, în timp ce mucalitul, incorigibil, Ultimengo, avea pasul furtiv al unui motan. Dar tăcerea lor nu putea să dureze multă vreme. Vanitatea lor era atât de satisfăcută, mantiile roşii dănţuiau neîncetat dinaintea ochilor, încât ar fi fost un miracol dacă şi-ar fi putut păstra asemenea gravitate serioasă sau nemulţumire, încă o jumătate de oră.

Ultimengo fu primul care o rupse. Se autodecretase *Kirangozi*, sau călăuză, şi era stegarul nostru, purtând drapelul american, de care oamenii erau siguri că va semăna spaima în inimile vrăjmaşului. Arătându-se mai întâi încrezător în puterile sale, apoi, viteaz, pe urmă exaltând, deodată se întoarse cu faţa către armia pe care o conducea şi strigă:

U.: *Hoi*! *Hoi*!
Corul: *Hoi*! *Hoi*!
U.: *Hoi*! *Hoi*!
Corul: *Hoi*! *Hoi*!
U.: *Hoi*! *Hoi*!
Corul: *Hoi*! *Hoi*!
U.: *încotro ne îndreptăm*?
Corul: *Mergem la război*.
U.: *Împotriva cui*?
Corul: *împotriva lui Mirambo*.
U.: *Cine este stăpânul vostru*?
Corul: *Omul Alb*.
Corul: *Uh*! *Uh*!

U.: *Uh*! *Uh*!
U.: *Hiah*! *Hiah*!
Corul: *Hiah*! *Hhiah*!

O ţinură aşa, fără oprire, toată ziua, cu cântecul acela ridicul.

Am poposit în prima zi în satul Bomhoma, situat la o milă spre sud-vest de fortăreaţa naturală, dealul Zâmbili. Bombay îşi revenise complet de pe urma chelfănelii încasate şi alungase gândurile ursuze care-mi stârniseră mânia. Şi. fiindcă toţi oamenii se comportaseră atât de bine, a fost adus un vas de cinci galoni, cu *pombe* ca să stimuleze mai departe vitejia de care erau siguri cu toţii.

În ziua următoare, am ajuns la Masangi. Abia ne făcusem tabăra, că am primit vizita lui Soud, fiul lui Sayd bin Majid. Venea să-mi spună că arabii mă aşteptau pentru a porni din Mfuto.

A doua zi, după o etapă de şase ceasuri de marş, am ajuns până la Mfuto de răsărit.

Shaw nu se mai putea ţine pe picioare, se lăsă să cadă în drum, zicând că trage să moară. Vestea aceasta îmi fu adusă pe la orele patru, de către unul din ultimii întârziaţi. Deşi fiecare era istovit, totuşi, cineva trebuia să fie trimis după bolnav. Făgăduiala unei recompense îi hotărî pe şase din oamenii mei să se întoarcă în pădure, spre a-l regăsi pe Shaw care, după spusele celui ce-l văzuse, se afla la o distanţă bună, la cel puţin trei ceasuri de tabără.

Se înapoiară cam pe la două noaptea. Shaw ceruse să fie purtat pe braţe tot timpul. L-am dus în cortul meu şi l-am examinat cu grijă: n-avea friguri. La întrebările mele cu privire la starea sa, răspunse că era copleşit de o slăbiciune de nespus şi complet incapabil să umble, nici măcar să se ţină pe spinarea unui măgar. I-am dat să bea un pahar de porto într-o ceaşcă de terci de *sagu* şi ne-am dus amândoi la culcare.

A doua zi, dis-de-dimineaţă, am mers la Mfuto, locul de întâlnire al armiei arabilor. Se dădu ordin ca în ziua următoare să facem un popas, pentru ca oamenii să-şi

În timp ce rândurile noastre se scurgeau, ieşind din fortăreaţa Mfuto, cu flamuri fluturânde, indicând diferiţii comandanţi, în timp ce cornii tunau şi cincizeci de tobe mari, numite *gomas*, vuiau, iar molahii revărsau asupra noastră binecuvântări şi cele mai fericite profeţii ieşeau din gurile magicienilor, astrologilor şi ghicitorilor în Coran, cine ar fi putut să prevadă că acea forţă măreaţă, mai-nainte de a se fi scurs o săptămână, avea să se retragă în goană în aceeaşi fortăreaţă, fiecare om fiind cu sufletul la gură de spaimă?

Data plecării noastre pentru bătălia cu Mirambo a fost 3 august. Toate mărfurile mele erau depozitate la Mfuto. gata de pornit spre Ujiji, dacă urma să biruim căpetenia africană, dar cel puţin, orice soartă am fi avut, eram în siguranţă. Umanda, satul unde trebuia să ne facem tabăra, era la şase ceasuri de marş. Cu mult înainte de a sosi acolo, mă aflam în hamacul meu, pradă unui violent acces de friguri care n-avea să se sfârşească decât la o oră înaintată din noapte.

La Umanda, preţ de şase ceasuri de Mfuto, războinicii se mânjeau cu un unguent magnific, făcut anume pentru ei de înţelepţii de prin partea locului şi compus din făină de *sorgo* amestecată cu sucurile unei buruieni preţioase, ale cărei virtuţi le cunosc doar ghicitorii băştinaşi.

Dar înainte de a porni în marş, din sat o *manneno*, sau discursul fu rostit de către oratorul wanyamwezilor;

„Vorbe! vorbe! vorbe! Ascultaţi fii ai Mkasiwei, copii ai Unyamweziului! călătoria e în faţa voastră, tâlhării codrului vă aşteaptă; da, sunt tâlhari care vă taie în bucăţi caravanele, vă fură fildeşul, vă omoară femeile. Luaţi seama, arabii sunt alături de voi, EI Wali al sultanului arab, şi omul alb e cu voi. Plecaţi, fiul Mkasiwei e cu voi, luptaţi, ucideţi, luaţi sclavi, luaţi pânza, luaţi vite, ucideţi, mâncaţi şi umpleţi-vă pântecele! Plecaţi!”

Un strigăt puternic, sălbatic, urmă acestei cutezătoare cuvântare.

Pe la ceasurile şase, la 4 august, toată lumea fiind din

nou gata, porţile fură larg deschise şi războinicii, drapaţi în albastru, în roşu sau în alb, ţâşniră în goană, săltând ca nişte gimnaşti, trăgând focuri repetate pentru a-şi face curaj şi pentru a-i cutremura de groază pe cei care-i aşteptau îndărătul zăplazului de pari din Zâmbizo, fortăreaţa sultanului Kolongo.

Zâmbizo se afla la numai cinci ceasuri de marş de Umanda; la orele unsprezece, armata era în faţa fortificaţiilor sale. Se opri la liziera ogoarelor cultivate ce înconjoară satul şi aşezările vecine, lăsate în umbra pădurii. Diferiţi şefi dăduseră ordine severe să nu se tragă niciun foc înainte de a avea în bătaia bună a puştii ocolul satului.

Strecurându-se târâş pe sub marginea pădurii, Khamis bin Abdullah se duse să se posteze cu oamenii săi la vest de sat.

Se petrecură câteva scene caraghioase, unii oameni se prefăceau că trag, pe urmă, săreau într-o parte, apoi, înainte, îndărăt, cu agilitatea unor broscoi ţopăitori, totuşi, se şi băteau de-a adevăratelea. Încărcătoarele oamenilor mei înghiţeau cartuşele mult mai iute decât aş fi dorit; din fericire, interveni un răgaz în tir şi am dat năvală în sat dinspre vest, sud, nord, prin porţi şi peste înaltele palisade ce înconjurau satul, săltând ca nişte muţunachi*, iar bieţii săteni fugeau din îngrăditură spre munţi prin poarta de nord, urmăriţi de cei mai sprinteni alergători ai noştri şi de o grindină de gloanţe din spate, revărsate pe gurile flintelor şi puşcoacelor.

Satul era puternic apărat şi nu au fost găsite decât douăzeci de leşuri, deoarece deasa, solida palisadă de lemn le asigurase o excelentă protecţie contra gloanţelor noastre.[34]

După ce am lăsat forţe suficiente la Zâmbizo, am ieşit din sat, şi peste un ceas curăţisem împrejurimea de vrăjmaş, ocupând alte două sate, încredinţate flăcărilor, după ce le-am golit de tot ce aveau preţios. Câţiva colţi de fildeş şi vreo cincizeci de sclavi, pe lângă grâne din belşug,

34 Localizarea expresiei englezeşti Mary Andrews (n. t.).

alcătuiră „prada” căzută în lotul arabilor.

În ziua de 5, un detaşament de arabi şi sclavi, numărând şapte sute de oameni, cutreieră ţinutul din jur şi purtă focul şi pustiirea până la *borna* din Wilyankuru.

În ziua de 6, Soud bin Sayd şi cu alţi douăzeci de tineri arabi porniră, în fruntea unei forţe compuse din cinci sute de oameni, chiar împotriva aşezării Wilyaniţuru, unde se presupunea că ar locui Mirambo. Alt grup s-a dus spre colinele joase şi împădurite aflate la mică distanţă de Zâmbizo, la nord, lângă care surprinseră pe un tânăr tâlhar de pădure adormit, şi-i retezară gâtul ca unei capre sau berbec. Alt grup se îndreptă spre sud şi învinse o ceată de „bântuitori ai pădurii” ai lui Mirambo, veste care ajunse la urechile noastre la amiază.

Dimineaţa m-am dus la *tembe-ul* lui Sayd bin Salim, ca să-l conving de marea necesitate de a arde ierburile lungi din pădurea din Zâmbizo, ca nu cumva vreun duşman să se poată ascunde acolo; dar la scurt timp, după aceea, am fost doborât de alt atac de malarie şi silit să mă bag în pat şi să mă acopăr cu pături ca să-mi produc transpiraţie, nu însă înainte de a fi ordonat lui Shaw şi lui Bombay să nu îngăduie niciunuia din oamenii mei să iasă din tabără. Nu mult după aceea, însă, Selim mă înştiinţă că mai bine de jumătate din ei plecaseră, sub conducerea lui Soud bin Sayd, ca să atace Wilyankuru.

La ora şase, o veste zgudui întreaga tabără din Zâmbizo: toţi arabii care îl însoţiseră pe Soud bin Sayd şi mai bine de jumătate din soldaţii lor fuseseră măcelăriţi. Câţiva din oamenii mei se înapoiară şi de la ei am aflat că Uledi, fostul valet al lui Grant, Mabruki Khatalabu (ucigaşul părintelui său), Mabruki-cel-mic, Baruti din Useguhha şi Ferahan fuseseră ucişi.

Iată cum se desfăşurase ciocnirea: arabii izbutiseră să pună pe dată mina pe Wilyankuru, care rezistase puţin. Totuşi Mirambo şi fiul lui se aflau acolo; departe însă de a înfrunta asediul, părăsiseră satul lăsându-l în voia învingătorilor. Aceştia se întorceau încărcaţi cu peste două sute de colţi de elefant, cu două sau trei sute de sclavi şi

şaizeci de baloturi de stofă, când Mirambo şi războinicii lui le pregătiseră o ambuscadă. Ascunşi în ierburi, de ambele laturi ale drumului, se ridicaseră brusc şi-i izbiseră cu lăncile pe toţi oamenii aceia, împovăraţi de pradă. Bravul Soud doborâse doi oameni cu puşca lui cu două ţevi, şi tocmai îşi încărca din nou arma, când o *assagaye* îl străpunsese din parte în parte. Toţi prietenii lui avuseseră aceeaşi soartă.

Acest atac neaşteptat din partea unui duşman pe care-l credeau învins îi demoralizeze până-ntr-atât pe oameni, încât aruncându-şi cât colo comorile, o luară la sănătoasa, se împrăştiară prin păduri şi nu se înapoiară la Zâmbizo decât făcând mari ocoluri, pentru a repeta dureroasa istorisire.

Efectul acestei înfrângeri fu de nedescris. N-a fost chip să dormim, atât de zgomotos îşi jeleau femeile soţii răpuşi. Toată noaptea scoaseră vaiete întretăiate la răstimpuri de gemetele răniţilor care se putuseră târî prin iarbă fără a fi văzuţi de duşman. Fugarii sosiră până-n zori, dar nu se mai auzi nimic despre niciunul din oamenii mei a căror moarte mi se anunţase. În ziua următoare, arabii se acuzară unul pe altul că au împins la război, când mai puteau fi folosite mijloacele paşnice; în rândul lor domnea neîncrederea, mâhnirea, dorinţa de a se retrage. Consiliul ţinu mai multe adunări furtunoase, în care se vânturase ideea înapoierii imediate în Unyanyembe. Khamis bin Abdullah, indignat de laşitatea josnică a compatrioţilor săi, tună şi fulgeră cu energia unui monarh insultat. În curând, se răspândi în întreaga tabără vestea acestor adunări agitate şi a propunerilor de retragere, ceea ce, mai mult decât orice, desăvârşi demoralizarea forţelor unite ale wanyamwezilor şi sclavilor. L-am trimis pe Bombay la Sayd bin Salim, sfătuindu-l nici să nu se gândească la retragere, căci asta ar fi însemnat doar o invitaţie ca Mirambo să poarte războiul în Unyamyembe.

Dormeam un somn greu, când, pe la unu şi jumătate, Selim mă trezi, rostind:

— Scoală-te, stăpâne, scoală-te, fug cu toţii! Fuge

până şi Khamis bin Abdullah!

Ajutat de Selim, m-am îmbrăcat şi, tocmai când ajungeam împleticindu-mă la uşă, l-am văzut, târât de oamenii lui şi cu ochii aproape ieşiţi din orbită de spaimă, pe Thani bin Abdullah, care îşi aruncă o vestă pe spate şi îmi strigă:

— *Bana*! Grăbeşte-te! Soseşte Mirambo!

Khamis bin Abdullah plecă şi dânsul, el fiind cel din urmă dintre arabi. Doi dintre oamenii mei îl urmară; i-am ordonat lui Selim să-i silească să se întoarcă, cu revolverul în mâna.

Shaw luase şaua mea şi-o puse pe măgarul lui, pregătindu-se să o şteargă şi să mă lase plocon acolo, la ananghie, în grija lui Mirambo.

Numai Bombay, Mabruki Speke, Chanda se hrăneau păstrându-şi sângele rece, laolaltă cu Mabruki Unyanyembe, Mtamani, Jumam şi Sârmean, cu totul numai şapte din cei cincizeci de oameni ai caravanei. Toţi ceilalţi dezertaseră şi în clipa aceea erau, hăt departe cu excepţia lui Uledi (Manwa Sera) şi a lui Zaidi, pe care Selim îi adusese înapoi cu sila, sub ameninţarea unui revolver încărcat.

I-am ordonat apoi lui Selim să-mi pregătească măgarul, iar lui Bombay să-l ajute pe *master* Shaw să şi-l înşăueze pe-al lui. Peste câteva clipe porneam la drum şi oamenii mei aruncau necontenit priviri în urma lor, ca să vadă dacă nu cumva sosea duşmanul, în timp ce ne îmboldeam măgarii într-un trap întins, ceea ce mă făcea să sufăr cumplit. În unele momente, aş fi fost bucuros să mă întind, în mijlocul drumului, şi să mor pe loc, dar, în fond, viaţa îmi părea dulce şi nu pierdusem orice nădejde cu privire la îndeplinirea misiunii mele; trebuia să trăiesc măcar până ce o duceam la capăt.

Câte gânduri, câte proiecte n-am frământat în mintea mea înfierbântată, în ceasurile atât de lungi şi însingurate ale acelei călătorii nocturne, până când am ajuns la Mfuto, unde i-am găsit pe arabii care se retrăseseră.

Peste noapte, Shaw se prăbuşi în drum, şi în ciuda

implorărilor mele, nu voia să se ridice. Totuşi, deoarece? U unui nu mă lăsam cuprins de disperare, nu concepeam să se lase nici el în voia descurajării; am pus să fie urcat din nou pe măgarul lui; de ambele părţi îl susţinea câte un om şi ne-am urmat goana prin beznă.

Era miezul nopţii când am ajuns la Mfuto. La auzul glasului nostru, porţile se deschiseră şi am fost iarăşi în siguranţă în acest sat, din care pornisem atât de vitejeşte, spre a ne întoarce acum ca nişte netrebnici.

I-am regăsit pe fugari, care sosiseră acolo cu toţii înajţite de se-nserase.

Ultimengo, cutezătoarea călăuză care înălţase în slăvi armele lui şi numărul nostru şi era pătruns de o certitudine atât de optimistă a victoriei, izbutise performanţa de a străbate în şase ore etapa aceea de unsprezece ore de marş; vânjosul Chowpereh, pe care îl considerasem cel mai devotat din toată trupa mea, sosise chiar cu o jumătate de oră mai târziu decât Ultimengo; dar spilcuitul Khamisi, filfizonul, oratorul, demagogul sforăitor, da, el însuşi, sosise pe locul al treilea; şi „Credincioşii” lui Speke se dovediseră a fi la fel de laşi ca oricare biet „tuciuriu”.

Singur Selim al meu, fusese credincios şi brav. Shaw, deşi european, se dovedise mai fricos decât negrii pe care îi dispreţuia atât de mult.

L-am întrebat pe Selim:

— De ce nu m-ai lăsat să mor, luând-o la sănătoasa ca ceilalţi?

— O, domnule, îmi răspunse flăcăul cu naivitate, mi-era teamă să nu mă biciuiţi.

VIAŢA ŞI PĂTIMIRILE MELE ÎN UNYANEMBE

(continuare)

Niciunuia din magnaţii arabi nu-i trecu prin cap că ar putea avea vreun motiv de a mă plânge de ei. Nici măcar nu concepeau că aveam dreptul să mă formalizez pentru modul josnic în care dezertaseră şi lăsaseră în voia sorţii un aliat. În dimineaţa următoare, când i-am revăzut după retragere, salamalecurile lor fură rostite la fel ca şi cum nu

s-ar fi petrecut nimic de natură să strice bunele relaţii şi să ştirbească încrederea statornicită între noi.

Dar abia se aşezară, că n-am întârziat să le spun că, deoarece războiul purtat de dânşii îi privea personal şi cum îşi părăsiseră pe câmpul de bătaie răniţii şi bolnavii, pentru a nu se îngriji decât de pielea lor şi mă temeam că erau deprinşi să o ia la goană la prima ciocnire cu inamicul, trebuiau să nu se mai bizuie pe alianţa mea, întrucât nu-mi dădea mâna să pierd atâta vreme.

— M-am convins, le-am declarat, după cei am văzut felul vostru de a vă lupta, că războiul nu se va sfârşi atât de curând pe cât vă închipuiţi. Mi se spune că aţi avut nevoie de cinci ani pentru a-l răzbi şi ucide pe Manwa Sera; cu siguranţă că nu îl veţi învinge pe Mirambo în mai puţin de un an[35]

Eu sunt un alb deprins cu războaie purtate după alte metode, mă mai pricep şi eu la bătălii, dar în viaţa mea nu am văzut ca nişte oameni să fugă dintr-o tabără cum era cea a noastră la Zâmbizo, pentru un motiv atât de neînsemnat. Fugind astfel, l-aţi invitat singuri pe Mirambo să vă urmeze până în Unyanyembe; puteţi fi siguri că va veni după voi.

Elnd pe rând, fiecare protestă că nu avusese intenţia de a mă părăsi, că mă credeau plecat, că wanyamwezi din Mkasiwa strigaseră: „Musungu pleacă!”, iar la vestea aceasta oamenii lor fugiseră cuprinşi de panică şi nimic nu mai fusese în stare să-i adune iarăşi laolaltă.

În cursul zilei, îşi urmară retragerea către Tabora, care se afla la o depărtare de douăzeci şi două de mile de Mfuto.

Fiind mai puţin zorit decât ei să mă duc acolo, n-am plecat decât a doua zi şi, încărcaţi cu toate bagajele noastre, membrii expediţiei au sosit la Kwihara la trei zile după fuga noastră din Zâmbizo, cu toate proviziile şi obiectele.

Extrasele următoare din jurnalul meu vor arăta, mai

35 Războiul mai făcea ravagii prin această regiune în aprilie 1874 (n. a.).

limpede decât tot ce-aş putea spune eu, starea de spirit în care mă găseam atunci, şi gândurile mele după penibila noastră retragere.

Kwihara, *vineri 11 august*, *1871*.

Am sosit astăzi de la Zâmbizo, un sat din Bomboma.

Ce dezamăgire! Aproape că mi-am pierdut curajul.

Totuşi, îmi păstrez o consolare: mi-am făcut datoria faţă de arabi; o datorie pe care socoteam că o am de plătit din cauza amabilităţii cu care mă primiseră. Acum, odată lichidată datoria, sunt liber să-mi urmez ruta mea.

Mă simt fericit, dacă stau să judec, că mi-am plătit datoria cu sacrificii atât de mici. Fireşte, dacă mi-aş fi pierdut viaţa în acţiunea aceea, n-aş fi primit decât o pedeapsă dreaptă. Dar, pe lângă datoria mea faţă de arabi, care-mi arătaseră atâta stimă, mai era necesitatea de a încerca orice metodă pentru a ajunge la Livingstone. Ruta închisă de Mirambo mă ducea până acolo în numai o lună de zile de marş – aşadar, de ce să nu-mi ofer ajutorul dacă astfel putea fi deblocată mai curând?

De două ori am încercat să găsesc o trecere spre Ujiji, de două ori am fost nevoiţi să ne întoarcem. Hotărât, drumul este blocat, trebuie să apucăm pe altă rută. Dar pe care?

Spre nord ar fi o nebunie, căci acolo se află wasuii, mama şi poporul lui Mirambo, fără a mai pomeni de watuţi, aliaţii săi, alţi tâlhari. Ruta sudică pare cea mai practicabilă însă foarte puţin inşi o cunosc, iar cei la care m-am informat despre ea, înfăţişează lipsa de apă şi pe tâlharii wazaviri, drept obstacole serioase. Pe lângă asta, mai spun că pe acest traseu aşezările sunt rare şi depărtate unele de altele.

Cu toate acestea, înainte de a mă aventura să apuc pe acest drum nou, trebuie să angajez o altă serie de oameni; ai mei se consideră liberaţi de angajament şi escapada noastră la Mfuto – în care cinci au pierit – le-a răcit simţitor ardoarea pentru călătorii. Nu pot spera de fel să angajez wanyamwezi, care nu pleacă niciodată la drum cu caravanele în timp de război.

Situaţia mea este dintre cele mai critice. Aş avea o bună scuză pentru a mă întoarce pe litoral. Dar după atâtea cheltuieli, după atâtea speranţe puse în mine, nu pot face aşa ceva; conştiinţa mea îmi interzice. Simt, sincer, că trebuie mai degrabă să mor, decât să mă întorc.

Sâmbăta 12 august: Pagazii mei m-au părăsit, după cum mă aşteptam. Spun că i-am luat ca să meargă în Ujiji pe ruta obişnuită a lui Mirambo.

Nu-mi mai rămân decât treisprezece din oamenii pe care-i aveam când am pornit în expediţie. Ce pot face cu o mână de oameni având o sută de poveri în magazie? Nici nu mai vorbesc de încărcătura doctorului: şaptesprezece baloturi de stofă, şase saci de mărgele şi douăsprezece lăzi.

Dacă Livingstone se află în Ujiji, nici dânsul nu poate ieşi de acolo, la fel cum nu pot eu să ies din Unyanyembe până nu se decide soarta războiului cu Mirambo.

Livingstone nu-şi poate căpăta merindele, care se află aici, cu ale mele. El nu este capabil să se întoarcă la Zanzibar, iar ruta Nilului e blocată. Cu forţe şi provizii suficiente, probabil că ar fi în stare să ajungă la Baker către nord – străbătând Urundi, apoi prin Ruanda, Karagwah, Uganda, Unyoro şi Ubari, până la Gondokoro; însă nu poate forma nicio caravană, de vreme ce sursele de provizii îi sunt închise. E o presupunere greşită să crezi că Livingstone, sau oricare alt om energic de valoarea lui, ar putea să străbată Africa fără a avea o rezervă durabilă de pânzeturi şi mărgele cu curs pe piaţă şi o escortă.

Pe când se îndrepta spre Tanganica, venind dinspre lacul Nyassa, Livingstone, după spusele unui om pe care l-am văzut azi dimineaţă, a întâlnit caravana lui Sayd bin Omar, având destinaţiaulamba. Era în perioada când se zvonise că a fost asasinat. Pe atunci călătorea împreună cu Mohammed bin Gharib. Acesta, care venea din Urungu, îl găsise pe doctor în ţinutul Chi-Cumbi, sau Kwa-Chi-Kumbi; s-au dus amândoi în Manyuema sau Manyema, provincie situată la patruzeci de marşuri de ţărmul nordic al lacului Nyassa. Livingstone mergea pe jos, îmbrăcat în stambă

americană. Îşi pierduse toată cantitatea de stofă în cursul traversării cu barca a lacului Uemba.

Se afla pe lacul acela, cu trei pirogi: într-una erau lăzile şi câţiva oameni de-ai lui; el însuşi se urcase în altă pirogă, împreună cu slujitorii săi şi cu doi pescari;

an a treia pirogă, care îi ducea pânzeturile, se răsturnă. Din Nyassa ajunsese în Ubisa, apoi în Uemba şi de acolo în Urungu. Purta pe cap o caschetă, avea două revolvere, o carabină cu două focuri, ce se încărca prin chiulasă, şi gloanţe explozive.

Wahiyowzii, aflaţi cu Livingstone, îi spuseseră călătorului care mi-a dat aceste amănunte, că stăpânul lor avusese mai întâi numeroşi însoţitori, dar că o mare parte din oamenii lui îl părăsiseră.

13 august: Astăzi a sosit o caravană dinspre coastă; m-au înştiinţat de moartea lui William L. Farquhar, pe care-l lăsasem bolnav la Mpwapwa, şi a bucătarului, în Usagara; cel dintâi. la câteva zile după intrarea mea în Ugogo, celălalt, peste câteva săptămâni. Primul meu imbold a fost să mă răzbun. Întâi, l-am bănuit pe Leukole că s-a descotorosit de pensionarul său fie folosind otravă, fie omorându-l pe altă cale. Dar convorbirea personală avută cu conducătorul caravanei mi-a spulberat bănuiala: Farquhar sucombase la scurtă vreme după despărţirea noastră, răpus de boala cumplită care-l împiedicase să ne urmeze. Pe câte am putut înţelege, se simţise mult mai bine, ba chiar destul de zdravăn pentru a pleca, zicea el; voind însă să se ridice din pat, a căzut pe spate şi a murit pe loc. Mi s-a mai spus că wasagarii, care se pare că sunt stăpâniţi de o teamă superstiţioasă faţă de morţi, i-au ordonat lui Jako să-l îngroape numaidecât. Cum Jako nu avea putere să-l care, l-a târât în junglă şi l-a lăsat acolo, fără a-l acoperi măcar cu un strat subţire de pământ.

Astă seară i-am spus tovarăşului meu:

— Sărmane Shaw, băiete, unul din noi trei s-a dus! Acum cine-l va urma?

14 august: Am scris mai multe scrisori la Zanzibar. Shaw a fost tare bolnav noaptea trecută.

Sâmbăta, *19 august*: Soldaţii mei îşi petrec vremea înşirând mărgele. Shaw nu-şi părăseşte patul. Se zice că Mirambo este în marş spre Unyanyembe. Azi dimineaţă au plecat spre Mfuto nişte arabi, însoţiţi de sclavii lor, ca să aducă îndărăt pulberea lăsată acolo de redutabilul şeic Sayd bin Salim, comandantul suprem al aşezărilor arabe.

Luni, *21 august*: Shaw este tot bolnav. O sută de *fundo* (o mie de şiraguri de perle) au fost înşirate. Azi dimineaţă bin Selim, guvernatorul aşezărilor arabe, a dezminţit înaintarea lui Mirambo asupra ţinutului Unyanyembe.

22 august: înşiram perle, laolaltă cu soldaţii mei, când pe la ceasurile zece, s-a auzit larmă de împuşcături din direcţia Taborei. Lăsându-ne baltă munca, ne-am repezit spre poarta principală a *bornei*, care dă spre Tabora. Am auzit desluşit răpăit de salve şi focuri răzleţe. Urcându-mă pe creştetul tembe-ului meu, am văzut cu binoclul fumul împrăştiat de arme. Câţiva dintre oamenii trimişi să afle cauza zarvei s-au întors în fugă cu vestea că Mirambo, cu peste două mii de oameni, asedia Tabora dintr-o parte, în timp ce o mie de watuţi atacau Tabora din alte direcţii, alăindu-se cu căpetenia tâlharilor de dragul jafului.

Mai târziu, sau către amiază, atenţi la colinele deasupra cărora puteau vedea Tabora, fugarii au alergat cu droaia, cerându-ne ocrotire. Ne-au adus vestea întristătoare că cinci arabi dintre cei mai de vază au fost ucişi şi că, printre morţi, se numără şi nobilul Khamis bin Abdullah, micul Khamis, Mohammed bin Abdullah. Ibrahim bin Rashid şi Sayf, fiul lui AM, fiul şeicului şi cel al lui Nasib.

Am vrut să capăt amănunte; mi-a spus că, la prima împuşcătură, Khamis, însoţit de câţiva arabi, care se aflau tocmai atunci în vizită la dânsul, urcase pe acoperiş şi-şi întoarse luneta către partea de unde se auzea schimbul de focuri; spre marea lui surprindere, văzuse câmpia acoperită de războinici sălbatici în plin marş şi, cam la două mile depărtare, lângă Kazima, zărise un cort ridicat,

asupra căruia nu se putea înşela, căci chiar arabii i-l dăruiseră lui Mirambo, în pierioada când erau în bune relaţii.

Khamis bin Abdullah coborâse, spunându-le celorlalţi arabi:

— Să mergem în întâmpinarea lui! înarmaţi-vă şi să pornim, prieteni!

Prietenii lui îl sfătuiseră în mod hotărât, dimpotrivă, să nu iasă, argumentându-i, pe bună dreptate, că atâta vreme cât fiecare arab stătea în *tembe*-ul lui, le puteau veni lesne de hac tâlharilor Ruga-Ruga şi watuţilor laolaltă. El răspunse însă, cu aprigă nerăbdare:

— Să rămânem între zidurile noastre de teama lui Mirambo acest *Mshensi* (păgân)? Cine vine cu mine?

Protejatul său, micul Khamis, fiul unui prieten, care nu mai era în viaţă, îi ceru voie să-l urmeze, în calitate de servant. Mohammed bin Abdullah, Ibrahim bin Rashid şi Sayf bin Ali, tineri arabi de familie bună, care erau mândri să locuiască sub acoperişul nobilului Khamis, se oferiră, de asemenea, să-l însoţească.

După ce înarmă, în grabă, optzeci de sclavi, fără a asculta de sfatul prudenţilor săi prieteni, care stăruiau să-l oprească, ieşi din oraş şi, pe dată, se află faţă-n faţă cu vicleanul şi hotărâtul duşman Mirambo. Acesta, la fel de şiret pe cât era de îndrăzneţ, văzându-i pe arabi cum se apropie, dădu trupelor sale ordin de a se retrage încet.

Înşelat de asemenea manevră, Khamis îşi avânta oamenii în urmărirea vrăjmaşului. Deodată, răsucindu-şi armia, Mirambo îşi aruncă armatele întrunite într-un corp, asupra micului pilc care sosea.

La această năvală neaşteptată, oamenii lui Khamis o luară la goană, fără să se mai uite măcar în urma lor, lăsându-şi stăpânul în voia sorţii copleşitoare. Atacatorii înconjurară pe cei cinci arabi şi, deşi câţiva dintre ei fuseseră răpuşi de focul arabilor, continuau, să tragă în micul grup până când Khamis bin Abdullah, care mergea în frunte, primi un glonte în picior şi căzu în genunchi, dându-şi seama că sclavii l-au părăsit. În ciuda rănii

căpătate, continuă să tragă vitejeşte; curând însă un glonte îi străpunse inima. Când îl văzu căzând, micul Khamis strigă:

— Tatăl meu adoptiv e mort; vreau să mor şi eu odată cu el!

Se bătu cu deznădejde şi nu întârzie să primească şi el o rană mortală. Peste câteva minute, niciunul din cei cinci arabi nu mai era în viaţă.

Seara, târziu, am căpătat alte amănunte. Am aflat, de la oamenii care văzuseră cadavrele, că de pe chipul lui Khamis, un bărbat de o frumuseţe maiestuoasă, fusese luată pielea frunţii şi cea din partea de jos a feţii, precum şi barba. Mai fuseseră luate regiunea proeminentă a nasului, grăsimea care acoperea stomacul şi abdomenul şi câte o bucată din fiecare călcâi, retezate de sălbaticii aliaţi ai lui Mirambo. Trupurile celorlalţi arabi căzuţi fuseseră lăsate în acelaşi hal.

Aceste mutilări, practicate de către aliaţii lui Mirambo, erau, desigur, opera wagangilor sau a vracilor, care, cu bucăţile de carne şi piele astfel procurate, compuneau licoarea socotită extrem de tare pentru a da puteri în luptă războinicilor. Se punea în supă sau orez o anumită doză din această poţiune magică şi, după ce era absorbită, cu o profundă credinţă, ea îi convingea pe cei care au cumpărat-o că sunt invulnerabili şi că, de-acum încolo, puteau sfida liniştiţi gloanţele şi orice soi de proiectile.

Privind din aşezarea de la Kwihara, în prada zbuciumului, ochilor noştri, li se înfăţişa o privelişte cât se poate de întristătoare, căci mai tot cuprinsul Taborei era în flăcări şi vedeam cum sute de refugiaţi se revarsă spre noi.

Dându-mi seama că oamenii erau dornici să rămână alături de mine, mi-am refăcut pregătirile de apărare, scobind nişte ambrazuri pentru muschete în meterezele solide ale zidurilor de lut din iembe-ul meu. Au fost făcute atât de rapid, şi păreau atât de minunat adaptate unei apărări eficiente a taberei, încât oamenii mei se îmbărbătară nevoie mare şi refugiaţii wangwanezi, cu

puşti în mâini, alungaţi din Tabora, ne cerură să fie primiţi în tembe-ul nostru ca să ne sprijine la apărarea lui. Fură adunaţi şi oamenii lui Livingstone şi invitaţi să ne ajute la apărarea bunurilor stăpânului lor împotriva atacului pe care presupuneam că îl va dezlănţui Mirambo. La căderea nopţii, aveam în ograda mea cincizeci de oameni înarmaţi, puşi de strajă în fiecare punct unde ne puteam aştepta la un atac.

Mirambo a ameninţat că mâine va veni la Kwihara. Sper că va veni, şi dacă intră în bătaia unei carabine americane, voi vedea ce virtuţi conţine plumbul glonţului american.

23 august: Am petrecut o zi îngrozitoare, în valea Kwihara. Ochii ne erau mereu aţintiţi spre nenorocita Tabora. Se spune că numai trei *tembe*-uri au rezistat şocului atacului.

Locuinţa lui Abid bin Suliman a fost distrusă şi peste două sute de colţi de elefant, depozitaţi acolo, au devenit prada acestui Bonaparte african.

Tembe-ul meu a fost amenajat pentru a putea oferi o apărare eficientă, atât cât permit posibilităţile şi mijloacele locale. Casa este înconjurată de o roată de „cuiburi” de carabine şi toate colibele băştinaşilor, care astupau vederea au fost date la pământ, iar tufişurile şi copacii ce puteau oferi un adăpost vrăjmaşilor au fost retezaţi.

Fuseseră aduse provizii şi apă pentru 6 zile. În ultimele două săptămâni, lipsiseră alimentele.

Pereţii aveau o grosime de 3 picioare şi erau apartamente în interiorul altor apartamente, aşa încât un reprezentant disperat al bărbaţilor putea să lupte până când ultima cameră era ocupată.

În jurul meu, arabii se străduiesc să pară viteji, dar este vădit că stau cu inima cât un purice. Am auzit umblând zvonul că, dacă Tabora va fi cucerită, vor pleca *en masse* şi vor lăsa ţinutul la discreţia lui Mirambo. Dacă au această intenţie şi o vom aduce la îndeplinire, în frumoasă încurcătură am să mă mai aflu!

În orice caz, Mirambo nu va profita de bunurile mele,

nici de cele ale lui Livingstone. Dacă arabii dau bir cu fugiţii, am să incendiez casă, cu tot ce e înăuntru.

24 august: Drapelul american flutură mai departe deasupra tembe-ului nostru şi arabii se află încă în ţinut.

Pe la ceasurile zece, a venit un sol din partea oamenilor din Tabora, să mă întrebe dacă nu le voi sări în ajutor. Am simţit un impuls viu de a face acest lucru; dar, după lungi dezbateri lăuntrice, după ce am cântărit problema pe toate feţele, după ce am cercetat dacă era o soluţie prudentă, dacă se cuvenea să mă duc acolo, m-am întrebat: ce s-ar alege, oare, de oamenii mei, dacă aş fi cumva ucis? Ar dezerta din nou?

Care era soarta lui Khamis bin Abdullah?

Până la urmă, le-am trimis vorbă că nu mă voi duce la Tabora; că s-ar cuveni să se simtă absolut ca la ei acasă între zidurile tembe-urilor lor, împotriva efectivelor de care dispunea Mirambo, şi că aş fi bucuros dacă l-ar putea ademeni să vină el la Kwihara, în care caz, aş încerca să pun mina pe vrăjmaş.

Mi-au spus că Mirambo şi aghiotantul lui poartă umbrele deasupra capului, că el, personal, are părul lung ca un hamal mnyamwez şi barbă. Dacă el se iveşte, peste toţi oamenii, care au o umbrelă de soare, va cădea o ploaie de gloanţe, cu speranţa că un plumb norocos l-ar putea nimeri. Dacă ai sta să te ţii de prejudecăţile populare, ar trebui să pun să-mi toarne un glonţ de argint, dar nu am la mine argint. Aş putea să torn un glonţ de aur.

La amiază, am lăsat tembe-ul în paza a vreo sută de oameni şi m-am dus să-l văd pe şeicul Bin Nasib care lăsase aproximativ 100 oameni în interiorul casei s-o păzească în lipsa lui. Acest bătrân şeic mi-a părut totdeauna un adevărat filosof în felul lui. L-aş fi numit chiar profesor de filosofie practică. De obicei, este atât de sentenţios, îndrăgind aforismele şi dovedind un caracter consecvent. Am fost foarte mirat găsindu-l copleşit de disperare. Aforismele l-au părăsit şi filosofia lui n-a rezistat în faţa sorţii potrivnice. M-a ascultat mai curând cu o înfăţişare de muribund, decât ca un om care dispune de

toate mijloacele de apărare şi atac. I-am încărcat puşca cu două ţevi cu gloanţe, alice şi mici colţi de fier şi l-am sfătuit să nu tragă până ce oamenii lui Mirambo nu vor fi la porţile sale.

Pe la patru, am aflat că Mirambo se întărise în Kazimă, care se află la două mile de Tabora, spre nord-vest.

26 august: Azi dimineaţă, arabii au făcut o ieşire cu intenţia de a ataca Karima dar n-au izbutit, deoarece Mirambo a cerut o zi de răgaz ca să mănânce carnea furată de la ei. A avut neruşinarea să-i roage să revină în ziua următoare, adăugând că atunci va fi gata să se bată şi să le dea el luptă până s-or sătura.

Kwihara şi-a redobândit aspectul paşnic; fugarii înspăi" mântaţi nu se mai înghesuie între îngustele lui hotare, aducând cu ei spaima şi deznădejdea.

27 august: Mirambo s-a retras în cursul nopţii. Azi dimineaţă când arabii s-au întors în faţa satului Kazima, aşezarea era pustie.

În fiecare zi se ţin consilii de război, întruniri belicoase, pe care şeicii noştri par să le îndrăgească foarte mult. Nu cunosc oameni mai zoriţi la cuvântări şi mai înceţi în fapte. Urmau să se alieze cu tribul watuta, dar Mirambo le-a luat-o înainte. Vorbeau de o nouă cotropire a teritoriului duşmanului; iată că Mirambo a venit în Unyanyembe cu focul şi sabia, semănând moartea în rândurile lor şi ucigându-i pe cei mai nobili fruntaşi.

Arabii îşi irosesc ceasurile discutând întruna, şi în timp ce ei perorează, drumul spre Ujiji şi cel spre Karagwah sunt păzite mai mult ca oricând pentru comerţul lor. Ba chiar mulţi din cei mai influenţi vorbesc despre întoarcerea la Zanzibar, zicând: „Ţinutul acesta este ruinat".

Aşteptând să văd ce se va întâmpla, mă ocup de treburile mele, deşi cu prea puţin succes. În lipsa wanyamwezilor, sunt pe cale de a angaja nişte wangwani renegaţi, statorniciţi în Unyanyembe, ca să mă însoţească până la Ujiji. Îi ofer fiecăruia câte 30 de dori, mai mult

decât întreitul preţutului obişnuit. În timpuri normale, pentru acelaşi traseu, preţul variază între 5 şi 10 dori. Intenţia mea este de a lăsa la Kwihara şaizeci sau şaptezeci de poveri şi aproape tot bagajul meu personal, din care nu voi lua decât un mic geamantan. Cu toate acestea, am nevoie de cincizeci de oameni.

28 august: Nicio veste despre Mirambo.

Shaw se înzdrăvăneşte iarăşi.

Bin Nasib a venit să-mi întoarcă vizita, n-a vorbit însă decât despre probleme filosofice mărunte şi nimic altceva.

După ce am studiat regiunea, sunt hotărât să urmez ruta sudică străbătând în viteză nordul ţinuturilor Ukonongo şi Ukawendi. L-am informat astă seară pe Bin Nasib asupra acestei decizii.

29 august: Shaw s-a dat azi jos din pat şi a făcut puţină treabă.

Vai! tare mă tem că toate planurile mele, atât ide bine ţesute, frumoasele mele proiecte de a străbate cu o ambarcaţiune lacul Victoria N'Yanza şi de a coborî pe Nil, sunt nimicite de acest blestemat război cu Mirambo, acest Bonaparte negru. Am şi pierdut două luni stând aici.

Arabilor le trebuie mult timp ca să ajungă la o concluzie. Sfaturi se găsesc berechet iar cuvinte sunt cât frunza şi iarba, nu lipseşte decât o hotărâre.

Nădejdea şi reazimul arabilor au murit. Khamis bin Abdullah nu mai este printre noi.

Unde sunt ceilalţi războinici şi oşteni despre care cânta barzii wangwana şi waniamwezi?

Unde sunt Kisesa sau marele Abdullah bin Nasib?

Unde este Sayd, fiul lui Majid?

Kisesa este în Zanzibar, iar Sayd, fiul lui Majid, se află în Ujiji şi până acum nu are habar că fiul său a căzut în codrii din Wilyankuru.

Shaw se însănătoşeşte grabnic.

Tot nu izbutesc să-mi procur soldaţi, îmi pierd nădejdea de a mă urni de aici. Este o ţară atât de leneşă, de adormită, înceată şi halucinantă. Arabi, wangwana, wanyamwzi, toţi sunt o apă şi un pământ; nici nu le pasă

de timpul care zboară, pentru că „mâine” înseamnă pentru ei, câteodată, peste o lună. Pentru mine este, pur şi simplu, înnebunitor.

30 august: Shaw nu vrea să facă nimic. Mi-este imposibil să-l determin măcar să se clintească. îl implor, îl răsfăţ, îi pregătesc cu mâna mea mici trufandale, şi în timp ce eu lucrez din toate puterile, cu nervii încordaţi pentru a zori plecarea noastră către Ujiji, el zace cu ochii pironiţi în gol. Ce schimbare, la un om pe care-l văzusem atât de dornic să întreprindă ceva în Zanzibar!

Adineauri m-am aşezat alături de el şi pentru întâia oară i-am vorbit despre adevărata mea misiune; speram să-i dau curaj. I-am spus că nu mă interesează geografia ţării nici măcar pe jumătate cât mă preocupă căutarea lui Livingstone. I-am spus pentru prima oară:

— Fără îndoială, dragă Shaw, crezi că sunt trimis aici pentru a sonda adâncimea lacului Tanganica. Nicidecum, dragă camarade. Mi s-a spus să-l găsesc pe Livingstone. Mă aflu aici pentru acest lucru. De aceea, voi porni din nou în marş. Nu pricepi, bătrâne, toată însemnătatea acestei măsuri? Nu vezi ce recompensă îţi va da domnul Bennett, pentru ajutorul ce-mi vei acorda? Sunt sigur, dacă vii vreodată la New York, sunt sigur că niciodată nu vei duce lipsă de o hârtie de cincizeci de dolari. Haide, scutură-ţi puţin toropeala! sări în picioare!

Arată-te mai vioi! Spune că nu vei muri şi bătălia e pe jumătate câştigată! Dă-le cu tifla frigurilor! Îţi garantez că nu te vor ucide. Am aici medicamente suficiente pentru un regiment întreg!

Ochii lui au recăpătat puţină strălucire, însă numai pentru o clipă, peste un minut, licărul se stinse, privirea era moartă.

M-am simţit demoralizat de-a binelea. Pe urmă, vrând să-l văd reînsufleţit puţin, i-am făcut un punci tare, bun să-i toarne foc în vine. Am pus zahăr, ouă şi am potrivit gustul cu lămâie şi aromate.

— Ia să-mi bei asta, dragă Shaw, am spus, şi uită-ţi beteşugurile! Nu eşti bolnav, dragă camarade; este doar

ennui[36] ceea ce simţi. Uită-te la Selim! Pun prinsoare pe cât vrei că el n-o să moară; o să-l aduc îndărăt teafăr, la prietenii săi! Am să te duc şi pe tine acasă, dacă te laşi pe seama mea!

1 septembrie: După spusele lui Thani bin Abdullah, pe care m-am dus să-l vizitez azi, în tembe-ul său, la Maroro, Mirambo a pierdut două sute de oameni în atacul împotriva Taborei, în timp ce pierderile arabilor erau de cinci arabi, treisprezece oameni liberi şi opt sclavi, pe deasupra, *trei tembe*-uri, mai mult de o sută de bordeie arse, două sute optzeci de colţi de elefanţi, şaizeci de vaci şi juncani capturaţi.

3 *septembrie*; Am primit din Zanzibar un pachet de scrisori şi ziare, trimis de căpitanul Webb. Cât de plăcut este când nişte prieteni din America, aflaţi la o depărtare atât de mare, se gândesc la cel absent, pierdut în inima Africii! După câte-mi spun ei, nimeni nu visează măcar că am şi sosit pe pământul Africii!

Azi i-am cerut şeicului Bin Nasib să permită oamenilor din caravana lui Livingstone să meargă sub comanda mea la Ujiji. Nici n-a vrut să mă asculte, zicând că merg la moarte sigură.

4 *septembrie*: Lui Shaw îi merge bine azi, după propria sa mărturisire; Selim e doborât de friguri. Cât despre mine, îmi recapăt treptat puterile, deşi câţiva din vechii mei soldaţi se prăpădesc văzând cu ochii. Umgareza este orb, Baruti e bolnav rău de vărsat, Sadala e cuprins de friguri.

5 *septembrie*: Baruti a murit azi dimineaţă. Era unul din cei mai buni membri ai escortei mele, unul din acei oameni care l-au acompaniat pe Speke în Egipt. Pierdusem până acum şase însoţitori; el este al şaptelea, de la plecarea noastră din Zanzibar.

Toată ziua, urechile mi-au fost otrăvite de informaţiile date de arabi cu privire la ţinutul pe care-l aveam de străbătut: „Drumurile sunt proaste; toate sunt închise, prin păduri şi prin preajma lor bântuie Ruga-Ruga, wakonongii

36 Plictiseală (fr.) (n. t.).

vin despre sud ca să se alieze cu Mirambo; washensii poartă război între ei, se duşmănesc”.

Într-un cuvânt, oamenii mei sunt abătuţi; sunt pătrunşi de cuprinsul acestor povestiri ale arabilor şi ale wanyamwezilor. Bombay începe să creadă şi el că ar fi mai bine să mă întorc pe litoral şi să-mi amân călătoria, încercându-mi din nou norocul în timpuri mai fericite.

L-am îngropat pe Baruti la umbra unui smoehin-banian, la câţiva paşi spre apus de *tembe*-ul meu. A fost săpată, mai întâi, o groapă adâncă, de patru picioare şi jumătate pe trei lăţime, la fundul acestei excavaţii, şi lângă unul din pereţi, s-a deschis un şanţ îngust în care răposatul a fost aşezat răsucit pe o parte, cu faţa întoarsă spre Meca. Trupul a fost înfăşurat într-un dori şi jumătate de stambă nouă. După ce l-am depus, cum se cuvine, în acest culcuş îngust, a fost făcut în mormânt un fel de acoperiş înclinat, din beţe, înfăşurat într-o rogojină şi o pânză veche, pentru ca pământul să nu acopere mortul. Apoi, groapa a fost umplută, în timp ce soldaţii râdeau voios. S-a plantat deasupra un arbust şi într-o mică scobitură făcută cu mina, am vărsat apă, pentru ca răposatul să poată bea, ziceau ei, dacă i s-o face sete în drum spre rai. În cele din urmă, mormântul a fost stropit cu apă limpede şi plosca în care se ţinuse lichidul a fost sfărâmată. După ce s-a isprăvit ceremonia, toată lumea a rostit Fat-hah[37] arab, apoi, oamenii mei s-au îndepărtat de mormântul camaradului mort, dându-l pentru totdeauna uitării.

7 septembrie: Un arab numit Mohammed mi-a dăruit un mic sclav, un băieţaş pe care-l cheamă Ndugu-M hali, adică: „Bogăţia fratelui meu”. Cum numele acesta mi-a displăcut, mi-am adunat şefii caravanei şi i-am rugat să-mi aleagă un nume mai potrivit. Unul a propus „Simba”, care înseamnă leu; altul s-a gândit la „Ngombe”, adică „vacă”, un al treilea a socotit potrivit să-l cheme Mirambo, ceea ce a stârnit un râs cu hohote. Bombay a sugerat „Bombay-Mdogo”. Dar după ce a cercetat privirea ageră a copilului,

37 Primul capitol din Coran, în arabă „fathha“, însemnînd „deschidere“, „început“ (n. t.).

Ultimengo a găsit cu cale că ar trebui să fie botezat Ka-lu-lu, fiindcă – după cum a remarcat el:

— Uitaţi-vă cum îi strălucesc ochii, priviţi-i trupşorul, atât de mlădios, priviţi-i mişcările! Cât de sprinten este, cât de mlădios! Kalulu este cu adevărat numele ce i se potriveşte.

— Da, *bana*, spuseră toţi ceilalţi, să-i zicem Kalulu. În graiul kisawahili, este numele puiului de antilopă albastră pigmee (*perpusilla*).

Am pus să fie adusă o uriaşă tingire cu apă. Selim, care nici nu-şi dorea nimic mai mult decât să fie naş, a ţinut copilul deasupra apei, în timp ce eu am rostit următoarele cuvinte:

— De acum înainte numele lui să fie Kalulu şi nimeni să nu i-l răpească.

Astfel a primit negrişorul lui Mahommed numele pe care-l poartă acum.

Expediţia noastră se măreşte.

Astă seară am trecut printr-o adevărată alarmă: dinspre Tabora a izbucnit un foc susţinut, făcându-ne să credem că ne putem aştepta la un atac. Dar ieşi la iveală că era vorba de o salvă de onoare care-i vestea lui Mkasiwa, sultanul Unyanyembe-ului, vizita lui Kitambi.

8 septembrie: Spre seară, şeicul Bin Nasib a primit o scrisoare de la un arab din Mfuto, anunţându-l că Mirambo şi cu aliaţii lui watuta tocmai au sosit sub zidurile acestei localităţi. Suntem sfătuiţi să ne pregătim de apărare.

Se pare că, dacă Mfuto este luat cu asalt, Mirambo urmează să mărşăluiască de-a dreptul asupra Kwiharei.

9 septembrie: Mirambo a suferit ieri o serioasă înfrângere, având pierderi grele. Luase mai întâi cu asalt un sătuleţ al wanyamwezilor; a fost însă respins cu străşnicie sub zidurile lui Mfuto. Mirambo şi-a pierdut trei din principalii săi ciraci. Silit să ridice asediul, a fost hăituit de locuitorii orăşelului până în pădurea Umanda, unde armia lui a fost risipită şi el însuşi a fugit de pe câmpul de bătaie, fără pic de glorie.

Capetele şefilor pe care i-a pierdut în luptă au fost

aduse la Kwikuru, la *borna* lui Mkasiwa.

14 septembrie: Flăcăul arab Selim deliresază, cuprins de friguri. Shaw este iarăşi bolnav. Ei doi îmi consumă mai tot timpul. Am devenit o infirmieră în toată regula, fiindcă nu am pe nimeni care să mă ajute la îngrijirea lor. Dacă aş încerca să-l instruiesc pe Abdul Kader în arta de a fi folositor nu aş face nicio ispravă, căci capul lui este atât de împâclit de fumurile păcătoase ale tutunului din Unyamwezi, încât rătăceşte buimac de colo-colo spărgând farfurii şi răsturnând sumedenie de bucate alese, până când ajung în asemenea hal de exasperare, încât tihna şi liniştea sufletească îmi sunt complet distruse pentru un ceas şi mai bine.

Dacă îi cer ceva lui Ferajji, care acum a fost înălţat după toate regulile la rangul de bucătar al meu, capul lui de lemn, refuză să prindă cea mai mică idee, astfel că sunt obligat să joc şi rolul de *chef de cuisine*[38].

15 septembrie: În curând, se împlinesc trei luni de când mă aflu în Unyanyembe. Dar sper că înainte de 23, voi pleca.

Soldaţii mei au petrecut toată noaptea, până la nouă dimineaţa, cântând şi dănţuind în cinstea sufletelor camarazilor morţi, ale căror oseminte albesc acum în codrii din Wilyankuru.

Două sau trei uriaşe chiupuri de *pombe* n-au fost de ajuns pentru a stinge setea cumplită născută de acest violent obicei, aşa că din revărsatul zorilor am fost chemat să contribui cu o *shukka*. pentru ca oamenii să-şi procure încă o oală plină cu această băutură miraculoasă.

Mi-am petrecut toată ziua alegând bagajele pe care trebuia să le ia fiecare soldat şi pagaz. Încărcătura a fost redusă de la şaptezeci la cincizeci de livre, cu speranţa că astfel vom putea merge ceva mai repede şi să facem etape mai lungi. În ultimele două-trei zile, am găsit zece pagazi.

Doi-trei oameni de ai mei sunt încă foarte bolnavi; aproape sigur că nu-şi vor putea face slujba; dar până în clipa plecării, care pare să se apropie rapid, sper să-i pot

38 Bucătar şef (fr.) (n. t.).

înlocui.

16 septembrie: Pregătirile noastre sunt aproape încheiate. Dacă o vrea Dumnezeu, vom fi în marş înainte de sfârşitul săptămânii, peste patru zile. Am angajat doi pagazi noi şi două călăuze: Asmani şi Mabruki. Dacă enormitatea corpului omenesc poate inspira spaimă, hotărât că Asumi trebuie să producă un efect înfricoşător: statura lui trece cu multe de şase picioare, fără încălţăminte, şi are nişte umeri laţi care ar fi de ajuns pentru doi oameni obişnuiţi.

Mâine le ofer oamenilor mei un mare ospăţ, pentru a sărbători plecarea lor din acest ţinut nefericit, semănat cu obstacole.

17 septembrie: Banchetul s-a sfârşit. Am poruncit să fie tăiaţi şi puşi la frigare doi juncani şi am aşternut un ospăţ în toată legea. Trei oi, două capre, cincisprezece pui, o sută douăzeci de livre de orez, douăzeci de turte mari de porumb, o sută de ouă, zece livre de unt, plus cinci galoane de lapte, au completat meniul. Oamenii mei îşi poftiseră prietenii şi vecinii; o sută de femei şi copii au luat parte la sărbătoare.

După masă au sosit urcioare mari cu bere de câte cinci galoane; pe urmă a început dansul – mai ţine şi-acum, în timp ce scriu.

19 septembrie: Un acces slab de friguri avut. azi m-a silit să amân pe mâine plecarea. Selim s-a însănătoşit, Shaw, de asemenea.

Pe la opt, am primit vizita şeicului Bin Nasib, care m-a implorat să nu plec în starea „atât de gravă” în care mă aflu: Thani Sakhburi mi-a sugerat să rămân încă o lună. La această sugestie, am răspuns că albii nu sunt deprinşi să-şi calce cuvântul. De vreme ce spusesem că voi pleca, nimic nu mă va împiedica s-o fac.

Bin Nasib a renunţat la orice speranţă de a mă face să mai rămân măcar o zi şi m-a părăsit zicând că va scrie înălţimii sale Sayd Burghash pentru a-l înştiinţa cât sunt de îndărătnic şi că-mi hotărâsem singur moartea. A fost „lovitura sub centură”.

Sunt ceasurile zece; frigurile au încetat. Toată lumea doarme, afară de mine. Mă gândesc la cele ce am de făcut, cuget la poziţia şi la intenţiile mele. O tristeţe de nespus mă covârşeşte, o deprimare pricinuită de izolare. Niciun fel de înţelegere, niciun interes în jurul meu. Îţi trebuie mai multă tărie de cuget decât am eu acum, ca să alung toate presimţirile negre care mă năpădesc.

Dar probabil că ceea ce numesc presimţire nu este decât rezultatul pronosticurilor arabilor; o impresie datorată avertismentelor sinistre repetate de aceşti oameni cu suflet fătarnic. Probabil că melancolia şi însingurarea mea au acelaşi izvor. Tenebrele care îmi umplu odaia şi pe care mi le înfăţişează singura luminare ce mă luminează nu sunt nici ele menite să mă înveselească. Mă simt ca strâns între ziduri de piatră.

Dar de ce să mă simt ca momit de aceşti arabi înceţi la minte, apăsaţi de avertismentele şi croncănelile lor? îmi şi dă târcoale o bănuială: este la mijloc vreun motiv ascuns. Mă întreb dacă arabii nu cumva se străduie să mă reţină aici, cu nădejdea că îi voi sprijini în războiul lor contra lui Mirambo? Dacă îşi fac asemenea socoteli, se înşală amarnic, căci am făcut legământul solemn – şi îmi voi ţine jurământul câtă vreme îmi va rămâne cea mai slabă nădejde de viaţă – ca, orice s-ar întâmpla, să nu mă las îndepărtat de la acţiunea mea; am jurat să-mi urmez cercetările până ce îl voi fi regăsit pe Livingstone viu sau mort; am jurat să nu mă întorc decât aducând cele mai puternice dovezi posibile că trăieşte sau că a încetat din viaţă. Nimeni pe lume nu mă va opri, doar moartea ar putea; ba nu, nici măcar moartea; căci nu voi muri – nu vreau, nu pot să mor! Ceva îmi spune, nu ştiu ce anume, poate această speranţă veşnic vie care sălăşluieşte în firea mea, poate trufia firească pentru cineva înzestrat cu o vitalitate clocotitoare, sau un exces de încredere în mine însumi; nu ştiu, dar ceva îmi spune că îl voi găsi. Să scriu asta cu litere mari: ÎL VOI GĂSI! ÎL VOI GĂSI! înseşi cuvintele acestea sunt stimulente. Mă simt mai bine. Oare am rostit o rugăciune? La noapte am să dorm liniştit.

M-am simţit obligat să copiez aceste pagini din Jurnal aşa cum au fost simţite în ceasul în care au fost scrise. Mai bine decât orice descriere aş putea face, ele zugrăvesc „Viaţa şi pătimirile mele în Unyanyembe”. Îmi par mai lămuritoare decât nesfârşite capitole descriptive. Nu cuprind nicio exagerare; literalmente, asemenea sentimente mă încercau în perioada aceea; ele dovedesc ce accese de friguri fără număr am suferit şi eu şi cei din anturajul meu; ele povestesc primejdiile şi bucuriile noastre, necazurile şi plăcerile noastre, întocmai cum s-au petrecut.

Prefaţă. V
Tabel cronologic (*Henry Morton Stanley*). XXI
Tabel cronologic (*David Livingstone*)... XXVII
PARTEA ÎNTÂIA
ÎN INIMA AFRICII
Capitolul I. *Introducere*. *Instrucţiunile primite pentru a-l găsi şi* salva pe *Livingstone* 3
Capitolul II. *Zanzibar* 10
Capitolul III. *Organizarea expediţiei* 22
Capitolul IV. *Viaţa la Bagamoyo* 39
Capitolul V. *Prin Ukwere*, *Ultami şi Udoe*, *spre Useguhha*. 60
Capitolul VI. *Spre Ugogo* 102
Capitolul VII. *Prin Marenga Mkali*, *Ugogo şi Unyanzi*, *până la Unyanyembe* 133
Capitolul VIII. *Viaţa şi pătimirile mele în timpul şederii* în *Unyanyembe*. *Sunt implicat într-un război*... 180
Capitolul IX. *Viaţa şi pătimirile mele în Unyanyembe*. 208

Lector: SUZANA CARMEN DUMITRESCU
Tehnoredactor: ION GHICA

Bun de tipar 12.06.9B2; Coli ed. 12, 03; Coli tipar 8, 25

gk Tiparul executat sub cd. nr. 5 023/982 la întreprinderea

poligrafică Bacău, Strada Eliberării nr. 63. REPUBLICA SOCIALISTA ROMÂNIA

Lucrarea este tipărită pe hârtie fabricată de C.C. H. „Letea” Bacău.